

Πιπίνα Δ. Έλλη

Μελέτες

Και άλλα κείμενα...

Τόμος Α'

Σύδνεϋ 2014

©Πιπίνα Δ. Έλλη (Elles)

Μελέτες
Και άλλα κείμενα...
Τόμος Α΄

(*Studies*
And other works...
Volume A΄)

Typed, Presented and Published

by the Author, Pipina D. Elles
(Limited edition)

Sydney 2013-2014

**All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted in any form, or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise without the prior written permission of the publisher.*

ISBN 978 0 9873766 4 0

Τιμώντας το ελληνικό πνεύμα, απανταχού...

Περιεχόμενα

Ο τόμος ετούτος συμπεριλαμβάνει μελέτες ανά κεφάλαια:

Α'. Για την Ελληνική Γλώσσα

Α'.1. *Ιστορία της Νεοελληνικής Γλώσσας* (Σύδνεϋ 1995), σελίδα 8.

Α'.2. *Μία απάντηση σε εκείνους που εξακολουθούν να αντιτίθενται στην αποδεδειγμένη συνέχεια της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας ως τον 4^ο μ. Χ., την εξέλιξη και συνοχή της με τη Νέα Ελληνική ως τον 21^ο αι.* (Σύδνεϋ 2008), σελ. 17.

Β'. Οι Έλληνες, και η προσαρμογή τους στην Αυστραλία

Β'.1. *Παράγοντες και Θεσμοί που έχουν συμβάλλει στη διατήρηση και στην πτώση της Ελληνικής Γλώσσας στους Έλληνες της πρώτης γενιάς στην Αυστραλία* (Σύδνεϋ 1995), σελ. 47.

Β'.2. *Κοινωνικές - Πολιτικές Επιδράσεις - Ζυμώσεις στις σχέσεις γονέων-παιδιών στην Ελληνική Παροικία της Αυστραλίας* (Σύδνεϋ 1995), σελ. 67.

Γ'.Ι. Έλληνες Συγγραφείς της ευρύτερης Διασποράς

Γ'.Ι.1. *Ο Αλεξανδρινός ποιητής Κ. Καβάφης*, σελ. 86.

Γ'.Ι.2. *Το ποίημα του Κ. Καβάφη, Άννα Κομνηνή*, σελ. 104.

Γ'.ΙΙ. Έλληνες συγγραφείς στην Αυστραλία

Γ'.ΙΙ.1. *Γεωργία Ξενοφού, Τα βήματα των Ξενητεμένων*, σελ. 116.

Γ'.ΙΙ.2. *Έρμα Βασιλείου, Η Έρμα Βασιλείου και «ο Εμφύλιος Πόλεμος της Κορνηλίας Τρέππα»*, σελ. 122.

Γ'.ΙΙ.3. *Διονυσία Μούσουρα – Τσουκαλά, Ο Άνθρωπος, η φύση και ο ανθόκοσμος, στο έργο της Διονυσίας Μούσουρα –Τσουκαλά*, σελ. 129.

Γ'.ΙΙ.4. *Πιπίνα Δ. Έλλη (Elles) Πρόσφυγες και Λαθρομετανάστες, Ημερολόγια απαξίωσης*, σελ. 142.

Γ'.ΙΙ.5. *Εξομολόγηση ενός ποιητή, Η Πιπίνα Δ. Ιωσηφίδου-Έλλη (Elles) εξομολογείται για κάποιες από τις εμπειρίες της και τις από ετούτες, παρορμήσεις της... Εισαγωγή στην ποιητική συλλογή, «Μοίρα μου Αρμούρισα»*, σελ. 153.

- Γ'.Π.6.** *Λίγα λόγια για την ποίηση του 2^{ου} βιβλίου μου: «Κραυγές Σιωπής»* (Π. Δ. Έλλη [Elles]), σελ. 185.
- Γ'.Π.7.** *«Μία Αγγελία»*, παρουσίαση της Νουβέλας από τη συγγραφέα της, (Π. Δ. Έλλη [Elles]), σελ. 190.
- Γ'.Π.8.** *Τα Χριστούγεννα, η Πρωτοχρονιά και τα Φώτα, τέλος δεκαετίας του 1950 και ως τα μέσα της δεκαετίας του 1960, Από τη βιογραφία μου* (Π. Δ. Έλλη [Elles]), σελ. 192.
- Γ'.Π.9.** *Πρωτομαγιά, Γράφει ο «Φυσιολάτρης»* (Π. Δ. Έλλη [Elles]), σελ. 202.
- Γ'.Π.10.** *“Ted and Katina”, Μία αληθινή Ιστορία Αγάπης* Π. Δ. Έλλη (Elles), σελ. 207.
- Γ'.Π.11.** Πιπίνα Δ. Ιωσηφίδου - Elles, *Απόσπασμα από τη νουβέλα μου, «Ω Λίλη!..»*, σελ. 217.
- Γ'.Π.12.** *Ήπειρος-σύντομη γεωφυσική γνωριμία* (Απόσπασμα από την ομιλία της Πιπίνας Δ. Ιωσηφίδου Elles, στο Σύδνεϋ, Παρασκευή 24 Φεβρουαρίου, 2006, για την Ήπειρωτική Εβδομάδα, σελ. 222.
- Γ'.Π.13.** *Στον Άη-Γιάννη, Λευκάδας, καλοκαίρι 1965, Γράφει ο «Φυσιολάτρης»* (ή η συγγραφέας, Πιπίνα Δ. Έλλη-Elles), σελ. 227.

Α'. Για την Ελληνική Γλώσσα

Α'. 1. Ιστορία της Νέο-Ελληνικής Γλώσσας (History of the Greek language)

Sydney, April 1995

Η νεοελληνική γλώσσα δεν αποτελεί φαινόμενο γλωσσικού στρώματος απομονωμένου ή ανεπηρέαστου από τις προηγούμενες μορφές της ελληνικής.

Η χρήση διαφορετικών μορφών της γλώσσας σε διαφορετικές καταστάσεις ή περιπτώσεις¹, είναι χαρακτηριστική ακόμη και για τα πρώιμα στάδια της ελληνικής γλώσσας, από τότε δηλαδή, που παρουσιάζεται σα γραπτός λόγος. Στην αρχαία ελληνική, δίγλωσσος² είναι εκείνος που έχει την ικανότητα να ομιλεί δύο γλώσσες.

Μέχρι τα μέσα του 4^{ου} αι. μ. Χ. οι ελληνικές κοινότητες χρησιμοποιούν για τις πολιτικές και θρησκευτικές υποθέσεις τη διάλεκτο των μελών τους, αλλά η λογοτεχνία είτε ήταν γραπτή είτε προφορική, χρησιμοποιεί διαφορετικό γλωσσικό ιδίωμα. Στα ομηρικά έπη για παράδειγμα, χρησιμοποιείται ένα γλωσσικό μείγμα που είναι αποτέλεσμα της μακράς εξέλιξης της γλώσσας και πιθανόν να ανάγεται στα μυκηναϊκά χρόνια. Το ομηρικό γλωσσικό ιδίωμα διατηρήθηκε στην επική ποίηση, κυρίως σε εκείνη η οποία ήταν γραμμένη σε εξάμετρα και μεταγενέστερα, άσχετα με την ιδιάζουσα γλώσσα ή ντοπιολαλιά των ελληνικών πολιτειών, από όπου προέρχονταν οι επικοί ποιητές.

Η χορική ποίηση τον 17^ο αι., διακρίνεται για την ομηρική υποδομή της, αν και είναι γραμμένη σε ακαθόριστη δωρική γλωσσική μορφή. Η δε αττική τραγωδία δεν χρησιμοποιεί την αττική διάλεκτο αλλά μείγμα, δηλαδή, τα μεν διαλογικά μέρη γράφονται σε γλωσσικό ιδίωμα που πλησιάζει την αττική διάλεκτο με κάποια ιωνικά στοιχεία (στη φωνολογία, τη μορφολογία και το

¹ Ψυχάρης.

² Η λέξη *διγλωσσία* δεν φαίνεται να απαντά στην αρχαία ελληνική.

λεξιλόγιο), ενώ τα λυρικά μέρη της γράφονται, πλησιέστερα στη γλώσσα της χορικής λυρικής ποίησης .

Κατά τη διάρκεια της κυριαρχίας των Μακεδόνων, καλλιεργήθηκε μια κοινή ελληνική γλώσσα, που απέβη το βασικό μέσο επικοινωνίας και προσχώρησε βαθμηδόν και στις αγροτικές περιοχές. Στα σχολεία του ελληνόγλωσσου κόσμου και προς το τέλος του 1^{ου} π. Χ. αι., παρατηρείται ένα κίνημα προς τον κλασικισμό. Σύνθημα ετούτου του κινήματος είναι η στροφή και η μίμηση προς τους αττικούς συγγραφείς του 5^{ου} και του 4^{ου} αι. Τον 2^ο αι μ. Χ., παρατηρείται διάκριση ανάμεσα στην αττική γλώσσα που έχαιρε εκτίμησης και στην απλή ελληνική ή ελληνιστική κοινή, της οποίας οι αναφορές στα λεξικά της εποχής, χαρακτηρίζονται για την περιφρόνησή τους προς αυτή. Και ενώ οι επίσημες ομιλίες και όλη η λογοτεχνία παρουσιάζονται σε αττικίζουσα ελληνική γλώσσα, τα συγγράμματα για θέματα τεχνικής φύσης ή άλλες επίσημες επικοινωνίες, εντός της ρωμαϊκής πλέον επικράτειας, χρησιμοποιούν την ελληνιστική κοινή γλώσσα. Τα απολογητικά συγγράμματα που απευθύνονται στους μορφωμένους ειδωλολάτρες είναι σε αττικίζουσα ελληνική, ενώ η γλώσσα των μικρών χριστιανικών κοινοτήτων είναι στην κοινή ελληνιστική και σε επίπεδο της καθομιλουμένης.

Όταν τον 4^ο μ. Χ. αι. άρχισε να διαδίδεται ο Χριστιανισμός και να εξαπλώνεται στην ανώτερη κοινωνική τάξη, μέλη της τα οποία είχαν αττικίζουσα εκπαίδευση, καταλάμβαναν όλο και περισσότερες θέσεις στην εκκλησία, η οποία εκ τούτου απέβη βαθμηδόν, πολύ ισχυρή. Τα δογματικά και τα ποιμενικά συγγράμματα, αλλά και το κήρυγμα των Μεγάλων Πατέρων, είναι γραμμένα στην κλασικίζουσα λογοτεχνική ελληνική γλώσσα, που αποκτά έτσι ιδιαίτερη αίγλη και ιερότητα, ιδιαίτερα στα λαϊκά πλήθη που δεν έχουν εκπαιδευτεί σε αυτή και επομένως τους είναι δυσνόητη.

Ετούτη λοιπόν την περίοδο παρατηρούνται δύο ιδιώματα:

- α. εκείνο της αττικίζουσας ελληνικής, και
- β. το ιδίωμα της κοινής ελληνικής, που χρησιμοποιείται συχνά σε καθομιλουμένη και παραλογοτεχνική ιδιοματική μορφή,

από την εκκλησία, για λαϊκά έργα ευλάβειας και η προέλευσή της είναι περισσότερο επαρχιακή.

Ως τον 7^ο αι. οι δομικές αλλαγές στη μορφολογία και στη σύνταξη της ελληνικής γλώσσας, προμηνύουν τη ρήξη ανάμεσα στην αρχαία και στη νέα ελληνική γλώσσα.

Οι Βυζαντινοί κληρονόμησαν τρεις διαφορετικές γλωσσικές ομάδες:

α. την κλασικίζουσα αττική ελληνική

β. τα λογοτεχνικά της κοινής ελληνικής (τεχνικά και επίσημα έγγραφα), και

γ. την ομιλούμενη κοινή ελληνική των εκλαϊκευμένων έργων.

Στη δεκαετία του 640 και ως το τέλος της Εικονομαχίας, δηλαδή στα μέσα του 9^{ου} αι., παρατηρείται ότι η αττικίζουσα ελληνική έχει σχεδόν εγκαταλειφθεί και χρησιμοποιείται μόνο από την εύπορη τάξη, ως διακριτικό γνώρισμά της. Τον 9^ο αι. που έχει πλέον εγκαθιδρυθεί το Βυζαντινό κράτος, παρατηρείται μία νέα παλινδρόμηση προς την αρχαιότητα στους πνευματικούς κύκλους. Με τη βοήθεια λεξικών και εγχειριδίων οι συγγραφείς αναλαμβάνουν τη δεξιοτεχνία των προγόνων τους. Αυτός ο νεοκλασικισμός δεν είναι μίμηση των κλασσικών Αθηναίων, αλλά μίμηση των γλωσσικών στοιχείων στα λογοτεχνικά κείμενα και δεν έχει σχέση όπως είναι κατανοητό, με την ομιλούμενη. Το μεγαλύτερο μέρος της πεζογραφίας, που δεν ήταν λογοτεχνία, χρησιμοποιεί την κοινή ελληνική των τεχνικών συγγραφέων της αρχαιότητας. Και παρόλο που διέφεραν τα γλωσσικά στοιχεία της από εκείνα της κοινής ομιλούμενης, δεν γίνεται ενσυνείδητη προσπάθεια αποφυγής της. Έτσι πολλά έργα όπως συγγράμματα ιατρικής, τα μαθηματικά, οι νόμοι, οι εγκυκλοπαίδειες, απομνημονεύματα και αυτοκρατορικά εγχειρίδια για την εξωτερική πολιτική, γράφονται σε ετούτη τη γλώσσα.

Η καθημερινή ωστόσο μορφή της κοινής ελληνικής, έμεινε έξω από τη γραμματεία της εποχής. Στα μέσα του 10^{ου} αι., πολλά λαϊκο-θρησκευτικά έργα γράφονται στην κλασικίζουσα ελληνική. Έτσι παρατηρείται μία νέα παραλλαγή της διγλωσσίας, δύο επίπεδα της λόγιας ελληνικής:

- α. για τη λογοτεχνία χρησιμοποιείται η κλασικίζουσα και
- β. για τον επίσημο προφορικό λόγο η μη κλασικίζουσα.

Η ομιλούμενη δε χρησιμοποιήθηκε στον γραπτό λόγο, εκτός από ένα σατιρικό επίτευγμα, τον 12^ο αι.

Η γλωσσική κατάσταση πήρε τροπή στους τελευταίους αιώνες της βυζαντινής περιόδου (1261-1453). Το μεγαλύτερο μέρος της λογοτεχνικής πεζογραφίας γράφεται σε κλασικίζουσα γλωσσική μορφή ενώ ταυτόχρονα εμφανίζονται παραλλαγές κειμένων, αποκλασικοποιημένες, δηλαδή παραφράσεις, όπου ασυνήθιστες λέξεις και σπάνιοι συντακτικοί τύποι αντικαθίστανται από πιο οικεία στοιχεία. Παρά το γεγονός ότι στο Βυζάντιο υπάρχει η τάξη των πολύ μορφωμένων, δε φαίνεται να είναι πρόθυμοι ετούτοι ή δεν δύνανται να καταβάλλουν την απαιτούμενη προσπάθεια να κατανοήσουν την κλασικίζουσα αττική γλώσσα.

Τον 14^ο αι. στην Ευρώπη, παρουσιάζεται γραπτή λογοτεχνία σε γλωσσική μορφή που πλησιάζει την ομιλούμενη. Είναι ένα φαινόμενο φυσικό και παράλληλο προς εκείνο που λάβαινε χώρα στην Ιταλία. Στο Βυζάντιο όμως παρατηρείται μία ανάμειξη γλωσσικών στοιχείων της ομιλούμενης γλώσσας και της κλασικής παράδοσης, και σε αναλογία η οποία ποικίλλει. Η μεν δημόδης λογοτεχνία πραγματεύεται ελαφρά θέματα, η δε πεζογραφία χρησιμοποιεί την κλασικίζουσα γλώσσα. Έτσι η δημόδης λογοτεχνία δεν επικρατεί ούτε σε ετούτη την χρονολογική φάση.

Στην ελληνική χερσόνησο και στην περίοδο της τουρκικής κατοχής (1453-1821), η πορεία της γλώσσας ως ζωντανού οργανισμού εν εξελίξει, δεν παύει να υφίσταται. Στην Κρήτη παρατηρείται η ανάπτυξη μίας τοπικής δημόδους λογοτεχνίας, η οποία είναι απαλλαγμένη από αρχαϊκά στοιχεία. Το γλωσσικό ιδίωμα της δημόδους λογοτεχνίας, χρησιμοποιείται στα θεατρικά έργα και σε περισσότερο ευαίσθητες, αλλά δυναμικές μορφές της, στην ποίηση. Οι Κρητικοί, όπως και αλλού στον ελληνόφωνο πληθυσμό, στον πεζό λόγο χρησιμοποιούν την κλασικίζουσα γλώσσα. Στην Κύπρο παρατηρείται ένα ανάλογο φαινόμενο με εκείνο στην Κρήτη, μόνο που η τοπική διαλεκτική μορφή της γλώσσας χρησιμοποιείται και στις δύο μορφές του λόγου: στον

πεζό και στον ποιητικό λόγο. Ετούτη η λογοτεχνία παραμένει απομονωμένη και τον 16ο αι. παύει να υφίσταται.

Ο 18ος αι., είναι ο αιώνας των Φαναριωτών. Σημειώνεται η ακμή του δημοτικού τραγουδιού και η διάσταση ανάμεσα στην εκκλησιαστική και στην λαϊκή παιδεία. Είναι η εποχή που το δημοτικό τραγούδι στην ελληνόφωνη γη, απαλλαγμένο από «λόγια αττικιστικά στοιχεία», συνεχίζει την παράδοση του αρχαίου ελληνικού τραγουδιού. Παράλληλα διαμορφώνεται μία τάση για τη λόγια επεξεργασία του δημοτικού τραγουδιού σε μικτή μορφή. Τελικά παρουσιάζεται μία λόγια μορφή η οποία αποβλέποντας στον λαό, αναγκαστικά χρησιμοποιεί τη γλώσσα του. Αντιπρόσωποι αυτών των τριών ρευμάτων είναι ο Κοραΐς, ο Κάλβος και ο Σολωμός³.

Το γλωσσικό ζήτημα στο τέλος του 18ου αι., παίρνει νέα μορφή υπό την επίδραση του Διαφωτισμού, την αφύπνιση της συνείδησης του ελληνικού λαού σε σχέση με την καταγωγή τους, και με την ίδρυση των ελληνικών σχολείων σε πόλεις της Οθωμανικής Ελλάδας⁴, στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες και στα αστικά κέντρα της δυτικής Ευρώπης, όπου διαπρέπει η ελληνική παροικία.

Σκύβοντας ωστόσο αναλυτικότερα στο φαινόμενο της εξέλιξης της γλώσσας, είναι φανερό ότι το γλωσσικό πρόβλημα εξακολουθεί να υφίσταται, καθώς οι Έλληνες είναι διηρημένοι ως προς το γλωσσικό θέμα, εφόσον υπάρχει μία ομάδα Ελλήνων οι οποίοι επηρεασμένοι από τη Γαλλική επανάσταση, επιθυμούν και επιδιώκουν την αφύπνιση των σκλαβωμένων Ελλήνων και την επανάστασή του για την αποτίναξη του τουρκικού ζυγού⁵, και μία άλλη οι οποίοι δεν θέλουν την ουσιαστική και ριζική αυτή αλλαγή, αλλά θέλουν τα πράγματα να παραμείνουν ως έχουν. Κέντρο ετούτων των τελευταίων υπήρξε το Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης και η εύπορη κοινωνία των Φαναριωτών, που όντως απολάμβαναν της εξουσίας και της δύναμης και εύλογα,

³ Κ. Θ. Δημαράς, Ιστορία της Νεοελληνικής λογοτεχνίας, 3η έκδοση Ίκαρος 1964, σ. 2.

⁴ Ευαγγελίδης, 1938.

⁵ Κοραΐς και Ζωσιμάδες.

είχαν αντιρρήσεις σχετικά με ετούτο το πολύ σπουδαίο ζήτημα. Ο Πατριάρχης Γρηγόριος ο Ε΄ αντιμετώπισε ως σατανική την παραμέληση της γραμματικής της κλασσικής γλώσσας, η οποία στόχο είχε να αποτρέψει κατά τη γνώμη του τον πιστό από την οδό της σωτηρίας⁶ και προς τούτο εξέδωσε σχετική εγκύκλιο.

Το 1774 αρχίζει να ανεβαίνει η αστική τάξη και να εκφράζει τις πνευματικές της ανάγκες. Η εκκλησία περνά στη συντηρητικότητα και στη συνέχεια αντιδρά. Η περίοδος που προηγείται του 1821, σημαδεύεται από τριμερή γλωσσική διαίρεση. Η γλώσσα του λαού, η απλή δημοτική, θεωρήθηκε από τους Έλληνες, ότι είχε ανάγκη στοιχείων της κλασικίζουσας ελληνικής, ως μέσον έκφρασης της λογοτεχνίας αλλά και μεταφράσεων επιστημονικών ή φιλοσοφικών βιβλίων από τη Δύση. Η ελληνική πνευματική κίνηση εξασθενεί προφανώς στα χρόνια του Αγώνα. Διατηρείται όμως και ανθεί εκτός των ελληνικών συνόρων, σε άλλες ελληνόφωνες αποικίες της Ευρώπης. Μετά από τον αγώνα του 1821, παρατηρείται νοσταλγία για την περασμένη ακμή του Έθνους και ενισχύεται η μνήμη της αρχαίας δόξας.

Το νεοελληνικό κράτος που συστάθηκε το 1830, υιοθετεί την κλασικίζουσα δημοτική ή καθαρεύουσα, ως την επίσημη γλώσσα και ως τη γλώσσα που έπρεπε να διδαχτεί στη δημόσια εκπαίδευση. Η λογοτεχνία και η εκπαίδευση με τον τρόπο αυτό απομακρύνονται και πάλι από τον μέσο Έλληνα. Τελικά η κατάσταση φτάνει στο απροχώρητο όταν πολλοί χρησιμοποιούν στην γραφή τους έναν ακραίο κλασικισμό. Φτάνει στην αποκορύφωσή της με τα έργα του Παναγιώτη Σούτσου (1806-1868) και του Αλέξανδρου Ραγκαβή (1809-1892), αλλά και με το έργο του Κ. Κόντου⁷ (1834-1909), *Γλωσσικαί παρατηρήσεις*.

Τα Επτάνησα που ήταν για αιώνες υπό την ενετική κυριαρχία και κατόπιν βρετανικό προτεκτοράτο (ως το 1864), τα καθιστούσε απρόσβλητα από το γλωσσικό πρόβλημα που επικρατούσε στο νεοελληνικό κράτος. Είχαν κάποια αδύνατη σύνδεση με την

⁶ Κορδάτος, 1973.

⁷ Κ. Κόντος, μαθητής του Ολλανδού C. G. Cobet (1813-1889).

Κρητική σχολή του 17ου αι. και όφειλαν πολλά στην Ιταλία, αφού η γλώσσα της και η ποίησή της ιδιαίτερα, ήταν γνωστές στις ανώτερες τάξεις και στον αστικό πληθυσμό των νήσων γενικά. Αντιπρόσωποι αυτής της γλώσσας είναι ο Ι. Τυπάλδος (1814-1883), ο Διονύσιος Σολωμός (1798-1857), ο Αριστοτέλης Βαλαωρίτης (1824-1879), που υπήρξαν περαιτέρω και οι θεμελιωτές της ποίησης στην Ελλάδα.

Το 1880 το γλωσσικό θέμα παίρνει πλέον καθαρά πολιτική χροιά. Οι νέοι ποιητές, όπως ήταν ο Κωστής Παλαμάς, γράφουν ποίηση στη δημοτική, ενώ η πεζογραφία είναι περισσότερο συντηρητική. Παράδειγμα μικτής γλώσσας παρουσιάζει ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, ο οποίος γράφει τους διαλόγους του στην ομιλούμενη και το κείμενό του στην καθαρεύουσα, ενώ οι περιγραφές ή οι παρεκβάσεις είναι στην αττικίζουσα καθαρεύουσα. Το 1888 ο Ι. Ψυχάρης δημοσιεύει το περίφημο κείμενό του: *Το Ταξίδι μου* που αποτελεί δημοτικιστικό μανιφέστο. Το 1901 ο οπαδός του Ψυχάρη, Αλέξανδρος Πάλλης, μεταφράζει στη δημοτική την *Καινή Διαθήκη* και την δημοσιεύει. Τότε όμως συμβαίνουν τα εξής παράδοξα:

1. καταδικάζεται με εγκύκλιο από τον πατριάρχη Ιωακείμ
2. επαναστατούν οι φοιτητές
3. πέφτει η κυβέρνηση του Θεοτόκη.

Ο Μιστριώτης, καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών το 1908, θεωρεί τους δημοτικιστές ως όργανα ξένων δυνάμεων. Μετά από το κείμενο του Ψυχάρη: *Το ταξίδι μου* και είκοσι χρόνια αργότερα, όλοι οι λογοτέχνες γράφουν στην δημοτική. Η καθαρεύουσα παρέμεινε η γλώσσα του κράτους, των δικαστηρίων, του επιστημονικού και τεχνικού λόγου, της πολιτικής, τη δημοσιογραφίας και της εκπαίδευσης.

Το γλωσσικό θέμα συνδέθηκε και με το Μακεδονικό ζήτημα. Ο Ίων Δραγούμης διανοούμενος και ανήκων στο διπλωματικό σώμα της τότε Ελλάδας, πέτυχε να συνδέσει την προσπάθεια της γλωσσικής και εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης με τα εθνικά όνειρα της εποχής του. Αγωνιστής για την αναγνώριση από την ελληνική κυβέρνηση, του αγώνα των ελληνοφώνων πληθυσμών της Μακεδονίας, της Θράκης, της Ηπείρου, του Πόντου και της

Μικράς Ασίας, κυρίως όμως των Μακεδόνων και των Θρακών, αγωνίστηκε μαζί με πολλούς άλλους για την εγκαθίδρυση της δημοτικής γλώσσας στο ελληνικό έθνος. Το 1905, συμμετείχε στην ίδρυση της «Εταιρείας της Εθνικής Γλώσσας», μαζί με τους Σ. Ραμά, Α. Καρκαβίτσα, Κ. Χατζόπουλο, Ι. Κονδυλάκη, Φ. Μάτσα, Λ. Πορφύρα, Γ. Σωτηριάδη και Δ. Πετροκόκκινο, που στόχο είχε την μεταρρύθμιση της παιδείας και την χρήση της δημοτικής γλώσσας. Μαζί με τα επίλεκτα μέλη του «Αδερφάτου» που δημιουργήθηκε αρχικά στην Κωνσταντινούπολη και ύστερα απέκτησε «πανελλήνια εμβέλεια», έπαιξε καταλυτικό ρόλο σε ετούτο το σώμα της Κωνσταντινούπολης, αλλά και στο δεύτερο σκέλος της, στην Αθήνα (1909). Ιδρυτικό μέλος του «Εκπαιδευτικού ομίλου» (1910), απέβη η ψυχή του νέου ετούτου οργάνου και ο «φυσικός αρχηγός», όπως τον χαρακτήρισε ο Α. Πάλλης⁸.

Ο δημοτικισμός του Ίωνα σχετιζόταν άμεσα με το καλό του Έθνους. Οι οπαδοί της καθαρεύουσας χαρακτηρίζονται από τον Δραγούμη ως οπισθοδρομικοί και βολεμένοι, στην καθημερινότητα. Τη δημοτική γλώσσα την χαρακτηρίζει με αρρώστια: «χρυσή και αξιαγάπητη... που δεν έρχεται μόνη, φέρνει μαζί της χίλια μύρια καλά, σέρνει σωρούς και αρμαθιές ιδέες, αντίληψεις, σκέψεις, αισθήματα καινούργια, δροσερά, ανοιξιάτικα, τέτοια, που μόνο να τα συγκρίνης με τους σωρούς και τους όγκους τους μεγαλόπρεπους της αρχαιοπρέπειας των περασμένων γενεών, αμέσως διαγνώνεις πως ετούτα είναι ψόφια, ενώ τα σημερινά είναι ζωντανά»⁹. Τονίζει ότι «η γλώσσα που μιλεί ο λαός και μεις είναι γλώσσα μας», και θεωρεί την καθαρεύουσα «απομεινάρια της ζωής».

Πολλά ήταν τα επεισόδια που διαγράφησαν εναντίον των δημοτικιστών, στο διάστημα που ήταν καθιερωμένη η καθαρεύουσα. Το 1917 ο Βενιζέλος στις 11 Μαΐου, όριζε με διάταγμα, τα αναγνωστικά των τεσσάρων πρώτων τάξεων και τα βιβλία της αριθμητικής της τρίτης, μέχρι και την έκτη τάξη, να

⁸ Κ. Α. Βακαλόπουλος, *Ίων Δραγούμης, Μαρτύρων και ηρώων αίμα*, Εκδοτικός οίκος αδερφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1991, σσ. 108-109.

⁹ Κ. Α. Βακαλόπουλος, *Ίων Δραγούμης, Μαρτύρων και ηρώων αίμα*, ο. π., σ. 109.

είναι στην κοινή ομιλούμενη. Η διάταξη του Βενιζέλου καταργήθηκε το 1921 και τα βιβλία που είχαν συσταθεί το 1917, εκδόθηκε διάταγμα να συγκεντρωθούν και να καούν. Στα χρόνια του εμφυλίου πολέμου (1945-1949), η δημοτική γλώσσα οπισθοδρόμησε, καθώς συνδέθηκε με τον κομμουνισμό και φιλοσλαβισμό. Ωστόσο από το 1945 έως το 1949, η δημοτική υπήρξε η γλώσσα της εκπαίδευσης για τα τέσσερα πρώτα χρόνια εκπαίδευσης (στοιχειώδους εκπαίδευσης).

Από το 1967-1974 επαναφέρθηκε η καθαρεύουσα σα μέσο διδασκαλίας στα κρατικά σχολεία, ενώ τιμωρήθηκαν με εξορία οι δάσκαλοι που δίδασκαν τη δημοτική. Η λογοτεχνία εξακολούθησε να γράφεται στη δημοτική και ήταν η γλώσσα που είχε καθιερώσει το Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, ως επίσημη. Μετά από την κατάρρευση της Χούντας το 1974, η νέα κυβέρνηση αποβαίνει ένθερμος υποστηρικτής της δημοτικής. Την άνοιξη του 1976, νομοθεσία, για πρώτη φορά, καθιστά τη δημοτική ως την επίσημη γλώσσα, σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης. Η καθαρεύουσα μελετάται στα σχολεία ως αντικείμενο μελέτης και όχι ως διδακτέα γλώσσα. Το 1976 κηρύσσεται ως η επίσημη γλώσσα του ελληνικού κράτους. Ο πρώτος νόμος που συντάχτηκε στη δημοτική, εκδόθηκε το καλοκαίρι του 1977 και σε σχέση με τους γεωργικούς συνεταιρισμούς.

Οι νόμοι είναι γραμμένοι σε καθαρεύουσα γλώσσα και η εκκλησία τη χρησιμοποιεί στις επίσημες επικοινωνίες της, όπως πάντα, και κατ' αντίθεση προς το κήρυγμα ή το ποιμενικό της έργο στα οποία εφαρμόζεται η ομιλούμενη.

Βοηθήματα

Κ. Α. Βακαλόπουλος, *Των Δραγούμης, Μαρτύρων και ηρώων αίμα*, Εκδοτικός οίκος αδερφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1991, σσ.108-110.

Robert Browning, *Η ελληνική γλώσσα μεσαιωνική και νέα*, Εκδόσεις Παπαδήμα, Αθήνα 1991, σελ. 244-259.

Κ. Θ. Δημαράς. *Η ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας*, τρίτη έκδοση, Ίκαρος 1964, πρόλογος σ. ζ-ε', σ. 2.

**Α'. 2. Μία απάντηση σ' εκείνους που εξακολουθούν να αντιτίθενται στην συνέχεια της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας ως τον 4^ο μ. Χ., την εξέλιξη και συνοχή της με την Νέα Ελληνική ως τον 21^ο αι.
Σύδνεϋ 2008**

Γενικά: «Θέλεις να μιλήσουμε δια την γλώσσα' μήγαρις έχω άλλο στον νου μου, πάρεξ ελευθερία και γλώσσα;» ρωτά ο Ποιητής τον Φίλο στον Διάλογο του Σολωμού¹⁰. Δε θα μπορούσε να υπάρξει καλύτερη εισαγωγή στο παρόν πόνημα, από ετούτα τα λόγια του Δ. Σολωμού, καθώς ανταποκρίνονται άμεσα σχεδόν στο περιεχόμενό του.

Είναι αδιαμφισβήτητο γεγονός η άμεση σύνδεση της ελληνικής γλώσσας με την έννοια της ελευθερίας. Μόνο ένας λαός που λάτρευε την ελευθερία του όσο ο Έλληνας, θα μπορούσε να διατηρήσει τη γλώσσα του μέσα στους αιώνες. Οι Έλληνες δοκιμάστηκαν με τη σκλαβιά ποικίλων κατακτητών και με τις οδύνες εμφυλίων, και δη του ειδικότερου και αδελφοκτόνου¹¹ εν ονόματι 'σκοτεινής' ιδεολογίας. Ετούτη η τελευταία κατά βάση διεθνιστική και ως εκ τούτου αντεθνική¹², (σύμφωνα με την οποία οι άνθρωποι διακρίνονται όχι σε εθνότητες, αλλά σε οικονομικές τάξεις και άλλα επώδυνα¹³), ακολούθησε ως γνωστόν τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Τις συνέπειες ετούτων των παραλόγων κινήσεων¹⁴ τις πληρώνει ακόμα ο Νεοέλληνας και δεν χρειάζεται

¹⁰ Σολωμού Άπαντα, εισαγωγή, κείμενα, μεταφράσεις γλωσσάριο, Ν.Β. Τωμαδάκη, Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 1969, σ. 15.

¹¹ Σπήλιος Φ. Δημόπουλος,, *Η Επαρχία Καλαβρύτων 1940-1949, Χρόνια Τρόμου*, Ιστορικό διήγημα, Μελβούρνη 2008, σ.37. Σχετικά με το παραπάνω θέμα γράφει και ο Φίλιππος Κρομμύδας, *Ο 'Μύθος' της εθνικής Αντίστασης*, άρθρο στον *Πρωινό Λόγο*, Καθημερινή Εφημερίδα της Ηπείρου (στις 26/11/2008).

¹² E. kofos, *The Making of Yugoslavia's People's Republic of Macedonia*, Institute for Balkan Studies, Macedonia Past and Present, Thessaloniki 1992, pp. 147-168 (ή σσ. 376-396, αυτόθι).

¹³ Φίλιππος Κρομμύδας, ο. π.

¹⁴ E. kofos, *The Making of Yugoslavia's People's Republic of Macedonia*, ο.π., σ.164 (ή σ.392).

να πάμε μακριά, καθότι έχει ‘γείτονα’ τη ΦΥΡΟΜ¹⁵, που είναι το προϊόν της άλλοτε επεκτατικής πολιτικής της Βουλγαρικής Κουμμουνιστικής Μηχανής και της αντίστοιχης, της Σερβίας.

Πέρα από τον Εθνικό μας ποιητή Δ. Σολωμό, ο Ν. Καζαντζάκης, αναφέρεται επίσης στο πολυσυζητημένο θέμα της γλώσσας. Ο Κρητικός την υμνεί με τον δικό του ιδιαίστον γοητευτικό τρόπο. Προφανώς η δημιουργική επιτυχία του οφείλεται αφενός στην ανυπέβλητη ικανότητά του, ως προς τον χειρισμό της ελληνικής γλώσσας και του πλούσιου λεξιλογίου της, και αφετέρου στην καθ’ όλα μεγαλειώδη τεχνική ως προς την κατάθεση των φιλοσοφικών του πιστεύω, την απaráμιλλη σκιαγράφιση των χαρακτήρων του¹⁶ και την πλούσια γνώση και τεχνική των όποιων περιγραφών του¹⁷. Οι εικόνες που δημιουργούνται από τις περιγραφές του Καζαντζάκη, συντείνουν στην περαιτέρω σύλληψη συναρπαστικών, ανάγλυφων σχεδόν εικόνων, τις οποίες ο Έλλην αναγνώστης οραματίζεται εύκολα, ενώ παράλληλα αισθάνεται δικαιωμένος για τη γλώσσα του, την αιωνιότητα του πολιτισμού του και για τις πίστεις του.

Παρατίθενται κάποια ανεπανάληπτα λογοτεχνικά χωρία από το έργο του Ν. Καζαντζάκη, συγκεκριμένα από την μυθιστορηματική βιογραφία του, *Αναφορά στον Γκρέκο*¹⁸, μεταξύ των σελίδων 155 – 167, ώστε ο αναγνώστης να γευτεί άμεσα την

¹⁵ E. kofos, *The Making The Making of Yugoslavia’s People’s Republic of Macedonia*, ο.π., σ.154 (ή σ.382).

¹⁶ Ο Παππά-Φώτης και ο Μανολιός, στο μυθιστόρημα, *Ο Χριστός Ξανασταυρώνεται*, ο Ζορμπάς και η μαντάμ Ορτάνς στο έργο του, *Βίος και Πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά*, Ο Νουρή και ο καπετάν Μιχάλης, στο μυθιστόρημα, *ο Καπετάν Μιχάλης*, ο Αλέκος και η Μαρίκα στο θεατρικό του *Ο Οθέλλος ξαναγυρίζει* κτλ.

¹⁷ Τα περίφημα ταξίδια του, τα οποία κατέθεσε σε τομίσκους με τον τίτλο, *Ταξιδεύοντας* και τη χώρα, στην οποία εκάστοτε αναφέρεται (*Ταξιδεύοντας Αγγλία / ... Ισπανία/ ... Ρωσία /... Κίνα*, κτλ.) Ο Καζαντζάκης (είχε σπουδάσει νομικά), εκτός από μεγάλος λογοτέχνης ήταν και άριστος δημοσιογράφος και υπό αυτή την ιδιότητα εργάστηκε για μεγάλο χρονικό διάστημα για την *Καθημερινή* και είχε την ευκαιρία να επισκεφτεί τις χώρες ετούτες και επιπλέον να γνωριστεί με σημαντικές προσωπικότητές τους.

¹⁸ Ν. Καζαντζάκης, *Αναφορά στον Γκρέκο*, Εκδόσεις Καζαντζάκη, ΙΑ΄ επανεκτύπωση 1997, Περιστέρι-Αθήνα, Κεφ. ΙΖ΄ *Προσκύνημα στην Ελλάδα* σσ. 155 – 167.

μαγεία που εκπέμπει ο ικανός χειρισμός της ελληνικής γλώσσας από τον Κρητικό και να πληροφορηθεί επιπλέον τους λόγους που ο συγγραφέας προβάλλει, για να ερμηνεύσει την αγάπη του Έλληνα προς αυτήν. Ο Καζαντζάκης θεωρεί δικαιολογημένη την υπερηφάνεια του Έλληνα, για τη γλώσσα του, καθώς ετούτος είναι άρρηκτα δεμένος με τις μνήμες του παρελθόντος, αναγνωρίζει την συνέχισή της και την ιδιάζουσα δύναμή της, να μπορεί να αντισταθεί στις επιδράσεις όλων εκείνων που πέρασαν με μάνητα πάνω από τη γη του, την ελληνική χερσόνησο, προσπαθώντας να την σαρώσουν. Τελικά αισθάνεται ευτυχής, καθώς οι σκοτεινές δυνάμεις της Ελλάδας εκπροσωπημένες από τα παραπλανημένα παιδιά της, δεν πέτυχαν να την ξεπουλήσουν σε αλλότριες χώρες, με αλλότρια ιδεολογία προς την ελληνική, και που καλλιεργήθηκε έντονα όσο οι υπέρμαχοί της αγωνίστηκαν γι' αυτή, για να γκρεμιστεί ωστόσο τελικά και εντός της κοιτίδας της.

Γράφει λοιπόν ο Κρητικός διανοούμενος: «Γι' αυτό όποιος ταξιδεύει στην Ελλάδα κι έχει μάτι να βλέπει και νου να στοχάζεται, ταξιδεύει από μια νίκη πνευματική σε άλλη πνευματική νίκη, σε αδιάσπαστη μαγική ενότητα. Είναι, το βεβαιώνεσαι εδώ στην Ελλάδα, το πνέμα συνέχεια κι ανθός της ύλης, κι ο μύθος η απλή, συνθετική έκφραση της πιο θετικής πραγματικότητας. Χρόνια περπάτησε το πνέμα απάνω στις ελληνικές πέτρες, κι απ' όπου κι αν περάσεις θα ξεκρίνεις τα θεϊκά του αχνάρια»¹⁹.

«Το καταλάβαινα κάθε μέρα και καλύτερα περπατώντας στην ελληνική γης, ο ελληνικός πολιτισμός δεν ήταν μετέωρος, υπερφυσικός ανθός, ήταν ένα δέντρο που είχε ριζώσει βαθιά στη γη κι έτρωγε λάσπη και την έκανε ανθούς. Κι όσο πιο πολλές λάσπες έτρωγε τόσο κατεργάζονταν και πιο πλούσια την άνθισή του. Η περίφημη αρχαία απλότητα, η ισορρόπηση κι η γαλήνη δεν ήταν οι φυσικές ακοπίαστες αρετές μιας απλής ισορροπημένης ράτσας' ήταν δύσκολοι άθλοιοι, λάφυρα από οδυνηρούς επικίντυνους αγώνες. Πολύπλοκη και τραγική είναι η ελληνική γαλήνη, ισορρόπηση από άγριες αντιμαχόμενες δυνάμεις, που κατόρθωσαν, ύστερα από πολύμοχτη πάλη, να φιλιώσουν. Να

¹⁹ Ν. Καζαντζάκης, *Αναφορά στον Γκρέκο*, ο. π., σ.157.

φτάσουν εκεί που λέει ένας Βυζαντινός μυστικός, στην απροσπάθεια, δηλαδή στην κορφή της προσπάθειας».²⁰

«Όλα στην Ελλάδα, βουνά, ποταμοί, θάλασσες, πεδιάδες, ‘ανθρωπίζονται’ και μιλούν στον άνθρωπο μια σχεδόν ανθρώπινη γλώσσα. Δεν τον καταπλακώνουν, δεν τον τυραννούν’ γίνονται φίλοι του και συνεργάτες. Η θολή, ακαταστάλαχτη κραυγή της Ανατολής, περνώντας από το φως της Ελλάδας, καθαρίζει, ανθρωπίζεται, γίνεται Λόγος. Η Ελλάδα είναι το φίλτρο που λαγαρίζει με αγώνα πολύ το κτήνος σε άνθρωπο, την ανατολίτικη σκλαβιά σ’ ελευτερία και τη βάρβαρη μέθη σε νηφάλιο λογισμό. Να δώσει πρόσωπο στο απρόσωπο, μέτρο στην αμετρία, ισορροπώντας τις συγκρουόμενες τυφλές δυνάμεις, τέτοια η αποστολή της πολυβασανισμένης στεριάς και θάλασσας που λέγεται Ελλάδα.

Είναι αληθινή χαρά, και πλούτος μεγάλος να τριγυρνάς την Ελλάδα. Τόσο το ελληνικό χώμα είναι ποτισμένο με δάκρυα, ιδρώτα κι αίμα, τόσο τα ελληνικά βουνά είδαν ανθρώπινο αγώνα, που ανατριχιάζει λογιάζοντας πως στα βουνά ετούτα και τ’ ακρογιάλια παίχτηκε η μοίρα της λευκής φυλής. Παίχτηκε η μοίρα του ανθρώπου»²¹.

«Κι όσο έμπαινε μέσα μου η Ελλάδα, τόσο ένιωθα και πιο βαθιά πως η μυστική ουσία της ελληνικής στεριάς και θάλασσας είναι μουσική. Κάθε στιγμή το ελληνικό τοπίο, ενώ μένει το ίδιο, αλλάζει ανάλαφρα, κυματίζει την ομορφιά του, ανανεώνεται. Έχει βαθιά ενότητα και συνάμα ακατάπαυστα ανανεούμενη ποικιλία. Τάχα ο ίδιος ρυθμός δεν κυβερνάει και την αρχαία τέχνη, που γεννήθηκε κοιτάζοντας, αγαπώντας, νογώντας και διατυπώνοντας τον ορατό γύρα της κόσμου; Κοιτάχτε ένα ελληνικό έργο της μεγάλης κλασικής εποχής’ δεν είναι ακίνητο, μια αδιόρατη ανατριχίλα ζωής το διαπερνάει, παίζει σαν τις φτερούγες του γερακιού όταν σταθεί στην κορφή του αγέρα και μας φαίνεται ακίνητο. Όμοια και το αρχαίο άγαλμα ζει, κινιέται αδιόρατα’ συνεχίζοντας την παράδοση, ετοιμάζοντας τη μελλούμενη που δεν

²⁰ Ν. Καζαντζάκης, *Αναφορά στον Γκρέκο*, ο. π., σ. 163.

²¹ Αυτόθι, σσ. 165-166.

μπορεί πορεία της τέχνης, ισορροπεί, σε αθάνατη μια στιγμή την τρισυπόστατη ροή του καιρού»²²

«Ωρες πολλές κοίταζα το ιερό τοπίο της Ολυμπίας...»

Ο Καζαντζάκης συνεχίζει στην ίδια σελίδα, παρασυρμένος πάντα από ένα ιερό πάθος θαρρείς, που το υπαγορεύει η λατρεία του προς κάθε τι ελληνικό παλιό ή νέο:

«Ζήλιες, έχτρες, εμφύλιοι πόλεμοι σπάραζαν την Ελλάδα, δημοκρατίες, αριστοκρατίες, τυραννίες αλληλοεξοντώνουνταν, οι κλειστές λαγκάδες, τ' απομονωμένα νησιά, τα ξεμοναχεμένα ακρογιάλια, οι μικρές ανεξάρτητες πολιτείες δημιουργούσαν ένα πολυκέφαλο ενιαίο και αλληλομισούμενο οργανισμό, και τα πάθη έβραζαν στο κάθε στήθος. Και ξαφνικά, κάθε τέσσερα χρόνια, το καλοκαίρι, κήρυκες στεφανωμένοι, οι σπονδοφόροι, ξεκινούσαν από την ιερή τούτη κοιλάδα, έτρεχαν ως τα πέρατα του ελληνισμού, διαλαλούσαν την ιερομηνία των αγώνων, την ανακωχή, προσκαλώντας φίλους κι εχτρούς στην Ολυμπία να παίξουν. Απ' όλη την Πελοπόννησο και τη Στερεά Ελλάδα, από την Μακεδονία, τη Θεσσαλία, την Ήπειρο και τη Θράκη, από τα παράλια της Μαύρης Θάλασσας, της Μικράς Ασίας, της Αίγυπτου, της Κυρήνης, από τη μεγάλη Ελλάδα και τη Σικελία, έτρεχαν αθλητές και προσκυνητές στην πανελλήνια ιερή κοιτίδα του παιχνιδιού. Δούλοι δεν μπορούσαν να πατήσουν εδώ, μήτε εγκληματίες, μήτε βάρβαροι, μήτε γυναίκες. Μονάχα ελεύτεροι Έλληνες»²³.

Η πορεία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας, και η συνοχή της με τη νέα ελληνική: Αφήνοντας τον ελληνόπληκτο Κρητικό, προχωρούμε στην εξέταση κάποιων στοιχείων σχετικά με την πορεία της αρχαιοελληνικής γλώσσας και της συνοχής της με την νεοελληνική των ημερών μας, τα οποία οφείλουμε να καταθέσουμε με τη σωστή τους πορεία. Θα μπορέσουμε έτσι να δούμε γιατί αδικείται η ιστορική πραγματικότητα της ελληνικής

²² Ν. Καζαντζάκης, *Αναφορά στον Γκρέκο*, ο. π., σ. 166.

²³ Αυτόθι, σ. 167.

γλώσσας. Όσο κι αν φαίνεται παράξενο το θέμα εξακολουθεί να υφίσταται και επομένως είναι επιτακτικό να εξεταστεί.

Η αρνητική θέση στο θέμα της εξέλιξης της Ελληνικής γλώσσας και της συνοχής της την περίοδο που ακολουθεί την κατάκτηση της Ελληνικής χερσονήσου από τους Ρωμαίους, η συνέχισή της στη διάρκεια της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, στην Βυζαντινή και κυρίως τη μεταβυζαντινή περίοδο (δηλαδή την περίοδο της υποτέλειας των Ελλήνων στους Τούρκους για μία μακράιωνα περίοδο -πέραν των τεσσάρων αιώνων στην Μακεδονία, Θράκη, Ήπειρο, Κρήτη σε νήσους του Αιγαίου-), αίρεται σε μείζον, εξαιτίας της εμμονής -ανησυχητικής ομολογουμένως-, που οξύνεται όταν υφίσταται εκτός Ελλάδας και μάλιστα στους κύκλους -ας τους καλέσουμε 'της διανοήσης'-, της Ελληνικής παροικίας, του Σύδνεϋ.

Η συνέχιση και η ενότητα της Ελληνικής γλώσσας μέσω των αιώνων ως την εποχή μας, είναι το μάλλον προσφιές θέμα προς συζήτηση, ιδιαίτερα όταν πολλοί από εμάς συχνά δεν είμαστε βέβαιοι, καθόσον επικρατούν θέσεις και αντιθέσεις, σε βαθμό που να μας καθιστούν αβέβαιους ως προς αυτή.

Τα πολυπληθή κείμενα και οι μελέτες επί του αντικειμένου, επιβεβαιώνουν ότι το ζήτημα της συνέχισης και ενότητας της Ελληνικής γλώσσας μέχρι των ημερών μας, αποτελεί δημοφιλές αντικείμενο μελέτης. Ο λόγος είναι ο γνωστός: η αρχαιοελληνική διάνοηση εξακολουθεί να είναι επίκαιρη και ως εκ τούτου αποτελεί το αέναο προσφιές αντικείμενο μελέτης. Εδώ άλλωστε έγκειται η συνάφεια του ερωτηματικού για τη θέση της Νεοελληνικής καλούμενης γλώσσας, έναντι της ελληνικής της κλασσικής περιόδου.

Προτού όμως ετούτη η μελέτη προχωρήσει στις θέσεις μερικών από τους παγκόσμια γνωστούς ερευνητές, θα πρέπει να υπογραμμιστεί ότι η γλώσσα ως μέσον επικοινωνίας, αποτελεί ζωντανό όργανο που εξελίσσεται με το πέρασμα χρόνου, και ετούτη η αλλοίωση αποτελεί φυσικό φαινόμενο. «Τα πάντα ρει» λέει ο Ηράκλειτος και ο Μπερξόν λέει πως η κάθε νέα στιγμή είναι ξένη, προς εκείνη που ήδη πέρασε.

Η γλώσσα επιδρά στις ομάδες εκείνων που τη χειρίζονται ως μέσον επικοινωνίας, ανάλογα με τη προσφορά της. Η Ελληνική γλώσσα προσέφερε στην ανθρωπότητα ακόμη και στους αιώνες της υποτελείας της στους Τούρκους, με την συνέχιση της ελληνικής γλώσσας στη Δημοτική ποίηση και επομένως της ελληνικής παράδοσης και παρά τις δυσμενείς συνθήκες, της βάρβαρης και αλλόθρησκης κατοχής της. Η καταγραφή του ελληνικού δημοτικού τραγουδιού, αποτελεί σπουδαίο μέρος των μνημείων του λόγου του ελληνικού λαού²⁴.

Την άποψη ετούτη τη συμμερίζονται Έλληνες²⁵ και ξένοι μελετητές²⁶. «Όταν απαντήσουμε πανάρχαιους μύθους ή

²⁴ Στην εισαγωγή του βιβλίου του ο Νίκος Πολίτης *Το Ελληνικό Δημοτικό Τραγούδι*, τονίζει τη σημασία του: «Εξαιρετον αναντιρρήτως θέσιν μεταξύ των μνημείων του λόγου του ημετέρου λαού κατέχουν τα τραγούδια' όχι μόνον ως ισχυρώς κινούντα την ψυχήν δια το απέριττον κάλλος, την αβίαστον απλότητα, την πρωτοτυπίαν και την φραστικήν δύναμιν και ενάργειαν, αλλά και ως ακριβέστερον παντός άλλου πνευματικού δημιουργήματος του λαού εμφανίοντα τον ιδιάζοντα χαρακτήρα του έθνους. Εις τάλλα είδη του λόγου, τας παροιμίας και τους μύθους, τα παραμύθια και τα ανιγμάτα, ων η μετάδοσις από λαού εις λαόν είναι ευχερής και συνήθης, τα παρειδύσαντα πολυπληθή ξένα στοιχεία καθιστούν δύσκολον την διάκρισιν του οθνείου από του ιθαγενούς. Αλλ' εις τα τραγούδια και τας παραδόσεις ο εθνικός χαρακτήρ αποτυπώνεται ακραιφνής και ακίβδηλος», Ν. Πολίτης, *Το Ελληνικό Δημοτικό Τραγούδι*, Π. Ιωάννου, Αθήνα 1989, σ. 7.

²⁵ Ο Κ. Θ. Δημαράς συμμερίζεται ετούτη την άποψη, Κ. Θ. Δημαράς, *ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ, ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΡΩΤΕΣ ΡΙΖΕΣ ΩΣ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΜΑΣ*, Νέα έκδοση, Τρίτη Έκδοση, ΙΚΑΡΟΣ 1964, σσ. 5-18.

²⁶ Έναντι του ελληνικού δημοτικού τραγουδιού, παρόμοια με εκείνη του Νίκου Πολίτη, θέση, έλαβε και ο Γάλλος μελετητής Φωριέλ, γνωστός φιλέλληνας, τον 19ο αιώνα. Ο Φωριέλ υποστήριξε τις ελληνικές θέσεις στην κρίσιμη περίοδο των αγώνων των Ελλήνων για την αποτίναξη του Τουρκικού ζυγού –που οδήγησαν τελικά στην επανάσταση του 1821- σχετικά με το θέμα της συνέχειας της ελληνικότητας των κατοίκων της ελληνικής χερσονήσου, έναντι του Γερμανού ιστορικού Φαλμεράγιερ, ο οποίος υποστήριζε σοβαρή ποσοστιαία -αν όχι κυρίαρχη- παρουσία του σλαβικού στοιχείου, στην Ελληνική χερσόνησο. Ο Φωριέλ τόνισε ότι το ελληνικό δημοτικό τραγούδι, αυτούσιο, αποτελεί αδιάσειστη απόδειξη της ελληνικότητας του λαού της ελληνικής χερσονήσου. Χαρακτήρισε μάλιστα τη γλώσσα των ελληνικών δημοτικών τραγουδιών, ως την ωραιότερη ανάμεσα στις γλώσσες της Ευρώπης (κείμενο: Πιπίνα Δ. Ιωσηφίδου-Ελλη, *ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ, Τραγούδια-Μοιρολόγια του Κάτω Κόσμου και του Χάρου, Ιστορικά Άσματα, Τραγούδια της Ξενιτιάς* (Το παρόν πόνημα

πανάρχαια μορφολογικά στοιχεία να σώζονται μέσα στα δημοτικά μας τραγούδια, θα πρέπει να θεωρήσουμε το φαινόμενο τούτο φυσική συνάρτηση της επιβίωσης των αρχαίων μορφών πολιτισμού» τονίζει ο Κ. Θ. Δημαράς²⁷. Ο ίδιος επισημαίνει και τα ακόλουθα: «Σε καμιά περίπτωση δεν μας επιτρέπεται να μιλήσουμε για βαθιές τομές που να έσπασαν οριστικά την ελληνική ιστορική συνοχή, δημιουργώντας πολιτισμό χωρίς ελληνικές ρίζες. Αλλαγές που να έχει υποστεί ο εδραίος ελληνικός πληθυσμός από το πέρασμα του ξένου, συναντούμε συχνά· αλλά τα ποικίλα χνάρια της αρχαιότητας που απαντούμε σε όλες τις σχετικές έρευνες, βεβαιώνουν πως οι μεταβολές αυτές δεν άλλαξαν και την κατεύθυνση της ελληνικής παράδοσης»²⁸.

Η Ελλάδα υπό τους Ρωμαίους: Βρισκόμαστε στα χρόνια του Καλιγούλα, μία περίοδο κατά την οποία η υποταγμένη Ελλάδα έχει κατακτήσει τον κατακτητή της. Η στροφή προς την αρχαιότητα η οποία θα ολοκληρωθεί έναν αιώνα αργότερα, έχει ήδη αρχίσει να διαγράφεται. Στα βόρεια της Βοιωτίας, ένας γαιοκτήμονας επιθυμεί να αναστήσει τα παλαιά έθιμα του τόπου του, να παλινδρομήσει στην παράδοση. Μνημείο αυτής της προσπάθειας διασώζεται, και πρόκειται για μία επιγραφή η οποία μεταξύ άλλων αναφέρει: «και την των συρτών πάτριον όρχησιν θεοσεβώς επετέλεσε». Πρόκειται για τον συρτό χορό που είναι τόσο λαοφιλής επί των ημερών του όσον και επί των ημερών μας. Φανερά συνεπάγεται μουσική και τραγούδι όπως και σήμερα.

Στο εργατικό τραγούδι το αρχαίο *μυλικό*, που έχει σωθεί και αρχίζει ως ακολούθως: «άλει, μύλε, άλει», θυμίζει το νεοελληνικό: «άλεθε, μύλε, άλεθε». Επίσης ο ιστορικός Θεόγνις αναφέρει ότι στο νησί της Ρόδου, υπάρχει έθιμο δεμένο με τις παραδόσεις για τον Κλεόβουλο, τα παιδιά μια ορισμένη γιορταστική ημέρα γυρίζουν στα σπίτια τραγουδώντας και μαζεύουν μικρά δώρα. Το τραγούδι εκείνο άρχιζε ως εξής: «Ήλθε, ήλθε χελιδών».

παρουσιάστηκε ως ομιλία στις εκδηλώσεις της Ηπειρωτικής Εβδομάδας (24 Φεβρουαρίου -ημέρα Τετάρτη- 1999).

²⁷ Κ. Θ. Δημαράς, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, ο. π., σ. 4.

²⁸ Αυτόθι, σ. 5.

Παρόμοιο έθιμο, τα *χελιδονίσματα*, απαντά στο Βυζάντιο με το ίδιο τραγούδι. Παρατηρείται όμως ότι αυτό το τραγούδι έχει επιζήσει μέχρι των ημερών μας και με τα ίδια λόγια: «Ήρθεν, ήρθε χελιδόνα». Το έθιμο κρατά και γίνεται την πρώτη του Μάρτη σε διάφορες περιοχές, όπου τα παιδιά γυρίζουν ψάλλοντας το ίδιο τραγούδι και μαζεύοντας ταυτόχρονα δωράκια. Ένας τέτοιος τόπος είναι η Ρόδος, γεγονός που αποδεικνύει την διάσωση της συνήθειας και της παράδοσης της γλώσσας²⁹. Επομένως οι αρχαίοι εξακολουθούν να ζουν στον τόπο τους, στην Ελλάδα, και μας το θυμίζει η γλώσσα τους, η γλώσσα που εξακολουθεί να ομιλείται στην Ελλάδα, η ελληνική.

Το αλφάβητο της αρχαιοελληνικής γλώσσας: Πώς και πότε δημιούργησε και χρησιμοποίησε το αλφάβητό της, η αρχαιοελληνική γλώσσα; Είναι ένα ερώτημα στο οποίο πολλοί απλοί άνθρωποι δεν γνωρίζουν πώς να απαντήσουν.

Λέγεται ότι η αρχαία ελληνική γλώσσα υιοθέτησε το φοινικικό αλφάβητο -επί του ο μυθικού Βασιλιά των Αθηνών, Κόδρου- και ότι το προσαρμοσε στους ήχους της γλώσσας της. Οι Ετρούσκοι δανείστηκαν το ελληνικό το «επονομαζόμενο χαλκιδικό (της Εύβοιας)» τον 8^ο περίπου αι. π. Χ. Από αυτό, με μεταβολές κατάλληλες για τις γλωσσικές τους ανάγκες, σχημάτισαν το δικό τους αλφάβητο, το οποίο περιελάμβανε είκοσι έξι (26) γράμματα αρχικά και αργότερα, ως το τέλος του 5^{ου} π. Χ. αι., περιορίστηκε στα είκοσι (20). Οι Ετρούσκοι το μετέδωσαν αργότερα στους Ρωμαίους³⁰.

Παρόμοια συνέβη και με το κυριλλικό³¹ αλφάβητο της Βουλγαρικής, της Σερβικής, της Ρωσικής κτλ., που προέρχεται από την ελληνική μεγαλογράμματη γραφή του 9^{ου} αι., πλην μερικών

²⁹ Κ.Θ. Δημαράς, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, ο. π., σσ. 6-7.

³⁰ Γιώργος Καναράκης, *Διαγλωσσικές Επιδράσεις στην Αγγλική και η Συμβολή της Ελληνικής Γλώσσας*, Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 2005, σσ. 46-47.

³¹ Κύριλλος (827-869) άγιος, κληρικός, λόγιος και ιεραπόστολος από τη Θεσσαλονίκη που εκχριστιάνισε τους Σλάβους, Τεγόπουλος – Φυτράκης, *Ελληνικό Λεξικό*, Εκδόσεις Αρμονία, Γ' έκδοση, 1990, σ. 900.

λατινικών στοιχείων, παρόμοια όπως και με τη γραφή άλλων σλαβικών λαών³².

Στη συνέχεια σημαντικό ρόλο διαδραμάτισαν και οι μεταφράσεις από τα ελληνικά κείμενα στις σλαβικές γλώσσες κυρίως σε σχέση με τη διάδοση του Χριστιανισμού, και την ομαλοποίηση των σχέσεων του Βυζαντίου με τους Σλάβους, κυρίως τους προς Βορρά οι οποίοι το παρενοχλούσαν συστηματικά. Ο Samuel N. C. Lieu³³ αναφέρεται στη σημασία της μετάφρασης των θεολογικών έργων από την ελληνική στη σλαβική για τη διάδοση του χριστιανισμού, από φωτισμένους Έλληνες μοναχούς, όπως η μετάφραση από τα ελληνικά της ζωής του Ευθύμιου (955-1028) στη γλώσσα των Γεωργιανών, από τον Γεώργιο τον Αγιορείτη.

Επιδράσεις της ελληνικής γλώσσας: Έχει διαπιστωθεί ότι η Ελληνική επέδρασε τα μέγιστα αρχικά στους Λατίνους όταν αυτοί κατέκτησαν την ελληνική χερσόνησο. Υπό την επίδραση του πολιτισμού των Ελλήνων έγραψε ο Ρωμαίος αυτοκράτορας Κλαύδιος³⁴ τα απομνημονεύματά του στην ελληνική.

Η Ελληνική γλώσσα, ως ζωντανό όργανο είχε τα γλωσσικά δάνειά της από τις γείτονες χώρες της Ελλάδας και εξαιτίας των κατακτητικών επιδρομών ή χρονικών περιόδων υπό την κατοχή της σε ξένους λαούς. Ετούτο ενισχύεται με τα ακόλουθα παραδείγματα: στην αρχαία ελληνική εποχή η χώρα δέχτηκε επιδρομές από τους Πέρσες και ενεπλάκη σε πολεμικές συρράξεις μαζί τους. Το 146³⁵ π. Χ. κατακτήθηκε από τους Ρωμαίους³⁶. Τον 6^ο

³² Γιώργος Καναράκης, ο. π., σ. 47.

³³ Samuel N. C. Lieu, *The Holy Men and their Biographers in early Byzantium and Medieval China A preliminary comparative study in hagiography*, essay in Maistor, Classical, Byzantine and Renaissance Studies for Robert Browning, published by The Australian Association for Byzantine Studies Canberra, 1984, pp. 145-146.

³⁴ Κλαύδιος Τιβέριος Νέρων Γερμανικός, αυτοκράτορας (41-54) και ιστορικός, Τεγόπουλος-Φυτράκης, *Ελληνικό Λεξικό*, εκδ. Αρμονία, Γ' Έκδοση, Αθήνα 1990, σ. 896.

³⁵ *Σολωμού Άπαντα, εισαγωγή, κείμενα, μεταφράσεις γλωσσάριο*, Ν. Β. Τωμαδάκη, Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 1969, σ. 15.

³⁶ Όταν ο Φίλιππος ο V νικάται στον δεύτερο Μακεδονικό πόλεμο από τους Ρωμαίους (202-197 π. Χ.), και τους παραδίδει την Ελλάδα. Ύστερα από τον Αχαϊκό πόλεμο (147-

αι. μ. Χ. και εξής, δέχτηκε επιδρομές από τους Σλάβους και Άβαρους. Τον 15^ο αι. υποδουλώθηκε από τους Τούρκους και τον εικοστό αι. δέχτηκε επιθέσεις από διάφορους ευρωπαϊκούς λαούς και ενεπλάκη σε πολεμικές επιχειρήσεις με αυτούς και πάντα με μεγάλο κόστος, με τη Γερμανία, την Ιταλία, τη Βουλγαρία, τη Σερβία (Βαλκανικοί Πόλεμοι (1912-1913) Α' (1914-1918) και Β' (1940-1944) Παγκόσμιοι Πόλεμοι³⁷).

Κατά συνέπεια διείσδυσαν στο λεξιλόγιο της εξελισσόμενης ομιλούμενης ελληνικής, λέξεις από την αρχαιότητα ως σήμερα από τους Πέρσες (σατράπης κ.α.), από τους Εβραίους (μεσσίας κ.α.), από τους Ιταλούς (πόρτα κ.α.), από τους Σλάβους (κοτέτσι κ.α.), από τους Τούρκους (ντολμάς κ.α.), από τους Γάλλους (λικέρ κ.α.), από τους Άγγλους (μπάσκετ κ.α.)

Η Ελληνική όμως είχε και τους δανειστές της και μάλιστα σε πολύ μεγάλο βαθμό. Σε 45.729 λέξεις αριθμούν για παράδειγμα, τα δάνεια της αγγλικής γλώσσας από την ελληνική. Στον γενικό κανόνα των δανείων αποτελεί εξαίρεση το φαινόμενο των δανείων από την ελληνική, της αγγλικής, καθώς ετούτη υιοθετεί λέξεις από την ελληνική³⁸, για τις οποίες έχει ήδη αντίστοιχες δικές της: π.χ. antithesis - opposition, melancholy - sadness κ.α.³⁹ Η χαρακτηριστική δύναμη της ελληνικής γλώσσας, συνετέλεσε ώστε αυτή να έχει εισχωρήσει και σε άλλες ξένες γλώσσες πλην της αγγλικής και με άλλους, διαφορετικούς τρόπους, με τη μετάφραση όπως ο Μαρτίνος Λούθηρος, ο οποίος αντέγραψε την αρχαία ελληνική γραμματική για να φτιάξει την Γερμανική⁴⁰.

146 π. Χ.) όπου οι Ρωμαίοι καταστρέφουν την Κόρινθο μετά από μία επανάσταση εναντίον τους, των Μακεδόνων, και αποβαίνουν οι κυρίαρχοι της Ελλάδας. Jane Chisholm, Lisa Miles and Struan Reid, The Usborne Internet - Linked Encyclopedia of Ancient Greece, p.133.

³⁷ Νικόλαος Τσουγανάτος, *Επίτομος Γενική Ιστορία, νεώτεροι Χρόνοι*, Τόμος Β' Έκδοσις Τρίτη Βελτιωμένη, Εν Αθήναις, Βιβλιοπωλείον της Εστίας σσ. 129-134.

³⁸ Από την αρχαία ελληνική αλλά και από τη νέα σε πολλές περιπτώσεις: π.χ. hyperbolic - exaggerated - υπερβολικός, nosocomial - nosocomial, κτλ.

³⁹ Αριστείδης Ε. Κωνσταντινίδης, *Οι ελληνικές λέξεις στην αγγλική γλώσσα*, Β' έκδοση, Θεσσαλονίκη, 1991, Πρόλογος, σσ. I-III.

⁴⁰ Αυτόθι, σ. III.

Ο Αριστείδης Ε. Κωνσταντινίδης, συγγραφέας του Βιβλίου *Οι ελληνικές λέξεις στην αγγλική γλώσσα*, Έλληνας ο ίδιος, εκφράζει την ανησυχία του για τη στάση των Ελλήνων έναντι του πολιτισμού τους, ο οποίος προφανώς συνδέεται άμεσα με τη γλώσσας τους. Αναρωτιέται και προσπαθεί να προειδοποιήσει για τις συνέπειες της ακατάλληλης και επιζήμιας στάσης τους έναντι της πολιτιστικής τους κληρονομιάς, που φυσικά εκφράζεται με την ελληνική γλώσσα. Γράφει λοιπόν στον Πρόλογο του βιβλίου του: «Κάθε προσπάθεια διατήρησης ή ανάπτυξης της γλώσσας μας, αντιμετωπίζεται από ορισμένους με ειρωνεία και με χαρακτηρισμούς της μομφής του ‘καθαρευουσιανισμού’, του ‘εθνικισμού’ ή της ‘έλλειψης προοδευτικότητας’. Προσπαθούν να περάσουν μέσα από εφήμερες πολιτικές συντεταγμένες, θέματα που έχουν επιβιώσει, ανεξάρτητα από τα ισχύοντα πολιτικά συστήματα και καθεστώτα»

»Γιατί όμως αυτά τα άτομα δέχονται τα εθνικά και πολιτιστικά στοιχεία των άλλων χωρών σα στοιχεία της ταυτότητας των χωρών αυτών (π.χ. Γαλλίας, Γερμανίας) και μόλις γίνει μνεία των δικών μας πολιτιστικών στοιχείων, ξαφνικά θυμούνται τις διεθνιστικές τους αρχές;»

»Όταν εμείς οι ίδιοι υποβαθμίζουμε και χλευάζουμε κάθε τι το Ελληνικό, θα πρέπει να αναμένεται παρόμοια συμπεριφορά από τους ξένους και τους γείτονές μας. Είτε αυτό είναι υποβάθμιση της Ελληνικής παρουσίας στην Ιστορία της Ευρώπης, είτε η προσπάθεια σφετερισμού και παραχάραξης της ιστορίας μας από τους γείτονές μας, για να θεωρηθούν κληρονόμοι της –επειδή δεν έχουν δική τους, ανάλογη προς τη δική μας.»

»Αναμφισβήτητα, πολλές λανθασμένες επιλογές έχουν επενδυθεί το μανδύα της εθνικότητας και έχουν γίνει αντικείμενο εκμετάλλευσης. Αυτά όμως τα λάθη δεν επιτρέπεται να μας οδηγούν στην απεμπόληση της πολιτιστικής μας κληρονομιάς. Ούτε βέβαια, επιτρέπεται να αρκούμαστε στην επίκληση αυτής της κληρονομιάς παραμένοντας αδρανείς, τόσο για το παρόν όσο και για το μέλλον μας»⁴¹

⁴¹ Αριστείδης Ε. Κωνσταντινίδης, *Οι ελληνικές λέξεις στην αγγλική γλώσσα*, ο. π., σ. IV.

Η «αδιάκοπη συνέχεια» της ελληνικής γλώσσας: Μέσω των αιώνων η ελληνική γλώσσα παρουσιάζει μία «αδιάκοπη συνέχεια» η οποία διαρκεί περισσότερο από τρεισήμισι χιλιετηρίδες και σε αυτό το φαινόμενο οφείλεται πιθανόν η βραδύτητα αλλαγής της ελληνικής γλώσσας. Και σήμερα όπως και χρόνια πριν, αναγνωρίζουμε ότι η ομιλούμενη ελληνική είναι η ίδια με εκείνη των ομηρικών επών (700 π. Χ. περίπου), παρά το γεγονός ότι η παραδοσιακή ορθογραφία κρύπτει πολλές φωνολογικές αλλαγές⁴².

Ένα άλλο σπουδαίο χαρακτηριστικό της δυναμικής που παρουσιάζει η ελληνική γλώσσα, είναι ότι εκπροσωπεί έναν πολιτισμό που έχει την ικανότητα να απορροφά τους πολιτισμούς εκείνων οι οποίοι υπεισέρχονται στην επήρειά της. Αυτό συνέβη στους Ισραηλίτες λέει ο Michael Baigent⁴³, στο βιβλίο του *The Jesus Papers*, όταν τα σύνορα μεταξύ Αιγύπτου και Ισραήλ είχαν καταλυθεί την περίοδο μεταξύ του 302 π. Χ. και 198 π. Χ., και το Ισραήλ είχε αποβεί μέρος της ελληνικής αυτοκρατορίας των Πτολεμαίων. Αυτοί οι Ισραηλίτες, ως νέοι μετανάστες, απορροφήθηκαν από τον αναπτυσσόμενο ελληνικό πολιτισμό. Δηλαδή έμαθαν ελληνικά, πήραν ελληνικά ονόματα και υιοθέτησαν πολλές ελληνικές συνήθειες εμπορικές και κοινωνικές, όπως την δημιουργία εμπορικών οργανισμών των οποίων οι συναντήσεις γίνονταν στις συναγωγές τους. Η εβραϊκή είχε σχεδόν ξεχαστεί καθώς η ελληνική απέβη η γλώσσα της εκλογής τους. Σε πολλές συναγωγές μάλιστα οι λειτουργίες των Εβραίων γίνονταν στην Ελληνική. Όλα αυτά μπορούν κάλλιστα να αποδοθούν στην επίδραση του Μ. Αλεξάνδρου, ο οποίος κατάλαβε την Αίγυπτο το 332 π. Χ. Αυτή την κατάληψή του την είχε ακολουθήσει η επίσκεψή του στο ναό του Άμωνος (Temple of Amun) στην όαση της Σίβα (Siwa Oasis), όπου είχε ανακηρυχτεί 'Υιός του Θεού' και Φαραώ.

⁴² Robert Browning, *Η Ελληνική Γλώσσα Μεσαιωνική και Νέα*, Εκδ. Παπαδήμα, 1991, Εισαγωγή, σσ. 12-13.

⁴³ Michael Baigent, *The Jesus Papers*, Harper Elements (Harper Collins Publishers), Hammersmith, London W68JB, 2006.

Παρά το γεγονός ότι ο Μ. Αλέξανδρος υπήρξε και ο ιδρυτής της Αλεξάνδρειας, δεν είχε την τύχη να γνωρίσει το μεγαλείο της, ως της μεγαλύτερης Ελληνικής Πόλης στον Ελληνιστικό κόσμο, την περίοδο που ακολούθησε, καθώς πέθανε μυστηριωδώς το 323 π. Χ.⁴⁴ ως γνωστόν.

Η ‘χιλιετία’ του Βυζαντίου: Ο Hans-Georg Beck⁴⁵, αναφέρεται εκτεταμένα στην χιλιετία του Βυζαντίου. Στο βιβλίο του, *Η Βυζαντινή Χιλιετία*, θεωρεί ότι το Βυζάντιο προβάλλει στην Ιστορία ανεπαίσθητα, ως αργότερο στάδιο του ελληνισμού και των γειτονικών λαών, που «σφραγίστηκε από τις μορφές της ρωμαϊκής κυριαρχίας». Το Βυζάντιο εκπροσωπεί, μία ιστορική περίοδο που ανατέλλει στο σημείο ακριβώς όπου ο ιστορικός της προηγούμενης περιόδου, συνηθίζει να χρησιμοποιεί, «ως έσχατη έκφραση της κατάπληξης και της απογοήτευσής του, τη λέξη «παρακμή». Για ολόκληρες γενιές, η έννοια «παρακμή» απέβη η «λέξη-κλειδί για την κατανόηση του Βυζαντίου». Ο ιστορικός που συνήθως θεωρείται «υπεύθυνος για την «αντοχή» αυτής της έννοιας σε σχέση με το Βυζάντιο, είναι ο Edward Gibbon (παρόλο που δεν φέρει μόνος του την ευθύνη)»⁴⁶ τονίζει. Ο Beck συνεχίζοντας επί του θέματος λέει: «Ο στοχασμός γύρω από την ιστορία αυτή καθ’ εαυτή αρχίζει αργά και είναι παράδοξο ότι πρωτοεκδηλώνεται στην εποχή του Διαφωτισμού, που σε γενικές γραμμές, όπως είπε κάποτε Christopher Dawson σε μια διάλεξη για τον Gibbon, ελάχιστα μπορεί να θεωρηθεί ως ‘historically minded age’ ενώ αντίθετα χαρακτηρίζεται από μια ‘anti-historical quality»⁴⁷.

Ο ενθουσιασμός του Edward Gibbon για το ρωμαϊκό μεγαλείο, δεν του επέτρεπε τη θέα προς οτιδήποτε χριστιανικό, μεσαιωνικό και βυζαντινό⁴⁸. Γι’ αυτό και χρησιμοποίησε τον όρο: «decline=παρακμή». Ουσιαστικά όμως είναι φυσικό κάθε παλιά

⁴⁴ Michael Baigent, *The Jesus Papers*, ibid, p. 140.

⁴⁵ Hans-Georg Beck, *Η Βυζαντινή Χιλιετία*, μετάφραση, Δημοσθένης Κουρτόβικ, Γ’ έκδοση, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2000.

⁴⁶ Αυτόθι, Εισαγωγή, σσ. 15-16.

⁴⁷ Αυτόθι, ο. π., σ. 16.

⁴⁸ Αυτόθι, ο. π., σ. 17.

γενιά, να χαρακτηρίζει τη νέα περίοδο παρακμασμένη. Έτσι όταν υπάρχει μία συγκεκριμένη ιδέα για την «κλασική εποχή» δεν μπορεί να έχει μεγάλη ιδέα για την επόμενη που ακολουθεί. Έτσι όταν αναφερόμαστε στην χρονολογία 476 μ. Χ. ως ορόσημο της οριστικής κατάρρευσης της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, πιστεύουμε ότι η συνεχής ολίσθησή της οδήγησε στο συγκεκριμένο αποτέλεσμα. Το ίδιο κάνουμε και με την χρονολογία 1453, χρονολογία κατάληψης της πρωτεύουσας του Βυζαντίου, Κωνσταντινούπολης. Μπορεί να θεωρηθεί αυτή η θέση ως επιπόλαια, αφού στηρίζεται σε «προκατασκευασμένα σχήματα» από μία αντίληψη που συγκρούεται επιπλέον με τη θεωρία της «συνεχούς προόδου»⁴⁹.

Σε αυτή λοιπόν την αποκαλούμενη προφανώς λανθασμένα «παρακμή» -την περίοδο δηλαδή του Βυζαντίου-, οφείλεται η ιταλική Αναγέννηση⁵⁰. Είναι μάλιστα πολύ περίεργο το ακόλουθο: πώς παρουσιάζεται το Βυζάντιο να μην έχει προϊστορία ή πρωτοϊστορία; Στο ακόλουθο απόσπασμα ο Hans-Georg Beck, απαντώντας σε ετούτα τα ερωτηματικά, τονίζει : «Ό,τι προηγείται είναι η ελληνιστική εποχή και η συνέχισή της με την ύστερη ελληνορωμαϊκή αρχαιότητα των πρώτων μεταχριστιανικών χρόνων. Το Βυζάντιο πρέπει να το δούμε ως σχεδόν άρρηκτη συνέχεια αυτού του κόσμου. Ο Gustav Droysen, που έπλασε τον όρο *hellenismus* (ελληνισμός, ελληνιστική περίοδος) για τον γερμανόγλωσσο χώρο –οι Αγγλοσάξωνες έχουν άλλη ορολογία-, εννοούσε αυτό το χρονικό διάστημα που μεσολαβεί ανάμεσα στην κλασική αρχαιότητα και την εμφάνιση του χριστιανισμού, το χρονικό διάστημα της ‘συγχώνευσης’ του ανατολικού πολιτισμού με τον δυτικό κάτω από την επίδραση της ελληνικής παιδείας. Αυτή η χρονική περίοδος, δηλαδή οι τρεις τελευταίοι αιώνες πριν από τον Χριστό, συνεχίζεται χωρίς κανένα σοβαρό ρήγμα με την ρωμαϊκή αυτοκρατορική περίοδο –μια εποχή που μπορεί ίσως να ονομαστεί ύστερη ελληνιστική εποχή»⁵¹.

⁴⁹ Hans-Georg Beck, *Η Βυζαντινή Χιλιετία*, ο. π., Εισαγωγή, ο. π., σ. 17.

⁵⁰ Αυτόθι, σ. 18.

⁵¹ Αυτόθι, σ. 18.

Συνεχίζοντας την θεωρία του ο Hans-Georg Beck, ερωτά: 'Τι χαρακτηρίζει την ελληνιστική εποχή στο ξεκίνημά της;' και απαντά: «Η τεράστια διεύρυνση του κόσμου χάρη στις κατακτητικές εκστρατείες του Μεγάλου Αλεξάνδρου, που έρριξαν τους Έλληνες ανάμεσα σε ξένους λαούς και πολιτισμούς, μπόρεσε να οδηγήσει σε έναν ελληνιστικό (δηλαδή κατά βάθος ελληνικό) κόσμο για έναν μόνο λόγο: επειδή ο Έλληνας, παρά τον συγχρωτισμό του με άλλους λαούς, δεν έχασε και δεν εγκατέλειψε ποτέ το αίσθημα της μοναδικότητάς του. Δεν ξέχασε ποτέ την υποχρέωσή του να ανταποκρίνεται στην εικόνα που είχε μπροστά του για τον ελληνικό άνθρωπο και την αρετήν, δηλαδή την ηθική ποιότητά του. Οπωσδήποτε η διάκριση ανάμεσα σε Έλληνες και βαρβάρους έγινε λιγότερο σαφής. Διαμορφώθηκε ένα είδος κοσμοπολιτισμού, αλλά διατηρήθηκε ωστόσο η συνείδηση του Έλληνα ότι 'ως Έλληνας ήταν κάτι περισσότερο, από τους άλλους' (C. Schneider), και ότι είχε μια ξεχωριστή αποστολή»⁵².

Το αίσθημα της αυτοσυντήρησης των Ελλήνων: ετούτο το συναίσθημα μέσα σε ένα ευρύτερο κόσμο, έσπρωχνε τον Έλληνα «να στηρίζεται ακόμη περισσότερο στον πολιτισμό και στην παιδεία του»⁵³. Και παρά το γεγονός ότι ο «πανελληνισμός» δεν μπόρεσε να παραμείνει πολιτική κινητήρια δύναμη, παρέμεινε ωστόσο μία πολιτιστική κινητήρια δύναμη. Η διακήρυξη: «Το μόνο αξιοσημείωντο στην Ελλάδα είναι η παιδεία και η τέχνη του λόγου», αποκάλυπτε ότι ο κατ' εξοχήν Έλληνας, είναι ο μορφωμένος Έλληνας και η ελληνική αυτοσυνείδηση αυτή την περίοδο, είναι κατά κυριότητα μορφωτική συνείδηση. Το πολιτικό καθεστώς στην Ελλάδα, επιβάλλεται από έξω⁵⁴.

Το μεγάλο «πρόβλημα των εθνοτήτων» του Βυζαντινού κράτους ανάγκαζε τους Έλληνες να διατηρούν ακμαία τη συνείδηση ότι σαν Έλληνες, και εξαιτίας του πολιτισμού και της

⁵² Hans-Georg Beck, *Η Βυζαντινή Χιλιετία*, Εισαγωγή, ο. π., σσ. 18-19.

⁵³ Αυτόθι, σ. 19.

⁵⁴ Αυτόθι, σ. 19.

παιδείας τους, ήταν κάτι περισσότερο από τους άλλους που δεν ήταν Έλληνες⁵⁵.

Την ελληνιστική εποχή στο Βυζάντιο την διαδέχεται η καλούμενη ύστερη ελληνιστική παιδεία που εκπροσωπείται κυρίως από τους ρήτορες και τους σοφιστές. Ο σοφιστής ως ελληνιστής, παραμένει απρόσβλητος κατά τη διάρκεια της Βυζαντινής χιλιετίας. Είναι ο βασικός παράγων διάσωσης της ουσίας του ελληνισμού και εκπρόσωπός της. Στην αρχαιότητα η κωμωδία παρουσιάζει τον Σωκράτη ως σοφιστή και στην εποχή του Πλάτωνα, οι λόγιοι αλληλοκατηγορούνται ως σοφιστές και αυτό θα επαναληφθεί ως ένα βαθμό και στο Βυζάντιο.

Ο Ισοκράτης εκπροσωπεί τη σοφιστική: ήταν σοφιστής ρήτορας. Αργότερα στο Βυζάντιο η ιδιότητα αυτή εξελίχθη σε τέχνη εκμετάλλευσης ή απάτης. Οι λόγιοι οι οποίοι έφεραν έντονες τις επιδράσεις των σοφιστών υπήρξαν το αντίβαρο της εκτεταμένης καλογεροποίησης, της κληρικοποίησης και του ενθεοκρατισμού. Η ελληνιστική παιδεία ετούτων διατήρησε τις αξίες ενός τρόπου ζωής που αμφισβητούσαν οι ασκητές και εκείνοι οι οποίοι απομακρύνονταν από αυτή την τάξη των λογίων. Έκαναν τα ιδανικά τους ελκυστικά σε ανθρώπους της εκκλησίας και κάποτε και σε καλογέρους. Οι γνώσεις που παρείχαν, βοηθούσαν για παράδειγμα κάποιον να γίνει Επίσκοπος, περισσότερο από του αν είχε θεολογικές γνώσεις. Ο κοσμικός διανοούμενος είχε απεριόριστη σχεδόν ελευθερία κινήσεων. Την διακινδύνευε ωστόσο ετούτη, αν απομακρυνόταν από τον εκκλησιαστικό και εν γένει τον θρησκευτικό χώρο⁵⁶.

Τελικά η τεχνοτροπία της ρητορικής-σοφιστικής τεχνικής, αποκτά περιεχόμενο. Ο διαχωρισμός της μορφής από το περιεχόμενο ισχύει περισσότερο στο Βυζάντιο, το οποίο υιοθετεί τον κλασικισμό, την κληρονομιά από την αυτοκρατορική περίοδο ή και από την ελληνιστική Αλεξάνδρεια. Κλασικισμός είναι η έντονη τάση συντήρησης των κλασικών πολιτιστικών αγαθών και στη συνέχεια η σχολαστική μίμησή τους. Έτσι κάποια στιγμή

⁵⁵ Hans-Georg Beck, *Η Βυζαντινή Χιλιετία*, ο. π., Εισαγωγή, ο. π., σ. 19.

⁵⁶ Αυτόθι, σσ. 24-25.

συνυπάρχουν τα έργα μίμησης σε μία ελαφρότερη μάλλον μορφή και τα άλλα τα οποία παράγονται από τους καλούμενους λυρικούς ποιητές. Τελικά οι δημιουργοί, επιδιώκουν να δώσουν έργα τα οποία να μπορούν να συγκριθούν με τα μεγάλα πρότυπα. Δεν πρόκειται για δουλκή μίμηση αλλά για μία τάση προς το ιδανικότερο. Όμως η νέα λογοτεχνία γεννιέται στην διασπορά. Δείπουν επομένως τα ιδεώδη στοιχεία της κλασικής περιόδου, δηλαδή η πόλις και η αγορά μαζί με όλα τα συνακόλουθά τους. Ως εκ τούτου ο ελληνισμός συντελεί στη δημιουργία δύο γλωσσών: την ομιλούμενη ελληνική, η οποία έχει εξελιχθεί ως ζωντανός οργανισμός και την άλλη, η οποία δημιουργεί στηριζόμενη στη γλώσσα της κλασικής περιόδου, χωρίς ωστόσο να είναι αυτή ακριβώς η γλώσσα της κλασικής περιόδου. Συμπεραίνεται λοιπόν ότι το πρόβλημα της διγλωσσίας είναι προβυζαντινό⁵⁷.

Στα νεώτερα χρόνια, και ο εθνικός μας ποιητής Διονύσιος Σολωμός, εξετάζει ετούτο το γλωσσικό πρόβλημα, στο *Διάλογό*⁵⁸ του. «Θέλεις να μιλήσουμε δια την γλώσσα' μήγαρις έχω άλλο στον νου μου, πάρεξ ελευθερία και γλώσσα;» ρωτά ο Ποιητής τον Φίλο στον *Διάλογο*⁵⁹, όπου τρεις, οι δύο προηγούμενοι και ο Σοφολογιώτατος, παίρνουν μέρος στη συζήτηση για την ελληνική γλώσσα, την κληρονομιά της, τη διττή μορφή της⁶⁰ (Δημοτικίζουσα και Καθαρεύουσα).

Η προνομιακή θέση των Ελλήνων στο νέο κόσμο του Βυζαντίου. Ο Θεμιστιος και ο Λιβάνιος: Χάρη της ελληνικής παιδείας ο Έλληνας κατακτά προνομιακή θέση στο νέο κόσμο του Βυζαντίου. Ήδη οι πολιτικές ιδέες του ρωμαϊκού κράτους το οποίο εξελίχθηκε στο Βυζαντινό, είχαν περάσει από το χωνευτήρι της

⁵⁷ Hans-Georg Beck, *Η Βυζαντινή Χιλιετία*, ο. π., Εισαγωγή, ο. π., σ. 26.

⁵⁸ Από το οριστικό, κείμενο Β' του Διαλόγου του Δ. Σολωμού σσ. 199-217, *Σολωμού Άπαντα, εισαγωγή, κείμενα, μεταφράσεις γλωσσάριο*, Ν.Β. Τωμαδάκη, Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 1969, σ.15.

⁵⁹ Σολωμού Άπαντα, ο. π., σ. 200.

⁶⁰ Η ελληνική γλωσσική κληρονομιά, δηλαδή η απλή ομιλούμενη, με όλες τις διαλέκτους της όπως μιλούνταν στις διάφορες περιοχές της Ελλάδας, και η καθαρεύουσα.

ελληνικής σκέψης. Ο Έλληνας είχε εξοικειωθεί με την μοναρχία⁶¹ στο παρελθόν του.

Αξιοσημείωτη είναι η αποδοχή από την ελληνική αυτοσυνείδηση του ρωμαϊκού στοιχείου, στην παιδεία και στον πολιτισμό, με την ίδρυση της Κωνσταντινούπολης, γεγονός το οποίο καταργεί τον όρο της πόλης, όπως αυτή είναι γνωστή στην ελληνική αρχαιότητα⁶². Δημιουργείται λοιπόν μία νέα προοπτική με την οποία καταγίνονται δύο σημαντικοί σοφιστές της εποχής, ο Θεμίστιος και ο Λιβάνιος.

Ο Λιβάνιος, ο πολυγραφότερος συγγραφέας της αρχαιότητας, «ο μεγαλύτερος ρήτορας και σοφιστής του αιώνα του' το 'σταθερό πρότυπο ύφους για όλους τους μεταγενέστερους (βυζαντινούς) ρήτορες, δασκάλους και ανθρώπους των γραμμάτων' άφησε έργο που 'αποτελεί μία από τις σημαντικότερες ιστορικές πηγές της ύστερης Αρχαιότητας»⁶³. Γεννημένος στην Αντιόχεια το 314 μ. Χ., έρχεται στην Αθήνα για να σπουδάσει. Αφού δασκαλεύει στην Κωνσταντινούπολη και στην Νικομήδεια, το 354 μ. Χ. επιστρέφει στην γενέτειρά του Αντιόχεια, όπου ιδρύει σχολή η οποία για σαράντα χρόνια έχει τους περισσότερους σπουδαστές και την μεγαλύτερη φήμη σε ολόκληρη την αυτοκρατορία. Ανάμεσα στους μαθητές του διακρίνονται οι: Αμμιανός Μαρκελίνος, ο Μ. Βασίλειος και ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος. Ο Λιβάνιος ήταν φιλόλογος, όπως θα λέγαμε σήμερα. Ήταν δάσκαλος της ρητορικής και σοφιστής, αλλά όχι φιλόσοφος με την αρχαιοελληνική έννοια. Έγραψε αμέτρητα ρητορικά γυμνάσματα από τα οποία σώζονται 44, με θέματα εμπνευσμένα από την ιστορία, τη μυθολογία και τα ομηρικά έπη, καθώς και πλήθος μικρών δοκιμίων.

⁶¹ Hans-Georg Beck, *Η Βυζαντινή Χιλιετία*, Εισαγωγή, ο. π., σ. 28.

⁶² Αυτόθι, ο. π., σ. 32.

⁶³ *Λιβάνιος, Υπέρ των ελληνικών ναών, Θρήνος για τον Ιουλιανό, Προς αυτούς που τον είπαν βαρετό*, Από τη σειρά, ΟΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΕΘΝΙΚΟΙ, Θύραθεν Εκδόσεις, 5^η έκδοση, Πρόλογος, σ. 9. Σύμφωνα με το Βυζαντινό Λεξικό Σουΐδα (10^{ος} αι. μ. Χ.) ο Λιβάνιος «έγραψεν άπειρα», *Λεξικό Σουΐδα*, Θύραθεν Εκδόσεις, Θεσσαλονίκη, Εισαγωγή Β. Κατσαρός, σ. 710.

Οι μεγαλύτερες έγνοιες του Λιβανίου ήταν η παράδοση, και η ελληνική παιδεία και γλώσσα. Υποτιμούσε οτιδήποτε εξωελληνικό, είτε λατινικό είτε ιουδαϊκό-χριστιανικό, διατηρώντας έτσι βαθιά την πίστη στις αξίες του ελληνικού πολιτισμού. Δεν καταδέχτηκε «να μάθει ή να χρησιμοποιήσει ούτε μία λατινική λέξη»⁶⁴.

Ο Λιβάνιος ήταν οπαδός του νεοπλατωνισμού. Ήταν ευσεβέστατος, και ως Έλληνας διανοούμενος δεν διακατεχόταν από κανένα είδος αποστολικού ζήλου⁶⁵.

Ο Θεμίστιος ο οποίος γεννήθηκε το 317 μ. Χ. περίπου, κατάγεται από την Παφλαγονία. Το 345 ανοίγει φιλοσοφική Σχολή στην Κωνσταντινούπολη, όπου έχει κάνει κάποιες σπουδές. Ερμηνεύει κυρίως Αριστοτέλη. Αργότερα στρέφεται στη ρητορική και μέσω αυτής επικοινωνεί με την αυλή του αυτοκράτορα. Το 355 ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος τον αναγορεύει συγκλητικό, ο δε αυτοκράτορας Θεοδόσιος, χριστιανός, τον διορίζει παιδαγωγό του διαδόχου του και τον αναγορεύει έπαρχο της Κωνσταντινούπολης⁶⁶. Από ετούτη τη θέση του, το κοινό στο οποίο μπορεί να διδάξει τη φιλοσοφία του, είναι οι ιθύνοντες κύκλοι του ρωμαϊκού κράτους. Από τον κύκλο των ελληνιστών των προσκολλημένων στο ιδανικό της ελληνικής «πόλεως», ετούτο θεωρείται προδοσία εναντίον του ελληνισμού.

Ο Μ. Κωνσταντίνος εχθρός της ελληνικής «πόλεως», με την ίδρυση της Κωνσταντινούπολης είχε καταφέρει το σοβαρότερο χτύπημα εναντίον της «πόλεως», με την αρχαιοελληνική της έννοια. Η Κωνσταντινούπολη που επιδιώκει σκοπούς, ξένους προς την ελληνική παράδοση, συντελεί στον μαρασμό της ελληνιστικής πόλης. Ο Θεμίστιος δεν πείθει πλέον ότι είναι εκπρόσωπος του

⁶⁴ Λιβάνιος, *Υπέρ των ελληνικών ναών, Θρήνος για τον Ιουλιανό, Προς αυτούς που τον είπαν βαρετό*, Πρόλογος, ο. π., σ. 12.

⁶⁵ Ο αποστολικός ζήλος είναι χαρακτηριστικό του ιουδαϊσμού και των αιρέσεών του. «Τα διάφορα ρεύματα και οι εκφάνσεις του ελληνισμού μπορεί να αντιπαρατίθενται και να μάχονται μεταξύ τους, όμως ο ελληνισμός, ως κοσμοθεώρηση και στάση ζωής, δεν προπαγανδίζεται ώστε να γίνει αντικείμενο μαζικής πίστης. Με αυτήν την αλήθεια στάθηκε αδύνατο να συμβιβαστεί ο Ιουλιανός...» αυτόθι, σ. 13.

⁶⁶ Hans-Georg Beck, *Η Βυζαντινή Χιλιετία*, Εισαγωγή, ο. π., σ. 32.

ελληνισμού⁶⁷. Όταν μάλιστα ανακηρύσσεται έπαρχος της Κωνσταντινούπολης, θεωρείται από τον Λιβάνιο, ότι διαφοροποιήθηκε και ότι απομακρύνθηκε από τον ελληνιστικό κόσμο.

Ο «εστεμμένος φιλόσοφος» Ιουλιανός, είχε προτρέψει τον Θεμίστιο να συγκεντρωθεί στα καθήκοντά του, στη σχολή του και να φροντίσει με τους μαθητές του την διαφύλαξη της ελληνιστικής παράδοσης. Ο ίδιος ενδιαφερόταν να είναι επικεφαλής των φιλοσόφων, χωρίς ωστόσο να προτίθεται να τους παραχωρήσει ηγεύοντες ρόλους του κράτους⁶⁸. Αντίθετα από τον Ιουλιανό, ο θεός του Κωνσταντίου, αναγορεύοντας τον Θεμίστιο συγκλητικό, θεωρεί ότι αυτός ως Έλληνας, μπολιάζει τη σύγκλητο, η οποία είναι ρωμαϊκός θεσμός, με ελληνική σοφία⁶⁹.

Ο Γρηγόριος ο Ναζιανζηνός εναντιώνεται στην αντίληψη του Ιουλιανού, για τον ελληνισμό. Σύμφωνα με αυτόν Έλληνας δεν σημαίνει «είμαι εθνικός», αλλά ότι «μιλώ ελληνικά», ότι καταγίνομαι με την ελληνική γλώσσα, με την μητρική μου γλώσσα. Οι περισσότεροι επίσκοποι του 4^{ου} αι. δεν ήταν απαίδευτοι. Τουναντίον, είχαν εκπαιδευτεί παρόμοια όπως ο Λιβάνιος και ο Θεμίστιος. Υποστήριζαν λοιπόν ότι μπορούσε να διαχωριστεί «η παγανιστική βάση από τις υφολογικές και αισθητικές αρετές της ελληνικής γραμματείας»⁷⁰.

Με την αλλαγή της σημασίας της λέξης «πόλις» και την εκπροσώπηση της από την Κωνσταντινούπολη, σοφιστές όπως ο Λιβάνιος, δεν επηρεάζουν πλέον τους επισκόπους, οι οποίοι με τη σειρά τους δεν προσκολλώνται στην πόλη, αλλά κινούνται εκτός αυτής και σε ευρύτερους χώρους. Οι πληθυσμοί αυτών των χώρων, δεν ευθυγραμμίζονται με τους επισκόπους.

Καθώς οι μάζες οι οποίες συγκεντρώνονται στην Κωνσταντινούπολη, προέρχονται κυρίως από τα ανατολικά τμήματα της αυτοκρατορίας, δεν αργεί ετούτη να εξελιχθεί σε ελληνική πόλη, όπου το λατινικό στοιχείο, είναι εξ αρχής

⁶⁷ Hans-Georg Beck, *Η Βυζαντινή Χιλιετία*, Εισαγωγή, ο. π., σ. 33.

⁶⁸ Αυτόθι, σ. 34.

⁶⁹ Αυτόθι, σ. 35.

⁷⁰ Αυτόθι, σ. 36.

περιορισμένο. Αποβαίνει μάλιστα η κληρονόμος της Ρώμης του Τίβερη, η οποία είχε γίνει η λεία των Γότθων και των Βανδάλων⁷¹. Στο πανεπιστήμιο του Θεοδοσίου Β' (ίδρυμα το οποίο προοριζόταν, κυρίως για την εκπαίδευση των μελλοντικών δικαστών και κρατικών λειτουργών) δίπλα στις δέκα διδασκαλικές θέσεις για τη λατινική γραμματική, υπήρχαν άλλες δέκα για την ελληνική, γεγονός που επεσήμανε το 'άνοιγμα προς την ελληνική παιδεία'⁷².

Λογοτεχνία: Ο Μ. Βάλσας⁷³ μας πληροφορεί ότι το πρώτο μνημείο νεοελληνικής δραματικής λογοτεχνίας μετά από τον Μανουήλ Φιλή⁷⁴ (1270 - 1350 περίπου), είναι η *Νέαιρα*, έργο που συντίθεται εκτός Ελλάδας, από έναν συγγραφέα, τον Δημήτριο Μόσχο από τη Λακωνία, καθηγητή των ελληνικών στην Ιταλία. Το έργο παίζεται μερικά χρόνια πριν από το 1478, στη Μάντοβα, υπό την αιγίδα του Λουδοβίκου Γκονζάγκα και μπορεί να θεωρηθεί ως ένα 'ύστατο δείγμα' του μεσαιωνικού θεάτρου. Συγγενεύει περισσότερο με το Βυζαντινό θέατρο και το θέμα του μεταφέρει τον αναγνώστη, άμεσα στην Αρχαιότητα. Θα μπορούσε λοιπόν να αποδοθεί στην έμπνευση συγγραφέα συγχρόνου του Μενάνδρου. Τα ήθη που παρουσιάζει το έργο, είναι δεκαοκτώ αιώνες προγενέστερα της κοινωνίας στην οποία ζει ο συγγραφέας. Το κείμενο συμμορφώνεται με τη μυθοποιία του έργου, καθώς τα πρόσωπα που υποτίθεται ότι δρουν σε μία τόσο παλιά εποχή, μιλούν διαφορετική γλώσσα από εκείνη που μιλούσαν οι Έλληνες του 15^{ου} αι. Ο Βάλσας, παρατηρεί ότι ετούτο το έργο είναι αξιόλογο κυρίως επειδή αποτελεί γέφυρα ανάμεσα σε δύο κόσμους: αυτόν που έφευγε και σε μία περίοδο αναγέννησης.

⁷¹ Hans-Georg Beck, *Η Βυζαντινή Χιλιετία*, Εισαγωγή, ο. π., σ. 37.

⁷² Αυτόθι, σ. 38.

⁷³ Μ. Βάλσας, *Το Νεοελληνικό Θέατρο από το 1453 έως το 1900*, Μετάφραση – Εισαγωγή - Σημειώσεις Χαρά Μπακονικόλα – Γεωργοπούλου, Εκδόσεις 'Ειρμός', Αθήνα 1994, σ. 57.

⁷⁴ Βυζαντινός ποιητής και γόνος γνωστής οικογένειας στην Κωνσταντινούπολη, Διακρίθηκε μεταξύ των ποιητών του Βυζαντίου κυρίως για την ποσότητα του έργου του και για το ιστορικό ενδιαφέρον που αυτό παρουσιάζει..

Η θέση της Ελληνικής γλώσσας σήμερα: Από το 1981 η Ελληνική γλώσσα συμπεριλαμβάνεται στις επίσημες γλώσσες της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, είναι επομένως είναι ισότιμη με τη γλώσσα των χωρών μελών της. Η μακραίωνη ιστορική ύπαρξη της ελληνικής γλώσσας, με γραπτά μνημεία που ανάγονται στα 4.700 χρόνια, την καθιστά ιστορικά ενοποιητική μέσα στην ευρωπαϊκή κοινωνία⁷⁵.

Επίλογος

Η παρούσα προσπάθεια δε θα κατατίθετο ως είδος πειθούς, όπως θα μπορούσε να χαρακτηρίσει ένας ετούτο το κείμενο, που αφορά τη συνέχιση και την ενότητα της ελληνικής γλώσσας μέσω των αιώνων, και μέχρι σήμερα, αν όλοι οι Έλληνες ήταν ομόψυχοι και πατριώτες. Κάποτε αναρωτιέται κανείς αν οι Έλληνες είναι 'Έλληνες' και στην Ψυχή. Ίσως αυτό να είναι το ερώτημα που πρέπει τελικά να απασχολεί τον απανταχού Έλληνα, και κυρίως τον Ελλαδίτη Έλληνα.

Το σκεπτικό πίσω από ετούτο το ερώτημα παραμένει ολοζώντανο και ταλανίζει εκείνους που ενσυνείδητα υποστηρίζουν την Ελλάδα και τον Έλληνα σε καιρούς, όπου ανύπαρκτα ζητήματα δημιουργούνται εις βάρος τους, και από ανθρώπους που όχι μόνο δεν σέβονται τον εαυτό τους αλλά υποτιμούν και την καταγωγή τους στην προσπάθειά τους να σφετεριστούν κάποια άλλη. Προσπαθούν, κινούν γη και ουρανό, πληρώνουν Πανεπιστημιακούς σε διάφορες χώρες της γης, αφαιρούν βιβλία Ελλήνων κλασικών από τις παγκόσμιες βιβλιοθήκες, φέρουν τίτλους και ονόματα που δεν τους ανήκουν και δε χάνουν την ευκαιρία να αποκαλύπτουν τις επιδιώξεις και τους στόχους τους, επιβλαβείς μόνο για την ακεραιότητα των ελληνικών εδαφών, της ελληνικής ιστορίας, της ελληνικής παράδοσης και του ελληνικού πολιτισμού.

⁷⁵ Γιώργος Καναράκης, *Διαγλωσσικές Επιδράσεις στην Αγγλική και η Συμβολή της Ελληνικής Γλώσσας*, Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 2005, σ. 273.

Για την θέση αυτών των so called ‘Ελλήνων’ που απαξιώνουν την ελληνική πολιτιστική κληρονομιά τους και που εκπροσωπείται τα μέγιστα από τη γλώσσα τους, έχει γίνει ετούτη η μικρή προσπάθεια. Και αναρωτιέται κανείς: γιατί άραγε κάποιοι ‘Έλληνες’ ενοχλούνται τελικά από την κληρονομιά τους, τον ελληνισμό, που είναι αμάλγαμα του διττού: γλώσσα-πολιτισμός, αντί να τα υποστηρίζουν και να τα υπερασπίζονται; Γιατί αντιδρούν εναντίον της ελληνικής γλώσσας και παίρνουν θέσεις, αξιολύπητες για την ελληνική τους οντότητα, για την ελληνική τους συνείδηση, αν τελικά είναι ελληνική!

Το ερώτημα που επίσης απασχολεί τον καθαυτού Έλληνα είναι η μη αποδοχή του Ορθόδοξου Χριστιανισμού καθώς η διασύνδεσή του με τον ελληνισμό, αποτελεί φαινόμενο που επετεύχθη στη γέννηση του Βυζαντίου και στην περεταιίρω εξέλιξή του. Μην ξεχνάμε τη συνέχιση και εδώ της ελληνικής γλώσσας! Ωστόσο είναι ζωτικό και δίκαιο να παραδεχτεί ο απανταχού Έλληνας, ότι στις μέρες μας η Ορθοδοξία ως δόγμα και πέρα από τις απαράδεκτες κάποτε συμπεριφορές των εκπροσώπων της εκκλησίας της, είναι ίσως από τα πλέον φιλελεύθερα θρησκευόμενα, καθώς δεν επιχειρεί να επιβάλει στον ακόλουθό του κανόνες (εξαιρουμένων των τριών μυστηρίων: βάπτισης, γάμου και ταφής, για τα οποία είναι άγνωστο αν θα αναθεωρηθούν ή θα αλλάξουν στην πορεία του χρόνου υπό την κοινωνική πίεση), αλλά απεναντίας του επιτρέπει να ενεργήσει υπό την επίδραση του θρησκευτικού του συναισθήματος, της πνευματικής του ανάγκης και οπωσδήποτε της συνείδησής του.

Ανέκαθεν Ελληνικός Πολιτισμός σήμαινε: Πατρίδα – Θρησκεία- Οικογένεια και φέρεται ως παράδειγμα εδώ, ένα μόνο, από την εποχή της αρχαίας ελληνικής πίστης: ο Μ. Αλέξανδρος το σύμβολο της συνετής νεότητας, της ανδρείας, της ευφυΐας και προ πάντων της ελληνικότητας, παρά το νεαρό της ηλικίας του, και ο οποίος αναγνώριζε τις υποχρεώσεις του έναντι του θρόνου που τιμούσε, έναντι των Ελλήνων -που τον είχαν εμπιστευτεί ως αρχηγό τους στην εκστρατεία εναντίον των εχθρών τους, τους Πέρσες-, και έναντι του εαυτού του, πήγε στους Δελφούς για να συμβουλευτεί τον Θεό Απόλλωνα για την έκβαση της εκστρατείας

εναντίον των Περσών, της οποίας ηγείτο. Δεν υπήρχε λοιπόν περιφρόνηση προς τα θεία της ελληνικής πραγματικότητας της εποχής του, μήτε αλαζονεία έναντι του θρησκευτικού συναισθήματος: το δικό του και εκείνο των συμπατριωτών του⁷⁶.

Ωστόσο σκοπός αυτής της εργασίας δεν είναι να συγκεντρωθούμε στο θέμα αυτό. Αναφέρεται παρεμφερώς μόνο σε ετούτο. Το σημαίνον εδώ είναι ότι ο Έλληνας έχει ανάγκη έκφρασης του θρησκευτικού του συναισθήματος και η Ορθοδοξία είναι άρρηκτα δεμένη με την παράδοσή του: γλώσσα-πολιτισμό από την χιλιετία του Βυζαντίου. Ελλάδα-γλώσσα-πολιτισμός και Ορθοδοξία συμβαδίζουν στην ελληνική γη και η απάλειψη του ενός συνεπάγεται απρόβλεπτες συνέπειες για τα άλλα.

Παραμένει λοιπόν περιέργη η συμπεριφορά κάποιων, ‘οργισμένων’ προφανώς νέων, στην Ελλάδα, όταν αυτοί καίνε το σύμβολο του ελληνισμού την ελληνική σημαία, που φέρει τον σταυρό, του κατ’ εξοχήν ελληνικού θρησκευάτος. Τα τελευταία χρόνια οι αντιδράσεις αυτού του είδους οξύνονται όλο και περισσότερο, όταν εορτάζονται οι εθνικές επέτειοι. Υπάρχει λοιπόν ακόμη ένα σοβαρό ερώτημα για το μάλλον άκρως ανησυχητικό φαινόμενο σε σχέση με τον θεσμό αυτό και τις παρελάσεις που αποτελούν μέρος του εορταστικού προγράμματος στις εθνικές αυτές μέρες - γιορτές, στην Ελλάδα. Είναι γνωστό –μαρτυρείται στη διεθνή ειδησιογραφία- ότι οι λαοί εξακολουθούν να τηρούν τη μνήμη γεγονότων που επηρέασαν καταλυτικά την ιστορική πορεία τους, και εξακολουθούν να τιμούν εκείνους που αγωνιζόμενοι συνέβαλαν σε αυτή. Στο Σύννεϋ στο ANZAC Day, που ως γνωστόν εορτάζεται ενιαύσια και ανελλιπώς, η μνήμη των Αυστραλών και των Νεοζηλανδών θυμάτων και των μετόχων των Πολέμων απανταχού, με μία παρέλαση που διαρκεί μέχρι και τέσσερις ώρες. Προηγούνται μνημόσυνα και καταθέσεις στεφάνων, τα χαράματα, από πολίτες και συνδέσμους.

⁷⁶ Plutarch’s *Lives, Alexander*, The Dryden Translation, Great Books of Western World, William Benton, Publisher, Encyclopaedia Briatannica, Inc. The University of Chicago, 26th printing, 1984, σ. 546.

Στην Ελλάδα, κάποιοι -αυτοαποκαλούμενοι πάντα Έλληνες- με τις ιδιάζουσες αντιλήψεις τους, διαμαρτύρονται στην ελληνική -διαπράττοντας έτσι μία επιπλέον ιεροσυλία- για πολλά και διάφορα που αν δεν ήταν υφής εθνικής αιδούς, θα ήταν ευτράπελα. Κανένα έθνος δεν σβήνει τις αναμνήσεις του, αλλά αντίθετα κτίζει εποικοδομητικά και μεγαλώνει πάνω σε αυτές, παρόμοια όπως και ένας άνθρωπος δεν μπορεί να ζήσει χωρίς τις προσωπικές του μνήμες.

Ο εορτασμός των εθνικών επετείων αποτελεί φόρο τιμής προς τους ανθρώπους που με τον αγώνα τους και τη ζωή τους περισσότερο από συχνά, κάποτε, διασφάλισαν κάποιες ζωτικές ελευθερίες για τις μεταγενέστερες γενιές των Ελλήνων. Δεν νοείται λοιπόν ποιοι είναι αυτοί που αντιδρούν τόσο έντονα και γιατί προωθούν τους γνωστούς κουκουλοφόρους ή και άλλους αντιδραστικούς. Είναι βέβαιο ότι δεν διαμαρτύρονται, έτσι απλά, αλλά ενεργούν με καλυμμένα πρόσωπα, ώστε να μην αποκαλύπτουν την ταυτότητά τους. Είναι γνώστες-ένοχοι αποτρόπαιων πράξεων -έτσι είναι τελικά-, όταν αποτολμούν να καίνε την ελληνική σημαία, τα εθνικά χρώματα της χώρας στην οποία ζουν και την οποία φανερά δεν θεωρούν πατρίδα τους, πιθανόν μεταξύ πολλών άλλων συσχετικών πίστευων. Αναρωτιέται ο ξένος κυρίως παρατηρητής: αφού είναι τόσο βέβαιοι για το δίκαιο των πράξεών τους γιατί φοβούνται ν' αποκαλύψουν τα πρόσωπά τους; Πού πήγε λοιπόν ο ανδρισμός των συγκεκριμένων ή παρομοίων με αυτούς που αποκαλούν τον εαυτό τους "Έλληνες" ή "φιλοπάτριδες"; Αναμφίβολα, αν είχαν αξιοπρέπεια και "φιλότιμο"⁷⁷ θα έπρεπε τουλάχιστον να μην παίζουν το επικίνδυνο παιχνίδι του ποντικού που προσπαθεί ν' αρπάξει το τυρί της φάκας χωρίς να τιμωρείται για την πράξη του.

Όμως οι πολιτικές πεποιθήσεις, η ασυνήθιστη επαγγελματική αντιπαράθεση των κομμάτων και των επαγγελματιών ταγών - εκπροσώπων διαφόρων σωματείων, και επιπλέον οι συχνά ακατανόμαστες συμπεριφορές Δημοσιογράφων

⁷⁷ Μία όμορφη ελληνική λέξη η οποία χρησιμοποιείται σπάνια, μάλλον επειδή η ιδιότητα την οποία εκπροσωπεί, δεν απαντά τόσο συχνά πλέον, όπως συνέβαινε άλλοτε.

‘τινών’, στρατευμένων σε διαφορετικά κομματικά στρατόπεδα, τείνουν με την πελοποίηση τους (οφείλεται στα οικονομικά και άλλα συμφέροντά τους), χρησιμοποιώντας τη σεπτή ελληνική γλώσσα, στον Τύπο, στην οθόνη ή στο μικρόφωνο, να παρασύρουν τους αδαείς νέους. Ατυχώς για τον ταλαιπωρημένο, τον πολύπαθο ελληνικό λαό, συγκυβερνούν με την όποια κυβέρνηση, πιέζοντας επιζήμια με το αισχροκερδές –σπάνια ίσως- αντίβαρό τους, τους ‘κατακαμημένους Έλληνες’ και το ελληνικό περιβάλλον, που κατέληξε να είναι και κατακαμένο τελικά, αναμφίβολα από τα εγκλήματα παρομοίων ‘κουκουλοφόρων’ και εδώ, αφού δρουν ‘εν κρυπτώ’ και όχι ‘υπό τον ήλιον’, ως γενίτσαροι και όχι ως Έλληνες που σέβονται την δημόσια ή την ιδιωτική περιουσία. Έφτασαν τελικά και στο έγκλημα, όταν το 2007 κατακάηκαν όχι μόνο γης αλλά και αθώες ζωές.

Κυβέρνησε και εξακολουθεί να κυβερνά η ασυνειδησία, εξαιτίας της έλλειψης της διαλεκτικής και περεταίρω συνεργασίας όλων για την πάταξη τέτοιων αποτρόπαιων φαινομένων και της κατά συνέπεια, αχαλίνωτης αυδοσίας. Έτσι λοιπόν λύνουν τα όποια προβλήματα τους και καθησυχάζουν τις αγωνίες τους οι απόγονοι του Σωκράτη και του Αριστοτέλη; Τελικά θύματα αυτής της κατάστασης είναι αναμφίβολα τα παιδιά των Ελλήνων⁷⁸. Πού πήγαν λοιπόν ο ειλικρινής διάλογος - αντίλογος, η σύλληψη και η κατανόηση, παράγοντες της ελληνικής διαλεκτικής που είναι χαρακτηριστική κληρονομιά της ελληνικής γλώσσας και του πολιτισμού που εκπροσωπεί;

Πρόκειται λοιπόν για ένα ελληνικό αίσχος και εκείνοι που αυτοαποκαλούνται Έλληνες και πράττουν ανθελληνικά, θα μπορούσαν να χαροποιήσουν μόνο κάποιον... ‘Κίσιγκερ’, που ήθελε κάποτε να καθαρίσει την ελληνική χερσόνησο από αυτή τη

⁷⁸ ‘Οι καιροί... πονηροί για τους Έλληνες μαθητές!’ όπως σωστά αναφέρει στο άρθρο του στο ΑΠΟΨΕΙΣ, αν και το περιεχόμενο του άρθρου σχολιάζει περισσότερο τις συμπεριφορές δασκάλων έναντι των μαθητών (εντός της τάξης και σε σχέση με τον αδικαιολόγητο φόρτο μαθημάτων, σε βαθμό που θα έλεγε κανείς ότι όχι μόνο δεν προετοιμάζουν τα παιδιά για το αύριο αλλά κουράζονται και ταλαιπωρούνται) στην καθημερινή εφημερίδα της Ηπείρου: *Πρωινός Λόγος* (Παρασκευή 28/11/2008) ο Βασίλης Λέττας.

φυλή ‘των αντιδραστικών’, αυτόν τον άλλοτε λίγο περισσότερο αντάρτη, Έλληνα πατριώτη, για τα σωστά δικάιά του και ‘κόντρα’ στα συμφέροντα των ΗΠΑ και τινών Ευρωπαίων.

Και μιλώντας για αντιδράσεις που ενοχλούν, είναι άκρως επιτακτικό να επιστηθεί η προσοχή του Έλληνα στο θέμα της γλώσσας του και επίσης να μάθει να αντιδρά –πάντα ειρηνικά– όταν οι διάφοροι ξενομανείς συμπατριώτες τους, τη στολίζουν με περίσσια ξενόγλωσσα καρυκεύματα, ή ακόμα όταν κάποιιο εκ του πονηρού ισχυρίζονται ότι αυτή, δηλαδή ο σημερινός ελληνικός πολιτισμός - γλώσσα, δεν είναι η συνέχιση από τον αντίστοιχο αρχαιοελληνικό κόσμο. Αν η ελληνική γλώσσα εξέλιπε πώς θα μπορούσε ο Έλληνας να αποδείξει την ελληνικότητά του; Αυτό είναι ένα σοβαρό ερώτημα και είναι ανάγκη να απασχολήσει τους σημερινούς Έλληνες. Είναι λοιπόν καθήκον των απανταχού Ελλήνων να αγωνιστούν ώστε να διαφυλαχτεί ετούτη η γλώσσα, η Ελληνική, ως το ιερότερο δώρο που τους κληροδότησαν οι αρχαίοι Έλληνες, οι πρόγονοί τους, μέσω των αιώνων.

Τέλος

Βιβλιογραφία

Βάσας Μ., *Το Νεοελληνικό Θέατρο από το 1453 έως το 1900*, Μετάφραση-Εισαγωγή-Σημειώσεις Χαρά Μπακονικόλα – Γεωργοπούλου, Εκδόσεις ‘Ειρμός’, Αθήνα 1994.

Browning Robert, *Η Ελληνική Γλώσσα Μεσαιωνική και Νέα*, Εκδ. Παπαδήμα, 1991, Εισαγωγή.

Baigent Michael, *The Jesus Papers*, Harper Elements (Harper CollinsPublishers), Hammersmith, London W68JB, 2006, p. 140.

Beck Hans-Georg, *Η Βυζαντινή Χιλιετία*, μετάφραση Δημοσθένης Κουρτοβικ, Γ’ έκδοση, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2000, Εισαγωγή.

Chisholm Jane, Miles Lisa and Reid Struan, *The Usborne Internet - Linked Encyclopedia of Ancient Greece*.

Δημαράς Κ. Θ., *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, από τις πρώτες ρίζες ως την εποχή μας*, Νέα έκδοση, Τρίτη Έκδοση, ΙΚΑΡΟΣ 1964.

Δημόπουλος Σπήλιος Φ., *Η Επαρχία Καλαβρύτων 1940-1949, Χρόνια Τρόμου*, Ιστορικό διήγημα, Μελβούρνη 2008.

Ιωσηφίδου – Ελλη (Elles) Πωτίνα Δ., *ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ, Τραγούδια-Μοιρολόγια του Κάτω Κόσμου και του Χάρου*, *Ιστορικά Άσματα, Τραγούδια της Ξενιτιάς* (το κείμενο το οποίο παρουσιάστηκε ως ομιλία στις εκδηλώσεις της Ηπειρωτικής Εβδομάδας (24 Φεβρουαρίου -ημέρα Τετάρτη- 1999) συμπεριλαμβάνεται στον Β' Τόμο της σειράς: **Μελέτες**, της συγγραφέα Π. Δ. Ελλη).

Καζαντζάκης Νίκος, *Αναφορά στον Γκρέκο*, Εκδόσεις Καζαντζάκη, ΙΑ' επανεκτύπωση 1997, Περιστέρι-Αθήνα, Κεφ ΙΖ' *Προσκύνημα στην Ελλάδα*.

Καναράκης Γιώργος, *Διαγλωσσικές Επιδράσεις στην Αγγλική και η Συμβολή της Ελληνικής Γλώσσας*, Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 2005.

kofof Evangelos (Ευάγγελος Κωφός), *The Making of Ugoslavia's People's Republic of Macedonia*, Institute for Balkan Studies, *Macedonia Past and Present*, Thessaloniki 1992.

Κωνσταντινίδης Αριστείδης Ε., *οι ελληνικές λέξεις στην αγγλική γλώσσα*, Β' έκδοση, Θεσσαλονίκη, 1991 Πρόλογος.

Λιβάνιος, *Υπέρ των ελληνικών ναών, Θρήνος για τον Ιουλιανό, Προς αυτούς που τον είπαν βαρετό*, Από τη σειρά, ΟΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΕΘΝΙΚΟΙ, Θύραθεν Εκδόσεις, 5^η έκδοση, Πρόλογος.

Plutarch's Lives, Alexander, The Dryden Translation, Great Books of Western World, William Benton, Publisher, Encyclopaedia Briatannica, Inc. The University of Chicago, 26th printing, 1984.

Πολίτης Νικόλαος, *Το Ελληνικό Δημοτικό Τραγούδι*, Π.Ιωάννου, Αθήνα 1989.

Βυζαντινό Λεξικό Σουΐδα (του 10^{ου} αι.), Θύραθεν Εκδόσεις, Θεσσαλονίκη, Εισαγωγή Β. Κατσαρός.

Σολωμού Άπαντα, εισαγωγή, κείμενα, μεταφράσεις γλωσσάριο, Ν. Β. Τωμαδάκη, Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 1969.

Τεγόπουλος – Φυτράκης, *Ελληνικό Λεξικό*, Εκδόσεις Αρμονία, Γ' έκδοση, Αθήνα 1990.

Τσουγανάτος Νικόλαος, Επίτομος Γενική Ιστορία, νεώτεροι Χρόνοι Τόμος Β', Έκδοσις Τρίτη, Βελτιωμένη, Εν Αθήναις, Βιβλιοπωλείο της Εστίας.

Άρθρα από εφημερίδες

Κρομμύδας Φίλιππος, *Ο 'Μύθος' της εθνικής Αντίστασης*, άρθρο στον *Πρωϊνό Λόγο*, Καθημερινή Εφημερίδα της Ηπείρου (στις 26/11/2008).

Λέττας Βασίλης, *'Οι καιροί... πονηροί για τους Έλληνες μαθητές!'* όπως σωστά αναφέρει στο άρθρο του στο ΑΠΟΨΕΙΣ, στην Καθημερινή Εφημερίδα της Ηπείρου: *Πρωϊνός Λόγος* (Παρασκευή 28/11/08).

Β'. Οι Έλληνες, και η προσαρμογή τους στην Αυστραλία

Β'. 1. Παράγοντες και Θεσμοί που έχουν συμβάλει στη διατήρηση και στην πτώση της Ελληνικής Γλώσσας, στους Έλληνες της πρώτης γενιάς στην Αυστραλία

(Sydney, April 1995)

Μία ελάχιστη εισαγωγή: Το θέμα αφορά συνισταμένη πολλών επί μέρους θεμάτων, τα οποία έχουν ως επίκεντρο τους παράγοντες ή θεσμούς που συνέβαλαν στην διατήρηση ή στην πτώση της Ελληνικής γλώσσας στους Έλληνες της πρώτης γενιάς στην Αυστραλία.

Η γλώσσα και ο πολιτισμός των Ελλήνων μεταναστών στην Αυστραλία: Η Γλώσσα είναι ένα χώρος ευρύτατος και πολύ-μελετημένος. Γλώσσα σημαίνει λόγος, πολιτισμός, παιδεία, σημαίνει άνθρωπος που τη χειρίζεται ανάλογα με τις ανάγκες του τις προσωπικές και ακόμη περισσότερο τις επαγγελματικές. Με τη γλώσσα ο άνθρωπος εκφράζει σκέψεις, έννοιες, αισθηματικές και κοινωνικές ανάγκες, με απώτερο σκοπό την επικοινωνία με τον απέναντι. Η γλώσσα είναι το εργαλείο-ταυτότητα ενός λαού, «Η γλώσσα του λαού είναι η Αγία Ανάσταση» λέει χαρακτηριστικά ο Πρεβελάκης⁷⁹. Χωρίς γλώσσα ο άνθρωπος απομονώνεται, καθώς αυτή είναι συνυφασμένη με αυτόν τον εαυτό του, την προσωπικότητά του, τα βιώματά, τα βιώματα της φυλής του και τον πολιτισμό της. Αλλάζοντας τρόπο ζωής, αλλάζοντας τον χώρο όπου διαβιώνει και κυρίως τη γλώσσα, δεν σημαίνει ότι αυτόματα ο άνθρωπος υποχρεώνεται ως μονάδα να αποβάλλει πολλά από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του, ν' αλλάξει ολκώς ή έστω μερικώς τον τρόπο της σκέψης του, για να υιοθετήσει το νέο-ξένο με στόχο την επικοινωνία του και περαιτέρω την προσωπική του ικανοποίηση. Αλλά χρειάζεται να οπλιστεί με επιπλέον γνώσεις και

⁷⁹ Παντελής Πρεβελάκης, *Ο ήλιος του θανάτου*, Αθήναι, Βιβλιοπωλείον της 'Εστίας', Αθήνα 1989.

να εκπαιδευτεί, έστω και μετά την άφιξή του στον όποιο ξένο τόπο, ώστε να καταστεί εύκολη και ευχάριστη η ζωή του.

Με την άφιξή του στην Αυστραλία ο Έλληνας μετανάστης, συχνά χωρίς την απαραίτητη εκπαίδευση στη δική του γλώσσα, αναγκάστηκε να υποστεί και να ανεχθεί την οδυνηρή διάκριση, καθώς η νέα γλώσσα ως άγνωστη αρχικά και αργότερα μέχρι ενός σημείου, εργαλείο επικοινωνίας, αποτελούσε εμπόδιο για την πλήρη και εφ' όλης της ύλης, επικοινωνία του με τον Αγγλο - Αυστραλό κυρίως, συνάνθρωπό του. Υπό την πίεση της καθημερινότητας αναγκάστηκε να αλλάξει πολλά από τα κεκτημένα του και να προσαρμοστεί όσο μπορούσε καλύτερα στη νέα γη της παραμονής του.

Το κοινωνικό και πολιτικό περιβάλλον της Αυστραλίας επεδίωκε την πολιτική του *melting pot*, παρόμοια όπως και οι ΗΠΑ. Παράλληλα όμως είναι επιβεβαιωμένη και η αρνητική τάση του μετανάστη εν γένει, να δεχτεί μια τέτοια αλλαγή, πρώτον γιατί είναι αδύνατη και δεύτερον γιατί είναι ώριμος και επομένως είναι αδύνατον να ταυτιστεί με τους Αγγλο-Αυστραλούς, με τον τρόπο που η χώρα θα ήθελε, επεδίωκε και προφανώς θα επιδιώκει μεθοδικά στο διηνεκές.

Ο Έλληνας μετανάστης κουβαλά μέσα του αδιάσειστα χαρακτηριστικά: την παράδοσή του και άσχετα με την κοινωνική τάξη ή την εκπαίδευσή του. Έχει γνώση της καταγωγής του και γνωρίζει την ιστορία του, τουλάχιστον των δύο τελευταίων αιώνων. Είναι δεδομένο ότι η ιδεολογία για την ελευθερία και την ανεξαρτησία, είναι δεμένα άρρηκτα με τη γλώσσα, το λόγο.

Τη δύναμη της γλώσσας την αισθάνεται ο Έλληνας σαν κάτι έμφυτο μέσα του, περισσότερο ίσως από κάθε άλλον μετανάστη σε ετούτη την ήπειρο. Η γλώσσα του διατηρήθηκε ακατάλυτη στους αιώνες, δοκιμάστηκε από τον Τουρκικό ζυγό των τεσσάρων αιώνων (αλλού όπως στην Ήπειρο, στη Μακεδονία ή στην Κρήτη για πέντε αιώνες) και αναδύθηκε αλώβητη και νικήτρια μέσω της Δημοτικής ποίησης. Και ενώ η μεγαλουργούσα Ευρώπη πίστευε ότι ο Ελληνισμός κατά την τουρκική κατοχή, διέρχονταν σκοτεινούς αιώνες αφανισμού του 'πάλαι' μεγαλείου της,

αποδείχτηκε ότι αυτοί οι ‘σκοτεινοί’ αιώνες, ήταν αιώνες συσπείρωσης του Γένους και προσπάθεια διάσωσης του Ελληνισμού, όπως αποδεικνύει ο μεταφερόμενος προφορικός Λόγος στη Δημοτική Ποίηση.

Η λέξη διάλογος ‘λέξη ελληνικής καταγωγής’⁸⁰ είναι αληθινά προϊόν της Ελληνικής ιδιοφυΐας. Ο Έλληνας αγαπά το λόγο, τη συζήτηση- διάλογο, και δεν χρειάζεται την όποια είδους μόρφωση για να εκφράσει τις απόψεις του σε όλα τα θέματα, αρχίζοντας από τα οικιακά, τον κήπο, τη μαγειρική ή τον πολιτισμό εν γένει, και επεκτείνεται στην πολιτική ζωή, ακόμη και στην επιστήμη. Και το έχει ήδη αποδείξει τελικά με το αυτούσια δικό του δημιούργημα, τη δημοτική ποίηση.

Στην Αυστραλία το πρόβλημα επικοινωνίας με τους αγγλόφωνους, δεν κατέβαλε τον Έλληνα μετανάστη. Μπορεί να πληγώθηκε κάπως η υπερηφάνεια του, στάθηκε όμως ορθός και απτόητος στις αντιξοότητες που αντιμετώπιζε, σε όλα τα μέτωπα και κυρίως στο θέμα της γλώσσας, που αποτελούσε εφιαλτήριο βάση για την πρόοδό του στο αγγλόφωνο περιβάλλον της νέας Γης. Προσπάθησε να βοηθήσει τον εαυτό του χρησιμοποιώντας και πάλι την πολιτιστική κληρονομιά του. Ότι λοιπόν δεν μπορούσε να προφέρει ή να κατανοήσει πλήρως, το μετέφερε στο δικό του λεξιλόγιο, με την προσθήκη μίας ελληνικής κατάληξης στις αγγλόφωνες λέξεις που αντιμετώπιζε. Για παράδειγμα τις αγγλικές λέξεις: bus, beach, sandwich, τις έκανε δικές του προσθέτοντας ελληνικές καταλήξεις μπάσι, μπίτσι, σέμιτζα (η λέξη sandwich αλλάζει και φωνητικά).

Σύντομο ιστορικό της άφιξης, της εγκατάστασης και του επίτεδου διαβίωσης των Ελλήνων μεταναστών Down-Under: Κατά την περίοδο της εγκατάστασης των πρώτων Ευρωπαίων στην Αυστραλία το 1788 και μέχρι την έναρξη του Πρώτου Παγκόσμιου Πολέμου, οι περισσότεροι μετανάστες στην

⁸⁰ Josef Vodra, *The History of Greeks in Australia*, Greek translation by George Psarros, 1979, Widescope International Publishers P/L (p.144).

Αυστραλία ήρθαν από την Αγγλία. Το 1945, πάνω από το 90% του πληθυσμού της ήταν Βρετανοί⁸¹

Τα πρώτα χρόνια της μετανάστευσης στην Αυστραλία δεν υπήρχε κανένα πρόγραμμα που να ανταποκρίνεται στις ικανότητες ή τις ανάγκες του μετανάστη. Την περίοδο όμως της ελληνικής μαζικής μετανάστευσης 1950-1960, οι Έλληνες μαζί με τους μετανάστες από άλλες χώρες, αποτέλεσαν το εργατικό υλικό, ανθρώπινη μάζα τύπου ρομπότ, για τα εργοστάσια ή άλλες δύσκολες ή βαριές εργασίες εκεί όπου υπήρχε έλλειψη χεριών, και όπου δεν απαιτείτο η Αγγλική στο βαθμό δεξιότητας. Με τον τρόπο αυτό αγνοήθηκαν εντελώς οι ανάγκες των μεταναστών, μεταξύ των οποίων και η ανάγκη εκμάθησης της αγγλικής γλώσσας, που ήταν απαραίτητο εργαλείο εκτός του εργοστασίου, όχι μόνο για την επικοινωνία αλλά και για την εξέλιξη της προσωπικότητας του μετανάστη. Η άγνοια της γλώσσας ήταν ένα σοβαρό μειονέκτημα, που έφερνε τους μετανάστες σε δύσκολη θέση, σε κάθε βήμα της καθημερινότητας και τους υποβίβαζε στα μάτια των αγγλόφωνων συμπολιτών τους. Η πρόνοια, η στέγαση, η στοιχειώδης βοήθεια σε οποιοδήποτε χώρο, απαιτούσε την παρουσία διερμηνέα, υπηρεσία που δεν ήταν διαθέσιμη παντού και πάντα, για μεγάλο χρονικό διάστημα.

Οι Αγγλο-Αυστραλοί κατείχαν τις θέσεις των αφεντικών. Κατ' αυτόν τον τρόπο οι Έλληνες μαζί με τους άλλους, διαφορετικής προέλευσης μετανάστες, επέκειντο την καθοδήγηση ή την όποια είδους χειραγώγηση, της οποιασδήποτε προσωπικότητας που κατείχε την αγγλική γλώσσα. Έχει διαπιστωθεί και καταγραφεί η επιδεικτική περιφρόνηση των Αγγλο-Αυστραλών προς τους μετανάστες, επειδή μειονεκτούσαν ως προς τη γλώσσα, και πολύ περισσότερο, όταν επρόκειτο για πρόβλημα, όπως μία άδικη συμπεριφορά. Ο μετανάστης δεν μπορούσε να αντιμετωπίσει τέτοιου είδους συμπεριφορές, καθώς

⁸¹ Reginald Appleyard, *The Greeks of Australia, A new Diasporic Hellenism*, p.363 from the Book of Sp. Vryonis, *Greece on the Road to Democracy: From the Junta to Pasos 1974-1986*, Aristides D. Karatzas, New Rochelle (New York).

δεν ήταν σε θέση να διατυπώσει τα προβλήματά του ή τα όποια παράπονά του. Τα προβλήματα λοιπόν 'μποτιλιάζονταν' μέσα του. Το ηθικό του ήταν διαρκώς μειωμένο -'πεσμένο'- και η μόνη ανακούφισή του ήταν η καλή απόδοσή του στον χώρο της εργασίας του για την εξασφάλιση του μισθού του, η οικογένειά του εφόσον υπήρχε, η επικοινωνία και οι συναντήσεις του με τους συγγενείς ή φίλους, αν και εφόσον υπήρχαν αυτοί.

Τα σπορ αλλά και τα παιχνίδια τράπουλα ή τάβλι και σπανιότερα το σκάκι, τον βοηθούσαν να ξεφεύγει από τη θέση του, του 'ρομπότ' του εργοστασίου και να επανέρχεται στην κοινωνικότητά του. Την περίοδο 1950-1960, ο Έλληνας αγαπούσε το σπορ της πάλης και το ποδόσφαιρο και ετούτα τα δύο, τον βοηθούσαν ουσιαστικά στη διέξοδό του από το άγχος και την απομόνωσή του, από την Αυστραλιανή κοινωνία, που απλά ήταν και αφιλόξενη απέναντί τους, πέρα από την εκμετάλλευσή τους. Ο απόγονος του Οδυσσέα δεν αισθανόταν ότι σε ετούτη τη χώρα, μπορούσε να αποδεχτεί εκείνο που πίστευε ανέκαθεν, δηλαδή 'όπου γης πατρίς'. Υπό την απάνθρωπη πολιτική της 'αγγλοκρατούμενης' Αυστραλίας, αδυνατούσε να γίνει μέρος της κοινωνίας της, αφού του απαγόρευαν να είναι ο εαυτός του, τελικά. Η όποια βοήθεια, από το αυστραλιανό κράτος απέβλεπε την συγχώνευση των μεταναστών με τον προϋπάρχοντα Αγγλο-Αυστραλιανό πληθυσμό. Όμως ετούτο το 'μακάβριο' πείραμα, παρά την επίμονη εφαρμογή του, απέτυχε παταγωδώς.

Η παιδεία των Ελλήνων μεταναστών και η αγγλική γλώσσα: Χαρακτηριστικό είναι επίσης και ένα άλλο φαινόμενο, που καταγράφηκε την περίοδο 1950-1960, και ενωρίτερα. Η μάζα των μεταναστών από τον ελλαδικό χώρο, υστερούσε εκπαίδευσης πριν από την περίοδο των πολέμων και στην διάρκεια αυτών. Αργότερα με την άφιξη Ελλήνων προσφύγων, εξαιτίας της Μικρασιατικής Καταστροφής του 1922, πολλοί μορφωμένοι Έλληνες πρόσφυγες και μη βρήκαν το δρόμο τους για την Αυστραλία. Πολλοί από τους Έλληνες πρόσφυγες πέρασαν στην Αίγυπτο όπου και παρέμειναν, κάποιοι όμως από αυτούς έφυγαν από την Αίγυπτο, και πήραν το δρόμο της μετανάστευσης στην

μακρινή από την Μεσόγειο, χώρα της Αυστραλίας. Στο μεσοδιάστημα τα παιδιά των πρώτων Ελλήνων μεταναστών, που είχαν καταφτάσει στην Αυστραλία πολύ πριν, από τον Δεύτερο κυρίως Παγκόσμιο Πόλεμο, είχαν αρχίσει να παίρνουν τη νοοτροπία των Αυστραλών. Έχουν γεννηθεί και έχουν εκπαιδευτεί εδώ, επομένως ομιλούν την αγγλική που είναι η μητρική τους γλώσσα, άπταιστα. Είναι Αυστραλοί υπήκοοι από Έλληνες γονείς. Ετούτα τα παιδιά βαδίζουν την οδό που ακολουθούν οι Αγγλο-Αυστραλοί της ίδια γενιάς, στην ίδια χώρα, ως ισότιμοι πλέον πολίτες της και όμοιοί τους.

Οι μορφωμένοι Έλληνες μετανάστες και επιπλέον τα Αυστραλο-Ελληνόπουλα της πρώτης γενιάς είναι σε θέση να βοηθήσουν, με τις σπουδές που έχουν κάνει και με τις ειδικότητες που έχουν αποκτήσει, τους ομογενείς, οι οποίοι έχουν έρθει στην Αυστραλία την περίοδο του 1950-1960. Κάποιοι από ετούτους τους μορφωμένους νέους αναλαμβάνουν να εργαστούν ως διερμηνείς. Έτσι οι ομογενείς που είχαν διέλθει καταστάσεις απορίας, βαθμηδόν μεν, αλλά σίγουρα, αποκτούν ένα προνόμιο που καθιστά τη ζωή τους ευκολότερη.

Μέχρι το 1960 οι Αυστραλοί εκπαιδευτικοί παραβλέπουν συστηματικά και εν γνώσει τους αρνούνται τα προβλήματα των μεταναστών στη χώρα τους. Παραβλέπουν τις ανάγκες εκείνων που προέρχονται από περιβάλλοντα όπου η αγγλική είναι ως επί το πλείστον, άγνωστη και επομένως όχι ομιλούμενη γλώσσα. Με συγκεκριμένα προγράμματα σπρώχνουν τους μετανάστες συστηματικά, στη γλωσσική και πολιτιστική απομόνωση. Πιστεύουν πως ετούτη η μέθοδος θα αναγκάσει τον μετανάστη να ενδώσει στην ασκούμενη απέναντί του, πολιτική της χώρας. Κάτι ανάλογο είχε συμβεί στις Η.Π.Α.

Ο τρόπος επιβολής της Αγγλικής γλώσσας, εγείρει εμπόδια στη ζωή του στον μετανάστη, καθώς απαιτεί περισσότερα από ένα ουσιαστικά στοιχεία: την άρνηση του παρελθόντος του και της πολιτιστικής κληρονομιάς του. Αυτά από μόνα τους, εγκλείουν τεράστιο φορτίο στοιχείων, συνυφασμένων με την αυτή καθαυτή ύπαρξη του μετανάστη. Ο νιόφερτος μετανάστης δεν μπορεί ούτε

είναι έτοιμος για μία τέτοιου είδους ριζική θα έλεγε κανείς μεταμόρφωση. Αλλά γιατί δεν είχε καν προβλέψει το αίτημα της ξένης χώρας, ούτε και προέβη εξαιτίας του στην προετοιμασία για μία τέτοια ριζική μεταβολή της προσωπικότητάς του σε όλες τις διαβαθμίσεις της. Η τέτοια κατεύθυνση για την επιβίωσή του σε μία χώρα σαν την Αυστραλία, που συν τοις άλλοις, είναι πολύ μακρινή και απομονωμένη από την Ευρώπη, αποτελεί συντελεστή ψυχικής του καταπίεσης και επομένως είναι καταστροφική. Τα εμπόδια που ορθώνονται εξαιτίας της γλώσσας του, αποκλείουν την ομαλή εξέλιξη της διαβίωσής του. Η υπόσχεση για εργασία και η μέσω αυτής αποκόμιση αγαθών, δεν αρκούν. Ο μετανάστης σπρώχνεται στο διχασμό της προσωπικότητάς του. Διαπιστώνει όμως και εάν άλλο σπουδαίο στοιχείο: ο Αυστραλός συμπολίτης του δεν έχει την εκπαίδευση να κατανοήσει το δράμα και τα αδιέξοδα του μετανάστη. Αν και η εκπαίδευση από μόνη της δε φτάνει. Η παιδεία οφείλει να βοηθά στην κατανόηση του ψυχισμού των συνανθρώπων τους, και τις αντιδράσεις τους κάτω από διαφορετικές συνθήκες. Ατυχώς και ο Έλληνας μετανάστης δεν έχει εκπαιδευτεί επαρκώς στη μητρική του, γλώσσα ώστε να δυνηθεί να ανταποκριθεί στις ανάγκες του κράτους και να μπορέσει να μάθει εύκολα την Αγγλική. Τελικά τα παιδιά των μεταναστών παρά τις αντιξοότητες που οι γονείς τους είχαν αντιμετωπίσει ή και αντιμετωπίζουν, κατορθώνουν και να εκπαιδευτούν και επάξια να καταλάβουν τη θέση τους στην Αυστραλιανή κοινωνία, αποκτώντας επαγγελματικούς τίτλους: του ιατρού, δικηγόρου, λογιστή κτλ., οι οποίοι δικαίως τους ανεβάζουν στα υψηλότερα κοινωνικά στρώματα της αυστραλιανής κοινωνίας.

Γέφυρα μετανάστευσης ανάμεσα στην Ελλάδα και στην Αυστραλία: αποδοχή των εδώ πραγμάτων και προσπάθεια βελτίωσης: Οι Έλληνες μετανάστες της δεκαετίας 1950-60, αποτέλεσαν γέφυρα μετανάστευσης ανάμεσα στην Ελλάδα και στην Αυστραλία, καθώς άνοιξαν το δρόμο για την υποδοχή συγγενών: γονέων, αδερφών, εξαδελφών, ανιψιών, αρραβωνιαστικών (μνηστήρων), στην Αυστραλία. Ετούτη την

περίοδο γίνονται γάμοι 'δι' αλληλογραφίας' ή μέσω συγγενών. Οι περισσότεροι Έλληνες καταφθάνουν σε ετούτη τη μακρινή χώρα με πολυσχιδείς τρόπους και πολλοί από αυτούς με την άφιξή τους, ενισχύουν οικονομικά τις οικογένειές τους. Για τους Έλληνες της Ελλάδας η Αυστραλία ήταν μία χώρα, τόσο μακρινή, που θεωρείτο πραγματική εξορία ή είδος καταδίκης στη λησμονιά και στον μαρασμό. Ήταν δύσκολα ετούτα τα χρόνια και μεγάλη η ταλαιπωρία των πρωτοπόρων, στην περιπέτεια ετούτης, της πραγματικά 'Οδύσσειας', μετανάστευσης.

Οι Έλληνες μετανάστες αποδεχόμενοι τη μοίρα τους προσπαθούν να βρουν τρόπους να βελτιώσουν μόνοι τους τις συνθήκες της ζωής τους, στην αφιλόξενη γλωσσικά και πολιτιστικά, Αυστραλία. Οι άσχημες, οι υβριστικές εκφράσεις διάκρισης, εκ μέρους μερίδας εντοπίων Αυστραλών, χαμηλής εκπαίδευσης κυρίως, (όπως, *go back home*, μεταξύ άλλων), δεν λαμβάνονται υπόψη από τους Έλληνες μετανάστες. Υπάρχει η ελπίδα ότι στο μέλλον, θα υπάρξει βελτίωση συμπεριφοράς απέναντί τους, εκ μέρους των Αγγλοαυστραλών. Καθώς όμως δεν είναι διατεθειμένοι να ανεχτούν ετούτου του είδους τις καταπίεσεις στη γλώσσα τους ή στην έκφραση του πολιτισμού τους, δραστηριοποιούνται, συναντώνται, συζητούν, ανταλλάσσουν απόψεις και προσπαθούν να αντιμετωπίσουν τα ποικίλα προβλήματά τους, από κοινού. Στην πορεία του χρόνου, οι αριθμοί τους μεγαλώνουν, δημιουργούνται οι πρώτες ομάδες, οι αδελφότητες, οι ενώσεις ή τα σωματεία, τα οποία διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο ως προς την διατήρηση της ελληνικής γλώσσας και του πολιτισμικών της στοιχείων. Καταβάλλεται προσπάθεια προβολής των αιτημάτων των μεταναστών από την κοινωνία εντός της οποίας δραστηριοποιούνται και από την οποία, αν και είναι ενεργά μέλη της, αγνοούνται. Κτίζονται εκκλησίες, ιδρύονται καφενεία, εστιατόρια, θέατρα και αργότερα απογευματινά σχολεία, που φιλοξενούνται, από τις πρώτες κιόλας ημέρες, στους χώρους των εκκλησιών της Αρχιεπισκοπής ή των ελληνικών κοινοτήτων κυρίως, και τα οποία εξακολουθούν να είναι πολυπληθή και να προσφέρουν στην ελληνική παροικία.

Δημιουργούνται επίσης εθελοντικοί οργανισμοί, που δυναμώνουν το ηθικό των Ελλήνων, όπως η Ελληνική Κοινωνική Πρόνοια στο Redfern του Σύδνεϋ, στην Αδελαΐδα δύο οργανισμοί Πρόνοιας, στη Μελβούρνη ο Οργανισμός Αυστραλο-Ελληνικής Πρόνοιας (1972).

Οι χώροι όπου οι Έλληνες μετανάστες συναντούν τους ομογενείς τους και επιτρέπουν στον εαυτό τους, να επικοινωνεί ελεύθερα στη γλώσσα τους, εξελίσσονται σε κέντρα, όπου κυκλοφορούν αρχικά, χειρόγραφα δελτία ειδήσεων, και αργότερα εκτυπώνονται στην Ελληνική Ορθόδοξη Κοινότητα του Σύδνεϋ και της Μελβούρνης. Εκτυπώνονται επίσης εγκύκλιοι διαφόρων αδελφοτήτων, συλλόγων και λεσχών. Αυτά τα πρώτα δελτία ειδήσεων υπήρξαν η βάση για την ανάπτυξη του Ελληνόφωνου Τύπου στην Αυστραλία.

Ο Ελληνικός Τύπος στην Αυστραλία: Το 1913, ιδρύεται η πρώτη Ελληνική εφημερίδα στη Μελβούρνη, *Αυστραλία*. Ιδρυτής και ιδιοκτήτης της, είναι ο Ευστράτιος Βενλής από τη Μυτιλήνη, γιος της οικογενείας λογίων, Βερναρδάκη⁸². Το 1914 ιδρύεται στο Σύδνεϋ, η εφημερίδα *Ωκεανίς*. Το 1922 η εφημερίδα *Αυστραλία* πωλείται στο Σύδνεϋ, όπου συνεχίζεται να εκδίδεται από τους αδερφούς Μαρινάκη, και με νέο τίτλο: *Το Εθνικό Βήμα*. Η εφημερίδα αποβαίνει ζωτικός κρίκος συνδέσμου, των αποδήμων Ελλήνων με την Ελλάδα. Ενημερώνει τον Έλληνα για τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, αργότερα για τη Μικρασιατική καταστροφή και για τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο στη συνέχεια. Το 1925 (στις 16 Νοεμβρίου), κυκλοφορεί στο Σύδνεϋ, ο *Πανελλήνιος Κήρυκας*. Το *Εθνικό Βήμα* είναι συντηρητική εφημερίδα. Τα συνθήματά της «πίστη, πατρίδα, οικογένεια», έρχονται να ενισχύσουν ετούτη τη θέση. Αντίθετα ο *Πανελλήνιος Κήρυκας*, υποστηρίζει την Ελληνική Κοινότητα και τα δημοκρατικά της

⁸² George Kanarakis, *A Contribution Towards the Study of the Greek Press in Australia*, Modern Greek studies (Australia and New Zealand), Vol. 1 1993 pp.79-96. Επίσης στο περιοδικό *Αντίποδες*, Καναράκης Γ., *Ο Ελληνικός Τύπος της Αυστραλίας και η Λογοτεχνική του Προσφορά*, Αριθ. 25/26, 1989, σσ., 15 - 26.

δικαιώματα. Το 1930 οι δύο ετούτες εφημερίδες, αλλάζουν στρατόπεδα ιδεολογίας και υποστήριξης. Το 1930 κυκλοφορεί στην Αδελαΐδα η Αγγλο-Ελληνική εικονογραφημένη επιθεώρηση: *Ο ανθρωπισμός*, το 1932 ο *Αγγελιοφόρος* της Κουηνσλάνδης, το 1936 το *Φως*, και το 1957 ξεκινά η εφημερίδα *Νέος Κόσμος* της Μελβούρνης. Από το 1950 μέχρι σήμερα εμφανίστηκαν περισσότερες από σαράντα εφημερίδες και περιοδικά, και τα περισσότερα από αυτά στη Μελβούρνη.

Η εφημερίδα αποτελεί πνευματική τροφή για τον Έλληνα. Οι στόχοι της όπως λέει στην πρώτη σελίδα της, η εφημερίδα *Πανελλήνιος Κήρυκας*, είναι «η φώτιση και η μόρφωση». Αλλά δε σταματά εκεί. Βοηθά τον λογοτέχνη να δημοσιεύσει την ύλη του, που διαφορετικά θα ήταν αδύνατο να την επικοινωνήσει στην ελληνική παροικία και κυρίως για οικονομικούς λόγους. Η εφημερίδα στοχεύει στη διατήρηση της ελληνικής γλώσσας εντός των ελληνικών κύκλων, εντός της οικογένειας και φυσικά στη διατήρηση του ελληνικού πολιτισμού. Άσχετα λοιπόν με το ποια είναι η πολιτική μερίδα που υποστηρίζουν οι ελληνικές εφημερίδες, ή αν ακολουθούν διαφορετική τροχιά, παραμένουν ενωμένες στην προσπάθειά τους να ενθαρρύνουν τους Έλληνες, ως προς τη διατήρηση της εθνικής τους κληρονομιάς.

Η οικογένεια: τα παιδιά των Ελλήνων μεταναστών: Τον ζήλο των Ελλήνων μεταναστών για πρόοδο, σε ετούτη τη χώρα, τη σκίαζε πάντα μία ανησυχία: το μέλλον των παιδιών τους και το πολιτιστικό μέρος της αγωγής τους. Τους απασχολούσε έμμονα η έγνοια αν θα κατορθώσουν να μεταλαμπαδεύσουν τα δικά τους πιστεύω, την αγάπη τους και την φροντίδα για τη διατήρηση της γλώσσας και της κουλτούρας που με τόσο πάθος και ευλάβεια φύλαγαν πάντα για τα παιδιά τους.

Τα παιδιά των μεταναστών πήγαιναν στα κρατικά σχολεία, που όμως δεν είχαν να προσφέρουν πολλά από όλα εκείνα (που ελπίζει ο Έλληνας γονιός για τα παιδιά του), στα Ελληνόπουλα της πρώτης γενιάς. Στο σπίτι τους μιλούν ελληνικά και ως την ημέρα της έναρξης της εκπαίδευσής τους στο σχολείο, δεν ομιλούν καθόλου την Αγγλική ή την ομιλούν ελάχιστα. Επομένως τα

ελληνόπαιδα όταν αρχίζουν το σχολείο, μειονεκτούν ως προς την Αγγλική γλώσσα, έναντι των αγγλόφωνων παιδιών, τα οποία ανώριμα ως είναι λόγω ηλικίας, εύκολα παρασύρονται στο να τα ταπεινώνουν με αναξιοπρεπή επώνυμα και χλευασμούς. Συχνά δε βοηθά και το οικογενειακό τους, αγγλοσαξωνικό περιβάλλον.

Σύμφωνα με τη μελέτη Appleyard and Aniera, το 1978, η πρόοδος των Ελληνοπαίδων στα σχολεία, υπήρξε χαμηλότερη του μέσου όρου. Πολλά παιδιά χωρίς να παρουσιάζουν εμφανή τα σημάδια του ψυχολογικού τραυματισμού τους, δε φαίνεται να ξεπερνούν τις δυσκολίες, όταν ολοκληρώνουν τη στοιχειώδη εκπαίδευσή τους, κυρίως σε σχέση με την εκμάθηση της γλώσσας. Είναι όμως γεγονός, ότι ο τρόπος διδασκαλίας στο αυστραλιανό εκπαιδευτικό σύστημα, δεν προσφέρει καμία βοήθεια στα ξενόγλωσσα παιδιά των μεταναστών. Εξακολουθεί να επικρατεί μία εσκεμμένη αμέλεια και παραγκώνιση τυχόν προβλημάτων εκ μέρους του εκπαιδευτικού συστήματος. Οι Αυστραλοί περίμεναν από τα παιδιά των μεταναστών να αρπάξουν την αγγλική γλώσσα μέσα στην τάξη, χωρίς ιδιαίτερα μαθήματα προσαρμογής στο ξενόγλωσσο περιβάλλον, μόνο με την τριβή τους με τα αγγλόφωνα παιδιά. Τα παιδιά υπέφεραν υπό το βάρος των πολλαπλών προβλημάτων τους, όπως αποκαλύπτεται από τις έρευνες. Πρόκειται για την πίεση που δέχονται από τους γονείς τους ως προς τη διατήρηση της ελληνικής γλώσσας, παράλληλα με την εκμάθηση της αγγλικής -την επιτακτική επιβολή μιας άγνωστης σε αυτά γλώσσας-, από την Αγγλο-Σαξωνική επικράτεια στη σχολείο και επιπλέον την κατά συνέπεια ταπείνωση και τον χλευασμό. Το πολύμορφο για τα παιδιά, πρόβλημα, οξύνεται περαιτέρω με την ολοσχερή απουσία της κατανόησης των εκπαιδευτικών.

Αποτέλεσμα όλων ετούτων των καταστάσεων είναι η διαίρεση της κοινωνίας της Αυστραλίας σε άνισα μεταξύ τους κομμάτια. Η ανισότητα που επικρατεί σε όλα τα επίπεδα δυσχεραίνει την επικοινωνία ανάμεσά τους. Το μόνο βέβαιο είναι, ότι οι οικογένειες των μεταναστών υποφέρουν. Επόμενη και ακόμη πιο τραγική συνέπεια, είναι το αγεφύρωτο συχνά χάσμα παρεξήγησης, που δημιουργείται ανάμεσα στους γονείς και στα παιδιά τους. Τα συναισθήματα απελπισίας, θυμού, άγχους και το

από αυτά αδιέξοδο, τυλίγουν, πνίγουν τους γονείς με το σκεπτικό ότι θα χάσουν τα παιδιά τους.

Το πολυσήμαντο, το πολύτιμο σκέλος της τραγικής κατάστασης, τα παιδιά, συγχυσιμένα από την κατάσταση στην οποία κλειδώνονται ακούσια, αισθάνονται το δίπολο της πίεσης που είναι αφενός η οικογένεια και αφετέρου το περιβάλλον. Αυτή η διπλή πίεση την οποία πολλά από τα παιδιά αδυνατούν να τη χειριστούν, εξελίσσεται σε μίσος που επιστρέφεται στους δύο παράγοντες που την προξενούν, δηλαδή στην οικογένεια και στο περιβάλλον. Σε πολλές περιπτώσεις μερίδα από ετούτα τα παιδιά αποκηρύττει αυτό που φαίνεται ευκολότερο ή λιγότερο οδυνηρό: την εθνικότητά τους, για να γίνουν αποδεκτά στους κύκλους των αγγλόφωνων συμμαθητών ή φίλων, στη γειτονιά, στο σχολείο ή και αλλού. Με το σύστημα που επικρατεί στην Αυστραλία την περίοδο, στην οποία αναφερόμαστε μέχρι στιγμής (1950-1960), τα παιδιά αποβαίνουν ένα είδος πειραματόζων στη αγγλόφωνη κοινωνία της.

Εργοστάσια και εκπαίδευση, ψυχολογικά προβλήματα των μεταναστών ελλείπει γνώσης της αγγλικής: Στα εργοστάσια της Αυστραλίας την περίοδο του 1950-1960, επιχειρείται ήδη, μία προσπάθεια για τάξεις διδασκαλίας της Αγγλικής στους εργαζόμενους, με τη βοήθεια του Οργανισμού Αυστραλο - Ελληνικής Πρόνοιας. Αναγκαστικά πλέον, καταβάλλονται προσπάθειες για την ελάττωση των ψυχολογικών προβλημάτων του μετανάστη. Διαπιστώνεται ότι οι Ελληνίδες μετανάστριες παρουσιάζουν υψηλότερο ποσοστό ψυχολογικών προβλημάτων, από εκείνο των αρρένων Ελλήνων μεταναστών. Η μελαγχολία και οι νευρώσεις κατέχουν μεγαλύτερο ποσοστό στις Ελληνίδες μετανάστριες, από εκείνο του μεσαίου όρου του λοιπού αυστραλιανού πληθυσμού⁸³. Εξάλλου το γεγονός και μόνο ότι οι

⁸³ Krupinski S. and Allan Stoller, 1965, *Incidence of Mental illness in Victoria*, ref. Appleyard R.: *The Greeks in Australia: A New Diasporic Hellenism*, Sp. Vryonis, Jr. *Greece on the Road to Democracy*, Ar. Karadzas, *From the Junta to Pasok 1974-1986*, New Rochelle (N. York) p. 372, (the herein info, from the Resource Booklet of the Modern Greek Department of UNE).

μετανάστες δυσκολεύονται να μιλήσουν για τα όποια προβλήματα τους, συχνά δημιουργεί αξεπέραστο άγχος, σε μεγάλη μερίδα μεταναστών αμφοτέρων των φύλων.

Ενέργειες για την προάσπιση των δικαιωμάτων των μεταναστών. Γλώσσα και πολιτισμός: Το 1970 ξεκινά στην Αυστραλία το κίνημα για την ώθηση των γλωσσών και του πολιτισμού διαφόρων μεταναστευτικών ομάδων. Η επίσημη θέση της κυβέρνησης ως προς το πρόγραμμα αφομοίωσης (Opperman 1966)⁸⁴ πάντων των μεταναστευτικών ομάδων στον αγγλόφωνο τρόπο διαβίωσης, αντικαθίσταται επί Κυβέρνησης Whitlam (1972-1975). Το Υπουργείο Παιδείας, διοργανώνει έρευνα το 1976, σύμφωνα με την οποία, 84.000 παιδιά υστερούντο κατάλληλου εκπαιδευτικού υλικού. Για πρώτη φορά διαρρέει από την πολιτική αρχή της χώρας η υποστήριξη των γλωσσών και του πολιτισμού που αντιπροσωπεύουν. Υφίσταται μία ευρέως δυναμική αλλαγή στο σύστημα της χώρας, που επιτρέπει την ελεύθερη καλλιέργεια και επίδειξη γλώσσας και του αντίστοιχου πολιτισμού. Κατά συνέπεια ο Οργανισμός της Αυστραλο - Ελληνικής Πρόνοιας⁸⁵ θέτει σε εφαρμογή τους στόχους της. Το 1977 ο Οργανισμός απαρτίζεται από δέκα άτομα που πληρώνονται από την Πολιτειακή Κυβέρνηση.

Τα παιδιά επηρεασμένα από τις ενέργειες και εν γένει τις προσπάθειες των γονέων τους, βαθμηδόν αποδέχονται την παράδοσή τους και κατανοούν τη νοοτροπία τους, με σεβασμό πλέον. Αποδέχονται τη γλώσσα, τα ήθη και τα έθιμα αλλά και το ρόλο τους των συνεχιστών της οικογένειας και των εθιμοτυπιών, όπως για παράδειγμα, τον γάμο μεταξύ μελών της ίδιας ομάδας. Καθώς ο Έλληνας αντιπροσωπεύεται πλέον στην πολιτεία, αποκτά αριθμό ευυπόληπτων μελών στην αυστραλιανή κοινωνία. Οι αγώνες και οι προσπάθειες των πρωτοπόρων αγωνιστών, να

⁸⁴ A. Tamis, *Language in Australia*, from the book *Greeks in English Speaking Countries*, *Hellenic Studies Forum Incorporate Melbourne*, 1992, p. 283.

⁸⁵ Ο Οργανισμός ιδρύεται από ομάδα Ελλήνων εκπαιδευμένων στην Αυστραλία, υπεύθυνων για την ίδρυση του Ελληνικού Συνδέσμου Επιστημόνων, με στόχο την ίδρυση με εράνους, της έδρας Νεοελληνικών στο Πανεπιστήμιο της Μελβούρνης.

πολεμήσουν και να νικήσουν το κατεστημένο και να αλλάξουν την πολιτική της Αυστραλίας, τελικά αποδίδουν καρπούς.

Ο Έλληνας με την ίδια διάθεση, εξακολουθεί να αντιπροσωπεύει τη γλώσσα του, τον εαυτό του, την πατρίδα του, την ιστορία του λαού του⁸⁶. Ελληνικές διάλεκτοι, όπως η Ποντιακή και η Κυπριακή, παρουσιάζουν ισχυρή, ζωντανή εθνολογική υπόσταση, και καλλιεργούνται με πάθος ως πολύτιμη κληρονομιά της ελληνικής ιστορίας και της αντίστοιχης παράδοσης. Δώδεκα θεατρικοί όμιλοι παίζουν στη Νεοελληνική γλώσσα (κωμωδία-ηθογραφικό) στην Ποντιακή και Κυπριακή Διάλεκτο, ιδιαίτερα στην Μεμβούρνη⁸⁷.

Η Ελληνική γλώσσα ως ξένη προς την Αγγλική, αριθμητικώς, έρχεται δεύτερη μετά την Ιταλική: Ο Clyne (1982, 1991) και ο Α. Τάμης (1986, 1991) απέδειξαν με ισχυρά επιχειρήματα ότι η Ελληνική γλώσσα στην Αυστραλία, είναι αριθμητικώς η δεύτερη γλώσσα μετά την Ιταλική και εξαιρουμένης της Αγγλικής⁸⁸. Το 1986 οι στατιστικές έδειχναν, ότι το 99.7% από τους Έλληνες της πρώτης γενιάς, μιλούσαν Νέα Ελληνικά, σε καθημερινή βάση. Ότι το 62% των Ελλήνων, χρησιμοποιούσαν μόνο την Ελληνική γλώσσα, το 34% των Ελλήνων, χρησιμοποιούσαν την Ελληνική και την Αγγλική γλώσσα και το 4% ομιλούσαν αποκλειστικά σχεδόν, την Αγγλική. Τον ίδιο χρόνο, το 1986, οι στατιστικές έδειχναν πως από 227.161 Έλληνες που ερωτήθηκαν και που είχαν έρθει πριν από είκοσι ή περισσότερα χρόνια, από την Ελλάδα, το 90% μιλούσαν ως πρώτη γλώσσα στο σπίτι τους, την Ελληνική, 96% μιλούσαν την Ελληνική σε

⁸⁶ 'Ethnodialect' instead of 'Ethnolect', στον Α. Τάμη, αποκαλείται η διαδικασία που οδηγεί τα Νεοελληνικά στην απλοποίησή τους και αφομοίωσή τους από την Αγγλική, με κατάληξη το θάνατο της γλώσσας), Α.Ταμής, Α. *Investigation Into the Current State of the Greek Language and its Dialects in Australia*, Paris, June 1992, pp. 64-65, (Resource Booklet: *The Greek Presence in Australia*).

⁸⁷ Ibid, p. 67.

⁸⁸ Ibid, p. 67.

κοινωνικό περιβάλλον και το 44%, μιλούσαν την Αγγλική στην εργασία τους⁸⁹.

Το 1989 οι στατιστικές έδειξαν ότι τα Νέα Ελληνικά ήταν η 2^η προτιμητέα γλώσσα μετά την Αγγλική, στο επίπεδο του Η.Σ.Κ./V.C.E., στην Βικτώρια, μεγαλώνοντας έτσι την ανάγκη της επέκτασής της στο Πανεπιστήμιο⁹⁰. Οι τελευταίες αποφάσεις της κυβέρνησης να υιοθετηθεί στο σχολείο η διδασκαλία μίας δεύτερης γλώσσας (το 1992⁹¹), ενδυνάμωσε ακόμη περισσότερο την επιθυμία ή τους λόγους για τη μελέτη της μητρικής γλώσσας, η οποία σταμάτησε να παίζει δευτερεύοντα ρόλο στην Αυστραλία. Ωστόσο και σήμερα ακόμα και παρά την πρόοδο ως προς την αποδοχή της Ελληνικής γλώσσας και την ελεύθερη μελέτη της, υπάρχουν περιπτώσεις όπου παρουσιάζεται να διακινδυνεύει η γλώσσα όχι πλέον από Κυβερνητικούς παράγοντες, αλλά από την Αρχιεπισκοπή της Ορθόδοξης Ελληνικής Εκκλησίας, σύμφωνα με τον Α. Τάμη. Ο τελευταίος ισχυρίζεται ότι η Αρχιεπισκοπή έχει πάρει τη θέση, να υιοθετήσει την Αγγλική για προσελκύσει τα Ελληνόπαιδα. Κάτι παρόμοιο συνέβη και στις ΗΠΑ, με καταστρεπτικές συνέπειες για την πρόοδο της Ελληνικής γλώσσας και του ελληνικού πολιτισμού. Γιατί αυτός ο τρόπος υποβοηθά την αφομοίωση του Ελληνισμού από τον Αγγλο-Αυστραλιανό πληθυσμό, υποστηρίζει ο Α. Τάμης. Αν ετούτη η υπόθεση αποβεί το κατεστημένο στην Αυστραλία, είναι βέβαιο ότι θα υπάρξει ανάλογη αντίδραση εκ μέρους των ελληνικών πληθυσμών.

Το όργανο της γλώσσας: Παρά το γεγονός ότι η ελληνική γλώσσα ως ζωντανός οργανισμός, έχει δεχτεί φωνολογικές αλλαγές εξαιτίας του περιβάλλοντος στο οποίο εξελίσσεται, το κατ'εξοχήν λεξικό της παραμένει σχετικά αναλλοίωτο. Είναι βέβαιο ότι στον Ελλαδικό χώρο η γλώσσα ως εργαλείο επικοινωνίας δέχεται

⁸⁹ A. Tamis, *Language in Australia*, from the book *Greeks in English Speaking Countries*, *Hellenic Studies Forum Incorporate Melbourne*, 1992, p. 286.

⁹⁰ A. Tamis, *Investigations Into the Current State of the Greek Language and its Dialects in Australia*, Paris, June 1992, *ibid*, p.68, (Resource Booklet: *The Greek Presence in Australia*).

⁹¹ A. Tamis, *ibid*.

πιθανόν λιγότερες επιδράσεις αφ' εαυτής. Το γεγονός ότι επιτρέπεται η διείσδυση στο λεξιλόγιό της πολλών ξένων στοιχείων και η συγχώνευσή τους με αυτή, δεν βοηθά στην διατήρηση της γλώσσας ως ατόφιου μηχανισμού επικοινωνίας και μεγαλώνει το γλωσσικό χάσμα ανάμεσα στις διάφορες κοινωνικές ομάδες και ανάμεσα στις ομάδες των νέων και στις ομάδες των μεγαλύτερων σε ηλικία, ατόμων.

Η γλώσσα των εφημερίδων δέχεται επιδράσεις, οι οποίες σχετίζονται κυρίως με τη μετάφραση κειμένων, από την ενημέρωση στην αγγλική. Παρουσιάζονται οι εξ' ανάγκης μεταφράσεις αγγλικών εκφράσεων και όχι πάντα με απόλυτη επιτυχία, ή οι εξ' ανάγκης νεολογισμοί, οι οποίοι εισχωρούν στο λεξιλόγιό τους και από την ευρύτερη ελληνική όπου και ακολουθεί η από την τακτική χρήση τους -εξ εθισμού- συγχώνευσή τους.

Η ελληνική μητρόπολη αναγνωρίζει τη σημασία της όσο το δυνατόν καλύτερης διατήρησης της γλώσσας, στην Αυστραλία, καθώς ετούτη έχει σχέση με τη διατήρηση του ελληνικού φρονήματος: Η διαδικασία βοηθά ώστε ο Έλληνας εν γένει να διατηρεί στη συνείδησή του, το ελληνικό του φρόνημα, να αισθάνεται Έλληνας και να δρα ως Έλληνας. Ως τέτοιος επιδιώκει τη διατήρηση των δεσμών του με την Ελλάδα, και το πετυχαίνει ετούτο μέσω της επαφής του με την οικογένειά του ή με τους παλιούς φίλους του, με τις επισκέψεις του στην Ελλάδα. Αγοράζει ίσως ένα κομμάτι γης ή χτίζει σε κάποιο χωράφι που του κληροδοτήθηκε, θέτει τις βάσεις για το χτίσιμο μιας επιχείρησης στην οποία ή και δίνεται προσωπικά, ή αφήνει δικούς του ανθρώπους στη θέση του, όταν καλείται πίσω στην Αυστραλία για διάφορους λόγους, κτλ. Οι κινήσεις ετούτες προϋποθέτουν διάθεση και κυκλοφορία χρήματος ή συναλλάγματος. Είναι γεγονός ότι η Ελλάδα έχει ανάγκη αυτή της σχέσης με τον Έλληνα επιχειρηματία, τον επιστήμονα ή τον επισκέπτη της Διασποράς.

Ο τρόπος ετούτος ενδυναμώνει τους δεσμούς της Μητρόπολης με την ελληνική παροικία της Αυστραλίας. Σύμφωνα με τον R. Appleyard, η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ, συνέβαλε ως προς

την ενίσχυση των σχέσεων της Μητρόπολης (Ελλάδας) και της ελληνικής παροικίας στην Αυστραλία⁹².

Το κράτος της Αυστραλίας και ο Έλληνας μετανάστης: Στις περιπτώσεις στις οποίες οι εν ανάγκη (σύνταξη, αποζημίωση, ιατρική περίθαλψη κτλ.) Έλληνες, δεν ομιλούνε την Αγγλική γλώσσα, το κράτος συνδράμει με τη διάθεση διερμηνέων.

Για την διατήρηση της ελληνικής παιδείας, εκεί όπου υπάρχει σύνολο Ελλήνων, λειτουργούν τα απογευματινά σχολεία της Ελληνικής Κοινότητας ή της Αρχιεπισκοπής, για τα παιδιά του Δημοτικού και οι ώρες διδασκαλίας κυμαίνονται. Οι μαθητές διδάσκονται ανάγνωση, γραφή, ιστορία, γεωγραφία και παίρνουν επιπλέον μία γεύση Θρησκευτικών εδώ, ή στα Κατηχητικά σχολεία όπου ακούνε τις ερμηνείες του Ευαγγελίου ή μαθαίνουν τραγούδια που αφορούν ποικίλα θέματα.

Οι μαθητές του Γυμνασίου παρακολουθούν τα ελληνικά μαθήματά τους το Σάββατο (9-11, πρωινές ώρες), με τη χορήγηση του Υπουργείου Παιδείας του Αυστραλιανού κράτους καθώς το εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας συμπεριλαμβάνει και το μάθημα των Ελληνικών στα λοιπά μαθήματα του Γυμνασίου. Η Ελληνική γλώσσα περνά βαθμηδόν στο στάδιο της ελεύθερης καλλιέργειας και με την ίδρυση του Νεοελληνικού Τμήματος στα Πανεπιστήμια της Αυστραλίας, αναγνωρίζεται ως γλώσσα μεγάλου τμήματος του πληθυσμού της.

Δίπλα σε ετούτες τις προσπάθειες για τη διατήρηση του ελληνικού πολιτισμού στην Αυστραλία, οι διάφορες ελληνικές οργανώσεις, σωματεία ή αδελφότητες, συμβάλλουν τα μέγιστα με διαλέξεις φιλολογικού, ιστορικού ή γεωγραφικού περιεχομένου, με την οργάνωση εκδρομών εντός και εκτός της πολιτείας τους, με χορούς και σχετικό φαγοπότι, με πανηγύρεις και παραδοσιακά εδέσματα, με απογευματινά τσάγια, εράνους, εκθέσεις καλλιτεχνικού και άλλου περιεχομένου, με το θέατρο (με έργα

⁹² Division of Modern Greek-Resource booklet (UNE): *The Greek Presence in Australia*, R. Appleyard, *The PASOK Government and Greeks Abroad*. R. Appleyard, *Greeks of Australia, A New Diasporic Hellenism*, p. 378.

κλασσικά ή σύγχρονα) κτλ. Είναι γνωστό το Ελληνικό Φεστιβάλ που οργανώνει η Ελληνική Ορθόδοξη Κοινότητα (άρχισε πριν από 13 χρόνια⁹³) ενιαύσια και με επιτυχία, από της ιδρύσεώς της στοχεύει στην αποδοχή της ελληνικής γλώσσας και του ελληνικού πολιτισμού από την ελληνική νεολαία και ευρύτερα στην κοινωνία της Αυστραλίας.

Επίλογος

Σε ετούτο το κείμενο έγινε μία προσπάθεια σύνοψης τινών παραγόντων και θεσμών, στοιχείων που έχουν συμβάλει στη διατήρηση ή στην πτώση της ελληνικής γλώσσας στους Έλληνες της πρώτης γενιάς στην Αυστραλία. Το θέμα είναι μεγάλης σημασίας καθώς ακόμη και σε ετούτη τη φάση ετούτη την χρονική περίοδο (1995), οι ανησυχίες για τη διατήρηση και τη συνέχιση και διατήρηση της ελληνικής γλώσσας επιμένουν να είναι παρούσες. Οι μελλοντικές γενιές θα πρέπει να αγαπήσουν τον ελληνικό πολιτισμό, να αισθανθούν την ανάγκη να γίνουν μέρος της, να ταυτιστούν μαζί της, να διατηρήσουν επομένως την ελληνική γλώσσα.

Σήμερα, έτος 2013, η ελληνική παροικία της Αυστραλίας διατηρείται ακμαία και οι προσπάθειες συνεχίζονται ακατάβλητες με την ίδια επιμονή και επαγρύπνηση, πάντα με τους ίδιους στόχους, που στοχεύουν στα κάλλιστα αποτελέσματα.

⁹³ Η εργασία ετούτη γράφτηκε το 1995. Οπότε τα έτη παρουσίασης του Ελληνικού Φεστιβάλ της Ελληνικής Ορθόδοξης Κοινότητας, σήμερα 18/11/2013 (η ημερομηνία που ολοκληρώνεται ετούτο το κείμενο, στις Κριτικές Μελέτες), αισίως είναι 41 χρονών.

Βιβλιογραφία

1. (UNE) Division of Modern Greek –Resource Booklet *The Greek presence in Australia* (Sydney yr. 1995).

1. 1. **Appleyard Reginald**, *The Greeks in Australia, A new Diasporic Hellenism*, pp. 363-381.
2. 1. **Harvey J.**, *The Social Impact of migrant Women. Greek Women: Some Observations*, in D.J. Phillips and J. Houston (eds.), *Australian Multicultural Society: Identity, Communication, Decision Making*, Dove Communications, Melbourne, 1984, pp.163-168.
3. 1. **Καναράκης Γιώργος**, *Ο Ελληνικός Τύπος της Αυστραλίας και η Λογοτεχνική του Προσφορά*, *Αντίποδες* Αρ. 25/26. 1989, σσ. 15-26.
4. 1. **Kanarakis George**, *A Contribution towards the Study of the Greek Press in Australia*, *Modern Greek Studies (Australia, New Zealand)*, Vol. I, 1993, pp.79-96..
5. 1. **Hearst S.**, *Greek Families, Ethnic Family Values in Australia*, D.Storer (ed) Prentice - Hall of Australia, P/L Sydney, 1985, pp.121-142.
6. 1. **Machalias Ruth**, *First Generation Greek Migrant Woman in Australia*, S. Gamage (ed), *A Question of Power and Survival? Studies of Assimilation, Pluralism and Multiculturalism in Australia*, UNE Publishing Unit, Armidale, 1993, pp.171-178.
7. 1. **Tamis Anastasios**, *Investigation into Current State of the Greek Language and its Dialects in Australia: Linguistic, Psychological and Sociological (Pluralinguisme Sociolinguistique De La Grecque*, Sorbone University, Paris, June 1992, pp.56-82).

2. Gilchrist Hugh, *Australians and Greeks, Vol. I, The Early years, (Church and Community pp. 261-295)*, Halstead Press, 1992, *(The View From the Press, pp. 337-364)*.

3. Hellenic Studies Forum inc. Greeks in English Speaking Countries, Melbourne 1992.

1. 2. Harry J. Psomiades, *Greeks and the Diaspora, Problems and Prospects*, pp. 139-147.
 1. 3. Dounis Konstandina, *A Portrait of Greek Women in Australia as perceived Through the Interplay of Social Writings, Oral History and the Imperative of Personal Experience*, pp. 117-129.
 2. 3. Kanarakis George, *The Literature of Greek Australians as a Shaper of Community Attitudes on Greek*, pp. 273-278.
 3. 3. Nickas Helen, *The Literary Contribution of Greek Australian Women Writers*, pp. 273-278.
 4. 3. Tamis Anastasios, *Language in Australia: Linguistic and Social Investigations on the State and Future of the Greek Language*, pp.283-305.
- 4. Vodra Josef**, *The History of Greeks in Australia*, Translation in Greek by George Psaros, Widescope Publishers, Melbourne, Australia, 1979.

Β'. 2. Κοινωνικές - Πολιτικές Επιδράσεις - Ζυμώσεις στις σχέσεις γονέων-παιδιών στην Ελληνική Παρουσία της Αυστραλίας

(Sydney, June 1995)

Γενικά: Οι Έλληνες της πρώτης γενιάς ακόμη ίσως και της δεύτερης ή ίσως θα μπορούσαμε να πούμε όλοι εκείνοι οι Έλληνες οι οποίοι αισθάνονται ως Έλληνες και άσχετα με το χώρο στον οποίο ζουν ή δρουν προσπαθούν να διατηρήσουν τον πολιτισμό τους, τουτέστιν την ελληνική γλώσσα, την ορθοδοξία, τα ήθη και τα έθιμα αισθάνονται την επίδραση των αυστραλιανών κοινωνιών και πολιτικών ηθών καθημερινά στις σχέσεις τους με τα παιδιά τους και επιδρούν ανάλογα, άσχετα αν αυτό είναι σωστό ή όχι. Ωστόσο θα επιχειρηθεί εδώ κάποια προσπάθεια για αναλυτικότερη επιχειρηματολογία και επιδεκτικότητα επί του θέματος.

Είναι γνωστό ότι οι Έλληνες της πρώτης γενιάς επηρεάστηκαν κατά διαφορετικό τρόπο βρίσκοντας τον εαυτό τους εντός του Αυστραλιανού περιβάλλοντος, από εκείνον των Ελλήνων της δεύτερης γενιάς. Σημαντικό ρόλο προς ετούτο, διαδραμάτισαν ο χρόνος διαμονής στην Αυστραλία, η οποία επηρεάστηκε αντίστοιχα από τους μετανάστες κοινωνικά και πολιτικά. Η μακροχρόνια διαμονή επιτρέπει στον οποιονδήποτε μετανάστη να προσαρμοστεί ταχύτερα και ομαλότερα από τον μετανάστη της πρώτης γενιάς, που ίσως καταφθάνει στην χώρα της υποδοχής σε κάποια ηλικία. Η δεύτερη γενιά αντιμετωπίζει τις όποιες καταστάσεις στο περιβάλλον του, με περισσότερη άνεση και προσαρμόζεται περισσότερο θετικά ως προς τις όποιες απαιτήσεις του.

Πολλοί από τους νέο-αφιχθέντες Έλληνες στερούμενοι επαγγελματικών προσόντων αποδέχονται τις συνθήκες της Αυστραλίας αδιαμαρτύρητα. Η Αυστραλία χρειάζεται μεν ανεκπαιδευτους ή ανειδίκευτους μετανάστες, δεν διατίθεται όμως να τους παραχωρήσει ανθρώπινα προνόμια. Μερικοί από τους μετανάστες ήταν ήδη παντρεμένοι όταν κατέφθαναν στην Αυστραλία. Έρχονταν με τη διάθεση να εργαστούν μερικά χρόνια, να συγκεντρώσουν χρήματα κάνοντας οικονομία και να

επιστρέφουν κάποια στιγμή στο μέλλον, πίσω στην Ελλάδα. Αν όμως είχαν παιδιά τα πράγματα ήταν δυσκολότερα. Οι γυναίκες αναγκάζονταν να εργάζονται αφήνοντας τα παιδιά τους σε συγγενείς, εφόσον υπήρχαν, στη γιαγιά ή στον παππού ή ακόμη σε κάποια γειτόνισσα. Γυρνώντας από την πληρωμένη δουλειά, όφειλαν να καταπιάνονται με τα οικιακά, τον σύζυγο και τα παιδιά τους. Όχι σπάνια είχαν να αντιμετωπίσουν την κριτική των γερόντων γονέων, τις συμβουλές ή τις υποδείξεις τους.

Όχι σπάνια οι μετανάστες, για λόγους οικονομίας, αναγκάζονταν να νοικιάζουν ένα δωμάτιο και να ζούνε εκεί μέσα όλη η οικογένεια. Το μεγαλύτερο ωστόσο πρόβλημά τους παρέμενε η εκμάθηση της αγγλικής γλώσσας. Η έρευνα του Krupinski and Stroller, 1965⁹⁴, πρόβαλε κάποιες συγκεκριμένες αλήθειες για τις γυναίκες μετανάστριες-Ελληνίδες και το γλωσσικό πρόβλημα. Σύμφωνα με αυτή οι γυναίκες υπέφεραν από νευρώσεις και μελαγχολία σε μεγαλύτερο ποσοστό από τις λοιπές γυναίκες της Αυστραλίας εξαιτίας της γλωσσικής τους ανεπάρκειας.

Είναι γεγονός ότι οι γονείς προσπαθούν να μεταλαμπαδεύουν τις αξίες που τους κληροδότησαν οι πατέρες τους και να τις μεταλαμπαδεύσουν στα παιδιά τους. Να γίνουν δηλαδή άξιοι άνθρωποι να εργαστούνε σκληρά και να διακριθούν στην κοινωνία τους. Σύμφωνα με τον Έλληνα πατέρα, όλα ετούτα τα ιδεώδη πραγματοποιούνται μόνο δια μιας οδού: την οδό των σπουδών και δη των Πανεπιστημιακών. Να αποκτήσουν έτσι ένα δίπλωμα ή ένα πτυχίο που θα τα βοηθήσει να πετύχουν χωρίς να βασανίζονται όπως εκείνοι, και να μπορέσουν να ανυψώσουν το βιοτικό τους επίπεδο.

Το σπουδαιότερο τελικά και πάλι παραμένει η εκμάθηση της Ελληνικής γλώσσας, η Ορθοδοξία και η προσκόλληση στα ελληνικά ήθη και έθιμα, με μία λέξη η προσκόλληση στον ελληνικό πολιτισμό. Και εδώ όμως αντιμετωπίζονται πολλά προβλήματα. Αρκετά Ελληνόπουλα απομακρύνονται από ετούτα τα ευχολόγια

⁹⁴ R. Appleyard, *The Greeks of Australia, A New Diasporic Hellenism*. Sp. Vrionis Jr., *Greece on the Road to Democracy from the Junta to PASOK 1974 – 1986*. Aristides D. karatzas, New Rochelle (New York), 1991, p. 372.

και καταφεύγουν σε άλλα θρησκευτικά δόγματα, καθώς δεν είναι σε θέση να συλλάβουν τα ελληνικά θρησκευτικά κείμενα που είναι γραμμένα στην Ελληνιστική, την οποία δεν καταλαβαίνουν. Η προς ετούτη την κατεύθυνση των νέων, πειστική συμπεριφορά των γονέων, ενισχύει τις αντιδράσεις ετούτων των νέων ανθρώπων. Το Αυστραλιανό περιβάλλον υποβοηθά αυτήν του είδους την απομάκρυνση των παιδιών από την οικογένεια. Το 1970 δεν βοηθείται το παιδί του μετανάστη ώστε να αισθάνεται υπερήφανο για την καταγωγή του, τη γλώσσα του ή το θρήσκευμά του. Η ελληνική γλώσσα υποβαθμίζεται με τη σύσταση άλλων γλωσσών στην εκπαίδευση, όπως τα Γερμανικά και τα Γαλλικά. Από το 1975 ως τις αρχές του 1980, αρχίζει να διδάσκεται η ελληνική γλώσσα. Ειδικά προγράμματα ESL έχουν εισχωρήσει στο εκπαιδευτικό σύστημα και προσπάθειες καταβάλλονται για τους Έλληνες γονείς να καταλάβουν τα εκπαιδευτικά προγράμματα⁹⁵ που επιβάλλονται από την Κυβέρνηση.

Επιπλέον οι Έλληνες γονείς έχουν την απαίτηση από τα παιδιά τους να τους βοηθούν στις μικροεπιχειρήσεις τους όταν υπάρχουν, ή και οτιδήποτε άλλο όπως τις δουλειές του σπιτιού (το χόρτο, βάψιμο, πλύσιμο αυτοκινήτου κτλ.) Οι θυγατέρες οφείλουν να βοηθούνε τις μητέρες τους και όταν έρθει η ηλικία του γάμου οι γονείς απαιτούν να βρουνε για σύντροφό τους Έλληνα και το ίδιο ισχύει τους νέους δηλαδή να βρουνε για σύζυγό τους μία Ελληνίδα. Είναι φανερό ότι οι Έλληνες ερχόμενοι σε ένα άγνωστο περιβάλλον σε μία ξένη χώρα, απαιτήσαν από τον εαυτό τους να μεταμορφωθούν σε υπεράνθρωπους ώστε να μπορέσουν να προσαρμοστούν και να αισθανθούν ικανοποίηση στο Αυστραλιανό περιβάλλον. Αυτό απαιτούν και από τα παιδιά τους τα οποία συγχύζονται, προβληματίζονται και τραυματίζονται από τον τρόπο ζωής εντός και εκτός της οικογένειας. Παράλληλα τα περισσότερα ίσως από αυτά τα παιδιά στερούνται των γονέων τους ενόσω μεγαλώνουν, καθώς ετούτοι εργάζονται ολημερίς κάποτε.

⁹⁵ A. Kapardis and A. Tamis, *Greeks In Australia (Greeks in Victoria: Policies Diderctions and initiatives, Victorian Ethnic Affairs Commission, p. 198)*, River Seine Press N. Melbourne, Victoria.

Τα ‘μεγαλώνουν’ τρόπον τινά, συγγενείς η τα συντροφεύει η τηλεόραση ή μία ξένη οικογένεια. Αυτός όμως ο τρόπος δεν συμβάλλει ούτε στην αγωγή τους ούτε στην καλή εκμάθηση της αγγλικής.

Μέχρι το 1970, η κυβέρνηση δεν ήταν βοηθητική. Το 1972 Η Κυβέρνηση Whitlam υιοθέτησε τον όρο Multiculturalism και με ετούτον όλα τα συναφή για την πραγματοποίησης του σχετικού προγράμματος. Πριν από ετούτη την περίοδο η εκμάθηση των Ελληνικών επιδιώκονταν με τη λειτουργία των απογευματινών σχολείων της Κοινότητας ή της Αρχιεπισκοπής. Το κύμα μετανάστευσης του 1950-1960, ενίσχυσε την ανάγκη για καλύτερη οργάνωση, μία πολύ μεγάλη προσπάθεια που είχε ξεκινήσει πολλά χρόνια ενωρίτερα, το 1916.

Ως το 1940 είχαν δημιουργηθεί στην Αυστραλία, πάνω από εβδομήντα ελληνικοί οργανισμοί και οι περισσότεροι ήταν στις πέντε μεγάλες πόλεις της Αυστραλίας: Μελβούρνη, Σύδνεϋ, Αδελαΐδα, Περθ και Βρισβάνη. Το 1940 υπήρχαν μόνο 20.000 Έλληνες στην Αυστραλία. Οι 8.000 είχαν έρθει πριν από το 1920. Πριν από το 1911 το 90% των Ελλήνων ήταν άρρενες και πριν από το 1940 το 10% ήταν επίσης άρρενες. Τα τρία τέταρτα του ελληνικού πληθυσμού προέρχονταν από τις ελληνικές νήσους (το 42% προέρχονταν από τα Κύθηρα, από την Ιθάκη και από το Καστελλόριζο). Το 40% των Ελλήνων επέστρεψε στην Ελλάδα αφού προηγουμένως δοκίμασαν την τύχη τους. Μετά από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, κατέφθασαν στην Αυστραλία 300.000 περίπου Έλληνες από όλες τις περιοχές της Ελλάδας, 30% ήρθαν με τα έξοδα της Αυστραλιανής Κυβέρνησης για την ενίσχυση του εργατικού δυναμικού της χώρας. Οι περισσότεροι ήταν νέοι άνθρωποι και των δύο φύλων και νεαρές οικογένειες από όλες τις περιοχές της Ελλάδας. Το 1971^{οι} στατιστικές έδειχναν ότι υπήρχαν 300.000 μόνιμοι Έλληνες στην Αυστραλία. Το 1986 έδειχναν ότι ήταν 293.000 – 337.000 περίπου μόνιμος ελληνικός πληθυσμός στην Αυστραλία. Το Σύδνεϋ είχε 100.000 Έλληνες η Μελβούρνη 160.000, η Αδελαΐδα 29.000, η Περθ 9.000, η

Βρισβάνη 7.500, και το υπόλοιπο 9% ζούσε σε μικρές πόλεις ή χωριά της Αυστραλίας⁹⁶.

Οι αλλαγές από το 1970 υπήρξαν σημαντικές, κυρίως γιατί σε ετούτες συνέβαλαν και οι ίδιοι οι Έλληνες μετανάστες. Η Αυστραλιανή Πολιτεία αναγκάστηκε να αναγνωρίσει τα αιτήματα των μεταναστών αν πράγματι ήθελε να κρατήσει αυτούς και τα παιδιά τους στη Αυστραλία. Η Ελληνική Ορθόδοξη Εκκλησία και οι εφημερίδες ενίσχυσαν με την επιρροή τους τα αιτήματα των Ελλήνων μεταναστών και επηρέασαν αποφασιστικά την αλλαγή των αντιλήψεων για τους settlers και τους migrants. Επίσης η επιρροή στα πολιτικά κόμματα της χώρας, συνετέλεσε στην αλλαγή της περί αφομοιώσεων, πολιτικής (ήδη από το 1950). Η έντονη κίνηση των σωματείων των μεταναστών, επιπλέον, και εκείνων της πολιτειακής κυβέρνησης, και της Κοινοπολιτειακής, συνετέλεσαν στην υιοθέτηση τελικά του καλούμενου πολυπολιτισμού. Το 1970 υιοθετείται η νέα πολιτική από όλα ανεξαιρέτα τα κόμματα ως κύριο συστατικό του προγράμματός των. Εξαιτίας αυτής της ενισχυμένης από το πολιτικό φάσμα κυρίως, υιοθέτησης, αρχίζει η χρηματοδότηση των Ελληνικών Σχολείων τα Κέντρα Κοινωνιολογίας, τα Γηροκομεία, τα ραδιοφωνικά προγράμματα, η διδασκαλία των ελληνικών σε όλες τις διαβαθμίσεις της Ελληνικής Εκπαίδευσης του Δημοσίου Συστήματος.

Την περίοδο 1970-1980 η Ελληνική παροικία βρίσκεται στην θέση να επηρεάζει τις αποφάσεις των Κυβερνήσεων. Χρηματοδοτούνται οι Έδρες των Ελληνικών στα Πανεπιστήμια, οι βιβλιοθήκες εμπλουτίζονται με ελληνικά βιβλία, και διατίθενται ποσά για την υποστήριξη των Ελλήνων Καλλιτεχνών και της Ελληνικής Τέχνης.

Την ίδια επίσης περίοδο, 1970-1980, και ενώ οι Έλληνες έχουν τεράστια επίδραση στην Αυστραλιανή Κοινωνία οι ίδιοι, ως μέλη της αυστραλιανής κοινωνίας δεν μένουν ανεπηρέαστοι. Το 40% περίπου παντρεύονται αλλόφυλους. Παρατηρείται επιπλέον

⁹⁶ Michael Tsounis, *Greek Community 'Paroikia Formations' in Australia, 1880's-1980's*, Hellenic Forum Inc. Melbourne, 1993, pp. 25-26.

η ελάττωση των μαθητών των Ελληνικών και παρά την κυβερνητική βοήθεια, και επίσης η μείωση των αναγνωστών Ελληνικών Εφημερίδων και παράλληλα την αύξηση των Αγγλικών στις Ελληνικές Εκκλησίες. Οι στατιστικές του 1986 αναφέρουν ότι παρά το γεγονός ότι πάνω από το 90% Έλληνες μιλούν την Ελληνική στο σπίτι τους και ισχυρίζονται ότι είναι Έλληνες Ορθόδοξοι, μόνο το 5% πηγαίνουν στην Ελληνική Εκκλησία της Κυριακής⁹⁷.

Είναι γεγονός ότι οι Έλληνες μετανάστες επηρεάζονται από το αγγλο-αυστραλιανό περιβάλλον εκ των πραγμάτων. Από την εποχή εκείνη της άφιξης των εφτά καταδίκων (κατηγορουμένων για πειρατεία) το 1829 μέχρι ετούτη την χρονολογία 1986, η ελληνική παροικία έζησε μία μακροχρόνια περιπέτεια στην προσπάθειά της να αναπνεύσει ως ελεύθερη μειονότητα σε αγγλοκρατούμενη παροικία.

Οι Έλληνες παρά την αναγνώριση των επιτευξών τους σε όλους τους τομείς, διατηρούν τις βάσεις τους σε όλα όσα αφορούν την Ελληνικότητά τους. Επιμένουν στη διατήρηση της γλώσσας τους, στη θρησκεία τους, στα ήθη και στα έθιμά τους. Ένας αποτελεσματικός τρόπος προς ετούτη την κατεύθυνση είναι η διατήρηση των δεσμών τους με τα πάτρια, έστω και αν είναι δαπανηροί. Επισκέπτονται την Ελλάδα και ενθαρρύνουν τα παιδιά τους να την επισκέπτονται και επίσης τους Ελλαδίτες συγγενείς τους να τους επισκέπτονται στην Αυστραλία παρά την απόσταση ή το κόστος. Υπάρχει όμως ένα αρνητικό στοιχείο που αφορά τους νέους άρρενες και που είναι η επιβεβλημένη με νόμο, στρατιωτική θητεία σε οποιονδήποτε, άρρενα και μέχρι το 45ο χρόνο της ηλικίας του, όταν έχει οικογενειακή μερίδα στην Ελλάδα. Μπορεί να παραμείνει στην Ελλάδα έως έξι μήνες, μόνο. Ή αν θέλει να υπηρετήσει η θητεία για τον Έλληνα Μετανάστη είναι έξι μήνες (τα τελευταία ετούτα ισχύουν μέχρι σήμερα). Οι Έλληνες-Αυστραλοί, νεαροί και οι νεαρές παραμένοντας για ένα διάστημα στην Ελλάδα επωφελούνται τα μέγιστα ως προς την εκμάθηση της

⁹⁷ Michael Tsounis, *Greek Community 'Paroikia Formations' in Australia, 1880's-1980's*, *ibid*, pp. 25-34.

Ελληνικής Γλώσσας, και κατανοούν το περιβάλλον και τον πολιτισμό, τον οποίο αποχωρίστηκαν (εικονικά μόνο) οι γονείς τους. Οι νέες Ελληνο-Αυστραλέζες ταξιδεύοντας στην Ελλάδα αισθάνονται ελεύθερες και ασφαλείς μακριά από την Αυστραλία, τον τόπο όπου γεννήθηκαν. Βρίσκουν την επικοινωνία με τους συνομηλίκους των ευκολότερη από ότι στην Αυστραλία και τον ελληνικό τρόπο διαβίωσης περισσότερο προσιτό. Κατανοούν επιπλέον την υπερπροστασία τους στην Αυστραλία, από τους γονείς τους.

Οι Έλληνες της Αυστραλίας ενθαρρύνουν τα παιδιά τους, την Ελληνική Νεολαία, να συμμετέχουν ή να αναμειγνύονται στα πράγματα της Ελληνικής παροικίας αλλά ταυτόχρονα να συνεργάζονται με τους νέους των άλλων φυλών της χώρας στα σχολεία, στον εργασιακό χώρο, στους χώρους διασκέδασης. Ετούτο ωστόσο που θεωρητικά τουλάχιστον παρουσιάζεται ως φυσικό, λογικό και ανθρώπινο, στις στενές σχέσεις (σχέσεις των Ελλήνων νέων με αλλόφυλα πρόσωπα, φίλιες, αισθηματικές, σεξουαλικές σχέσεις ή γάμος) στην πραγματικότητα προκαλεί οικογενειακές προστριβές και διενέξεις, επομένως και προβληματισμούς. Ο φόβος τέτοιων «παθημάτων», ωθεί κάποτε τους γονείς σε κινήσεις απεγνωσμένες όπως ο επαναπατρισμός. Το φαινόμενο δεν διακρίνεται για την επίλυση των προβλημάτων της οικογένειας, απλά γιατί η Ελλάδα δεν διέθετε τότε, καθώς και σήμερα, τους μηχανισμούς αναπροσαρμογής επαναπατρισθέντων μεταναστών. Η οικογένεια που έχει επιχειρήσει το τέτοιο διάβημα όχι μόνο ταλαιπωρείται οικονομικά αλλά αντιμετωπίζει άλλα χειρότερα σε σχέση με την προσαρμογή των παιδιών τους σε ένα estranged περιβάλλον. Μερικοί επαναπατρισθέντες Έλληνες καταστρέφονται οικονομικά. Επενδύουν τα χρήματά τους σε αγορές με τις οποίες ελπίζουν ότι τα παιδιά τους θα ικανοποιηθούν στην πατρίδα των γονιών τους, και παρόμοια όπως εκείνοι. Επομένως αναρωτιέται κανείς αν τέτοιες κινήσεις στηρίζονται αποκλειστικά σε αισθηματικούς λόγους. Οι Έλληνες που ζούνε πολλά χρόνια στην Αυστραλία δεν σκέπτονται την επιστροφή τους στην Ελλάδα. Κυρίως όταν έχουν παιδιά που έχουν σπουδάσει ή έχουν φτιάξει τη ζωή τους εδώ και έχουν αποκτήσει τη δική τους

οικογένεια. Οι Έλληνες που έχουν φτάσει σε ετούτο το στάδιο, δεν προβληματίζονται πλέον εξαιτίας της απομόνωσης. Το έχουν ξεπεράσει με επιτυχία κυρίως με την εφαρμογή της πολιτικής των Κυβερνήσεων της Αυστραλίας.

Και ενώ οι Έλληνες ενθαρρύνουν τα παιδιά τους να αναμειγνύονται σε οτιδήποτε ελληνικό, στο διάστημα της δικτατορίας (1967 - 1974) δεν υποστηρίζουν κάτι παρόμοιο. Οι ίδιοι είχαν ζήσει παρόμοιες καταστάσεις (δικτατορία Μεταξά, Παγκόσμιος Πόλεμος και Ανταρτοπόλεμος 1946-47 έως 1949) και δεν θέλουν τα παιδιά τους να γνωρίσουν κάποιο είδος διάκρισης σε περίπτωση που θα επισκέπτονταν την Ελλάδα. Αξιοσημείωτο παραμένει το γεγονός ότι η Αυστραλία η οποία έδειχνε αδιαφορία για τους ανειδίκευτους Έλληνες μετανάστες, το 1973 πήρε θέση κατά της Κυβέρνησης του Παπαδόπουλου, προειδοποιώντας να μην ανακατεύεται στα θέματα των ελληνικών οργανισμών Αυστραλίας, δημιουργώντας προβλήματα διχασμού ανάμεσά τους. Και επίσης ενώ η Αυστραλία είχε υιοθετήσει πλέον τον πολυπολιτισμό, η Ελλάδα δεν βοήθησε τους παλινοστούντες Έλληνες. Αργότερα η κυβέρνηση ΠΑΣΟΚ υιοθέτησε προγράμματα βοήθειας για τα παιδιά των αλλοδαπών με εκπαιδευτικές μεθόδους. Υιοθέτησε επιπλέον προγράμματα αποστολής Ελλήνων εκπαιδευτικών στοιχειώδους και μέσης εκπαίδευσης για την καλλιέργεια της ελληνικής γλώσσας στο εξωτερικό ταυτόχρονα με κάποιες σχετικές υποδείξεις από το Ελληνικό Υπουργείο Παιδείας. Ενθαρρύνονται επίσης οι νέοι επιστήμονες της ελληνικής παροικίας του εξωτερικού, να επιδιώκουν εργασία στην Ελλάδα όπου αναγνωρίζονται τα πτυχία τους.

Παρά τις προσπάθειες ωστόσο όλων των πλευρών, των Ελλήνων μεταναστών αφενός, των κυβερνήσεων της Αυστραλίας και της Ελλάδας αφετέρου, τα προβλήματα που αφορούν τη συνέχιση και διατήρηση της γλώσσας, του θρησκευματος και του πολιτισμού του Έλληνα μετανάστη παραμένουν ζωντανά. Και ενώ οι Έλληνες μετανάστες ασκούν πίεση στα παιδιά τους ώστε να παραμείνουν Έλληνες, εκείνα καθώς δέχονται παράλληλα και την πίεση του αγγλο-αυστραλιανού περιβάλλοντος, δεν μεγαλώνουν με τους ίδιους εθνικούς, πολιτικούς, πνευματικούς ή οικονομικούς

στόχους. Για να αισθάνονται άνετα στον τόπο όπου, τα περισσότερα από αυτά, γεννήθηκαν, ζουν, μεγαλώνουν και σπουδάζουν στο παιδαγωγικό σύστημά του και στο παντοδύναμο περιβάλλον του, αποδέχονται όλα αυτά συμβατικά και συγχωνευμένα, στον δικό του μεικτό πλέον πολιτισμό του, στη δική του κουλτούρα, που τώρα διαμορφώνεται σε ελληνο- αυστραλιανή. Πριν από το 1970 αισθάνονταν εντροπή για την καταγωγή τους τη γλώσσα τους τον πολιτισμό τους εν γένει, χάριν όμως των αγώνων των πατέρων και πάππων τους, έχουν ξεπεράσει τους φόβους των πρώτων μεταναστών και τους δικούς τους και δεν έχουν ενδοιασμούς ως προς την αποδοχή και έκφραση της κληρονομιάς τους. Με την αναγνώριση και την υιοθέτηση των πολιτισμών των μεταναστών της, η Αυστραλία, πέτυχε στο να φέρει πιο κοντά της τους μετανάστες και να τους κερδίσει, ώστε ετούτοι να μην σκέφτονται την φυγή. Όλοι ελεύθεροι πλέον, λαμβάνουν μέρος στις πολυπολιτισμικές εκδηλώσεις. Οι Έλληνες προσελκύουν τους άλλους μετανάστες στις πολιτιστικές εκδηλώσεις τους, στις πανηγύρεις, στις εορτές, στους γάμους, σε εκδηλώσεις τέχνης, λογοτεχνίας, στο θέατρο κτλ. Οι οικογένειες επικοινωνούν και στις δύο γλώσσες ελεύθερα, ελληνική και αγγλική, όπως εκλέγουν ή ανάλογα με τις περιστάσεις. Μιλούν ελεύθερα στο δρόμο, στο σχολείο, ή σε άλλους ανοιχτούς ή κλειστούς χώρους, όπου τέλος πάντων τους έρχεται φυσικό να χρησιμοποιήσουν τη γλώσσα τους, την ελληνική. Και παρά το γεγονός ότι πολλά αλλοιώνονται στη ζωή τους, στην ουσία παραμένει ίδια ως προς τις επιδιώξεις τους, τους στόχους ή τις επιθυμίες τους. Πάντα αγωνίζονται και προσπαθούν με την ίδια ζέση, όμως δεν αντιτίθενται πλέον στην Αυστραλιανή τους ταυτότητα.

Σήμερα η ελληνική παροικία δέχεται τη βοήθεια της χώρας χωρίς ενδοιασμούς ή εντροπή. Απαντά και η φτώχεια, τα οικογενειακά προβλήματα υπάρχουν και δίπλα σε ετούτα υπάρχουν οι ασθένειες και τα ιατρικά προβλήματα ή η περίθαλψη. Η ομοσπονδιακή κυβέρνηση υιοθέτησε με referendum⁹⁸ να βοηθά τις εργαζόμενες μητέρες που εγκυμονούν ώστε να μη χάνουν την

⁹⁸ Colin Howard *Australia's Constitution*, Penguin Books, 1985.

εργασία τους (Maternity Allowance), τις χήρες με μία μικρή σύνταξη (Window's Pension), βοηθούν τους γονείς με λίγα χρήματα για τα παιδιά (Child Endowment), τους ανέργους (Unemployment Benefits), τους φοιτητές με ιατρική και οδοντιατρική περίθαλψη (AUSTUDY) και δίνουν χρήματα στις φτωχές οικογένειες (Family Allowance).

Το 1980 οι ανησυχίες των νέων είναι οι συνηθισμένες, αλλά κυριαρχούν εκείνες του επαγγελματικού προσανατολισμού, οι αντιθέσεις τους με τους γονείς τους, οι κακοί εθισμοί (ναρκωτικές ουσίες, αλκοόλ και άλλα) στοιχεία που δημιουργούν άγχος και είναι αναγκαία η δημιουργία ομάδων ή οργανώσεων, για την επίλυσή τους (Equity : Victorian Ethnic Affairs Commission : Greeks in Australia : Policies, Direction and Initiatives⁹⁹). Για να βοηθηθούν τα παιδιά να διατηρήσουν την επαφή με τους γονείς τους σε υγιεινό επίπεδο, θα πρέπει να προωθηθεί η διδασκαλία της αγγλικής στους Έλληνες της πρώτης γενιάς και να μη ξεχνιέται η τρίτη ηλικία, οι γέροντες οι οποίοι θα απομονωθούν, αν δεν κατέχουν την αγγλική γλώσσα. Με την ανάμειξη όλο και περισσότερων Ελλήνων στην πολιτική της Αυστραλίας, πολλά περισσότερα επιτυγχάνονται και θα επιτευχθούν στο μέλλον αν και κάποιοι όπως ο Raymond Sestito ισχυρίζονται ότι ο πολυπολιτισμός και η υποστήριξή του είναι ένας τρόπος των πολιτικών για να κερδίζουν ψήφους¹⁰⁰.

Ενδιαφέρουσα είναι η έρευνα¹⁰¹ με την οποία διαπιστώνονται οι διαθέσεις των νέων της ελληνικής παροικίας σε σύγκριση με τους Αγγλο-Αυστραλούς της ίδιας ηλικίας. Σύμφωνα με ετούτη την έρευνα οι νέοι όταν αντικαθίστανται οικονομικά, δεν αφήνουν την οικογενειακή εστία (Το 84 % είπαν όχι σε σύγκριση με το 53% των Αγγλο-Αυστραλών). Η παραπάνω έρευνα αποκαλύπτει επίσης πως όταν οι νέοι εργάζονται δεν βοηθούν οικονομικά τους γονείς τους. (Το 70% απάντησε όχι, σε σύγκριση με το 8% των Αγγλο-Αυστραλών). Στην ερώτηση αν θα κοιτάξουν

⁹⁹ A. Kapardis & A. Tammis, *Greeks in Australia : Policies Direction and Initiatives*, River Seine Press, 1988, p. 181.

¹⁰⁰ *ibid.*

¹⁰¹ *ibid.*, (Gillian Bottomley, *Multiculturalism in Practice*), *ibid* p.156.

τους γονείς τους όταν γεράσουν, το 86% από τους ερωτηθέντες Έλληνες απάντησαν καταφατικά, καθώς καταφατικά απάντησε και το 66% των Αγγλο-Αυστραλών, υψηλό ποσοστό και παρά τις δοξασίες για το αντίθετο στις αγγλο-αυστραλιανές οικογένειες.

Η επίδραση του Αυστραλιανού κοινωνικού περιβάλλοντος στις οικογένειες των Ελλήνων μεταναστών σε σχέση με τον τρόπο αποκατάστασης των γόνων τους (αρραβώνες, γάμοι, σεξουαλική και εξώγαμη σχέση) : Όταν κάποιος μιλά για τους Έλληνες της Αυστραλίας, παράλληλα οφείλει να υπολογίζει και την παράδοσή τους. Ο πατέρας είναι ο αρχηγός της οικογένειας και κανονίζει κατά το δυνατόν, την πορεία της στο αλλόφυλο και αλλόγλωσσο περιβάλλον της Αυστραλίας. Προστατεύει την οικογένειά του και φροντίζει ώστε όλα να γίνουν με τη σειρά τους παρόμοια όπως εκείνος έμαθε από τον δικό του πατέρα, Όταν υπάρχουν αγόρια και κορίτσια στην οικογένεια, πρώτα υπανδρεύονται τα κορίτσια και κατόπιν οι γιοι. Πρώτα και δεύτερα εξαδέλφια, δεν επιτρέπεται να υπανδρεύονται μεταξύ τους, ενθαρρύνεται όμως η σχέση και η συντροφιά¹⁰² ανάμεσά τους. Σημαντικό ρόλο στη ελληνική οικογένεια αναλαμβάνουν και οι νουνοί ή οι κουμπάροι, οι οποίοι αποβαίνουν είδος συγγενών.

Το θέμα του γάμου είναι πολύ σπουδαίο και οι γονείς βοηθούν όσο μπορούν από την αρχή ως εκεί που μπορούν. Μερικές ομάδες Ελλήνων είναι αυστηρότερες από άλλες στην εκλογή του γαμπρού ή της νύφης. Όπως οι Πόντιοι, οι Κρητικοί ή οι Κύπριοι. Ωθούν τα παιδιά τους να παντρευτούν «δικούς τους» και είναι προσκολλημένοι στη διάλεκτό τους, τα ήθη τους και τα έθιμά τους περισσότερο από τους άλλους Έλληνες.

Παλαιότερα στην Ελλάδα ίσχυε εν γένει ο θεσμός της προίκας και οι προξενιές ήταν συχνά μέρος ετούτου του κατεστημένου. Οι Έλληνες ερχόμενοι στην Αυστραλία ως μετανάστες, αναγκάζονταν να καταφεύγουν στους μεικτούς

¹⁰² Suzan Hearst, *Greek Families* (Stavrakis, 1978: p. 2. a) p. 127 (Resource Booklet: *The Greek Presence in Australia*, Modern Greek, p. 380).

γάμους, γιατί δεν υπήρχαν Ελληνίδες. Αργότερα άρχισαν να παντρεύονται με Ελληνίδες από την Ελλάδα, χρησιμοποιώντας ένα είδος προξενιού και ανταλλαγή φωτογραφιών. Συνήθως, σε ετούτο τον τρόπο σύναψης γάμου, δεν γεννιόταν θέμα προίκας. Αν οι Ελληνίδες αυτές είχαν προίκα, δεν υπήρχε πιθανόν λόγος να μη παντρευτούν στην Ελλάδα, τελικά.

Οι γάμοι αυτού του είδους λιγοστεύουν στη δεκαετία του 1970. Η συνήθεια ωστόσο να παντρεύονται με Έλληνες ή Ελληνίδες από την ίδια ομάδα (με κοινό τόπο καταγωγής), ισχύει και δεν αλλάζει. Αν οι Ελληνίδες με την βοήθεια αδερφών, έρχονταν εδώ παντρεμένες ή έφερναν άντρα από την Ελλάδα, παράλληλα εξασφαλιζόνταν και το μέλλον του συζύγου τους επαγγελματικά.

Οι γονείς της πρώτης γενιάς δεν εννοούν να αποβάλουν τις ιδέες τους ή τις αξίες τους και σε σχέση με τα παιδιά τους. Δεν εννοούν τους μεικτούς γάμους, μολονότι είναι αναπόφευκτο πολλές φορές. Φοβούνται την αφομοίωση και τη δική τους μελλοντική απομόνωση. Με ένα γάμο μεταξύ Ελλήνων όλα φαίνονται να είναι τέλεια, εξασφαλίζονται δηλαδή η συνέχιση της ελληνικής γλώσσας, της Ορθοδοξίας, του πολιτισμού τους, με μία τέτοια κίνηση. Και εδώ υπολογίζεται και στηρίζεται και η καλή σχέση μεταξύ των συμπεθερών καθώς είναι από την ίδια φυλή. Αν ο γάμος επιτευχθεί ανάμεσα σε αλλόφυλους νέους, επέρχεται μία σύγχυση από ετούτη την ένωση, ιδιαίτερα στη γλώσσα και στη θρησκεία των νέων, ακόμη και όταν υπάρχει καλή διάθεση.

Για τους νέους ο γάμος και η επιδίωξή του, είναι θέματα διαφορετικής αντίληψης, από εκείνη των γονέων τους. Από το 1970 η μόρφωση και η εξασφάλιση εργασίας για τη γυναίκα εξασφαλίζει ένα είδος σιγουριάς για την οικονομική ευημερία του ζεύγους. Είναι γεγονός ότι οι νέες της δεύτερης γενιάς έχουν καλύτερη και περισσότερο μακροχρόνια εκπαίδευση από τις Ελληνίδες μητέρες τους της πρώτης γενιάς¹⁰³. Ωστόσο ο ρόλος τους

¹⁰³ A. Kapardis, A. Tammiss, A. Kapardis & A. Tammiss, *Greeks in Australia : Policies Direction and Initiatives*, *ibid.*

στην οικογένεια, παραμένει περιφερειακός και παρασκηνακός¹⁰⁴. Ετούτο όμως δεν απαντά σε όλες τις ομάδες των Ελλήνων στην Αυστραλία. Οι γυναίκες προεδρεύουν του γυναικείου τμήματος των σωματείων μόνο, εφόσον ετούτα υπάρχουν και οργανώνουν τους ομίλους κυριών, νεολαίας, χορευτικών συγκροτημάτων, τμήματα ηλικιωμένων κτλ. Με ετούτο τον τρόπο φέρνουν τις ομάδες των νέων πιο κοντά στην οικογένεια και στους οργανισμούς ή τα σωματεία τους και ταυτόχρονα τους παροτρύνουν να βοηθούν και τους ηλικιωμένους.

Όταν οι νέοι παντρεύονται με αλλόφυλα άτομα ο μη Έλλην σύζυγος ή η σύζυγος, μαθαίνει την ελληνική (κυρίως όταν πρόκειται για τη σύζυγο), δέχεται να γίνει Ελληνικός Ορθόδοξος γάμος και τα παιδιά του – της, να βαπτιστούν στην Ορθόδοξη Ελληνική Εκκλησία. Με ετούτο τον τρόπο οι Έλληνες προσπαθούν να εξελληνίσουν το αλλόφυλο πρόσωπο, ώστε να το νιώσουν δικό τους. Ετούτο το ιδεώδες δεν γίνεται πάντα αποδεκτό οπότε ή επέρχεται ρήξη στην οικογένεια ή υποχώρηση.

Αντίθετα προς τους Αγγλο-Αυστραλούς και τα κατεστημένα τους, οι Ελληνίδες είναι περιορισμένες (ετούτο δεν ισχύει για τα αγόρια). Δεν έχει σημασία αν εργάζονται ή αν φοιτούν στο Πανεπιστήμιο και αλλού, ή αν είναι επιστήμονες. Οι γονείς επιμένουν στο θέμα της αξιοπρέπειας της θυγατέρας τους και η μητέρα προσδοκά από ετούτη τη βοήθειά της στο νοικοκυριό του σπιτιού, σύμφωνα με την ελληνική παράδοση.

Ένα άλλο σοβαρό θέμα είναι η επέμβαση των γονέων στην προσωπική ζωή των νέων. Οι Έλληνες γονείς θεωρούν φυσικό να επεμβαίνουν σε ότι αφορά τα παιδιά τους. Δεν πρόκειται για είδος επίθεσης ή επιδρομής με στόχο την μείωση της προσωπικότητας των νέων. Σχετίζεται με τη βαθιά αγάπη και πίστη, ότι οφείλουν να γνωρίζουν τα πάντα ώστε να μπορούν να προλάβουν να τα προστατέψουν από οτιδήποτε επιβλαβές στη ζωή τους. Αντίθετα οι Αυστραλοί αποδοκιμάζουν ένα τέτοιου είδους κοντρόλ αυτό που

¹⁰⁴ Σύμφωνα με τη Μαρία Ηροδότου, στην αναφορά της στην Κυπριακή Κοινότητα στη Μελβούρνη και τον ρόλο της Ελληνίδας γενικά στην Αυστραλία, Μαρία Ηροδότου, *Οι Κυπριακές κοινότητες στη Μελβούρνη και η Συμμετοχή της Γυναίκας*, Hellenic Studies Forum, p.111.

αποκαλούν privacy. Έτσι στην περίπτωση της θυγατέρας, σύμφωνα με την ελληνική πίστη, καλός σύζυγος γι' αυτήν είναι αυτός που φροντίζει να εξασφαλίσει την οικογένειά του οικονομικά. Οι Ελληνίδες ωστόσο της δεύτερης γενεάς, προσπαθούν να αλλάξουν ετούτο το κατεστημένο, καθώς μεγαλώνοντας στην Αυστραλία, υιοθετούν τιςπίστεις που επικρατούν στο περιβάλλον τους. Επιδιώκουν ο σύντροφός τους να είναι μορφωμένος και να υπάρχει ισότητα ανάμεσά τους. Καθώς όμως γνωρίζουν τις ιδέες των γονιών του καλύπτουν τις κινήσεις τους. Ετούτο το τελευταίο στοιχείο αφορά και τα αγόρια, ιδιαίτερα όταν οι συναναστροφές τους δεν ταιριάζουν στο αίτημα των γονέων τους. Οι γονείς επιμένουν και συχνά δεν επιτρέπουν στους φίλους των παιδιών τους, να μπαινοβγαίνουν στα σπίτια τους και πολύ περισσότερο όταν πρόκειται για φίλες ή φίλους της θυγατέρας τους. Όχι σπάνια, οι γονείς αποφασίζουν σωστά και προλαμβάνουν δυσάρεστες κατά τα άλλα, εμπειρίες.

Οι νέες ενδιαφέρονται για το μέλλον τους και για την οικογενειακή οργάνωση. Στη Μελβούρνη φοιτήτριες του Πανεπιστημίου τόνισαν ότι η καριέρα τους προηγείται του γάμου. Ετούτη η άποψη ενισχύθηκε από πρόσφατες στατιστικές (1994-1995), σύμφωνα με τις οποίες οι γυναίκες της Αυστραλίας παντρεύονται και αποκτούν παιδί, μετά τα τριάντα χρόνια τους, όταν εργάζονται με στόχο την καριέρα τους.

Σε σχέση με τις δικές τους θυγατέρες στο μέλλον, οι νέες, Αυσταλο-Ελληνίδες τώρα πλέον, υποστηρίζουν ότι αν ποτέ στο μέλλον αποκτούσαν θυγατέρα, θα απέβλεπαν στη στενή σχέση μητέρας-θυγατέρας, χωρίς ωστόσο την υπαγόρευση σχετικά με το σεξ, ή σε σχέση με την προστασία της, επί του θέματος. Η αντίληψη ότι η νέα θα έχει διαβάσει ή θα έχει πληροφορηθεί σχετικά, ενισχύει ετούτη την πίστη. Σε όλες τις περιπτώσεις και άσχετα με το επίπεδο της εκπαίδευσής τους ή με το επίπεδο της ενασχόλησής τους, οι Ελληνίδες δεν επιδοκιμάζουν την ολοκληρωτική ερωτική ελευθερίας της νέας, όπως συμβαίνει με την αγγλο-αυστραλιανή οικογένεια (Οι Αγγλο-Αυστραλοί επιτρέπουν στα παιδιά τους να συζούν με τους συντρόφους τους κάτω από την ίδια στέγη και να αποκτούν εξώγαμα παιδιά)

Οι Ελληνίδες μητέρες της Αυστραλίας επηρεάζουν τις θυγατέρες τους αποτελεσματικά και είναι πιο συντηρητικές από τις αντίστοιχες μητέρες στην Ελλάδα. Όχι μόνο δε θέλουν το παιδί τους να εμπλακεί σε προγαμιαίες σχέσεις, αλλά συχνά προτιμούν το αναχρονιστικό πλέον, προξενικό. Οφείλεται στο φόβο για το «παραστράτημα» του παιδιού τους. Όπως σημειώθηκε και παραπάνω οι νέες είναι πολύ καλύτερα κατατοπισμένες, από ότι οι μητέρες τους και οι συνομήλικές τους στην Ελλάδα, καθότι ενημερώνονται επαρκώς μέσω της σεξουαλικής εκπαίδευσης, που παρέχεται από το Δημόσιο ή από το Ιδιωτικό εκπαιδευτικό σύστημα της Αυστραλίας. Στην Ελλάδα οι νέες συχνά και εξαιτίας της ελλιπούς σεξουαλικής εκπαίδευσης, μένουν έγκυες πριν να παντρευτούν, οπότε δημιουργούνται προβλήματα ή δράματα, αντίθετα, οι Ελληνίδες της Αυστραλίας περιμένουν και μένουν έγκυες τους πρώτους έξι μήνες του γάμου τους. Υποστηρίζουν επίσης ότι οι σεξουαλικές σχέσεις πρέπει να υπάρχουν ανάμεσα στη νέα και στον μέλλοντα σύζυγό της. Στη Μελβούρνη¹⁰⁵ οι νέες από ευκατάστατες οικογένειες, ισχυρίστηκαν ότι ένα εξώγαμο παιδί, δε θα τραυμάτιζε ανεπανόρθωτα την οικογένεια. Όσο πιο ανεξάρτητη οικονομικώς η οικογένεια, τόσο λιγότερη σημασία δίνεται σε ετούτου του είδους τα θέματα. Επιπλέον παίζει ρόλο η καταγωγή, η μόρφωση, οι συνήθειες, οι αντιλήψεις και ο αριθμός γενεάς των Ελλήνων, στην Αυστραλία.

Η εγκυμοσύνη ανύπαντρης κόρης, θεωρείται ένα είδος καταστροφής στην Ελληνική οικογένεια της Αυστραλίας, ακόμη και σήμερα και επιδιώκεται ο γάμος με τον υπεύθυνο. Γι' αυτό και οι νέες υφίστανται περιορισμούς, κατ' αντίθεση με τις συνομήλικές τους στην Ελλάδα. Αυτός ο περιορισμός οδήγησε πολλές φορές νέες στο γάμο, για να διαπιστώσουν ότι έκαναν λάθος και να καταλήξουν στο διαζύγιο. Το διαζύγιο βέβαια επιτρέπεται από την Ορθόδοξη Ελληνική Εκκλησία, αφού πιστευτεί ότι έγινε ότι ήταν δυνατόν για να διατηρηθεί ο γάμος.

Παρόλο που δεν ισχύει πλέον όπως αναφέρθηκε ήδη, ο θεσμός της προίκας, ειδικά εδώ στην Αυστραλία η οικονομική

¹⁰⁵ Suzan Hearst, *Greek Families*, p.136 (Monash University).

βοήθεια που παρέχεται στα παιδιά, είναι μία απόδειξη επιτυχίας των γονέων και προσφέρεται για την απαρχή του νέου σπιτικού και όχι σαν σύμβολο ισότητας των φύλων (όπως άλλοτε γινόταν με τον θεσμό της προίκας στην Ελλάδα). Πάντως οι Ελληνίδες προτιμούν κατά κανόνα ως συζύγους¹⁰⁶, Έλληνες. Το 51% από τους Έλληνες, ερωτηθέντες, πιστεύουν στο γάμο μεταξύ Ελλήνων.

Στη Νέα ελληνική οικογένεια της δεύτερης γενεάς, δεν υπάρχουν τα προβλήματα της πρώτης γενεάς. Ο ρόλος του συζύγου μετριάστηκε και της γυναίκας άλλαξε ως προς την οικονομική συνεισφορά της. Λόγω της οικονομικής προσπάθειας και των δύο, υπάρχει κάποια ισότητα ρόλων. Παρατηρείται όμως μία τάση για αισθηματική απομάκρυνση κάτω από ένα ανάλογο άγχος, που δημιουργείται λόγω των επαγγελματικών τους υποχρεώσεων. Η γυναίκα και ο άντρας σε ετούτη την περίπτωση, μοιράζονται τις δουλειές του σπιτιού, αλλά ο Έλληνας άντρας έχει την τάση να αποφεύγει πολλές από τις δουλειές, οι οποίες κατά την ελληνική την παράδοση, θεωρούνται γυναικείες. Αν υπάρχουν παιδιά, οι εργαζόμενοι γονείς αναγκάζονται να τα στέλνουν σε κάποιο “day care” και στους ηλικιωμένους γονείς τους σε “retirement homes”.

Στην ελληνική παροικία της Αυστραλίας διαπιστώνονται επίσης αρκετά διαζύγια και κυρίως ανάμεσα στα ζευγάρια των νέων της δεύτερη γενεάς. Υπάρχει βέβαια και ένα ποσοστό διαζυγίων και στα ζεύγη της πρώτης γενεάς των Ελλήνων μεταναστών, κυρίως για λόγους διαφωνίας σε διάφορα θέματα και κυρίως στα οικονομικά ή σε σχέση με τα παιδιά. Επιπλέον αιτιατό για το διαζύγιο, αποτελεί και η αισθηματική απομάκρυνση του ενός από τον άλλον, οπότεν όταν μεγαλώνουν τα παιδιά τους και τα αποκαταστήσουν, πιστεύοντας ότι με ετούτο τον τρόπο εκπληρώνεται το καθήκον τους απέναντί τους, χωρίζουν.

Οι λόγοι για το διαζύγιο στη δεύτερη γενεά είναι πολλοί, αλλά ο κυριότερος είναι η οικονομική ανεξαρτησία των συζύγων,

¹⁰⁶ A. Kapardis & A. Tammis, *Greeks in Australia : Policies Direction and Initiatives*, Gillian Bottomley, Multiculturalism in Practice, p. 156.

έτσι όπως το είχε προβλέψει και ο Marx. Όταν διαφωνούν δεν υποχωρούν, ούτε διατίθενται να κάνουν θυσίες, μία κατάσταση που μπορεί να ερμηνευτεί ότι η ένωσή τους δεν στηριζόταν σε δυνατό αισθηματικό βάθος. Σε πολλές περιπτώσεις οι γονείς αυτών των νέων, δεν βοηθούν στα προβλήματα, αλλά παίρνοντας πλευρές τα οξύνουν. Στην περίπτωση διάστασης ή διαζυγίου, η σύζυγος παίρνει τα παιδιά. Όταν η γυναίκα καταφεύγει στην πολιτεία για προστασία (στην περίπτωση βίας και κακής συμπεριφοράς του συζύγου), παίρνει μαζί της τα παιδιά και πολλές φορές διαμορφώνονται προβλήματα, όταν τα παιδιά αυτά είναι μεγάλα. Στην ελληνική οικογένεια παρατηρείται κάποτε μία ανεκτικότητα των προβλημάτων, έτσι ώστε να μη διαλυθεί ετούτη και αυτό κάνει δυστυχημένους τους δύο συζύγους αλλά και τα παιδιά, τα οποία τραυματίζονται ούτως ή άλλως.

Είναι γεγονός ότι οι γυναίκες στην Αυστραλία ετούτη την περίοδο άσχετα με τη γλώσσα βρίσκουν υποστήριξη από πολλές οργανώσεις ιδιαίτερα από το 1980 κι εδώθε (Multicultural Information Service and Telephone. Hotline on work, care about major issues affecting NESB women workers). Το 1985 παρουσιάζεται “The Ethnic Women’s Working Party” (EWWP) και θεωρείται σημαντική κίνηση από την Πολιτειακή Κυβέρνηση στη Victoria, για την υποστήριξη των μεταναστριών που δεν έχουν ειδικότητα (A. Kapardis & A. Tammiss).

Συμπεράσματα: Η θέση της οικογένειας στην Αυστραλιανή κοινωνία και η θέση των μελών της ελληνικής οικογένειας εντός και εκτός αυτής στο αυστραλιανό κοινωνικό περιβάλλον, έχει εξεταστεί και έχει κατανοηθεί. Οι επιδράσεις των γονέων στα παιδιά και οι σχέσεις των γονέων με τα παιδιά τους και οι αλληλοεπιδράσεις εντός και εκτός της οικογένειας στο αυστραλιανό περιβάλλον, έχει επίσης κατανοηθεί. Προφανώς πρόκειται για μία φυσική εξέλιξη των πραγμάτων καθώς υπάρχουν τομείς στην ελληνική κουλτούρα, που δύσκολα επιδέχονται μεταβολές, ακόμη και κάτω από την πιο δυναμική επίδραση του περιβάλλοντος. Ίσως γιατί το αγγλο-αυστραλιανό κράτος δεν έχει μακρά ιστορία ως Έθνος. Οι επιδράσεις των μειονοτήτων και

κυρίως εκείνων που έχουν ιστορία χιλιάδων χρόνων, όπως στην περίπτωση των Ελλήνων μεταναστών στην Αυστραλία, την επηρεάζουν με τον δυναμισμό τους, που επιδρά ανάλογα στις νέες γενεές, δημιουργώντας περαιτέρω ένα νέο πολυπολιτισμικό μωσαϊκό που απλοποιείται στη πορεία του χρόνου, χωρίς ωστόσο οι διάφορες εθνικές μειονότητες να συγχωνεύεται ή να αφομοιώνονται.

Οι πρώτες γενεές των Ελλήνων ή οι κατ' εκλογή Αυστραλοί, δεν επηρεάζονται από την πολυπολιτισμική ατμόσφαιρα στην Αυστραλία, δέχονται ωστόσο έμμεσα και κυρίως μέσω των παιδιών τους ετούτη την επίδραση και καταβάλλουν προσπάθεια να προσαρμοστούν στον όσο το δυνατόν περισσότερο. Είναι μία φυσική εξέλιξη και αποτελεί αντικείμενο λογικής και όχι συναισθηματισμού, για την αρμονική τους συμβίωση μέσα στην οικογένειά τους στο ευρύτερο ελληνο-αυστραλιανό περιβάλλον και εντός του πολυεθνικού κλίματος της Αυστραλίας.

Βιβλιογραφία-βοηθήματα

1.Hellenic Studies Forum Inc. Melbourne 1992

Greeks in English Speaking Countries

Part 1.1. *The Establishment of Greek Communities*

1.1. Tsounis Michael, *Greek Community “Paroikia” Formations in Australia, 1880’s-1980’s.*

Part 1.2. Herodotou Maria, *Cypriot Communities in Melbourne and Women’s Participation.*

Part 1.8. Yannakis John, *Perth’s Castellorizian Connection, 1890-1990.*

2. A. Kapardis and A. Tammis, *Greeks in Australia,*

a. *Section One, History.*

1. Gilchrist H., *The Greek Connection in The Nineteenth Century.*

2. Tsounis M., *The History of Australia’s Greeks, Some sign post and Issues.*

b. Section Two, *Literature, Religion, Language*

5. **Chrysavgis M.**, *The Greek Orthodoxy in Australia.*

c. Section Three, *Democracy and Social Life*

10. **G. Bottomley, V. Georgiou**, *Multiculturalism in Practice,, A Study of Greek Families in Sydney.*

11. **Smolicz J.**, *Tradition Core Values and Cultural Change among Greek Australians.*

13. **Victorian Ethnic Affairs Commission**, *Greek Family Life in 1980s.*

d. Section Four, *Greeks and Australian Society*

14. **Victorian Ethnic Affairs Commission**, *Greeks in Victoria, Policies Directions and Initiatives.*

15. **Theophanous T.**, *Greeks in Australian Politics.*

17. Victorian Ethnic Affairs, Commission, Greek Women, Issues & Priorities.

3. Resource Booklet, *The Greek Presence in Australia*
(N.E.U. Modern Greek department).

3.1 **Appleyard R.**, *The Greeks in Australia.*

3.2. **Tsounis M.**, *Australia's Early Greeks.*

3.3. **Hearst S.**, *Greek Families.*

Γ'. Έλληνες Συγγραφείς της ευρύτερης Διασποράς

Γ'. 1. Ο Αλεξανδρινός ποιητής Κ. Καβάφης: η δραματική ειρωνεία και ο ανθρώπινος διχασμός στο ποιητικό έργο του

Γενικά: Ο ίδιος ο Κ. Καβάφης¹⁰⁷ καταθέτει πως η ποίησή του είναι αυτός καθ'αυτός ο εαυτός του και ότι αν ένας μπορέσει να διαβάσει τα ποιήματά του, όπως πρέπει, θα μπορέσει να κατανοήσει τον τεχνίτη πίσω από αυτά, την καταγωγή του, την Αλεξάνδρεια, την εποχή του.

Η ποίηση του Καβάφη είναι λυρική - δραματική χωρίς ωστόσο να εξαρτάται από λυρικές ή δραματικές εκφράσεις. Ο λυρισμός και η δραματικότητα των έργων του απορρέουν από *την έννοια, το θέμα, τον οραματισμό, το απόκρυφο, το ιστορικό στοιχείο, την παραίνεση και το δίδαγμα*. Εκφράζοντας τον εαυτό του ο Καβάφης, αντιπροσωπεύει και τον οικουμενικό άνθρωπο, ταυτόχρονα.

Στην διαδικασία για τη διαπίστωση των παραπάνω στοιχείων, οφείλεται να τονιστεί ότι τα χρονολογικά πλαίσια εντός των οποίων εξελίχθηκε η ζωή του ποιητή Καβάφη, απλοποιούν το μυστήριο με το οποίο πολλοί επεχείρησαν να περιβάλλουν τον ποιητή. Ο ποιητής ζει και δρα εντός συγκεκριμένων χρονικών πλαισίων, δέχεται επιδράσεις πάσης υφής από αυτά και ανταποκρίνεται ή αντιδρά σε ετούτες (τις επιδράσεις) ανάλογα με την πνευματική του ικανότητα. Με στόχο την κατανόηση των δοθέντων στοιχείων θα κατατεθεί εδώ, ένα στοιχειώδες χρονολογικό σχεδιάγραμμα, συμπεριλαμβανομένων κάποιων σημαντικών γεγονότων, που θεωρούνται ορόσημα στην εξέλιξη της προσωπικότητας του ποιητή, ώστε να κατανοηθεί έτσι ο τρόπος με τον οποίο έγραψε και τα θέματα για τα οποία έγραψε.

Η οικογένεια Πέτρου Καβάφη: Το 1850 οι γονείς του Καβάφη, Πέτρος του Ιωάννη, Καβάφης και η σύζυγός του Χαρίκλεια, αφήνοντας την Κωνσταντινούπολη, έρχονται στην Αλεξάνδρεια. Την περίοδο 1860-1872 η οικογένεια Καβάφη μένει στην οδό Σερίφ, όπου

¹⁰⁷ Ο Καβάφης έζησε την περίοδο 1863-1933. Γεννήθηκε στην Αλεξάνδρεια στην οδό Σερίφ. Η οικογένεια καταγόταν από την Κωνσταντινούπολη και έζησαν εκεί ως το 1840. Κ.Π. Καβάφης, *Ποιήματα*, Παρουσίαση Γιώργη Πικρού, Εκδόσεις Γιάννη Οικονόμου, σσ. 7-10.

το 1863 γεννιέται ο ποιητής Κ. Καβάφης. Μετά το θάνατο του πατρός Πέτρου Ι. Καβάφη, η μητέρα του ποιητή Χαρίκλεια οδηγεί την οικογένειά τους στην Αγγλία όπου έχουν συγγενείς. Το 1879 η οικογένεια Καβάφη επιστρέφει στην Αλεξάνδρεια, για να μεταβεί στη συνέχεια, το 1882 στην Κωνσταντινούπολη. Το 1885 ο ποιητής Κ. Καβάφης, αφήνει την Κωνσταντινούπολη και επιστρέφει εκ νέου στην Αλεξάνδρεια¹⁰⁸. Τα διεθνή γεγονότα που διαδραματίζονται στη διάρκεια του βίου του ποιητή, τον τοποθετούν στα ιστορικά πλαίσια της εποχής του. Αποτελεί μέρος ετούτης της ιστορικής περιόδου, είναι ιστορικό πρόσωπο, ένα Ελληνικό ιστορικό πρόσωπο.

Η πορεία του ποιητή μετά από το θάνατο του πατέρα του, Πέτρου Ι. Καβάφη: Όταν το 1870 πεθαίνει ο πατέρας του ποιητή και η οικογένεια Καβάφη οδηγείται από τη Χαρίκλεια Καβάφη, τη μητέρα του ποιητή, στην Αγγλία ετούτο το γεγονός ως κίνηση, αποτελεί συνηθισμένο φαινόμενο για την ελληνική παροικία της Αλεξάνδρειας. Προϋπήρχε ετούτη η σχέση και η επικοινωνία με την Αγγλία, όπου οι πλούσιοι της ελληνικής παροικίας της Αλεξάνδρειας, έστελναν τα παιδιά τους για σπουδές.

Ο Κ. Καβάφης, στη διάρκεια της παραμονής του στην Αγγλία έχει την ευκαιρία να έρθει σε επαφή με την ξένη Λογοτεχνία, να τη γνωρίσει και να την εκτιμήσει. Επηρεάζεται ως προς τη διακριτικότητα και τη σοβαρότητα των δηλώσεών του και κυρίως στα προσωπικά του θέματα. Η εκπαίδευσή του στην Αγγλία τον μυεί φανερά, στη ζυγισμένη συμπεριφορά που διακρινόταν για τη διακριτικότητα, την τυπικότητα, την ευγένεια και την ψυχρότητα.

Όταν το 1879, ο μόλις 16 ετών Κ. Καβάφης, επιστρέφει στην Αλεξάνδρεια, η Αίγυπτος είχε ήδη περάσει στην παρακμή της. Ετούτη η θλιβερή κατάσταση προφανώς επηρεάζει και την μέχρι πρόσφατα ανθηρή ελληνική παροικία. Τον ίδιο χρόνο ο άλλοτε

¹⁰⁸ Οι δοθείσες χρονολογίες σε ετούτη την παράγραφο προέρχονται από το βιβλίο του Σ. Τσίρκα, Ο Καβάφης και η εποχή του, Δεύτερη έκδοση, Κέδρος, Αθήνα 1971. Απαντούν επίσης στο έργο του Κ.Θ. Δημαρά, στο έργο του: Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, 3^η έκδοση, ΙΚΑΡΟΣ, 1964.

ισχυρός ηγέτης Ισμαήλ¹⁰⁹, υπό την πίεση των Άγγλων και των Γάλλων, εγκαταλείπει τη θέση του. Ένα νέο καθεστώς επικρατεί στην Αίγυπτο και υπό την επίδρασή του, που υπαγορεύεται λίγο αργότερα από την επιβεβλημένη πλέον Αγγλική κατοχή, καταστρέφονται οι δομές του κράτους: η οικονομία, η κοινωνία, ο στρατός, ο στόλος, τα πυρομαχικά, ακόμη και το επιτυχημένο αρδευτικό σύστημα που είχαν εγκαθιδρύσει οι Γάλλοι, οι προκάτοχοι των Άγγλων. Το χειρότερο ωστόσο φαινόμενο ανάμεσα σε όλα ετούτα τα καταστροφικά ‘κεκτημένα’, υπήρξε η αποχαλίνωση των ηθών, εξαιτίας της εισβολής μεγάλου αριθμού στρατιωτών, γεγονός που επισφραγίζει την πτώση και την παρακμή της μέχρι τότε ακμάζουσας Αλεξάνδρειας. Η ελληνική παροικία περνά με τη σειρά της στην παρακμή και υφίσταται το ανάλογο αντίκτυπο στο εμπόριο και στην οικονομία.

Το 1882 η οικογένεια Καβάφη έρχεται στην Κωνσταντινούπολη, όπου ο ποιητής γνωρίζει τον παππού του, Γεώργιο Φωτιάδη¹¹⁰. Με τη βοήθεια αυτού συγκεντρώνει τα περισσότερα στοιχεία για τη «Γενεαλογία¹¹¹» του, στην οποία μιλά για τους προγόνους του, για την

¹⁰⁹ Ο Ισμαήλ (Ismail governed Egypt between the years 1863-1879), ηγεμόνας με όραμα, είχε τα δικά του όνειρα για μία Αίγυπτο σύμφωνα με το μοντέλο της σύγχρονης Ευρώπης, παρόμοια όπως ο παππούς του Mohamed Ali. Όμως οι χειρισμοί του προς ετούτη την κατεύθυνση συνετέλεσαν στην πτώχευση του κράτους και το 1877 ο Ισμαήλ αδυνατούσε πλέον να πληρώνει τους τόκους των χρεών της χώρας του και αναγκάστηκε να πουλήσει τις μετοχές της Αιγύπτου στο Σουέζ, στην Βρετανική κυβέρνηση. Τον ακόλουθο χρόνο σχηματίστηκε από τους πιστωτές του Ισμαήλ όργανο με το όνομα Caisse de la Dette Public για τη διαχείριση των οικονομικών της χώρας και συμπεριλάμβανε στους κόλπους του, τους κυρίους δανειστές της χώρας. Παράλληλα δημιουργήθηκε ένας άλλο σώμα από τους Άγγλους και τους Γάλλους, με στόχο τον έλεγχο των εσόδων και των εξόδων της χώρας. Αποτέλεσμα ετούτων των γεγονότων ανάγκασαν τον Ισμαήλ το 1878, να αποδεχτεί την ‘εισβολή’ της Αγγλίας και της Γαλλίας σε υπουργεία κλειδιά, της κυβέρνησής του. Ετούτη, η ‘ευρωπαϊκή’ πλέον κυβέρνηση, με τη διαχείρισή της έγειρε τη δυσαρέσκεια στους αρχηγούς του Αιγυπτιακού Στρατού και ετούτο συνετέλεσε με τη σειρά του στη σύσταση εθνικού συνόλου, με το όνομα Al-Hezb Al-Watani, το 1879. Αυτό το σημαντικό γεγονός ώθησε τον Ισμαήλ να διαλύσει το Ευρωπαϊκό κυβερνητικό συμβούλιο τον Απρίλιο του 1879. Οι Ευρωπαίοι με τη σειρά τους, απαντώντας σε ετούτη την κίνηση του Ισμαήλ, άσκησαν πίεση στον Σουλτάνο των Οθωμανών να καθαιρέσει τον Ισμαήλ γεγονός που έλαβε χώρα τελικά, τον Ιούνιο του 1879. Τον διαδέχτηκε ο γιος του Tawfik, με λιγότερες ικανότητες από τον Ισμαήλ που απεβίωσε εξόριστος στην Κωνσταντινούπολη, το 1895, www.youreygypt.com/ehistory/history/mohamedali/ismail/.

¹¹⁰ Ο Γεώργιος Φωτιάδης αποβιώνει αργότερα το 1896.

¹¹¹ Ο Στρατής Τσίρκας, παρέχει την πληροφορία ετούτη από το περιοδικό *Νέα Εστία* (τεύχος 501, Μάιος 1948, σσ. 622-629.) στο βιβλίο του, *Ο Καβάφης και η εποχή του*, ο. π.

καταγωγή τους, τις εργασίες τους στο εμπόριο, στη βιομηχανία, στις επιστήμες ή σε θέσεις στο Δημόσιο. Οι πρόγονοί του είναι ‘Φαναριώτες’.

Υπό την επίδραση του παππού του ο Κ. Καβάφης υιοθετεί την πίστη ότι δύο είναι οι παράγοντες για την πρόοδο του Γένους: το εμπόριο και η κοινοτική οργάνωση. Κατά συνέπεια την περίοδο 1881-1882, φοιτά στην Εμπορική – Πρακτική Σχολή, «ο Ερμής». Εδώ υπό την επιρροή του διδασκάλου του Κωνσταντίνου Παπαζή (ανθρωπιστή, ιδεολόγου, λάτρη της κλασικής αρχαιότητας, της Αθηναϊκής Δημοκρατίας), ο ποιητής γίνεται εθνικιστής¹¹² και ασπάζεται με πάθος τον ελληνικό φυλετισμό. Επόμενη κίνησή του είναι να αποκηρύξει την αγγλική του υπηκοότητα και να αποκτήσει την ελληνική. Αργότερα όμως αυτή η κίνησή του έχει σοβαρό αντίκτυπο στην επαγγελματική του καριέρα στις «Αρδεύσεις», όπου εργάζεται, σε σχέση με την μονιμότητά του και τον μισθό του, εκεί. Ετούτη την περίοδο ο ποιητής προσθέτει στο όνομά του και το επίθετο του παππού του, «Φωτιάδης».

Στην Κωνσταντινούπολη, ο Καβάφης διαπιστώνει ένα φαινόμενο που μεταμορφώνει πολλές από τις απόψεις του, ριζικά. Παρατηρεί ότι ο εδώ Ελληνισμός, συνθέτει ένα μωσαϊκό από Έλληνες διαφορετικής προέλευσης. Ετούτη η μορφή του Ελληνισμού της Πόλης, του θυμίζει Βυζάντιο. Αντιλαμβάνεται ότι η Κωνσταντινούπολη είναι η ψυχή του Ελληνισμού, το κέντρο του, ενώ η Αλεξάνδρεια φιλοξενεί τμήμα μόνο της περιφερειακής ελληνικής επικράτειας. Στην Κωνσταντινούπολη ο ποιητής έχει επιπλέον την ευκαιρία να γνωρίσει την ποίηση του Χριστόπουλου, του Ραγκαβή, του Δ. Παπαρρηγόπουλου και άλλων γνωστών Ελλήνων λογοτεχνών και την μιμείται, χωρίς επιτυχία.

Με το θάνατο του Πέτρου Ι. Καβάφη, η οικογένεια του ποιητή στερείται της προηγούμενης οικονομικής άνεσης. Η Χαρίκλεια Καβάφη και τα παιδιά της ζούνε μετά τον θάνατο του συζύγου και πατέρα, για τα τριάντα επόμενα χρόνια, με τα χρήματα που κληρονόμησαν από αυτόν. Δεν έχουν το δικό τους σπίτι και ο οίκος «Καβάφης και Σία» (1842-1877), κλείνει επτά χρόνια μετά το θάνατο

¹¹² «Φανατικός Εθνικόφρων» θα χαρακτηριστεί ο Καβάφης από τον Κ.Θ. Δημαρά, στο βιβλίο του, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, σ. 457.

του ιδρυτή του, Π. Ι. Καβάφη. Σύμφωνα με την «Γενεαλογία» του ποιητή, ο πατέρας του Πέτρος Καβάφης, είχε συντελέσει μαζί με άλλους Έλληνες συμπάροικους στην ίδρυση της Αλεξανδρινής Ελληνικής Κοινότητας. Στη σειρά μάλιστα των εμπόρων Π. Ι. Καβάφης, ήταν γνωστός ως πρωτοκλασάτος¹¹³, γεγονός που σήμαινε ότι κατείχε ισχυρή θέση στην οικονομία της ελληνικής παροικίας της Αλεξάνδρειας.

Ο Καβάφης και η δημιουργική του πορεία, εν μέσω αντιθέσεων της ιστορικής πραγματικότητας της εποχής του: Τελικά οι αναγκαίες εκ των πραγμάτων μετακινήσεις του νεαρού Καβάφη από την Αλεξάνδρεια, στην Αγγλία, στην Κωνσταντινούπολη και πάλι στην Αλεξάνδρεια, καθώς και στα ιστορικά πλαίσια, στα οποία ζει, συμβάλλουν στο να δεχτεί έντονες επιδράσεις στο εκάστοτε διαφορετικό περιβάλλον, στο οποίο διατρίβει, στη δοθείσα χρονική περίοδο.

Ο Καβάφης έλεγε ότι μισούσε το νέο καθεστώς της Αλεξάνδρειας που είχε εγκαθιδρύσει η αγγλική κατοχή. Την συγκεκριμένη περίοδο (όπως ήδη ειπώθηκε σε προηγούμενη παράγραφο, αυτού του κειμένου), η Αίγυπτος επηρεάζεται από τον εκφυλισμό που καταφθάνει ακάθεκτα από την Αγγλία και τον δέχεται παρόμοια όπως δέχεται και την κατοχή της. Ο Καβάφης εν μέσω ετούτων των αντιθέσεων πονά για τον Ελληνισμό, για τις περιπέτειες των Ελλήνων που τους έζησε από κοντά στην Κωνσταντινούπολη¹¹⁴. Γιατί το δράμα του Ελληνισμού της εποχής του αντικατοπτρίζεται διαυγές σε ένα και μοναδικό πλαίσιο, αυτό της Βυζαντινής Πρωτεύουσας. Επηρεασμένος βαθύτατα από το περιβάλλον της, διαλέγει τη Βυζαντινή περίοδο όχι απλά για να τοποθετήσει τους μύθους του σε αυτή, αλλά για να την περιγράψει όπως αυτός τη φαντάζεται και όπως την αισθάνεται.

¹¹³ Οι τίτλος πρωτοκλασάτος, δευτεροκλασάτος, προέρχονται από το βιβλίο του Στρατή Τσίρκα, *Ο Καβάφης και η εποχή του*, ο. π.

¹¹⁴ Το ποίημα του Καβάφη *Υπέρ της Αχαϊκής Συμπολιτείας πολεμήσαντες*, το 1922, εκφράζει με επιγραμματικό ύφος, την πίστη στο Γένος και παράλληλα την ανησυχία του για τον ξεπεσμό των Ελλήνων της εποχής του. Συγκρίνει ετούτον τον ξεπεσμό με τον αντίστοιχο της εποχής για την οποία γράφει ετούτο το επίγραμμα. Ο ξεπεσμός των Ελλήνων της εποχής του οδήγησε την Ελλάδα στην καταστροφή του 1922, Κ.Θ. Δημαράς, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, ο. π., σ. 466.

Μέχρι το 1911 στα ποιήματά του -24 συνολικά- ο Καβάφης μιλά για τη «Γενεαλογία» του και κάνει αυτή τη διάκριση, ο ίδιος. Το 1911 αποτελεί αναμφίβολα ορόσημο στην ποιητική του έμπνευση που σχετίζεται με την αποδοχή του πεπρωμένου. Πριν από αυτή τη χρονολογία, οι παραστάσεις και οι συμβολισμοί του είναι ηρωικής φύσης και ταυτόχρονα αγωνιστικοί, όπως τα ποιήματά του: *Τα άλογα του Αχιλλέως, Απιστία, Η Συνοδεία του Διονύσου*. Σε ετούτα τα ποιήματα, πρόσωπα από το ελληνικό ιστορικό παρελθόν, από τη Ρωμαϊκή-Βυζαντινή Αυτοκρατορία, παρουσιάζονται αισθησιακά. Σε ετούτο το ιστορικό περιβάλλον του παρελθόντος στηρίζονται οι οραματισμοί του, τα όνειρά του, η έμπνευσή του. Για τον ποιητή ο τρόπος αυτός αποτελεί είδος μηχανισμού ασφάλειας, για να μπορέσει δηλαδή να επιζήσει ακέραιος μέσα στην κοινωνία, με την οποία βρίσκεται σε αντίθεση.

Η παρηκμασμένη ωστόσο κοινωνία της Αλεξάνδρειας, πρέπει κάποτε να γίνει αποδεκτή από τον υπερευαίσθητο ποιητή. Ωριμος και πικραμένος ίσως, τελικά, αφήνεται κατά κάποιον τρόπο να παρασυρθεί εκ των πραγμάτων στην αποδοχή της κοινωνίας στη οποία ζει ή ανήκει. Στο ποίημά του *Απολείπειν ο Θεός Αντώνιον*, παραγωγή επίσης του 1911, ο Αντώνιος αποχαιρετά τη Αλεξάνδρεια. Τα έργα του απέτυχαν, τα όνειρά του αποδεικνύονται πλάνη σε ετούτο το περιβάλλον της πολυσχιδούς κατάρρευσης, και εξαιτίας της δικής του, που εξαρτάται κατά κόρον από την οικονομική του απορία: «...σαν έτοιμος από καιρό, σα θαρραλέος,/ αποχαιρέτα τη, την Αλεξάνδρεια που φεύγει. / Προ πάντων να μη γελασθείς, μην πεις πως ήταν / ένα όνειρο, πως απατήθηκεν η ακοή σου· / μάταιες ελπίδες τέτοιες μην καταδεχθείς.» γράφει ο ποιητής με φανερά απογοητωμένη την πικρία του και την αποδοκιμασία του για τα κακώς κείμενα, στην πόλη όπου γεννήθηκε, στην πόλη που αγάπησε. Σχεδόν είκοσι χρόνια αργότερα, το 1933, ο Ι. Μαλάνος λέει για τον Καβάφη, σχετικά με ετούτο το ποίημα του: «Ο Καβάφης παίρνει τούτον τον ωραιότατο θρύλο και τον μετατρέπει σε μία ασύγκριτη τέχνη σε σύμβολο στωικού θανάτου»¹¹⁵.

¹¹⁵ Σταύρος Καρακάσης, *Ο Καβάφης*, Μελέτη, Δίφρος 1963, Αθήνα.

Είναι όμως έτοιμος ο Καβάφης να αποχαιρετήσει τα όνειρά του και τις πλάνες του και να προσαρμοστεί σε εκείνα που η αποδοχή του θα του προσκομίσει; Δεν εξελίσσεται ετούτο το σημείο σε ανυπέρβλητο κόμβο διχασμού της προσωπικότητας του ποιητή, οδυνηρή αιχμή προβληματισμού και αβεβαιότητας, ήλος δέους και ίσως ακόμα ραντεβού με την ήττα; Στο ποίημά του *Τρώες* του 1905, γράφει: «Όμως η πτώσις μας είναι βέβαια. Επάνω, / στα τείχη, άρχισεν ήδη ο θρήνος. / Των ημερών μας αναμνήσεις κλαιν κ' αισθήματα. / Πικρά για μας ο Πρίαμος κ' η Εκάβη κλαίνε.» Επικρατεί το αίσθημα του αγώνα που δεν λαμπρύνεται με το ποθητό αποτέλεσμα. Κατά συνέπεια είναι αναπόφευκτα τα δεινά της πτώσης και ο θρήνος.

Τι είναι όμως εκείνο που ο Καβάφης φοβάται περισσότερο; την προσωπική του ήττα, την αποδοχή του πεπρωμένου, την απομόνωση, τον πεσιμισμό του ή την κακία του περιβάλλοντός του; Και σε κάθε περίπτωση, δεν είναι διαχρονικά ετούτα τα φαινόμενα; Με έκδηλη την αγωνία και την απελπισία του, στα ποιήματά του, εκφράζεται έντονα για την αποδοχή της ήττας του, που ακολουθεί τον αγώνα του προς το κατεστημένο της εποχής του, του περιβάλλοντός του στην Αλεξάνδρεια και στην Ελληνική παροικία της. Στο ποίημα *Τελειωμένα* εκφράζει με δραματική ειρωνεία το αναπόφευκτο της ανθρώπινης μοίρας: «Μέσα στον φόβο και στες υποψίες, / με ταραγμένο νου και τρομαγμένα μάτια, / λυώνουμε και σχεδιάζουμε το πώς να κάμουμε / για ν' αποφύγουμε τον βέβαιο / τον κίνδυνο... / Κι όμως λανθάνουμε, δεν είν' αυτός στον δρόμο· / ψεύτικα ήσαν τα μηνύματα /... / Άλλη καταστροφή που δεν την φανταζόμεθαν, / εξαφνική, ραγδαία πέφτει επάνω μας, / και ανέτιμους –πού πια καιρός- μας συνεπαίρνει».

Ο ελληνο-ρωμαϊκός κόσμος: Ο ελληνο-ρωμαϊκός κόσμος παραβάλλεται με τον κόσμο της Αιγύπτου του 19^{ου} αι. και τις αρχές του 20^{ου} αι. στην ποίηση του Καβάφη. Κίνητρο αυτής της σύγκρισης δίπλα σε άλλα, είναι η ελληνική γλώσσα που διδάσκεται και ομιλείται στην Αίγυπτο, ως διεθνής γλώσσα, παρόμοια όπως υπήρξε και στην ελληνο-ρωμαϊκή περίοδο. Ο ποιητής χρησιμοποιεί επιδέξια την ατμόσφαιρα μιας περασμένης εποχής για να απλώσει τους ανθρώπινους προβληματισμούς του. Οι τίτλοι *Κτίσται* (1891), *Κερίά*

(1893), *Η πόλις* (1894), *Τείχη* (1896), *Περιμένοντας τους Βαρβάρους* (1900), *Θερμοπύλες* (1901), εκπροσωπούν τα ποιήματα που διακρίνονται για τη φιλοσοφική τους υφή. Ο Καβάφης εκφράζει με ενάργεια τους προβληματισμούς του, χρησιμοποιώντας παράλληλα μία λεπτή ειρωνεία που δραματική καθώς είναι, αποκαλύπτει την ωριμότητα του ποιητή και την επιτακτική ανάγκη του, να επικοινωνήσει την εκ μέρους του αποδοχή των πραγμάτων, που διέπουν την κοινωνία της εποχής του. Η διαχρονικότητα αποτελεί κύριο χαρακτηριστικό στην ποιητική δημιουργικότητα του Καβάφη. Οι προβληματισμοί του και η αγωνία του είναι ανθρώπινα χαρακτηριστικά και δεν ανήκουν σε μία εποχή, την εποχή του. Είναι οικουμενικός εκφραστής των όποις μορφής ανθρωπίνων παθών. Η ιστορική περίοδος στην οποία κινείται τον καθιστά πανανθρώπινο.

Ο ρομαντισμός των νεανικών χρόνων του ποιητή, έχει ξεπεραστεί και πολλά έχουν πλέον κατασταλάξει στο εσωτερικό του, από τότε εκείνη την εποχή που συνέθετε ποιήματα όπως τα: *Ντουινιάν Γκιουζέλ*, *Όταν φίλοι μου αγαπούσα*¹¹⁶, όπου μιμείται τη «Σχολή των Επτανησίων» και άλλους σύγχρονους Έλληνες ποιητές. Τότε όλα φαίνονταν φυσιολογικά και επίσης και ο ερωτισμός του ποιητή. Σαν όλους τους νέους της εποχής του ο Καβάφης, απαιτούσε την ξεγνοιασιά, τη χαρά της νιότης και της ικανοποίησης. Όλα ετούτα παραμερίζονται τελικά, καθώς ο ευαίσθητος ετούτος άνδρας, νιώθει πληγωμένος από την κατάπτωση της κοινωνίας του, που συντίθεται από ετερόκλητα στοιχεία.

Έλληνας της διασποράς, οράματα και διαπιστώσεις: Ο νέος Καβάφης αν και ζει στη σύγχρονη Αλεξάνδρεια, ως κάτοχος της παλαιάς Αλεξάνδρειας την προτιμά και τη ζει με τη φαντασία του. Έχει τις αναμνήσεις του από την παλαιά εποχή της και επίσης τη γνώμη του γι' αυτή. Γνωρίζει καλά τους Αλεξανδρινούς αριστοκράτες, Έλληνες, Άγγλους, Γάλλους, Ιταλούς, Σύριους, το γενεαλογικό τους δένδρο, τα σχετικά με τον χαρακτήρα τους¹¹⁷. Τους

¹¹⁶ Στρατής Τσίρκας, *Ο Καβάφης και η εποχή του*, ο. π., σ. 141.

¹¹⁷ Ο Δημαράς, λέει για τον Καβάφη: «...βαθύτατα ανθρωπιστής στέκει εμπρός στον άνθρωπο με διάθεση κάθε άλλο παρά ειρωνική», Κ.Θ. Δημαράς, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, ο. π., σ. 465.

Έλληνας τους αισθάνεται σαν Έλληνας ο ίδιος. Γνωρίζει καλά τον πόνο της ξενιτιάς. Στο ποίημά του *Εις το Επίνειον* (1918), ο Έμης είναι ένας άτυχος νέος που ξενιτεύεται στη Συρία (*συριακόν επίνειον*), όπου πεθαίνει μόλις αποβιβάζεται: « ... / ο Έμης με την πρόθεση να μάθει μυροπώλης. / Όμως αρρώστησε εις τον πλουν, Και μόλις / απεβιβάσθη, πέθανε. Η ταφή του, πτωχότατη, / έγιν' εδώ. ... /... / ... / μήτε ποια η πατρίς του μεσ' στο μέγα πανελλήνιον /... / κείται νεκρός σ' αυτό το επίνειον / θα τον ελπίζουν πάντα οι γονείς του ζωντανό.»

Αλλού στο ποίημα *Ας φρόντιζαν* (1930), ειρωνεύεται τον Έλληνα της παροικίας που δεν καταλαβαίνει την ουσία του ελληνικού πνεύματος τι επιτέλους πρέπει να κατέχει κανείς για να ευδοκιμήσει στη χώρα; «Κάτοχος της Ελληνικής θαυμάσιος / ... / στην Αλεξάνδρεια έμεινα έξι μήνες πέρσι· / ... / Όθεν φρονώ πως είμαι στα γεμάτα / ενδεδειγμένος για να υπηρετήσω αυτήν την χώρα, / την προσφιλή πατρίδα μου Συρία. / Σ' ότι δουλειά με βάλλουν θα πασχίσω / να είμαι στη χώρα ωφέλιμος. Αυτή είν' η πρόθεσίς μου. / Αν πάλι μ' εμποδίσουνε με τα συστήματά τους - τους ξέρουμε τους προκομμένους; να τα λέμε τώρα; / αν μέμποδίσουνε, τι φταίω εγώ. / ... / Ζητώ ο ταλαίπωρος να μπαλωθώ.»

Υπογραμμίζει με λεπτή ειρωνεία τα προβλήματα του Έλληνα μετανάστη με τους αλλόφυλους, και τις τάσεις του. Χαρακτηριστικό είναι το ποίημά του *Ηγεμών εκ Δυτικής Λιβύης* (1928): «... / ο ηγεμών εκ Δυτικής Λιβύης/ Αριστομένης υιός του Μενελάου. / .../ ... ήταν μετριόφρων. / αγόραζε βιβλία ελληνικά, / ιδίως ιστορικά και φιλοσοφικά. / ... / Ένας τυχαίος, αστείος άνθρωπος. / Πήρε όνομα ελληνικό, ντύθηκε σαν τους Έλληνας, / έμαθ' επάνω, κάτω σαν Έλληνας να φέρεται· / κι έτρεμεν η ψυχή του μη τυχόν / χαλάσει την καλούτσικη εντύπωση / μιλώντας με βαρβαρισμούς δεινούς τα ελληνικά, / κ' οι Αλεξανδρινοί τον πάρουν στο ψιλό, / ως είναι το συνήθειο τους, οι απαίσιοι.»

Στη σχέση του μετανάστη Έλληνα με την μητρόπολη Ελλάδα, βλέπει την εξασθένιση και την μετατόπιση των ιδανικών του. Εκφράζει την εμπειρία του στο θέμα με την ποίησή του. Το σατιρικό ποίημα που ακολουθεί επιγράφεται: *Εν δήμω της Μ. Ασίας* (1926), είναι χαρακτηριστικό στο είδος του: «... / εν λόγω ελληνικώ που είναι

φορεύς της φήμης», / και τα λοιπά, και τα λοιπά. Λαμπρά ταιριάζουν όλα.»

Ο ποιητής καυτηριάζει με λεπτή ειρωνεία τη σχέση της μητρόπολης με την αποικία στο ποίημα *Πρέσβεις απ' την Αλεξάνδρεια*: «... / αλλά ιδού οι πρέσβεις επανήλθαν, χαιρετούν. / Στην Αλεξάνδρεια επιστρέφουν λεν και δεν ζητούν / χρησμό κανένα. Κι οι ιερείς τ' ακούνε με χαρά. / (εννοείται, που κρατούν τα δώρα τα λαμπρά).»

Ο Καβάφης αντιλαμβάνεται πλήρως την ματαιότητα της ελπίδας του οράματος της αναβίωσης του αρχαίου κόσμου. Η Μεγάλη Ιδέα του έθνους των Ελλήνων έχει ξεπεραστεί. Στο ποίημά του *Προς τον Αντίοχον Επιφανή* (1922) εκφράζεται με δραματική ειρωνεία για το απραγματοποίητο όνειρο: «... / «Μες την καρδιά μου πάλλει μια προσφιλής ελπίς... / οι Μακεδόνες είναι μέσ στην μεγάλη πάλη. / Ας ήταν να νικήσουν– και σ' όποιον θέλει δίδω / τον λέοντα και τους ίππους, τον Πάνα από κοράλλι, / και το κομψό παλάτι, /... /κι όσ' άλλα μ' έχεις δώσει, Αντίοχε επιφανή». / Ίσως να συγκινήθη κομάτι ο βασιλεύς. / Μα πάραυτα θυμηθη πατέρα κι αδελφόν, / και μήτε απεκρίθη... / .../ ταχέως επήλθεν εις Πύδναν η απαισία λήξις.»

Τελικά όμως διαπιστώνεται ότι παραδοσιακά τουλάχιστον, ο Έλληνας είναι προσκολλημένος στη γλώσσα, στη θρησκεία, στα ήθη και έθιμα, όπου κι αν βρίσκεται. Η αγωνία του να διατηρήσει ετούτη την κληρονομιά είναι έντονη. Οι νέοι όμως της δεύτερης και τρίτης γενιάς έχουν παγιδευτεί σε ένα vacuum ανάμεσα στην κληρονομιά της κουλτούρας τους και σε εκείνη τη ζωντανή που επικρατεί στο περιβάλλον τους, αυτό στο οποίο γεννιούνται, μεγαλώνουν και πορεύονται δια βίου.

Η μνήμη της ιστορίας του Καβάφη μεταφέρει στους μεταγενέστερους τις εικόνες μιας αλλότριας ζωής, που ετούτοι οι νέοι δεν μπορούν να διανοηθούν. Παράλληλα η επαφή του με την ξένη λογοτεχνία στην Αγγλία (πεσιμιστικός νατουραλισμός), στη Γαλλία (παρνασσισμός), στην Πόλη (ένδοξη), βοηθά τον ευφυή Καβάφη να διαλέξει μία επαναστατική, πρωτοποριακή τεχνική για τη γενιά του. Αποβαίνει ο ρεαλιστής, ο πρακτικός, ο επιγραμματοποιός, αν και

μοιρολόγος, και πεσιμιστής πάντα όμως διδακτικός¹¹⁸ και παραινετικός ως προς την διατήρηση της μνήμης του ιστορικού παρελθόντος. Η ευαισθησία του που εκδηλώνεται ανελλιπώς συχνά δίπλα στον συναισθηματισμό του είναι έκδηλα στο δημιούργημά του: *Φωνές* (1904), που συνέθεσε για το θάνατο του φίλου του Μπε (Μιχαήλ Ράλλη), το 1889: «Ιδανικές φωνές κι αγαπημένες /εκείνων που πεθάναν, ή εκείνων που είναι / για μας χαμένοι σαν τους πεθαμένους / Κάποτε μες στα όνειρά μας ομιλούνε· / κάποτε μες στην σκέψι τες ακούει το μυαλό. / Και με τον ήχο των για μια στιγμή επιστρέφουν / ήχοι από την πρώτη ποίηση της ζωής μας - / σα μουσική, την νύχτα, μακρυνή, που σβήνει.»

Ο νεωτεριστής και επαναστάτης Καβάφης, που κατά την άποψη του Δημαρά θυμίζει αρχαίο μίμο που τον παριστάνει ο ίδιος, δεν καλωσορίζεται από τους συγχρόνους του ομόφωνα. Ο Τίμος Μαλάνος στην πρώτη μελέτη του (1933) με τίτλο: *Ο ποιητής Κ. Π. Καβάφης*, δεν μιλά κολακευτικά για τον ποιητή. Παρόμοια και οι «Παλαμιστές», οι οπαδοί του Κ. Παλαμά, στην Αλεξάνδρεια, δεν ευνοούν τον Καβάφη. Αιτία το γεγονός ότι ο Καβάφης είναι επαναστατικός, διαφορετικός και δεν ακολουθεί το κατεστημένο της Ελληνικής ποίησης της εποχής του. Είναι Έλληνας της Διασποράς και αφού δεν τους μοιάζει τελικά, είναι και αποδιοπομπαίος τρόπον τινά.

Η πολυγλωσσία του Καβάφης, η κοινωνικότητά του, ο διχασμός του: Προερχόμενος ο Καβάφης από την ανώτατη κοινωνική τάξη της ελληνικής παροικίας της Αλεξάνδρειας και εξαρτώμενος οικονομικά από μία κοινωνία παρακαμάζουσα όπου οι εύποροι προσπαθούν να κρατηθούν στο ύψος τους οικονομικά και κοινωνικά, ασπάζομενος τα κατεστημένα ακόμα και στον σεξουαλικό τομέα, βρέθηκε σε αντίθεση με τα δικά του πιστεύω, τις ανάγκες του και την ελευθερία του που ήταν κατά κόρον οικονομικό θέμα. Τα βιώματά του χτισμένα σε ιστορικές στιγμές ή περιόδους, αποκαλυπτικές για την ανθρώπινη

¹¹⁸ Ο Κ. Δημαράς κατατάσσει τα ποιήματα του Καβάφης ως εξής: «...διαπιστώνομε την ύπαρξη τριών ομάδων: είναι τα φιλοσοφικά ή «της σκέψεως», τα ιστορικά, και τα «ηδονικά ή αισθησιακά», Κ.Θ. Δημαράς, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, ο. π., σ. 459.

πλεονεξία και κακία, τον κατεύθυναν σε μία ανεπανάληπτη δημιουργική πανδαισία όπου αποκαλύπτεται η ευαίσθητη και επιφυλακτική προσωπικότητά του. Κατά τον Δημαρά ο Καβάφης δεν είναι γνωμικός, ιστορικός ή διδακτικός, είναι λυρικός.

Ο Καβάφης εξαιτίας της ευαίσθητης και ελκρινούς προσωπικότητάς του, παρορμείται να εμπλακεί σε έναν αέναο αγώνα ενάντια στο κατεστημένο. Στο ποίημά του *Θερμοπύλες* (1903), οι πρωτοκλασάτοι Έλληνες: Αβέρωφ, Αντωνιάδης, Ζερβουδάκης, Μπενάκης και άλλοι παραβάλλονται με τους φτωχούς της ελληνικής παροικίας, παρόμοια όπως οι Μήδοι και ο Εφιάλτης¹¹⁹. Οι πλούσιοι ευγενείς της ελληνικής παροικίας πολιορκούνται από την παρακμή. Ο Καβάφης επίσης ανήκει στην τάξη των πρωτοκλασάτων που πήρε την κατιούσα. Εκ των πραγμάτων αυτή η τάξη των Ελλήνων συμπεριλαμβανομένου και του ποιητή, αποτελεί μέρος της γενικής αναστάτωσης. Και ενώ την περίοδο 1883-1896 υπογράφει ως Κ. Φωτιάδης (το επίθετο του παππού του από την πλευρά της μητέρας του, όπως παραπάνω) – Καβάφης, από το 1896 και εντεύθεν υπογράφει απλά, Κ. Καβάφης, για να το αλλάξει και πάλι αργότερα και να υπογράφει ως Κωνσταντίνος Π (Πέτρου). Καβάφης. Είναι πράξη του ποιητή που οφείλεται σε μία περίοδο αμφιταλάντευσης, που τελικά σταθεροποιείται, επερχομένης της ωριμότητας.

Η μεγαλύτερη και ίσως δυσκολότερη απόφαση του Καβάφη ήταν να εργαστεί στις «Αρδεύσεις» το 1892. Ήταν μόλις 29 ετών. Η ανάγκη για χρήματα τον σπρώχνει σε μία εργασία που δε συμβιβάζεται με άλλες ανάγκες του όπως τη μελέτη, την ποιητική δημιουργικότητα. Όταν δηλώνει: «το επάγγελμά μου είναι ποιητής» λέει αυτό που πιστεύει ότι είναι. Η Λύντια Στεφάνου¹²⁰ περιγράφει την τέχνη του Καβάφη στο ποίημα *Ρήματα της καυχήσεως του*

¹¹⁹ Αυτή είναι η άποψη του Σ. Τσίρκα στο βιβλίο του *Ο Καβάφης και η εποχή του*. Σύμφωνα με τον Δημαρά, ο Καβάφης που στο ποίημά του *Θερμοπύλες*, τιμά τους ήρωες, χωρίς ωστόσο να περιφρονεί εκείνους που από 'ανεμελιά' καταστρέφουν τη ζωή τους, χαρακτηρίζεται ως «βαθύτατα ανθρωπιστής», Κ.Θ. Δημαράς, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, ο. π., σ. 465. Και ο Ξερόπουλος γράφει: «Αυτός ο ορισμός του ανώτερου ανθρώπου, του ευσταθούς μετά συγκαταβάσεως και του δικαίου μετ' επιεικείας, ο οποίος γνωρίζει ότι θα νικηθεί εις τον αγώνα της ζωής και μολοντούτο επιμένει εις το καθήκον...», Σταύρος Καρακάσης, *Ο Καβάφης*, Δίφρος, 1963, Αθήνα.

¹²⁰ Λύντια Στεφάνου, *Το πρόβλημα της μεθόδου στη μελέτη της ποίησης*, 1981, Έλληνες Συγγραφείς, εκδόσεις Κάλβος, σ. 84.

Αιμιλιανού Μονάη 628-655 μ. Χ. ως ακολούθως: «κάτω από τα έκπληκτα μάτια μας, η δόκιμη όπως είχε φανεί σε πρώτη όψη πεζογραφία των δύο πρώτων στροφών μετατρέπεται σε ποίηση, μ' έντονη δραματική ποιότητα κι ολόκληρο το κείμενο γίνεται τώρα ολόγυμνος σκελετός μιας άγραφτης κι όμως γνωστής πια τραγωδίας». Γράφει ο ποιητής: «Με λόγια με φυσιογνωμία και με τρόπους / μια εξαίρετη θα κάμω πανοπλία».

Μολονότι η εργασία του επέτρεπε να έχει χρόνο για μελέτη και δημιουργία, τη βλέπει ωστόσο σαν ένα αδιέξοδο: «Έχω χειμώνα μέσα μου σαν η καρδιά πονεί». Τα χρήματα που κερδίζει δεν είναι αρκετά και μέχρι το 1899 τον βοηθά η μητέρα του. Στην ανάγκη του αυτή να εργαστεί στηρίζεται και το ποίημα *Η Σατραπεία*, 1910: «Τι συμφορά, ενώ είσαι καμωμένος / για τα ωραία και μεγάλα έργα / η άδικη αυτή σου τύχη πάντα / ενθάρρυνσι κ' επιτυχία να σε αρνείται· / .../ και σε προσφέρει σατραπείες, και τέτοια./ Και συ τα δέχεσαι με απελπισία / αυτά τα πράγματα που δεν τα θέλεις./ Άλλα ζητεί η ψυχή σου, γι' άλλα κλαίει· / τον έπαινο του Δήμου και των Σοφιστών, / τα δύσκολα και τα' ανεκτίμητα Εύγε·/ την Αγορά, το Θέατρο, και τους Στεφάνους. / Αυτά που θα στα δώσει ο Αρταξέρξης, / αυτά που θα τα βρεις στη σατραπεία· / και ζωή χωρίς αυτά θα κάμει.»

Με το θάνατο της μητέρας του σταματά το μικρό επίδομα που εκείνη του παρείχε. Αισθάνεται ότι μεταφέρεται σε ένα κόσμο διαφορετικό εκείνου στον οποίο μεγάλωσε. Στο δικό του περιβάλλον η γνώση εξιδανικεύεται αντίθετα με την αντίληψη της κατώτερης κοινωνικής τάξης που διογκώνεται στην Αλεξάνδρεια στο τέλος του 19^{ου} αι. Στο ποίημα του *Τείχη* (1897), απολογείται για την απομόνωσή του από το περιβάλλον του, με δραματική απλότητα. Διαμαρτύρεται και ταυτόχρονα ομολογεί την αδυναμία του να αλλάξει αυτή την κατάσταση: «Και κάθομαι και απελπίζομαι τώρα εδώ / Τον νου μου τρώγει αυτή η τύχη / διότι πράγματα πολλά έξω να κάμω είχαν. / Ανεπαισθήτως μ' έκλεισαν από τον κόσμο έξω.»

Ο Καβάφης διχάζεται, δεν συμβιβάζεται με την ανάγκη του για εργασία ούτε την κοινωνική-οικονομική του πτώση. Προσπαθεί να σταθεί στο ύψος της οικογενείας του όταν είχε την οικονομική άνεση. Θέλει να διατηρήσει τον τίτλο του ανθρώπου που ανήκει στην υψηλή κοινωνική στάθμη της ελληνικής παροικίας. Καλλιεργεί την τέχνη του

και μελετά. Προσπαθεί επίσης να εργαστεί παράλληλα και ως μεσίτης. Τώρα πλέον αποδέχεται ότι ο χρήμα φτιάχνει την τάξη. Και να που ο Καβάφης κατασταλάζει στη δική του Ιθάκη, στη θέση που τραγικοποιεί στο ποίημά του *Μονοτονία* (1908): «Την μια μονότονη ημέρα άλλη / μονότονη απαράλλακτη ακολουθεί / ... / Και καταντά το αύριο σαν αύριο να η μοιάζει»¹²¹.

Ποίηση και σεξουαλισμός: Στην ποίηση του Καβάφη, φράσεις όπως «θυμήσου σώμα» δείχνουν ανάμνηση ηδονής, αλλά δεν είναι εύκολο ν' αποδειχτεί ότι δηλώνουν σεξουαλική ηδονή. Πιστεύεται ότι ο Καβάφης κατέχεται από το πρόβλημα του αλκοολισμού¹²². Κατ' άλλους υποστηρίζεται η ομοφυλοφιλία του. Τα ποιήματά του ως το 1911 δείχνουν ομαλό ερωτισμό. Ίσως πάλι, η φερόμενη ερωτική ανορθοδοξία του Καβάφη, όπως αυτή πηγάζει από την ερωτική ποίησή του να είναι φαινομενική. Ίσως τα ποιήματά του να απηχούν σκέψεις, επιθυμίες και πράξεις ομοφύλων της εποχής του, που δεν κρύβονταν. Θα μπορούσε άραγε ν' αποκλειστεί η περίπτωση έκφρασης Πλατωνικού έρωτα; Στο ποίημά του: *Μέρες του 1896* που μιλά στο πρώτο πρόσωπο, σημαίνει ότι είναι ομοφυλόφιλος, ή μήπως μιλά για τον αδερφό του Παύλο, που ήταν ανεπιφύλακτα ομοφυλόφιλος. Υπάρχουν ωστόσο τα ποιήματα του Καβάφη με την ισχυρή συχνά απήχηση της έντονης ερωτικής σχέσης, και την εξ αυτής προερχόμενη ηδονή, παρόμοια όπως στους στίχους του παραπάνω, ποιήματος, όπου αναπολεί το παρελθόν: «μια ερωτική ροπή του / λίαν απαγορευμένη και περιφρονημένη / (έμφυτη μολοντούτο), υπήρξεν η αιτία». Παρόμοιο με ετούτο το ποίημα είναι και το γεμάτο ερωτισμό και νοσταλγία : *Μέρες του 1901*. Το ποίημα *Μέρες του 1909, '10 και '11*, διακρίνεται για τη θλίψη αλλοτινών δυσοίωνων ημερών στην Αλεξάνδρεια και η φθορά αδύνατου οικονομικά, νέου μετανάστη, τον οποίον αποκαλεί «περικαλλή».

¹²¹ Το δραματικό στοιχείο είναι βασικό στην ποίηση του Καβάφη, και μέτρο της είναι ο ίαμβος, το μέτρο της πρόζας. «Δεν πρόκειται περί της τύχης της μοίρας της ανθρωπότητας, αλλά περί της τύχης και μοίρας μερικών ανθρώπων» λέει ο Καβάφης για την έμπνευση μερικών ποιημάτων του ή ακόμα «ο ποιητής βεβαίως δεν αντιμετωπίζει γενικότητα εις το εν λόγω ποίημα αλλά μερικότητα», Κ.Θ. Δημαράς, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, ο. π., σ. 462.

¹²² Στρατής Τσίρκας, *Ο Καβάφης και η εποχή του*, ο. π., σ. 297.

Στο ποίημα *Che fece... il grand rifiuto* (1901), διακρίνεται ένας ενδοιασμός στη γνώμη του για το περιβάλλον στην Ελλάδα και για την απόφασή του να ζήσει μακριά της: «Σε μερικούς ανθρώπους έρχεται μια μέρα / που πρέπει το μεγάλο Ναι ή το μεγάλο Όχι / να πούνε. Φανερώνεται αμέσως όποιος τόχει / έτοιμο μέσα του το Ναι, και λέγοντάς το πέρα / πηγαίνει στην τιμή και στην πεποίθησή του. / Ο αρνηθείς δεν μετανιώνει. Αν ρωτιούνταν πάλι, / όχι θα ξανάλεγε. Κι όμως τον καταβάλλει / εκείνο τα' όχι –το σωστό- εις όλην την ζωή του». Στην επανάσταση του 1897 πολλοί νέοι από την ελληνική παροικία της Αλεξάνδρειας, έτρεξαν να συνδράμουν εθελοντικά. Την ίδια εποχή η οικογένεια Καβάφη έρχεται στο Παρίσι. Το 1912 έχει ακόμη μία ευκαιρία να δείξει και πρακτικά, τα πατριωτικά του αισθήματα. Αυτή τη φορά ωστόσο έχει την ηλικία ως θετική δικαιολογία. Είναι πενήντα χρονών. Ο Καβάφης, όπως ενωρίτερα ο Δ. Σολωμός, και όπως αργότερα ο Ν. Καζαντζάκης, κλεισμένος στα «τείχη του», πιστεύει στη δύναμη της πέννας του και προσκολλημένος στο δικό του κόσμο της δημιουργικότητας, δε θεωρεί το όχι στη συμμετοχή τους, ως σημάδι δειλίας, απεναντίας ως ένδειξη πεποίθησης, ότι ένας εθνικός προβληματισμός ή ένας πόλεμος, μπορεί να τακτοποιηθεί και με άλλους τρόπους, πέρα από τη θανατηφόρα εμπλοκή του πολέμου. Ίσως πιστεύει στη δύναμη της ποίησης όταν ετούτη χρησιμοποιείται ως όργανο για την ενδυνάμωση του ηθικού των αγωνιζομένων, με την παραίνεση. Με τους στίχους του, παραινεί, επισημαίνει, προειδοποιεί το περιβάλλον του, το οποίο ασυνείδητα παρασύρεται από την κραιπάλη και τα οικονομικά συμφέροντα, πατώντας πάνω σε ανθρώπινα σώματα παρόμοια όπως συμβαίνει με την ψυχρή και υπολογιστική, αγγλική πολιτική εκμετάλλευσης. Η Αγγλία κατέσκαψε τα θεμέλια των πάσης φύσης δομών του κράτους της Αιγύπτου, ως η δήθεν αδικημένη δανειστριά του. Ένα παραμένει βέβαιο: η απομόνωση του ποιητή¹²³ ενθαρρύνει τον «δαίμονα» της ποιητικής δημιουργικότητας μέσα του, σύμφωνα με τον Σωκράτη. Παράλληλα μέσα από ετούτη την απομόνωση

¹²³ Ο Καβάφης δεν αποτελεί μεμονωμένο παράδειγμα στο βωμό της δημιουργικότητας. Η δημιουργία δεν αρκείται στα στάδια της σύλληψης, εστιάζεται κυρίως την ικανότητα ενός, να δοθεί σε ετούτη, ψυχή τε και σώματι, παρόμοια όπως έγινε και με τον Καζαντζάκη, τον μοναχό στο μοναστήρι της εθελοντικής του απομόνωσης.

αναδύεται ένας υπεροπτικός κάποτε Καβάφης, για πράγματα ή φαινόμενα που ο ίδιος δεν έζησε πιθανόν. Φαίνεται κάτι να κρύβει πίσω από τις προσποιητές του ομολογίες¹²⁴, όπως στο ποίημά του: *Επήγα* (1913). «... / κι ήπια από δυνατά κρασιά, καθώς / που πίνουν οι ανδρείοι της ηδονής.» Κρύβει όμως κάτι τελικά;

Εθισμός στην αγγλική νοοτροπία: Η ιδεολογία του Καβάφη εκφρασμένη σε τυπική, ψυχρή γλώσσα, κάποτε συνοδευόμενη από αρχαϊκά στοιχεία παρουσιάζει πάθη, με είδος συγκρατημένης κομψότητας όπως απαιτεί η αγγλική νοοτροπία. «Η γοητεία της ψυχρής αυτής γλώσσας... κυβερνάει περίτεχνα τα πάθη¹²⁵», λέει ο Δημαράς. Παραμένει ωστόσο ο ευαίσθητος, ανθρωπιστής ποιητής με ικανότητες ψυχολόγου, όταν περιγράφει τον Αιγύπτιο, τον άνθρωπο του λαού, του οποίου παρουσιάζεται να συμμερίζεται τα πάθη¹²⁶ «Διότι ο Αιγύπτιος και εις το πανηγύρι / διατηρεί τη σοβαρότητά του / μ' άνθη κοσμεί το φέσι του / αλλά το πρόσωπό του είν' απλανές... /... κέφι πολύ έχεις τον λογισμόν του / ολίγιστον εις τα κινήματά του.»

Τελικά ο ποιητής υιοθετεί τον τρόπο με τον οποίο οι άλλοι βλέπουν τα πράγματα. Ειρωνεύεται με τραγικότητα τα ιδεώδη τα οποία τον είχαν πληγώσει στο παρελθόν, και διακρίνεται η αποδοχή του για την αλλαγή όπως στο ποίημά του, *Περιμένοντας τους βαρβάρους* (1904): «... / ενύχτωσε κι οι βάρβαροι δεν ήλθαν / ... / κι είπανε πως βάρβαροι πια δεν υπάρχουν». Ο Δημηρούλης¹²⁷ συνδέει το συγκεκριμένο ποίημα του Καβάφη, με το ποίημά του *Οι εχθροί*. Στο ποίημα ετούτο ειδοποιεί ότι οι εχθροί που θα έρθουν θα συναντήσουν μόνο τα ανυπεράσπιστα κείμενα και μια αφερέγγυα υπογραφή: «... / όσα εμείς παραστήσαμε ωραία και σωστά / θα τα' αποδείξουν οι εχθροί ανόητα και περιττά. / τα ίδια ξαναλέγοντας αλλοιώς (χωρίς μεγάλο κόπο / καθώς κι εμείς τα λόγια τα παληά είπαμε μ' άλλο τρόπο.» «Αλλά οι εχθροί δεν είναι άλλοι από τους «βαρβάρους» που

¹²⁴ «στοιχείο υπεροπτικό», Κ. Θ. Δημαράς, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, ο. π., σ. 462.

¹²⁵ Κ. Θ. Δημαράς, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, ο. π., σ. 465.

¹²⁶ Η Λύντια Στεφάνου μιλά για «συνειδητοποιημένη δραματοποιία», Λύντια Στεφάνου, *Το πρόβλημα της μεθόδου στη μελέτη της ποίησης*, ο. π., σ. 79.

¹²⁷ Δ. Δημηρούλης, *Το φάντασμα της θεωρίας*, Λογοτεχνία, Κριτική Ιστορία, Πλέθρον, Αθήνα, 1993, σ. 175.

η πλήττουσα αγορά των αναγνώσεων προσδοκεί «σαν «μια κάποια λύσι»...» τονίζει ο Δημηρούλης.

Ο Καβάφης αφήνεται τελικά στο ρέμα της εποχής του κρατώντας ωστόσο μαζί του τη συνεχή άρνηση της επικαιρότητας, τη νοσταλγία του, τη μαγεία του απόντος, τη μεταφορά, το μυστικό, το κρυφό που αποτελούν τα περίφημα καβαφικά στοιχεία. Συστάδην αποκαλύπτουν τον διχασμό του. Η ψυχή του ανήκει σε έναν άλλο κόσμο στον δικό του, τον ιδανικό και όχι σε εκείνον που τον περιβάλλει ολοζώντανος.

Το 1922 ο Καβάφης αφήνει τη εργασία του στις ‘Αρδεύσεις’ συγκεντρώνεται στη μελέτη και στην ποίηση. Είναι εξήντα ετών και τριάντα χρόνια ενωρίτερα είχε πει στο ποίημά του *Κεριά*: «Δεν θέλω να τα βλέπω με λυπεί η μορφή των. / ... / εμπρός κυττάζω τ’ αναμένα μου κεριά...» Πολύ ανθρωπίνη η ομολογία του που αφορά το φόβο του για το γήρας. Ακόμη και στα τριάντα τρία χρόνια του όταν είχε γράψει το ποίημα *Κεριά*, διακρίνει ο αναγνώστης την απογοήτευση και τις τύψεις του Καβάφη, για τα χρόνια που άφησε και γλίστρησαν χωρίς τη δημιουργικότητα που ονειρευόταν. Τώρα όμως έχοντας αφήσει τις ‘Αρδεύσεις’, έχει την ευκαιρία και τον χρόνο να αφοσιωθεί στην ποίηση, που την αποκαλεί «του γήρατος». Τα πιστεύω του έχουν χαλαρώσει, με τη σοφία της ηλικίας του, φαινόμενο που απαντά σε πολλούς ποιητές στην ίδια περίοδο της ζωής τους, όπως για παράδειγμα συνέβη και με τον Γ. Ρίτσο, σε σχέση με τις πολιτικές του αντιλήψεις. Ο Καβάφης αποδέχεται τις συνθήκες της ζωής στην εποχή του, συμβιβάζεται επομένως με τον διχασμό του και την πρώην απαλλοτρίωση από τα κατεστημένα. «Με μάτι οξύ και κάποτε οδυνηρά ρεαλιστικό, ο Καβάφης απορρίπτει αποδέχεται, επιδοκιμάζει και κυρίως ειρωνεύεται προβάλλοντας τις εκτιμήσεις του σε τόπο και χρόνο ιστορικό για να φωτίσει ανθρώπινες εμπειρίες» λέει στοχαστικά η Π. Κόκκορη¹²⁸ και δίνει μία ωραία σειρά από ποιήματα του Καβάφη, με κύριο θέμα τον Έλληνα της διασποράς, τη σχέση της παροικίας με την Μητρόπολη και

¹²⁸ Πατρίσια Κόκκορη, *Journal of Modern Greek Studies in Australia and New Zealand*, Vol. I, p. 107.

τανάπαλιν. Σε άλλα, η ειρωνεία που χαρακτηρίζει τον Καβάφη είναι εμφανής.

Συμπεράσματα: Ο άνθρωπος που αγάπησε την Ελλάδα από μακριά¹²⁹ (παρόμοια όπως πολλοί άλλοι ποιητές και ανάμεσά τους και ο εθνικός ποιητής της Ελλάδας, Δ. Σολωμός), και έσκυψε στα προβλήματα του Έλληνα μετανάστη, ο μεγαλοαστός, ως το τέλος, ο χριστιανός, ο άνθρωπος ο ελληνιστής, ο ψυχολόγος, ο Καβάφης, παρέμεινε το αίνιγμα και το μεγάλο ερώτημα για πολλούς. “Όλα τα μέσα που χρησιμοποίησε, η υπεκφυγή. Η συνεχής άρνηση του επίκαιρου, η νοσταλγία του απόντος, η ορατικότητα, η μεταφορά, το κρυφό, και όλα ετούτα τα στοιχεία τυλιγμένα από μία ανεπαίσθητη σχεδόν δραματική ειρωνεία, αρωγός στην έκφραση του διχασμού, αποκαλύπτουν την τόλμη και την ιδιοφυία του Καβάφη ως προς την γνωστοποίηση διαχρονικά ότι ο διχασμός δεν είναι ατομικός αλλά ανθρώπινα οικουμενικός¹³⁰.

Βιβλιογραφία

Δημαράς Κ. Θ., *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, 3^η έκδοση, ΙΚΑΡΟΣ, 1964.

Δημηρούλης Δημήτρης, *Το φάντασμα της Θεωρίας*, λογοτεχνία, κριτική, ιστορία, Πλέθρον, Αθήνα 1993.

Ισμαήλ, www.youregypt.com/ehistory/history/mohamedali/ismail/.

Καβάφης Κ.Π., *Τα ποιήματα*, Α' 1913-1933, Β' 1897-1918, Νέα έκδοση του Γ.Π.Σαββίδη, ΙΚΑΡΟΣ.

Καβάφης Κ.Π., *Ποιήματα*, Παρουσίαση Γιώργη Πικρού, Εκδόσεις Γιάννη Οικονόμου, Εξάρχεια.

¹²⁹ Ο Καβάφης φαίνεται ότι επισκέφθηκε την Αθήνα για πρώτη φορά, και για πολύ λίγο, κατά την περίοδο 1900-1901. Την επισκέπτεται ξανά ύστερα από τριάντα χρόνια, καθώς είχε αρρωστήσει από καρκίνο του λάρυγγα, εξ αιτίας του οποίου αποβιώνει ένα χρόνο αργότερα, στις 29, Απριλίου 1933, Κ.Π. Καβάφης, *Ποιήματα*, Παρουσίαση Γιώργη Πικρού, Εκδόσεις Γιάννη Οικονόμου, σσ. 7-10.

¹³⁰ Όπως είπε ο Βάρναλης, «Η ποίηση του Καβάφη... έχει το προσόν της καθολικότητας. Δεν είναι το δράμα ενός ατομικού ήρωα παρά ολάκερης της ανθρωπότητας.», Σταύρος Καρακάσης, *Ο Καβάφης*, Μελέτη, Δίφρος 1963, Αθήνα.

Καβάφης Κ.Π., *Κριτικές Μελέτες*, Παρουσίαση Γιώργου Πικρού, Εκδόσεις Νέος Σταθμός.

Καβάφης Κ.Π., *Τα ποιήματα*, Α. 1913-1933 , Β. 1897-1918, Νέα Έκδοση του Γ.Π. Σαββίδη, ΙΚΑΡΟΣ .

Καρακάσης Σταύρος, *Ο Καβάφης*, Μελέτη, Δίφρος, Αθήνα 1963.

Κόκκορη Πατρίσια, *Journal of Modern Greek Studies in Australia and New Zealand*, Vol.I. p. 107.

Στεφάνου Λύντια, *Το πρόβλημα της μεθόδου στη μελέτη της ποίησης*, (Έλληνες Συγγραφείς, Κάλβος) 1981.

Τσίρκας Στρατής, *Ο Καβάφης και η εποχή του*, Δεύτερη έκδοση, Κέδρος, Αθήνα 1971 .

Γ'. 2. Το ποίημα του Κ. Καβάφη, Άννα Κομνηνή

Εισαγωγή

Ο Κωστής Πέτρου Φωτιάδης Καβάφης γεννήθηκε στην Αλεξάνδρεια σε ένα σπίτι της οδού Σερίφ στις 29 («17 με το χρησιμοποιούμενο τότε ημερολόγιο»¹³¹) Απριλίου 1863. Οι γονείς του Πέτρος και Χαρίκλεια (το γένος Φωτιάδη) Καβάφη, κατάγονταν από την Πόλη, όπου και ζούσαν μέχρι το 1840. Σύμφωνα με τον Γιώργη Πικρό, «ορισμένοι βιογράφοι» ισχυρίζονται ότι οι Καβάφηδες ήταν «αρμενοϊρανικής καταγωγής»¹³². Ο Καβάφης ωστόσο δεν αναφέρει κάτι τέτοιο και θεωρεί τον εαυτό του «Βιζαντινό».

Ο Κ. Καβάφης γνώριζε καλά τις ακόλουθες γλώσσες: την ελληνική, την αγγλική και την γαλλική και λίγα ιταλικά. Είχε επίσης μελετήσει την ελληνική και την κλασική ιστορία και την ευρωπαϊκή φιλολογία. Στην Αλεξάνδρεια ο Καβάφης ζει μέχρι το 1870. Το 1876 πεθαίνει ο πατέρας του, Πέτρος Καβάφης και η μητέρα του Χαρίκλεια φέρνει την οικογένειά της στην Αγγλία. Εδώ, περνά ένα μεγάλο μέρος από την παιδική του ηλικία και μέσω της εκπαίδευσής του, μυείται στην

¹³¹ Γιώργης Πικρός, *Κ. Π. Καβάφης, 1863-1933, Σύντομο βιογραφικό σημείωμα*, από το βιβλίο: *Κ. Π. Καβάφης, ποιήματα, Παρουσίαση Γιώργη Πικρού*, Εκδόσεις Γιάννη Οικονόμου, σσ. 7-8 (Δεν υπάρχει χρόνος έκδοσης, στο περί ου ο λόγος, βιβλίο. Από τον πρόλογο του Γ. Πικρού μαθαίνουμε ότι το συγκεκριμένο βιβλίο, γράφτηκε πενήντα χρόνια μετά τον θάνατο του Κ. Καβάφη).

¹³² Αυτόθι, σ. 7.

ζυγισμένη συμπεριφορά, που διακρίνεται για την διακριτικότητα, την τυπικότητα, την ευγένεια και την ψυχρότητα. Πιθανόν σε ετούτη η παιδεία και στην παραμονή του στην Αλεξάνδρεια και μακριά από την ελληνική μητρόπολη, να οφείλεται και ο τρόπος με τον οποίο εκφράζει τις φιλοσοφικές του αντιλήψεις στα συντηρητικά ποιήματά του. Δε θα πρέπει να αποκλειστεί και η πιθανότητα ο ποιητής να υιοθέτησε και την επιδεξιότητα των «στιχοπλόκων» Αλεξανδρινών επιγραμματοποιών¹³³. Όπως τονίζει και ο Άλκης Θρύλος¹³⁴ ο Καβάφης τόλμησε να γράψει ποιήματα με έναν «λυρισμό τόσο συγκρατημένο κ' εσωτερικό ώστε να δίνουν την εντύπωση στην πρώτη ανάγνωση ότι είναι συχνά, ανυπόφορα πεζά» και μάλιστα σε μία εποχή που στην Ελλάδα «οργιάζε ακόμα ο ρομαντισμός, κι ο συμβολισμός κυριαρχούσε στην υπόλοιπη Ευρώπη». Αλλού το έργο του Καβάφη χαρακτηρίζεται για τη «φυγή» από τη σύγχρονη πραγματικότητα, «έναν ατομιστή» που ζει «...στην ατμόσφαιρα της ηδυσπάθειας και του σαρκασμού, απομονωμένος, τραγικά απομονωμένος από τη ζωή.»¹³⁵

Αργότερα επιστρέφει εκ νέου στην Αγγλία για μικρό χρονικό διάστημα μόνο. Επιπλέον έρχεται σε άμεση επαφή με την ξένη λογοτεχνία, την γνωρίζει και την εκτιμά, παρά το νεαρό της ηλικίας του. Ο Καβάφης –δεκαέξι χρόνων- επιστρέφει με την οικογένειά του στην Αλεξάνδρεια. Η Αίγυπτος έχει ήδη περάσει στην περίοδο της παρακμής της.

Στην εφηβική του ηλικία ο Καβάφης έρχεται στην Κωνσταντινούπολη (1882) για δύο χρόνια με την οικογένειά του και γνωρίζει τον παππού του από τη μεριά της μητέρας του, Γεώργιο Φωτιάδη. Με τη βοήθεια αυτού συγκεντρώνει τα περισσότερα στοιχεία για την «Γενεολογία» του. Την περίοδο 1881-1882, φοιτά στην Εμπορική-Πρακτική Σχολή «Ο Ερμής». Υπό την επίδραση του διδασκάλου του Κωνσταντίνου Παπαζή, ο Καβάφης εξελίσσεται σε

¹³³ Άλκης Θρύλος, *Μερικές εντυπώσεις από το έργο του Καβάφη*, από το βιβλίο: *Κ. Π. Καβάφης, ποιήματα, Παρουσίαση Γιώργη Πικρού*, Εκδόσεις Γιάννη Οικονόμου, σ. 38.

¹³⁴ Άλκης Θρύλος, *αυτόθι*, σ. 37.

¹³⁵ *Καβάφης, Νέοι Πρωτοπόροι* (Το πιο προοδευτικό περιοδικό της Ελληνικής Νεολαίας (Σ.ε.ε.), *Κ. Π. Καβάφης, ποιήματα, Παρουσίαση Γιώργη Πικρού*, Εκδόσεις Γιάννη Οικονόμου, σ.41.

εθνικιστή και ασπάζεται τον ελληνικό φυλετισμό. Αποκηρύσσει την αγγλική του υπηκοότητα και αποκτά την ελληνική.

Στην Κωνσταντινούπολη ο Καβάφης διαπιστώνει ότι ο εδώ Ελληνισμός του θυμίζει ‘Βυζάντιο’. Αντισταμάχεται ότι η Κωνσταντινούπολη είναι η ψυχή του απανταχού Ελληνισμού, αντίθετα από την Αλεξάνδρεια η οποία φιλοξενεί τμήμα μόνο της ‘Ελληνικής Επικράτειας’. Ο Καβάφης πονά για τις περιπέτειες των Ελλήνων της ‘Βυζαντινής Πρωτεύουσας’ και υπό την επιρροή ετούτων των συγκυριών, υιοθετεί να περιγράψει μέσω των μύθων του, την Βυζαντινή περίοδο, όπως ετούτος την φαντάζεται και όπως την αισθάνεται τελικά.

Σχετικά με ετούτο το θέμα έγραψε και ο Γ. Π. Σαββίδης έγραψε ένα σχόλιο σε σχέση που φέρει τον τίτλο: G.P. Savidis: *Cavafy, Gibbon and Byzantium*, όπου μεταξύ σημαντικών απόψεων, καταθέτει και κάποιες υποθετικές απόψεις του, σε σχέση με την επίδραση του έργου του Gibbon *The Decline and Fall* στην έκδοση του 1820, στον Καβάφη¹³⁶. Ο Σαββίδης θεωρεί ότι ο Καβάφης δεν μπορεί να μοιράζεται τον θαυμασμό του Gibbon για την Ρωμαϊκή αυτοκρατορία, γιατί απλά στα ποιήματα της ωριμότητάς του, τη χρησιμοποιεί ως σκηνικό για να εκφράσει τις απόψεις του για την Βρετανική Αυτοκρατορία της εποχής του. Επιπλέον δεν θεωρεί το έργο του Gibbon, ως πηγή πληροφοριών για τα ποιήματά του για το Βυζάντιο ή και άλλα ιστορικού περιεχομένου ποιήματά του. Είναι γνωστό ότι ο Καβάφης είχε επίσης μελετήσει την *Ιστορία του*

¹³⁶ Οι δώδεκα τόμοι του έργου του Edward Gibbon *The Decline and Fall* στην έκδοση του 1820, φέρουν σημειώσεις του Κ. Καβάφη όχι μόνο στα περιθώρια των βιβλίων αλλά και σε χωριστές σημειώσεις που επίσης φέρουν τα αρχικά του δικού του ονοματεπώνυμου. Αυτές οι σημειώσεις φέρουν επάνω τους χρονολογίες που συμπεριλαμβάνονται στο διάστημα μεταξύ του 1896 και 1899 και αποκαλύπτουν επιπλέον τα ερεθίσματα που ένιωσε ο Καβάφης μελετώντας το έργο του Gibbon. Και αιτία αυτών των ερεθισμών του Καβάφη είναι (“-as one may well imagine-” γράφει ο Σαββίδης), η στάση του Gibbon έναντι της Ρώμης και του Χριστιανισμού, G.P. Savidis: *Cavafy, Gibbon and Byzantium*, 1966, In Μικρά καβαφικά, Α’ Ερμής, 1985.

Ο Hans-Georg Beck αναφερόμενος στην χρήση της έννοιας «παρακμή» «...ως η λέξη κλειδί για την κατανόηση του Βυζαντίου» για ολόκληρες γενιές, λέει ότι ο Edward Gibbon, «θεωρείται συνήθως υπεύθυνος για την αντοχή αυτής της έννοιας σε σχέση με το Βυζάντιο», και προσθέτει ότι δεν είναι ο μόνος υπεύθυνος. Hans-Georg Beck, *Η Βυζαντινή Χιλιετία*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Μετάφραση Δημοσθένης Κουρτοβίκ, Γ’ Έκδοση, Αθήνα 2000, σσ. 15-16.

Ελληνικού Έθνους του Παπαρηγόπουλου και επίσης ότι είχε χρησιμοποιήσει ελεύθερα ειδικές εργασίες, όπως των Bury's and Bouché-Leclercq's, μαζί με τις αυθεντικές πηγές. Ο Σαββίδης αναφέρει, ότι ο Καβάφης μελέτησε τον Julian (Αυτοκράτορας της Ρώμης, 331-363) μάλλον, μέσω του δράματος του Kleon Rangabe (1877)¹³⁷ and Ibsen (1873)¹³⁸ και ότι ύστερα διάβασε τον Gibbon. Τελικά πιστεύει ότι μέσω της μελέτης του Gibbon, σε μία αποφασιστική περίοδο της ζωής του, ο Καβάφης μετακινήθηκε από τις θέσεις του, του Παρνασσισμού και του παρηκμασμένου Βυζαντίου και επέκτεινε τα ενδιαφέροντά του και τους ορίζοντές των απόψεών του στον Ευρωπαϊκό πολιτισμό. Έτσι εξελίχθηκε στην πρωτότυπη ποιητική φωνή της εποχής μας.

Ποια είναι Άννα Κομνηνή η ηρώιδα του Αλεξανδρινού Έλληνα ποιητή Καβάφη στο συνώνυμο ποίημά του; Γεννημένη την 1^η Δεκεμβρίου 1083 στην 'Πορφύρα', στο αυτοκρατορικό ανάκτορο της Κωνσταντινούπολης, η Άννα Κομνηνή, θυγατέρα του αυτοκράτορα Αλέξιου Α' Κομνηνού και της αυτοκράτειρας Ειρήνη Δούκαινας, και εγγονή της Άννας Δαλασσηνής¹³⁹, έτυχε εξαίρετης

¹³⁷ A new Anthology of Modern Greek Language (19th-20th century (www.greek-language.gr, Portal for the Greek language- Modern Greek Literature) Ραγκαβής Κλέων, *Ιουλιανός ο Παραβάτης* (αποσπάσματα), *Ιουλιανός ο Παραβάτης*, Προλεγόμενα, «*Ιουλιανός ο Παραβάτης*. Ποίημα δραματικόν εις μέρη πέντε υπό Κλέωνος Ρ. Ραγκαβή, Γενικού Προξένου της Ελλάδος εν Ρωμανία, Αθήνησιν, εκ του τυπογραφείου Πέτρου Περρή, 1877 (σσ. θ'-ι', ιζ'-κζ' [από τα «Προλεγόμενα»] και 1-15 [απόσπασμα από την Α' Σκηνή του Α' Μέρους])».

¹³⁸ Στην Encyclopaedia Britannica, αναφέρεται: “Henrik Ibsen (Norwegian dramatist and poet)...drama on the Roman emperor Julian the Apostate had long been on his mind; he finished it in 1873 under the title *Kejser og Galilaeer* (*Emperor and Galilean*), but in a ten-act form too diffuse and discursive for the stage”. “*Emperor and Galilean* (in Norwegian: *Kejser og Galilaeer*) είναι ένα δράμα γραμμένο από τον Henrik Ibsen. Παρά το γεγονός ότι είναι ένα από τα λιγότερο γνωστά έργα του Ibsen ο ίδιος σε αρκετές περιπτώσεις δήλωσε για το δράμα του *Emperor and Galilean* ως το σημαντικότερο έργο του. Το *Emperor and Galilean* γραμμένο σε δύο μέρη (το ένα συμπληρώνει το άλλο) με πέντε πράξεις το κάθε μέρος, είναι το μακρότερο έργο του Ibsen. Και θέμα του είναι ο Ρωμαίος αυτοκράτορας Ιουλιανός ο Αποστάτης. Το δράμα καλύπτει την περίοδο 351–363. Ο Ιουλιανός 331-363, ήταν ο τελευταίος μη Χριστιανός αυτοκράτορας της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Η επιθυμία του ήταν να φέρει την αυτοκρατορία πίσω στις αξίες της αρχαίας Ρώμης.» Μετάφραση από το αγγλικό κείμενο (από τη συγγραφέα του κειμένου Π. Έλλη {Elles}).

¹³⁹ Το 1081, ο *Αλέξιος Ι Κομνηνός* (1081-1118), προτού πάει στον πόλεμο, με διάταγμα που έφερε τη σφραγίδα του, πέρασε στην μητέρα του Άννα Δαλασσηνή, όλες τις

παιδείας. Το 1091 μνηστεύθηκε κατ' εκλογή του πατέρα της, τον Κωνσταντίνο Δούκα, γιο του αυτοκράτορα Μιχαήλ Δούκα. Μετά από τον θάνατο αυτού, το 1097, παντρεύτηκε τον επίσης, κατ' εκλογή του πατέρα της, Νικηφόρο Βρυέννιο.

Όταν ο Αλέξιος Α' αρρώστησε, στην αυλή του σχηματίστηκε ένα «κόμμα» εναντίον της παράταξης του νόμιμου διαδόχου του, Ιωάννη, με ηγήτορες την πρωτότοκο θυγατέρα του Άννα Κομνηνή και τη μητέρα της Ειρήνη Δούκαινα. Οι προσπάθειές τους, να μεταπείσουν τον αυτοκράτορα Αλέξιο να αλλάξει γνώμη, απέτυχαν, με αποτέλεσμα, μετά τον θάνατο του τελευταίου (1118), να στεφθεί αυτοκράτορας ο Ιωάννης Β' Κομνηνός.

Ο Νικηφόρος Βρυέννιος: Σύζυγος της Άννας Κομνηνής, καταγόταν από αριστοκρατική βυζαντινή οικογένεια. Ο προπάμπους του είχε επαναστατήσει το 1055, κατά της αυτοκράτειρας Θεοδώρας, και το 1056 αποκαταστάθηκε από τον Μιχαήλ Στ', για να τυφλωθεί τελικά με αυτοκρατορικό διάταγμα το 1057. Από τους δύο γιους αυτού, σημαντικότερος ήταν ο Νικηφόρος, ο οποίος έπαιξε σημαντικό ρόλο στη διάρκεια της βασιλείας του Ρωμανού Δ' και του Μιχαήλ Ζ'. Ετούτος επαναστάτησε εναντίον του τελευταίου, όμως ο Νικηφόρος Γ' Βοτανειάτης, κατόρθωσε να καταλάβει πρώτος τον θρόνο (1078), και έστειλε εναντίον του τον στρατηγό Αλέξιο Κομνηνό (μετέπειτα Αλέξιο Α', 1081-1118), ο οποίος τον νίκησε και τον τύφλωσε.

Ο Νικηφόρος Βρυέννιος¹⁴⁰ ήταν εγγονός του τελευταίου από τους Νικηφόρους. Γεννήθηκε γύρω στο 1080 και 16 - 17 χρόνων,

αυτοκρατορικές εξουσίες. Για την Άννα Δαλασσηνή δεξ στο *Αλεξιάς*, βιβλίο 2, παράγραφοι: 2.5.1 - 2.5.9.

¹⁴⁰ Καρλ Κρουμπάχερ, *Ιστορία της βυζαντινής λογοτεχνίας* (Geschichte der byzantinischen Literatur von Justinian bis zum Ende des Ostroemischen Reiches (1897), ελληνική μετάφραση Γεώργιος Σωτηριάδης, Αθήνα 1900 / Σαρλ Ντιλ, *Βυζαντινές μορφές*, Δελφοί, Αθήνα ά. χ. / *Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος- Λαρούς- Μπριτάννικα*, τ. 15, Αθήνα 1996 / Αικατερίνη Χριστοφιλοπούλου, *Βυζαντινή Ιστορία*, έκδοση Γ', εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1996.

Στον πρόλογο του έργου *Αλεξιάς* η Α. Κομνηνή, πλέκει το εγκώμιο του συζύγου της Νικηφόρου Βρυέννιου. Αναφέρεται στην εμφάνισή του, στις συγγραφικές του ικανότητες και στις αναφορές του στον Αλέξιο Α', στη συμμετοχή του στις εκστρατείες για τον Ιωάννη, και στους λόγους για τους οποίους αρρώστησε και πέθανε: (III (1-4), *Annae*

παντρεύτηκε την Άννα Κομνηνή, θυγατέρα του Αλεξίου Α΄ Κομνηνού. Σε ετούτον (Νικηφόρο Βρυέννιο), απενεμήθησαν ποικίλοι αυλικόι τίτλοι, με κορυφαίο εκείνον του καίσαρα, την περίοδο 1109-1110. Ο αυτοκράτορας του εμπιστεύτηκε σημαντικές στρατιωτικές αποστολές στις αυτοκρατορικές εκστρατείες. Διηύθυνε επιπλέον την άμυνα της Κωνσταντινουπόλεως, ερχόμενος εναντίον του στρατού του Γοδεφρείδου της Μπυγιών, στην διάρκεια της Πρώτης Σταυροφορίας το 1097, ενώ το 1116, ηγήθηκε της εκστρατείας των Βυζαντινών εναντίον του Σελτζούκου σουλτάνου του Ικονίου. Παρά τα οδυνηρά γεγονότα στα οποία ενεπλάκη η σύζυγός του Άννα Κομνηνή, ο Νικηφόρος Βρυέννιος, δεν περιέπεσε στη δυσμένεια του Ιωάννη Β΄, καθώς τον υποστήριξε ενεργά, συμμετέχοντας στις εκστρατείες του, μέχρις ότου, σε μία από αυτές, αρρώστησε και πέθανε (1137).

Ο θάνατος του Νικηφόρου Βρυέννιου και η αποτυχία της συνωμοσίας, οδήγησαν τη σύζυγό του Άννα Κομνηνή και τη μητέρα της, στην Ιερά μονή της Κεχαριτωμένης, στην Κωνσταντινούπολη, κίνηση που αποτελούσε φυσική εξέλιξη της χηρείας τους και αποδεκτή από την Βυζαντινή παράδοση¹⁴¹. Στον ειρηνικό χώρο της μονής, η Άννα Κομνηνή, συγκεντρώθηκε στη συγγραφή το έργου της, *Αλεξιάς*, που την έκανε αθάνατη. Αν η συνομωσία της πετύχαινε, δε θα είχε ίσως, την ευκαιρία να εξελιχθεί στη συγγραφέα που έγινε.

Το έργο του Ν. Βρυέννιου: Ενόσω η Άννα Κομνηνή, υπονόμεινε την άνοδο του αδελφού της Ιωάννη στο αυτοκρατορικό αξίωμα, ο Νικηφόρος Βρυέννιος ενασχολείτο με τα γράμματα. Έγραψε ένα ιστορικό έργο για τον Αλέξιο Α΄ Κομνηνό και επιδόθηκε στη διατριβή φιλοσοφικών και ρητορικών πραγματειών. Κυριότερο έργο του είναι

Comnenae ALEXIAS, Pars Prior, Prolegomena Et Textus, Copyright 2001 by Walter de Gruyter GmbH & Co. KG. D. 10785 Berlin, Printed in Germany, III, σσ. 7-8.

¹⁴¹ Στο Βυζάντιο, ανάμεσα στις γυναίκες που κατέφευγαν στις μονές, υπήρξαν και αρχόντισσες που είτε είχαν χηρέψει, είτε κατέφευγαν εκεί για κάποιον άλλο λόγο. Τα μοναστήρια του Βυζαντίου είχαν εξελιχθεί σε κέντρα φιλανθρωπίας και πολλές αρχόντισσες χάριζαν τις περιουσίες τους σε αυτά. Πέπη Δαράκη, *Το όραμα της ιστομίας της γυναίκας*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1995, σ. 49.

το *Υψηλή Ιστορία*¹⁴², όπου στηρίζεται σε προφορικές κυρίως μαρτυρίες από το οικογενειακό του περιβάλλον και δίνει έμφαση στην ιστορία των Κομνηνών, των Δουκών και των Βρυεννίων. Το έγραψε καθ' υπόδειξη της αυτοκράτειρας, Ειρήνης Δούκαινας, την δεκαετία του 1110 και στόχος του ήταν η καταγραφή της δράσης του Αλεξίου Α'. Το έργο δεν ολοκληρώνεται την εποχή του θανάτου του Αλεξίου Α' και συνεχίζεται και μετά το 1118, χωρίς ωστόσο να ολοκληρωθεί¹⁴³ ποτέ.

Το *Υψηλή Ιστορία*¹⁴⁴: Χωρίζεται σε ένα προοίμιο (αμφισβητείται η πατρότητά του και δεν έχει σωθεί ολόκληρο), και 4 βιβλία. Εν συντομία εξιστορείται η κατάσταση στην αυτοκρατορία μετά την άνοδο στο θρόνο του Νικηφόρου Γ' (1078) και οι λόγοι για τους οποίους ήταν αναγκαία η επανάσταση του Αλεξίου Α', το 1081¹⁴⁵. Την ύλη του έργου, την χρησιμοποίησε η Άννα Κομνηνή ως πρόλογο στο έργο της *Αλεξιάς*.

***Αλεξιάς*¹⁴⁶:** Η Άννα Κομνηνή αφιερώνει το έργο, που την κάνει να ξεχωρίζει στο ιστορικό προσκήνιο της εποχής της, στον πατέρα της Αλέξιο Α' Κομνηνό (εξ ου και ο τίτλος). Στο 1.1.1 βιβλίο της γράφει γι' αυτόν: «...τὸ ξίφος αὐτοῦ μεθύσει ἀφ' αἵματος· οὕτως ἦν φιλοπόλεμος ὁ νεανίσκος.» Το έργο, είναι γραμμένο στην αττικίζουσα

¹⁴² Η *Υψηλή Ιστορία* χωρίζεται σε τέσσερα βιβλία. Πρόκειται για σύγγραμμα με απομνημονευματικό χαρακτήρα (πρωτότυπο κείμενο και μετάφραση: Δέσπ.Τσουκλίδου) εκδόθηκε από τις εκδόσεις "Κανάκη".

¹⁴³ Ολοκληρώνεται όμως από την Άννα την Κομνηνή, στο έργο της *Αλεξιάς*.

¹⁴⁴ Νικηφόρου του Βρυεννίου *Ιστοριών Βιβλία Δ'*.

¹⁴⁵ Ο Αλέξιος Α' Κομνηνός, αναλαμβάνει πραξικοπηματικά την εξουσία (1081) «...στέλνοντας τον γηραιό προκάτοχό του Νικηφόρο Βοτανειάτη (1078-1081) ντυμένο καλόγηρο στη Μονή της Περιβλέπτου, είχε να αντιμετωπίσει ανοιχτά το στοίχημα της επιβίωσης του κράτους. Αυτό το στοίχημα σήμαινε δύο πράγματα: α. το ιστορικό μάθημα του 11^{ου} αι. έπρεπε να εμπεδωθεί τάχιιστα και σε βάθος, γεγονός που συνεπαγόταν έναν εκ των πραγμάτων άνευ προηγούμενου μετασχηματισμό της ιστορικής συνειδήσεως.... Το κόστος των επιλογών του θα σήμαινε την επιβίωση του Κράτους. β. ο τρόπος διακυβερνήσεως έπρεπε κατ' αρχήν να επιστρέψει σε μία δομική εσωστρέφεια...», Βαγγέλης Σταυρόπουλος, [*Αντί-γραφή ια*] *Βυζαντινά ιδεολογικά αδιέξοδα ή η Ιστορία ως εκκρεμότητα (α')*, Πηγή: *Αντίφωνο*, δημοσιεύτηκε την 29 Μαΐου 2014.

¹⁴⁶ *Αλεξιάς* / Στο Βιβλίο 2: (2.1.1.) η Άννα Κομνηνή ενημερώνει τους αναγνώστες για την καταγωγή του πατέρα της και τις δραστηριότητές του. Αναφέρει επίσης ότι βασίζεται στο έργο του συζύγου της, καίσαρα Νικηφόρου Βρυέννιου *Υψηλή Ιστορία*, για πολλές από τις πληροφορίες της. Βιβλίο, 2.1.1 , 2.1.2, κτλ.

γλώσσα, με πρότυπα τον 'πατέρα της Ιστορίας' Θουκυδίδη και τον Πολύβιο. Χαρακτηριστικά της συγγραφέα του *Αλεξιάς* είναι η καλή διαχείριση της γλώσσας των λογίων της εποχής και οι πληροφορίες που παρέχει για την Βυζαντινή Αυτοκρατορία του μεσαίωνα. Η Άννα Κομνηνή, παρουσιάζει με δεξιότητα τις αντιλήψεις της Ανατολής και της Δύσης στις αρχές του 12^{ου} αι., και τη σύγκρουση αυτών. Στον Προοίμιο του έργου η συγγραφέας καλύπτει τα γεγονότα της περιόδου 1069-1180, και εδώ βασίζει ο Καβάφης το ποίημα του: *Άννα Κομνηνή*.

Άννα Κομνηνή

(Κ. Καβάφη)

*Στον πρόλογο της Αλεξιάδας της θρηνεί,
για την χηρεία της η Άννα Κομνηνή.*

*Εις ἰλιγγον εἶν' ἡ ψυχὴ της. «Και
ρείθροις δακρύων», μας λέγει, «περιτέγγω
τους οφθαλμούς..... Φευ των κυμάτων» της ζωῆς της,
«φευ των επαναστάσεων». Την καίει ἡ οδύνη
«μέχρις οστέων και μυελών και μερισμοῦ ψυχῆς».*

*Ὅμως ἡ ἀλήθεια μοιάζει που μια λύπη μόνη
Καιρίαν ἐγνώρισεν ἡ φίλαρχη γυναίκα·
Ἐναν καῦμό βαθύ μονάχα εἶχε
(κι ας μην τ' ομολογεί) ἡ ἀγέρωχη αὐτὴ Γραικιά,
Που δεν κατάφερε, μ' ὅλην τὴν δεξιότητά της,
Τὴν Βασιλείαν ν' ἀποκτήσει· μα τὴν πήρε
Σχεδόν μέσ' ἀπ' τα χέρια της ὁ προπετὴς Ἰωάννης.*

Στον «πρόλογο της *Αλεξιάδας*», εντοπίζονται οι ακόλουθες μικρές φράσεις πυρήνας - ουσία, του ποιήματος του Καβάφη: «*Και ρείθροις δακρύων*», «*περιτέγγω τους οφθαλμούς..... Φευ των κυμάτων*», «*φευ των επαναστάσεων*», «*μέχρις οστέων και μυελών και μερισμοῦ ψυχῆς*». Ο γνώστης της Βυζαντινῆς ιστορίας ετούτης της περιόδου θα συμφωνήσει με τις παρατηρήσεις του ποιητή, για τη θέση της Άννας Κομνηνῆς. Ετούτη αρνήθηκε να αποδεχθεί, πως μολονότι ἦταν το

πρωτότοκο τέκνο του Αλεξίου Α', όφειλε -ως θήλυ-, να παραμεριστεί από τον θρόνο, χάριν του αδελφού της Ιωάννη.

Οι αρχόντισσες του Βυζαντίου της εποχής, υποχρεώνονταν να ζούνε στο περιθώριο της εξουσίας. Ο ρόλος τους περιοριζόταν σε αγαθοεργά έργα, κυρίως προς τα μοναστήρια. Όμως η Άννα Κομνηνή διέφερε. Με την ανώτατη εκπαίδευσή της, είχαν διευρυνθεί οι ορίζοντες της αντίληψής της και της γνώσης της. Οι πεποιθήσεις της ότι είχε απελευθερωθεί, διαπιστώνεται στο έργο της *Αλεξιάς*. Με την αίσθηση της κοινωνικής ανεξαρτητοποίησής της προωθήθηκε να παλέψει για το δικαίωμά της στο θρόνο, ως το πρωτότοκο παιδί της αυτοκρατορικής οικογένειας. Πεπεισμένη ότι όφειλε να διεκδικήσει τον αυτοκρατορικό θρόνο, επιδόθηκε στην κατάληψή του, έστω και ανίερα. Δεν δίστασε λοιπόν να επαναστατήσει ενάντια στην απόφαση του πατέρα της, για την εκλογή του διαδόχου του, και εναντίον εκείνης του συζύγου της, Νικηφόρου Βρυέννιου, να υποστηρίξει την απόφαση του αυτοκράτορα για τη διαδοχή του στο θρόνο από τον Ιωάννη.

Η Άννα Κομνηνή μπορούσε να είχε υποχωρήσει, παρόμοια και η μητέρα της, αυτοκράτειρα Ειρήνη Δούκαινα, που πιθανόν έτρεφε αρνητικά συναισθήματα κατά του συζύγου της Αλέξιου Α', για τη στάση του έναντι των γυναικών της οικογενείας τους. Καθώς αυτή ήταν η θέση της αρχόντισσας γυναίκας στο Βυζάντιο, προσπάθειες που υπερέβαιναν τα όρια του κοινωνικού κατεστημένου, ήταν φυσικό να θεωρηθούν τεχνικά ή και πραγματιστικά, ως επανάσταση ή συνομοσία.

Στο προοίμιο λοιπόν του *Αλεξιάς*, η Άννα θρηνεί τον σύζυγό της, Νικηφόρο Βρυέννιο και στο τελευταίο κεφάλαιό του¹⁴⁷ τον πατέρα της Αλέξιο Α', παρά το γεγονός ότι πολλά και δεινά είχαν

¹⁴⁷ Ωστόσο στο 15.11.1 βιβλίο του *Αλεξιάς* και ως το τέλος, 15.11.24, περιγράφονται τα τελευταία στάδια της ασθένειας του Αλέξιου Α', ο θάνατός του και οι αντιδράσεις της οικογενείας του, συμπεριλαμβανόμενης αυτής και της μητέρας της. Η Άννα Κομνηνή κλείνει το *Αλεξιάς*, με το ακόλουθο χωρίο: «15.11.22 Έπέσθη και ό μέγιστος λύχνος, μάλλον δέ ή πάμφωτος εκείνη σελήνη, τó μέγα τής ανατολής και δύσεως πρᾶγμα και όνομα, ή βασιλις Ειρήνη. Καί μὴν ζῶμεν και τόν άέρα έμπνέομεν. Εἴτα άλλων έπ' άλλους κακῶν γεγονότων και πρηστήρων μεγάλων καταιγισάντων ήμᾶς, έπ' αυτό τó κορυφαίότατον τῶν κακῶν ιδεῖν τοῦ καίσαρος θάνατον έπηλάθμεν και τετηρήμεθα τοςαύταις κακῶν περιστάσεσι διά πένθος συγκατακλύζουσιν τήν έμην οικίαν. Τέλος γοῦν ό λόγος έχέτω, μη και αναγράφοντες τὰ λυπηρά πλέον έμπικραινοίμεθα.»

μεσολαβήσει ανάμεσά τους. Είναι άγνωστο αν οι οδυρμοί της οφείλονται στην απόρριψή της ή στην τέχνη της συγγραφής του *Αλεξιάς*. Αν είχε το σθένος να σταθεί στο ύψος των γεγονότων και να τα καταγράψει αντικειμενικά ή αν πρόκειται για συστηματική συγκάλυψη της πραγματικότητας. Έχοντας υπόψη τα γεγονότα, κατανοούνται τα συναισθήματα της διπλής απογοήτευσης, του θυμού και του πόνου της συγγραφέα. Ο Ν. Βρυέννιος, απέρριψε την προσπάθειά της να τον κερδίσει με το μέρος της, εναντίον του αδερφού της Ιωάννη. Αντίθετα σεβάστηκε την απόφαση του Αλέξιου Α', για την εκλογή του Ιωάννη, συμμετείχε στις εκστρατείες του, ώσπου αρρώστησε και χάθηκε. Αναμφίβολα δεν θα ήθελε να έχει την τύχη των παππούδων του, σε περίπτωση που η συνομωσία της Άννας Κομνηνής αποτύγχανε, όπως και συνέβη!

Αυτή η **‘γνήσια Γραικιά’**, όπως τελικά αποκαλεί ο Καβάφης, την Άννα Κομνηνή, ήταν πρωτοπόρος φεμινίστρια που αποτόλμησε να αντιδράσει εναντίον της απόφασης του αυτοκράτορα – πατρός της. Η πραγματική στάση της, έρχεται σε αντίθεση με τις συμπαθητικές και μάλλον εγκωμιαστικές καταθέσεις της στο *Αλεξιάς*, για αμφοτέρους τους άντρες της ζωής της, τον πατέρα της Αλέξιο Α' και τον σύζυγό της Νικηφόρο Βρυέννιο.

Ο Καβάφης στο τέλος του ποιήματός αφήνει αιχμές για τον Ιωάννη, αποκαλώντάς τον ‘προπετή’. Δεν είναι βέβαιο αν η διάθεση του ποιητή ερμηνεύεται ως αντιπαράθεση, καθώς η λόγια αδελφή του Ιωάννη, ήταν εκείνη που είχε την τόλμη, αν όχι το θράσος, να διεκδικήσει το δικαίωμά της στο θρόνο. Η αρχόντισσα στη Δύση και στην Ανατολή¹⁴⁸ πάλεψε για να αναρριχηθεί σε ετούτου του είδους

¹⁴⁸ Μερικά παραδείγματα: **από την Αγγλία, Ρωσία και Κίνα:**

Αγγλία:

Ιωάννα Γκρέι η Βασίλισσα των *Εννέα Ημερών*, από τη 10 Ιουλίου -19 Ιουλίου 1553.

Μαρία Τυδώρ (*Bloody Mary*), 1553-1558.

Ελισάβετ Α' (*Η Παρθένος Βασίλισσα*), 1558-1603.

Μαίρη Β' 1689-1694.

Άννα (1665 – 1714) Βασίλισσα της Αγγλίας, της Σκωτίας και της Ιρλανδίας στις 8 Μαρτίου 1702- Αύγουστο 1714. Υπήρξε η τελευταία Βασίλισσα της Αγγλίας και η τελευταία Βασίλισσα των Σκώτων.

Ρωσία:

Ελισάβετ της Ρωσίας γεννήθηκε στην Αγία Πετρούπολη (1709), πέθανε το 1761.

Αικατερίνη η Α', ανέλαβε την εξουσία ως αυτοκράτειρα το 1725.

τα δικαιώματα (συγκριτικά ο αγώνας της ανεξαρτητοποίησης της απλής γυναίκας ήταν πολύ σκληρότερος). Η αλλαγή ήρθε αργότερα και οι θηλυκοί γένους ηγεμόνες, σπάζοντας το φράγμα των ανδρικών κεκτημένων αναρριχήθηκαν στα ανώτατα αξιώματα.

Ο Καβάφης μελετώντας το περιεχόμενο του έργου Αλεξιάς, αποκάλυψε μία ουσιαστική πτυχή της διακεκριμένης προσωπικότητας, που ήταν η Άννα Κομνηνή: τη σοβαρότητα του αγώνα της για την ισότητα των φύλων.

Βιβλιογραφία-Βοηθήματα

Beck Hans-Georg, *Η Βυζαντινή Χιλιετία*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Μετάφραση Δημοσθένης Κουρτοβικ, Γ' Έκδοση, Αθήνα 2000.

Νικηφόρου του Βρυεννύου, *Η Ύλη Ιστορίας* (σε τέσσερα βιβλία) το πρωτότυπο κείμενο και η μετάφραση, από την Δέσποινα Τσουκλίδου, εκδόθηκε από τις εκδόσεις "Κανάκη".

Δαράκη Πέπη, *Το όραμα της ισοτιμίας της γυναίκας*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1995.

Encyclopaedia Britannica, Henrik Ibsen, *Kejser og Galilaeer* (*Emperor and Galilean*).

Θρύλος Άλκης, *Μερικές εντυπώσεις από το έργο του Καβάφη*, (από το βιβλίο: *Κ. Π. Καβάφης, ποιήματα, Παρουσίαση Γιώργη Πικρού*, Εκδόσεις Γιάννη Οικονόμου).

Νέοι Πρωτοπόροι Το πιο προοδευτικό περιοδικό της Ελληνικής Νεολαίας (Σ.ε.ε.), *Κ. Π. Καβάφης, ποιήματα, Παρουσίαση Γιώργη Πικρού*, Εκδόσεις Γιάννη Οικονόμου), **Καβάφης**.

Αικατερίνη Β' (1729-1996), η *Μεγάλη*, γερμανικής καταγωγής, εστέφη το 1762.

Κίνα: Η **Cixi**, αυτοκράτειρα της Κίνας μετά το πραξικόπημα του 1861 (**Jung Chang**, *Empress Dowager Cixi, The Concubine who launched Modern China*, Published by Jonathan Cape, London, 2013, pp. 41-49).

Annae Comnenae ALEXIAS, Pars Prior, Prolegomena Et Textus, Copyright 2001 by Walter de Gruyter GmbH & Co. KG. D. 10785 Berlin, Printed in Germany, III.

Κρουμπάχερ Καρλ, *Ιστορία της βυζαντινής λογοτεχνίας* (Geschichte der byzantinischen Literatur von Justinian bis zum Ende des Ostroemischen Reiches (1897), ελληνική μετάφραση Γεώργιος Σωτηριάδης, Αθήνα 1900 / Σαρλ Ντιλ, Βυζαντινές μορφές, Δελφοί, Αθήνα ά. χ. / *Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος- Λαρούς- Μπριτάννικα*, τ. 15, Αθήνα 1996.

Πικρός Γιώργης, *Κ. Π. Καβάφης, 1863-1933, Σύντομο βιογραφικό σημείωμα*, από το βιβλίο: *Κ. Π. Καβάφης, ποιήματα, Παρουσίαση Γιώργη Πικρού*, Εκδόσεις Γιάννη Οικονόμου.

Savidis G. P., *Cavafy, Gibbon and Byzantium*, 1966, In Μικρά καβαφικά, Α' Ερμής, 1985.

Ραγκαβής Κλέων, *Ιουλιανός ο Παραβάτης* (αποσπάσματα), Προλεγόμενα, «*Ιουλιανός ο Παραβάτης. Ποίημα δραματικών εις μέρη πέντε υπό Κλέωνος Ρ. Ραγκαβή, Γενικού Προξένου της Ελλάδος εν Ρωμανία, Αθήνησιν, εκ του τυπογραφείου Πέτρου Περρή, 1877 (σσ. θ' -ι', ιζ' -κζ' [από τα «Προλεγόμενα»] και 1-15 [απόσπασμα από την Α' Σκηνή του Α' Μέρους]*)». www.greek-language.gr (Portal for the Greek language- Modern Greek Literature).

Χριστοφιλοπούλου Αικατερίνη, *Βυζαντινή Ιστορία*, έκδοση Γ', εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1996.

Γ'. Π. Έλληνες συγγραφείς στην Αυστραλία

Γ'. Π. 1. Α. Γεωργία Ξενοφού

Κριτικό σημείωμα στο πεζογράφημα *Βήματα των ξενιτεμένων*

Μία εισαγωγή

Τα *Βήματα των ξενιτεμένων*, είναι το δεύτερο αξιολογικό μυθιστόρημα της Γεωργίας Ξενοφού. Στο πρώτο: *Ο κάμπος με τις πεταλούδες*, η ευαισθητοποιημένη συγγραφέας συγκεντρώνεται στην ιστορική περίοδο 1940-‘49, εκείνη του Β’ Παγκόσμιου Πολέμου, αλλά και του παράλογου ελληνικού αλληλοσπαραγμού που τον ακολούθησε. Για τον εμφύλιο πόλεμο ή ανταρτοπόλεμο ευθύνονται αναμφίβολα οι Μεγάλες Δυνάμεις, Αγγλία και Ηνωμένες Πολιτείες, καθότι όχι μόνον τον υπέθαλψαν αλλά τελικά υπήρξαν οι συντελεστές της τραγικής αυτής κατάστασης, που ωστόσο κατά τη δική τους άποψη, απέβλεπε στην δήθεν πρόληψη της διάδοσης του κομμουνισμού.

Οπωσδήποτε οι προσωπικές εμπειρίες της συγγραφέα υποβοήθησαν εδώ στη δημιουργία ενός κλίματος, που εγείρει τη συμπόνια για τον συνάνθρωπο-συμπατριώτη της συγκεκριμένης εποχής, αλλά και την οργή για τα άδικα που διέπραξαν οι Μεγάλες Δυνάμεις εις βάρος των μικρών και αδύνατων λαών, κάτι που δυστυχώς δεν απέλειπε, αλλά επικρατεί και συνεχίζεται με εξαιρετική θρασύτητα στις μέρες μας.

Η ελληνική ύπαιθρος, που από όσα έχουν συμβεί κατά καιρούς, φαίνεται να πληρώνει το βαρύτερο τίμημα στις καταστάσεις τέτοιου είδους, στο νέο πεζογράφημα της Ξενοφού, παρουσιάζεται τραγικά και μεγαλόσχημα. Πρόκειται για τη δυστυχή, μαζική μετανάστευση του 1950-‘60, που οπωσδήποτε ερήμωσε την επαρχία συμπληρώνοντας έτσι το καταστροφικό έργο του Β’ Παγκόσμιου Πολέμου και του Εμφύλιου που τον ακολούθησε.

Ως γνωστόν, μετά τον Β’ Παγκόσμιο Πόλεμο, στην επαρχία επικρατεί στέρση των πρώτων υλών και φοβερή οικονομική δυσχέρεια. Ετούτα επιδεινώνονται μετά τον Εμφύλιο Πόλεμο, καθώς τα συντριπτικά του αποτελέσματα, συντελούν στην ακόμη

μεγαλύτερη απομόνωση της επαρχίας και τον προβληματισμό των νέων κυρίως ανθρώπων, για την επιβίωση, μέσω της καλλιέργειας της γης, της βιοτεχνίας, των ποικίλων επιχειρήσεων και επιστημών. Ετούτα -τα μάλλον, προνόμια- αφορούσαν τους πολίτες που είχαν κάποια πρόσβαση στα πράγματα και κυρίως στα αστικά κέντρα.

Η συγγραφέας Γ. Ξενοφού, έχοντας ζήσει το δράμα των μεταναστών εκείνης της περιόδου, έρχεται να αποκαλύψει τις φιλτραρισμένες μέσα από το χρόνο, σχετικές εμπειρίες της στο πεζογράφημά της, *Βήματα των Ξενιτεμένων*.

“Βήματα ξενιτεμένων που άυπνοι γύρευαν λύσεις στα προβλήματά τους” (σ. 116).

Και ακόμη:

“Τα βήματά τους ακούγονταν γκραπ, γκραπ..., ήχος ξερός μέσα στην ήσυχη νύχτα. Ανάμεσα σε γη και ουρανό ένιωσαν εξαγνισμένοι...” (σ. 117).

Οι παραπάνω φράσεις μαρτυρούν την αγωνία και τον προβληματισμό του ξενιτεμένου, στην ξένη γη, που τον δέχεται, απλά και μόνο γιατί χρειάζεται εργατικά χέρια για τις δικές της και μόνο ανάγκες. Οι ανάγκες της χώρας για εργατικό υλικό μεταμορφώνεται σε εκμετάλλευση του ατόμου-μετανάστη, που επίσης πιέζεται από την αμεσότητα της ανάγκης του να πορευτεί στη δύσκολη ζωή του νέου τόπου και τρόπου ζωής. Η εκμετάλλευση του ατόμου-μετανάστη-εκμεταλλεύσιμης ύλης συνεχίζεται μέχρις ότου, ετούτο βρει τη δύναμη να λυτρωθεί από τα δεσμά της ανάγκης του, που πετυχαίνεται τελικά με την προσαρμογή του στο αντίξοο κοινωνικά, το άγνωστο και ψυχρό περιβάλλον «της χώρας της φιλοξενίας», με την οικονομική του πρόοδο, και με την εκμάθηση της γλώσσας. Με τα νέα του προσόντα-όπλα, επανακτά τις δυνάμεις του, και με την πεποίθησή του δημιουργεί τις συνθήκες ώστε να ενεργεί όχι πλέον σα μονάδα που αντιπαλεύει στο αρχικά αρνητικό γι' αυτόν κλίμα, αλλά ως μονάδα ομογενούς πλήθους και τέλος ως μέλος οικογενειακού συνόλου.

Αναμφίβολα ο “εξαγνισμός” του υπό τον ουρανό της ξενιτιάς, επιτελείται με τις νίκες του σε όλους τους τομείς: οικογένεια, οικονομική επιτυχία, επιτυχία των απογόνων του, επιτυχία των συμπαροίκων του ως μειονότητα, συμβολή στην ανανέωση και

συνέχιση της κουλτούρας του, συμβολή στην πολυεθνική Αυστραλιανή Κοινότητα, παράδειγμα προς μίμηση.

Με γλώσσα απλή, με δυνατές, ρεαλιστικές αλλά και αισθηματικές εικόνες, παρομοιώσεις και μεταφορές, η Γ. Ξενοφού αγγίζει τις ευαίσθητες χορδές του αναγνώστη και κάπου, κάποιος από αυτούς τους αναγνώστες αναμφίβολα ταυτίζονται. Το ελληνοχριστιανικό ήθος της συγγραφέα διαγράφεται έντονα και η προσκόλλησή της στα ελληνικά ήθη και έθιμα, έρχονται να υποσημειώσουν ίσως την ανάγκη της στροφής προς την κατεύθυνση την οποία υποδεικνύει. Στόχος της Ξενοφού, δεν είναι απλά να περιγράψει με μια πολύπλοκη ιστορία τα πάθη των ξενιτεμένων, αλλά να δώσει επιπλέον, ένα διέξοδο στους δικούς της προβληματισμούς, όπως εκείνη τους βίωσε και τους βιώνει ως μετανάστρια μεταξύ μεταναστών στην όμορφη Αδελαΐδα.

Θέμα και περιεχόμενο της ιστορίας : Η ιστορία της Ξενοφού γίνεται πειστικότερη, καθώς διαδραματίζεται στη Μελβούρνη, στο πολιτικό και κοινωνικό υπόβαθρο της συγκεκριμένης περιόδου, στην οποία την τοποθετεί.

Σε ετούτη εμπλέκονται έντεχνα, αρκετά πρόσωπα, άτομα οικογένειας και φίλοι. Πρωταγωνιστής είναι ο δεκαεννιάχρονος Δημήτρης, επαρχιώτης, που αφικνείται από την Ελλάδα στη μακρινή Αυστραλία, επιφορτισμένος με βάρη υπεράνω των δυνάμεών του: το προίκισμα των τριών αδερφάδων του. Το ξεριζωμά του, μόλο που θεωρητικά είναι προσωρινό, καταστρέφει τη γαλήνη και την ηρεμία του νέου από τη στιγμή που επιβαίνει το πλοίο της μετανάστευσης. Αφήνει πίσω του την οικογένειά του και το κορίτσι που αγαπά, χωρίς καν να σιγουρευτεί για την αγάπη της απέναντί του.

Στο πλοίο γνωρίζεται και συνδέεται με έναν γιατρό που έρχεται στην Αυστραλία ως φιλοξενούμενος Αυστραλών, τους οποίους η οικογένειά του, στην Κρήτη, στο Β' Παγκόσμιο πόλεμο, προστάτευσαν από τους Γερμανούς και βοήθησαν στην αντίστασή τους κατά των Γερμανών, όπως ο ίδιος αφηγείται πολύ αργότερα στον Δημήτρη και στην οικογένεια της θείας του, Μάρως. Ο γιατρός παίζει βασικό ρόλο στη ζωή του Δημήτρη, καθώς επίσης και η

οικογένεια της θείας του, αδερφής του πατέρα του, αλλά και οι φίλοι τους.

Ο Δημήτρης αφικνούμενος στη Μελβούρνη φιλοξενείται από τη θεία του Μάρω και σύντομα βρίσκει εργασία σε εργοστάσιο μπισκότων, με τη βοήθεια της θυγατέρας μακρινού συγγενή του συζύγου, της θείας του. Η Βλασία, όπως ονομάζεται η νέα έχει βεβαρημένο ηθικό παρελθόν, παρά το νεαρό της ηλικίας της. Η θεία του που ανησυχεί για τη σχέση των δύο νέων, διαπιστώνει με ανακούφιση ότι ο Δημήτρης συγκεντρώνεται στους στόχους του, που είναι η εργασία για την εξασφάλιση χρημάτων (για την αποκατάσταση των αδερφών του) αφενός και αφετέρου η επίδοσή του στην εκμάθηση της Αγγλικής, και εκείθεν η συνέχιση της εκπαίδευσής του, σε κλάδο της γεωπονίας.

Ο φίλος του ο Γιάννης, θύμα πλεκτάνης της Βλασίας, χάνει τη δουλειά του και ο Δημήτρης που θέλει ν' απομακρυνθεί από την ίδια την νέα, έρχεται και μένει μαζί με τον Γιάννη, στο σπίτι του Αντρέα, ενός νοικοκυρεμένου ανθρώπου, άτυχου στις γυναίκες. Ο Δημήτρης μιλά στον Αντρέα για την αδερφή του την Αρετή και βοηθά στο να αρχίσει μία σχέση ανάμεσά τους, με αλληλογραφία, που καταλήγει μετά από ένα χρόνο, στο γάμο.

Το επιχειρηματικό μυαλό του Γιάννη στο μεταξύ, και πριν ακόμη αφιχθεί η Αρετή από την Ελλάδα, για τον γάμο της με τον Αντρέα, βοηθά στην εξέλιξη και στην πρόοδο του δεύτερου. Ο Αντρέας ακολουθεί τις συμβουλές του Γιάννη και γνωστού του επιχειρηματία στην Αδελαΐδα, που ασχολείται με αγοραπωλησίες σπιτιών. Έτσι μεταφέρει τις επιχειρήσεις του από τη Μελβούρνη στην Αδελαΐδα. Ο Δημήτρης έρχεται μαζί τους στην Αδελαΐδα όπου βοηθά τον μέλλοντα γαμπρό του στο μαγαζί, βοηθά στις επιχειρήσεις του φίλου τους επιχειρηματία και ταυτόχρονα σπουδάζει γεωπονική. Στο μυαλό του πάντα βρίσκεται η Ανθούλα με την οποία ατυχώς, δε φαίνεται να τα πηγαίνει και τόσο καλά, σε σχέση με τα σχέδιά του.

Η περιπέτειά του Δημήτρη με δύο γυναίκες: τη γυναίκα ελευθέρων ηθών, του αριθμού δεκαεννέα και τη Βλασία, στο διάστημα της διαμονής του στη Μελβούρνη, του προξενούν αισθηματικές στεναχώριες και απογοητεύσεις. Η πρώτη αυτοκτονεί, καθώς η πραγματική της ζωή βρίσκεται σε σύγκρουση με τον

εσωτερικό της κόσμο, ενώ η δεύτερη γίνεται γυναίκα του όταν εγκαθίσταται στην Αδελαΐδα. Όλα αυτά οφείλονται στο γεγονός, ότι από καιρό έχει πληροφορηθεί από τα γράμματα των δικών του για τα αρραβωνιάσματα της αγαπημένης του Ανθούλας, και πιστεύει ότι τελικά θα πρέπει πιθανόν να έχει παντρευτεί. Ο γάμος του με την παράξενη Βλασία τελειώνει άδοξα, αφού αδιαφορώντας για το ήθος του Δημήτρη, δεν τιμά το γάμο τους.

Η Ανθούλα η μοναδική του αγάπη φαίνεται και πάλι να έρχεται στο προσκήνιο της ζωής του, πιο δυναμικά, καθώς ενώ είναι ελεύθερος πλέον από την άπιστη Βλασία, πληροφορείται για τα ευχάριστα νέα, σχετικά με τη ζωή και τα αισθήματα της αγαπημένης του, απέναντί του. Μια πολύ καλή πιθανότητα να παντρευτούν, διαγράφεται τώρα στον ορίζοντα, έστω κι αν τα πράγματα δεν ήταν ποτέ με το μέρος τους. Η Ανθούλα που χάλασε δύο αρραβώνες, επειδή αγαπούσε τον Δημήτρη, είχε κατηγορηθεί επανειλημμένα από τους γονείς του και κυρίως από τη μητέρα του, άδικα, όπως αποδεικνύεται. Η “Καπετάνισσα” τον κερδίζει τελικά με τη βοήθεια του γιατρού φίλου του, που ζει στην Ελλάδα με την ωραία του οικογένεια. Ο γιατρός ξεκαθαρίζει την ομιχλώδη κατάσταση γύρω από την υπόθεση “Ανθούλα”, τη σχέση της με τους άντρες, όπως είχε κατηγορηθεί, αλλά και την ψυχική της ισορροπία, για την οποία και νοσηλεύεται, ύστερα από το θάνατο του πατέρα της.

Για να παραμείνουν τα πράγματα ήρεμα, ο Δημήτρης αποφασίζει με τη βοήθεια της θείας του Μάρως, να φύγει για την Ελλάδα, κρυφά από φίλους και συγγενείς, για να παντρευτεί το κορίτσι του. Ερχόμενος στην Ελλάδα διαπιστώνει την αγάπη της Ανθούλας γι αυτόν, την τιμιότητα και την αγνότητα της. Αυτή με τη σειρά της, απολογείται για το θυμό της σε σχέση με τα κουτσομπολιά που κυκλοφόρησαν εις βάρος του, στο χωριό, ότι δηλαδή είχε μια ζωντοχήρα, εξηγώντας του έτσι, την παύση των επιστολών της τον τελευταίο καιρό.

Ο γάμος επισφραγίζει τη δυνατή αγάπη των δύο ταλαιπωρημένων νέων, που δεσμεύονται με την υπόσχεση να επιστρέψουν μεν στην Αυστραλία, αλλά για λίγο καιρό, και να επιστρέψουν πίσω για την πραγματοποίηση ενός μεγάλου ονείρου

και των δύο: Να βοηθήσουν, ώστε το ξεροχώρι τους να γίνει εύφορο με τη βοήθεια του γεωπόνου, τώρα πλέον, Δημήτρη.

Συμπεράσματα

Επιλέγοντας, μπορεί κανείς να πει, ότι η Γ. Ξενοφού δίπλα στα άλλα έργα της, με το δημιούργημά της *Βήματα των Ξενιτεμένων*, προσφέρει ένα δυνατό, ρεαλιστικό πεζογράφημα, με όλα εκείνα τα συστατικά για την αναγνώριση της προσφοράς της στην λογοτεχνία της ελληνικής διασποράς.

Βιβλιογραφία:

Georgia Xenophou *PACES OF STRANGERS*(Γεωργία Ξενοφού, *Βήματα των Ξενιτεμένων*), printed by Claxton Press, Adelaide South Australia, 1997.

Γ'. II. 2. Ερμα Βασιλείου

Γ'. Π. 2. Η Έρμα Βασιλείου και «ο Εμφύλιος Πόλεμος της Κορνηλίας Τρέππα»

Σύδνεϋ 2008

Εισαγωγή

Στο κείμενο «ο Εμφύλιος Πόλεμος της Κορνηλίας Τρέππα», γοητεύει ο τρόπος με τον οποίο η Ε. Βασιλείου¹⁴⁹, με άξονα ένα βασανιστικό ερωτηματολόγιο ανασκαλεύει το είναι της. Δημιουργεί έτσι ένα ενδιαφέρον κλίμα μέσα από το οποίο «αποδεσμεύεται» σε προσωπικό επίπεδο, παρόμοια όπως και στην λοιπή ποιητική της συλλογή. Σε μορφή πεζού ανάμεσα στην πληθώρα των στίχων του τόμου, το κείμενο αποτελεί ενδεικτικό στοιχείο της ανήσυχης φύσης της, η οποία πέρα από την επίμονη τάση της να θέλει να επιφανειοποιήσει κάθε τι που την «καίει», ενσυνειδήτως σοκάρει τον μυστικοφανή, τον αδιάλλακτο, τον σοβαροφανή αναγνώστη ή ακόμη και τον αναγνώστη που ειλικρινής προσπαθεί να καταλάβει αυτού του είδους το δόσιμο της ιδιόμορφης φύσης της συγγραφέα.

Μορφολογία: Το καλογραμμμένο κείμενο έντεχνα καρυκεύεται με λέξεις παρμένες από την κυπριακή διάλεκτο. Η ποιήτρια που επίπονα εξακολουθεί να σκύβει πάνω από το γλωσσικό ιδίωμα της κύπριας γης, το κατέχει στο αξιόλογο επίπεδο της γλωσσολόγου. Η τεχνική της δίνει μία ιδιάζουσα γεύση και σπιρτάδα στο στρωτό και απαλλαγμένο από δυσανάγνωστα στοιχεία, ελληνικό κείμενο. Αυτό, και πέρα από την τεχνική της, γνωστοποιεί και υπογραμμίζει ή και ενθυμίζει στον αναγνώστη την εθνική ταυτότητά της, και αναμφίβολα αποτελεί άσφαλο τρόπο στην εκ νέου οριστικοποίηση ή επαναβεβαίωση της καταγωγής της κυπριώτικης γλώσσας, στην Κύπρια γη. Εδώ τον 12^ο αι. π. Χ., κατέφθασαν τα κατάλοιπα των Δωρικών φύλων, που εγκαθιδρύθηκαν στη νήσο,

¹⁴⁹ Η σύντομη αυτή μελέτη αποτελεί αναφορά στο κείμενο της Έρμας Βασιλείου «ο Εμφύλιος Πόλεμος της Κορνηλίας Τρέππα», που εμπεριέχεται στον πρώτο από τους δύο τόμους της ποιητικής συλλογής της: *η Αγγελιοφόρος*. Έρμα Βασιλείου, *Η Αγγελιοφόρος*, Α Τόμος, εκδ. ΕΚΕΜΕ, La Trobe University, Melbourne, 2003.

ταυτόχρονα με την κυρίως Ελλάδα και την έχρισαν γη ελληνική. Παράλληλα η κυπριώτικη γλώσσα είναι διάσπαρτη με γλωσσικά στοιχεία, που επιβεβαιώνουν ότι πέρα από τη καταγωγή της, πέρα από το γεγονός ότι πρόκειται για εξελιγμένη, στους αιώνες, δωρική διάλεκτος, εμπεριέχει τύπους και ιδιώματα που προέρχονται από τις γλώσσες αλλοεθνών περαστικών ή κατακτητών που τη δοκίμασαν στο διάβα του χρόνου. Το πεπρωμένο της Κύπρου υπήρξε τραγικό, καθώς από τον 12^ο αι μ. Χ. δοκιμάζεται από επιδρομείς και κατακτητές.

Υπόθεση: Υπάρχει μία σκιά στην ύπαρξη της βαθυστόχαστης Κορνηλίας. Δεν πρόκειται για φαντασίωση ή εσκεμμένη προσπάθεια εντυπωσιασμού. Αφορά μία ενσυνείδητη ανάγκη, μία ειλικρινή περιέργεια, που όμως έχει βαθιά σημασία για την Κορνηλία. Τοποθετεί τις αξίες στη ζωή της εκεί που την καθοδηγεί ο Νους και το συναίσθημα, και όπως βούλεται τελικά, ώστε να απαλλαγεί από αυτή την ενοχλητική αβεβαιότητα. Ο εσωτερικός πόλεμος της Κορνηλίας, ο αποκαλούμενος «εμφύλιος», είναι ο αγώνας μιας θηλυκής ύπαρξης, που απεγνωσμένα αναζητά να ξεκαθαρίσει μέσα της ερωτηματικά που την βασανίζουν από παλιά, από γενιές που στο πέρασμα των αιώνων, άφησαν ελάχιστα ως τίποτα, ίχνη και κατάλοιπα που δημιουργούν ανάκατα συναισθήματα, και ένα κλίμα που να προκαλεί άγχος. Το να ψάχνει κανείς στο παρελθόν, χωρίς να κατέχει στέρεα στοιχεία πέρα από ένα οικογενειακό επίθετο, ή έστω κάποια ελάχιστα στοιχεία βασισμένα σε λέξεις ή ονόματα, σημαίνει το κάρφωμά του στο κατώφλι ενός λαβυρίνθου χωρίς μίτο.

Το ερωτηματολόγιο της Κορνηλίας αφορά τις ρίζες της: «Αντικείμενο οι ρίζες, οι ρίζες που πρέπει να ελέγχονται τόσο περαστικά σε καθημερινή όμως βάση...»¹⁵⁰ δηλώνει. Η αγχώδης αναζήτηση δοκιμάζει και δαμάζει την επιμονή και την υπομονή της, καθώς ετούτη εξελίσσεται από προσπάθεια για έρευνα χάριν του Σκοπού, σε ευχή για δύναμη και κουράγιο. Τα στοιχεία αυτά αναβλύζουν σε όλο το κείμενο, ακόμη και όταν, από καθαρή

¹⁵⁰ Έρμα Βασιλείου, *Η Αγγελιοφόρος*, Α Τόμος, Εκδόσεις ΕΚΕΜΕ, 2003, ο. π., σ. 105.

συνήθεια, καλοπιάνει με ευφημισμούς τα στοιχεία της φύσης. Για πολλούς η ελπίδα και η πίστη στην εξ ουρανού παραμυθία και εύνοια ή στην εκ φύσεως χάρη -και τα δύο αυτά αντλούνται τελικά εκ των ένδον-, εφόσον και όταν λείπουν οι πραγματιστικές ικανότητες -κυρίως η οικονομική- για να ταξιδέψει και να ερευνήσει προσωπικά, σκαλίζοντας αρχαία μητρώων σε ξένα ληξιαρχεία... μακριά κάπου στον κόσμο... στην Ευρώπη, ίσως... είναι ουτοπία!

Το ερώτημα κλειδί της Κορνηλίας: «Τι είναι; Ποια είμαι. Μπορεί κανείς να μου πει σ' αυτή την πολιτεία;»¹⁵¹, προβάλλεται ως πραγματική ανάγκη εκείνου που ενδιαφέρεται για το άτομό του, αλλά που δεν έχει αρκετά στοιχεία ώστε να στηριχτεί σε αυτά και να αρχίσει την έρευνά του, για να διεισδύσει στο οικογενειακό του παρελθόν και να ανακαλύψει από πού κληρονόμησε όλα τα στοιχεία που συνθέτουν τον ψυχισμό και την προσωπικότητά του.

Σκοπός λοιπόν των στοχασμών της Κορνηλίας, στοχασμών που ομολογουμένως καθηλώνουν, δεν είναι απλά και μόνο «οι ρίζες». Επεκτείνεται επίσης και στην εξιχνίαση μυστηρίου που καταδυναστεύει την Κορνηλία και την οδηγεί σε ένα ακόμη κανάλι αδιεξόδου, σοβαρότερου ίσως από το αρχικό, αν και πάντα συνδεδεμένο μαζί του: η ηρωίδα καταβάλλει προσπάθεια για να κατανοήσει τον εαυτό της, τις ορμές της, τις ανάγκες της, τις ικανότητές της, τη δύναμή της και τη θέση της στην Αυστραλιανή κοινωνία.

Το ερώτημα που τίθεται και πάλι είναι από πού θα πρέπει να ξεκινήσει η ηρωίδα για να καταλήξει σε κάποια συμπεράσματα; Και όπως η ποιήτρια αρχίζει και ξετυλίγει το κουβάρι του σκεπτικού της Κορνηλίας, ο αναγνώστης κατανοεί και ίσως ακόμη και ταυτίζεται με το αδιέξοδο της γυναίκας που ψάχνει, που ερευνά, χωρίς να επιβραβεύονται οι επιδιώξεις της, τελικά.

Η Κορνηλία, είναι μόνη σε ετούτη την προσπάθεια, σε αυτόν τον αγώνα. Δεν υπάρχουν νικητές ή ηττημένοι σε έναν εσωτερικό πόλεμο: ο ίδιος ο εαυτός αντιπαλαίει μέρος του σε μία πάλη αντίδρασης και συνθηκολόγησης. Ο άνθρωπος που

¹⁵¹ Έρμα Βασιλείου, *Η Αγγελιοφόρος*, Α Τόμος, ο. π., σ. 106.

ταλαιπωρεί τον εαυτό του με ερωτηματικά, αναπάντητα τελικά, εξελίσσεται σε ανταγωνιστή ή και τιμωρό της αδυναμίας του.

Η μεγάλη πόλη στην οποία ζει η Κορνηλία, η Μελβούρνη, δεν νοιάζεται για τον καθένα χωριστά, παρά για το σύνολο. Είναι το χαρακτηριστικό των σημερινών μεγάλων πόλεων. Επιπλέον είναι θηλυκός άνθρωπος. Δεν έχει τις ευκαιρίες που θα ήθελε. Η προσωπική και κοινωνική απελευθέρωση είναι δυνατόν να αποτελεί τον απραγματοποίητο στόχο μιας ολόκληρης ζωής. Πώς στέκεται η θηλυκή παρουσία στη σημερινή κοινωνία χωρίς τον άντρα στο πλευρό της ή χωρίς ένα δυνατό οικονομικό υποστήριγμα; Είναι γνωστό ότι η απτή πραγματικότητα δεν είναι ευοίωνη. Από εδώ πηγάζει το αίσθημα της απόρριψης της ηρωίδας και εδώ γίνεται μία σημαίνουσα διάκριση: τονίζεται ότι ετούτο το αίσθημα οφείλεται όχι τόσο στην συμπεριφορά των ξένων, όσο στην αντίστοιχη των δικών. Διαγράφεται επομένως ένα έντονο παράπονο, σε μία ήπια ή μάλλον αδύναμη μορφή. «Ποιος αξίζει να γνωρίζει τόσο πολύ τη λεπτομέρεια της ίνας της καρδιάς του; Αφού έτσι κι αλλιώς, με τους πολλούς θα τον χωρέσουνε σε κάποια αυξανόμενη ή μειούμενη ομάδα. Το σωστό είναι να βρει την κατάταξή του μόνος του κι αν έτσι έχει αποφασίσει, τότε ο δρόμος της έρευνάς του τον έχει ήδη βγάλει από την ομάδα και τον έχει κάνει μια μονάδα αξίωσης»¹⁵², παρηγορείται με τη πίστη της που οφείλεται στην εμπειρία της και που στέκεται κοντά στην αλήθεια των πραγμάτων της εποχής, στο συγκεκριμένο χώρο όπου κινείται η δημιουργός, πάντα στην Μελβούρνη.

Η ποιήτρια Ε. Βασιλείου, έχει αναρριχηθεί σε βαθμίδα ύψους. Είναι επιβεβαιωμένο ότι το αποτέλεσμα είναι δική της πράξη, ότι οφείλεται στην ικανότητά της, στη δική της ψυχική δύναμη και όχι σε κάποια ξένα, στιβαρά ή άλλα, χέρια, που ανοίγουν πόρτες και απονέμουν δάφνες με τρόπο που στην ουσία απαξιούν τον παραλήπτη τους και ίσως ακόμη τον γελοιοποιούν.

Ο χρόνος που παίρνει πολλές μορφές και ιδιότητες στους ποιητές, αποδεικνύεται και εδώ, παρά την προσπάθεια συμφιλίωσης της ποιήτριας μαζί του, ψυχοφθορέας και αδιόρθωτα

¹⁵² Έρμα Βασιλείου, *Η Αγγελιοφόρος*, Α Τόμος, ο. π., σ. 95.

απάνθρωπος: «μη που πετάξετε χωματιές στα μάτια»¹⁵³ παρακαλεί. Η δυνατή –από τα συμφραζόμενα- λέξη «χωματιές», αποτελεί αναφορά στην ελληνορθόδοξη παράδοση: το σκόρπισμα, η χούφτα, το χώμα, εκ μέρους των παρισταμένων σε τελετή ταφής νεκρού.

Ο φόβος του θανάτου δεν είναι απλά φόβος απώλειας της ζωής. Το σπουδαιότερο μέρος αυτής της ανθρώπινης πραγματικότητας, του διανοούμενου, είναι το σταμάτημα της όποιας δημιουργίας, της προσφοράς, της επικοινωνίας με τους άλλους και κυρίως με τις ομόπνοες - αδερφές ψυχές. Όπως όλοι οι διανοούμενοι η ποιήτρια εκφράζει την αγωνία της για το «τετέλεσται» που διακόπτει τη συνέχεια, που αφήνει ημιτελές το έργο, ένα έργο, μία σκέψη στο χαρτί... Θέλει να ζήσει για να ξεχρεώσει το χρέος της, αυτό που θεωρεί ότι οφείλει ως διανοούμενη σ' ετούτον τον κόσμο, που δε φαίνεται να καταλαβαίνει από κορεσμό, καθώς αδυσώπητα μοιραίος ο Χάρος απαγάγει τη μία προσωπικότητα μετά την άλλη και άλλοι καλύτεροι ίσως καταλαμβάνουν την κενή θέση του προηγούμενου.

Έτσι η τραγική Κορνηλία Τρέππα, η ταυτόσημη με την ποιήτρια, ζώντας στον ολοδικό της κόσμο, προσπαθεί με ευφημισμούς κι ευχές να απομακρύνει από πάνω της τον άμεσο κίνδυνο της αποδημίας της στον Κάτω Κόσμο και ας γνωρίζει καλά πως πρόκειται για αναβολή μόνο. Αναζητά την ουτοπία σε έναν χώρο που αιωρείται ανάμεσα στο παρελθόν, στο παρόν και στο μέλλον, γεννώντας έτσι ένα απροσδιόριστο τρισδιάστατο χρόνο. Τελικά, η δονκιχωτική ηρωίδα εκτελεί ένα νοερό ταξίδι στο παρελθόν, παλεύει με την αόρατη υπόσταση του παρελθόντος στο υπεράνθρωπο εγχείρημα ν' ανοίξει τις πύλες της ανύπαρκτης-ύπαρξης, που τις κρατούν βαριά αλυσοδεμένες η παράδοση και ο μύθος.

Η προσπάθεια που εξαντλεί ψυχοσωματικά, αποβαίνει στην ουσία μία ιερά αποστολή ανίχνευσης στοιχείων που να μπορούν επιτέλους να στέκουν ιστορικά στο χρόνο και που όμως γαντζώνονται στο ξενικό, το μάλλον Ιταλιώτικο - Βενετσιάνικο

¹⁵³ Έρμα Βασιλείου, *Η Αγγελιοφόρος*, Α Τόμος, ο. π., σ. 106.

όνομα: Τρέπλα. «Πολλά κλαριά ανήκουμε σ' αυτό το δέντρο από Ιταλοί, Γάλλοι, Άγγλοι, ό,τι πεις μέσα είσαι»¹⁵⁴, λέει εντελώς αναπάντεχα η άγνωστη της Μελβούρνης, αναφέροντας τον πάππο της πίσω στην Αγγλία, που φέρει το επίθετο Τρεπλ. Η Κορνηλία οδύρεται: «Και Κύπριοι είπα μέσα μου.... Και γιατί να συμβαίνουν μόνο σ' εμένα αυτά;»¹⁵⁵, αναρωτιέται και έρχεται στο προσκήνιο η δημιουργός του κειμένου, η Έρμα Βασιλείου, η οποία στην πορεία της αναζήτησης για την εξιχνίαση του παρελθόντος, την διαπίστωση των ριζών της φαμίλιας της, ξόδεψε αφειδώς τον εαυτό της.

Η αγωνιώδης προσπάθεια για τις διαπιστώσεις των συγκυριών, οδηγούν σ' ένα στίγμα, στο προϊόν του σήμερα, την Ε. Βασιλείου, χωρίς να σταματούν εκεί. Η αέναη έλξη του παρελθόντος, που γνωστό - άγνωστο και τανάπαλιν, ανεβοκατεβάζει σε κλίμακα τη χαρά, τη λύπη, την αγωνία, το άγχος, τη γοητεία, τον έρωτα, την αγάπη, την απογοήτευση, την αποδοχή ή την απόρριψη, συνυφαίνεται αναπόφευκτα, αδιόρατα με το πολυσήμαντο παρόν, ή μήπως το όχι τόσο σημαντικό τελικά, αφού η Κορνηλία Τρέπλα, αναζητάει πέρα από την ανίχνευση των ήλων, την προέλευσή της, την ταυτότητα κάτι περισσότερο: αν είναι ευγενής ή κοινή θνητή. Δικαιολογείται η αγωνία του αποτελέσματος της ανακάλυψης, της διαπίστωσης και επιβεβαίωσης των ριζών ενός, καθώς είναι γνωστό ότι πρόκειται για μία ιστορική περιπέτεια στο παρελθόν, ένα σκληρό κάποτε ταξίδι στις δεκαετίες ή και στους αιώνες. Που οδηγεί; Κάποτε επιβραβεύεται και άλλοτε φτάνει σε έναν γόρδιο κόμπο που οπωσδήποτε δεν κόβεται - λύνεται με μια σπαθιά. Η Κορνηλία δεν είναι βέβαια για τις ρίζες της. Και από το επίπεδο της απογοήτευσης και της ψυχικής πτώσης όπου παγιδεύεται, έρχεται ο Νους και δυνατός την προωθεί στην ανάταση: αν αυτό την λυπεί βαθιά, υπάρχει και ένα διέξοδο: να αρκεστεί στα στοιχεία που κατέχει και να είναι ευτυχής με ό,τι γνωρίζει. Η ζωή συνεχίζεται ούτως ή άλλως και η ηρωίδα οφείλει για τον γλυτωμό της, να

¹⁵⁴ Έρμα Βασιλείου, *Η Αγγελιοφόρος*, Α Τόμος, , ο.π., σ. 104.

¹⁵⁵ Αυτόθι, σ. 104.

αποφασίσει να ξεπεράσει το πρόβλημά της, από την προσκόλλησή της και να συγκεντρωθεί στα θετικά...

Το κυνήγι για την ανακάλυψη-αποκάλυψη των ριζών αποτελεί για την Κορνηλία μία προσπάθεια, μία περιπέτεια, μία περιπλάνηση τελικά που δεν χαρίζει στεφάνια. Η γαλήνη που επέρχεται τελικά με την υποχώρηση των 'θέλω' και των 'επιμένων', είναι η αμοιβή του λογικού συμβιβασμού της ψυχής και του Νου. Καταλήγει πως ό,τι κι αν είναι αυτή, περισσότερη σημασία έχει η Κυπριώτις γη, που περιγράφεται με λατρεία, ως η Κύπρις Αφροδίτη στην κυριολεξία, που εξακολουθεί να κρατά αιχμάλωτη με την σαγήνη της, την εν εξορία -έστω εκουσίως- δημιουργό, μία εξορία που ευοίωνη, κατόρθωσε να τιθασεύσει μέρος της περιπετειώδους φύσης της. Ο τόπος, η καταγωγή, ο χρόνος και το πεπρωμένο ενσωματώνονται στο ακόλουθο: «Τρέπλα σ' αγαπώ, κι εσένα Αραγωνία. Βενετία και Φριούλι σας έχω φυλακτό. Κι εσένα Αυστραλία. Κι εσένα κάμπε του Καυκάσου. Σας αγαπώ μ' ελληνικές λέξεις»¹⁵⁶.

Αφ' εαυτού ορμώμενη η ποιήτρια, συνθηκολογεί με το παρελθόν για να μπορεί να πορευτεί ειρηνικά στο μέλλον, μέσα σε μία άλλη γη, την Αυστραλίδα, την ανέλπιστα βοηθητική, αναγνωρίζοντας τον ρόλο της: του πολίτη της Υψηλίου και τη βαθιά ανθρωπιστική φύση της, πίσω από την ανθρώπινη υπόστασή της.

Βιβλιογραφία, Βοηθήματα

Έρμα Βασιλείου, *Η Αγγελιοφόρος*, Α Τόμος, εκδ. EKEME, La Trobe University, Melbourne, 2003.

Ι.Παπασταύρου, *Αρχαία Ιστορία*, Εκδ. 'Η Περιστέρα', Στοά Ιπποκράτους 13, Αθήνα 1963 (Δωριείς, σ. 128 κεξ., σ. 131 κεξ.).

Jean – Paul Sartre, *Basic Writings*, by Stephen Priest, Routledge London and New York, 2001, pp. 89-93.

Φρίντριχ Ενγκελς, *Η Καταγωγή της οικογένειας και του κράτους*, Μαρξιστική Σκέψη 7, εκδ. Θεμέλιο, 1995, σσ. 50-54.

¹⁵⁶ Έρμα Βασιλείου, *Η Αγγελιοφόρος*, Α Τόμος, ο. π., σ. 111.

Γ'. Π.3. Διονυσία Μούσουρα - Τσουκαλά

Άνθρωπος, φύση, ανθόκοσμος στο έργο της Διονυσίας Μούσουρα - Τσουκαλά

Η πρώτη γνωριμία μου με την Διονυσία Μούσουρα: Η πρώτη γνωριμία μου με την Διονυσία - Τσουκαλά, τη Ζακύνθια λογοτέχνιδα που ζει στη Μεμβούρνη, έγινε μέσω της συμμετοχής της: *Σκυφτές Ανεμώνες*, στο βιβλίο *Τετραλογία: Ποίηση*¹⁵⁷. Αργότερα, στο ηλεκτρονικό περιοδικό *Αναγνώστης*, διάβασα μία εισαγωγή για την πεζογραφία της στο βιβλίο της *Εκ Φιόρε και εξ Αντιπόδων* και κάποιες από τις μικρές ιστορίες που εμπεριέχονται εδώ, εναλλακτικά.

Πρόσφατα (έτος 2008), είχα την τύχη να διαβάσω τα τρία βιβλία που η Δ. Μούσουρα έχει εκδώσει μέχρι στιγμής: *Ο Κραταιός Νόστος*¹⁵⁸, *Εκ Φιόρε και εξ Αντιπόδων*¹⁵⁹ και *Εν τη πόλει της Μεμβούρνης*¹⁶⁰. Εντυπωσιασμένη από το περιεχόμενο των βιβλίων της αποφάσισα να ασχοληθώ με την ύλη τους, να εμβαθύνω έτσι την πρωταρχική επαφή μου και να λεπτολογήσω σχετικά, μέσα από μία στενότερη επικοινωνία μου με την διανοήση της δημιουργού.

Η δουλειά της Δ. Μούσουρα, αποκαλύπτει αυτό που κατ' εξοχήν, είναι, μία δημιουργός - νοσταλγός¹⁶¹: Δύο από τις ποιητικές της δημιουργίες: *Τση Ζάκυθος* και *Νοβιτές*¹⁶²,

¹⁵⁷ *Σκυφτές Ανεμώνες* στο βιβλίο: *Τετραλογία Ποίηση, Σούλα Μούσουρα - Τσουκαλά, Γιάννης Αιάσκος, Άντρια Γαριβάλδη, Γιάννης Κατσαράς*, εκδόσεις «Ναυτίλος» 1996, σς. 13-34.

¹⁵⁸ Διονυσία Μούσουρα - Τσουκαλά, *Ο Κραταιός Νόστος... σε πεζό ρυθμό*, PMIT University, Greek-Australian Archives Publications, Melbourne 2000.

¹⁵⁹ Δ. Μούσουρα - Τσουκαλά, *Εκ Φιόρε και εξ Αντιπόδων*, ιστορίες, Εκδόσεις Τσώνη, Μεμβούρνη 2005.

¹⁶⁰ Δ. Μούσουρα - Τσουκαλά, *Εν τη Πόλει της Μεμβούρνης- Words and Memories in Melbourne*, ποίηση στην Ελληνική με μετάφραση στην Αγγλική από τους Dean Kalymniou and Chrisoula Nikolaou, Εκδόσεις Τσώνη, Μεμβούρνη 2007.

¹⁶¹ Αυτόθι, ποίημα: Ζάκυθος, σ. 114.

¹⁶² Αυτόθι, σσ. 24-34.

επιβεβαιώνουν την επιπλέον ικανότητά της ως προς τη χρήση ονομάτων και διαλεκτικών στοιχείων της τοπολαλιάς της ιδιαίτερης πατρίδας της, της εύφημης νήσου των Επτανήσων Ζακύνθου ή Τζάντε ή Φιόρο του Λεβάντε. Η Δ. Μούσουρα υπογραμμίζει με χαρακτηριστικό τρόπο, την ανάγκη της να μην αποκοπεί από το αγαπημένο, το παλιό - παραδοσιακό, το προσφιλές και οικείο. Αυτά τα άκρως ζωτικά στοιχεία, έχουν καταγραφεί στη μνήμη της και συνυφασμένα με τις αναμνήσεις της, ανασύρονται και ξαναζωντανεύουν με χαρακτηριστικά ευλαβική προσκόλληση και με ξεχωριστή έμφαση σε συγκεκριμένα γεγονότα ή πρόσωπα. Ετούτη η διαδικασία, ως αυτόνομη, δρα με διττή κατεύθυνση: σωτήρια αφενός, καθώς συντρέχει την δημιουργό ως προς την κατάλυση του στοιχείου που τονώνει το ηθικό της, και αφετέρου ως ενέργεια η οποία ενισχύει την πεποίθησή της ότι δεν έχει χάσει τον παλιό εαυτό της, με την απομάκρυνσή της από την Ζάκυνθο, ότι ουσιαστικά αποτελεί συνέχεια του αλλοτινού της εαυτού, έστω κι αν διάγει τον βίο της σε αλλότρια εδάφη. Επομένως η μνήμη, δώρο αφ' εαυτής της φύσης του ανθρώπου, ενεργεί ως ομφάλιος λώρος που συνδέει ανένα τον «ξένο» με το παρελθόν του και ενεργεί καθόλα ευεργετικά, επ' αυτού.

Οι ποιητικές δημιουργίες της Δ. Μούσουρα: Συχνά οι ποιητικές δημιουργίες της Δ. Μούσουρα¹⁶³ χαρακτηρίζονται από έντονο συναίσθημα, χαρακτηριστική ευαισθησία, καλυμμένη νοσταλγία και κατά συνέπεια λυρισμό¹⁶⁴. Οι δημιουργίες της: *Τση Ζάκυνθος, Νοβιτές, Δεκέμβρης δίχως χιόνια, Γυρισμός, Η θάλασσά μου, Θύμηση, Ζάκυνθος, Το κοιμητήρι της Πόχαλης, Στους Τυχερούς* (χαιρετίσματα στην Ζάκυνθο από Αυστραλία) *Το παλιό Πηγάδι*, εκπροσωπούν χαρακτηριστικά αυτή τη πολύτροπη νοοτροπία. Είναι εύκολο για τον ομόπνοο αναγνώστη να ταυτιστεί με την ποιήτρια, καθώς ως φαινόμενα το συναίσθημα, η ευαισθησία, η νοσταλγία ή ο λυρισμός χαρακτηρίζουν εκείνους που

¹⁶³ Στο βιβλίο ποίησης της Δ. Μούσουρα - Τσουκαλά: *Εν τη Πόλει της Μελβούρνης*.

¹⁶⁴ Κ. Αμανατίδης, *Διονυσία Μούσουρα - Τσουκαλά, Μία ζακυνθινή ποιήτρια στην Μελβούρνη*, περιοδικό *Ο Λόγος*, τεύχος 21, 2008, σ. 10.

όχι απλά ξεριζώνονται από την γη τους, αλλά κυρίως σπρώχνονται εκ των πραγμάτων να ξεριζωθούν από τον πρωτόγεννο εαυτό τους. Όμως καθώς δεν αποστασιοποιείται ουσιαστικά από το παρελθόν του, αισθάνεται την ανάγκη της εξομολόγησης που πετυχαίνει τον συμβιβασμό του άλλοτε με το τωρινό. Αυτού του είδους οι δημιουργίες εκφράζουν και πληρούν και τη δική του ανάγκη της μνημόνευσης και της εξωτερίκευσης των πληγών της μεταφύτευσής του σε ξένη γη, έστω, κι αν έτσι ακόμα, δεν πρόκειται να επουλωθούν.

Η ευαισθησία της Δ. Μούσουρα : Πέρα από την αγάπη της για την Ζάκυνθο, η Δ. Μούσουρα διακρίνεται για την έντονη ευαισθησία της προς οτιδήποτε αφορά τον συνάνθρωπο και την κοινωνία που τον περιβάλλει. Τα ποιήματά της¹⁶⁵ και κυρίως οι μικρές ιστορίες της¹⁶⁶, χαρακτηρίζονται για την πληθώρα αναφορών στον συνάνθρωπο εν γένει και άσχετα με τον τόπο ή χρόνο, στις ανάγκες και στα δεινά του, γεγονός που οδηγεί τον μελετητή σε εκτενέστερη ανάλυσή τους, για τη σωστή τοποθέτησή τους.

Η Δ. Μούσουρα συμπαθεί με τον συνάνθρωπο που αδικείται στο άμεσο ή ευρύτερο κοινωνικό - πολιτικό - οικονομικό περιβάλλον¹⁶⁷ και κατά συνέπεια υποφέρει. Συμπάσχει και επιχειρεί υψώνοντας τη φωνή της, να επισημάνει τις οδυνηρές συνθήκες τινών, που ο άνθρωπος της καθημερινότητας -κυρίως της νεότερης γενιάς-, απορροφημένος στον καθημερινό αγώνα του της επιβίωσης, τις παραβλέπει. Την χαρακτηρίζει λοιπόν ανθρωπισμός, έγνοια για τον συνάνθρωπο, ένα από τα ελάχιστα ευοίωνα αγαθά που εξακολουθούν να υπάρχουν και διακρίνει τους ευαίσθητους του Πλανήτη.

¹⁶⁵ Δ. Μούσουρα - Τσουκαλά, *Εν τη πόλει της Μελβούρνης*, ο.π., σσ. Ποιήματα: *Κράτησα μόνο* σ. 52, *Ατέλειωτη βροχή* σ. 56, *Μπαλλάντα για Σεπτέμβρη* σ. 58, *Φθινόπωρο* σ. 62, *Εις Αναγνώρισιν* σ. 104, κτλ.

¹⁶⁶ *Ήσυχες Μέρες* σ. 39, *Το Μυστικό της κυρά Μαρίας* σ. 83, *Το Τέλος της Μικρής μας Συντροφιάς* σ. 131 κτλ. Δ. Μούσουρα - Τσουκαλά, *Ο Κραταιός Νόστος*, ο. π., Επίσης το *Απερίγραπτη Συντριβή*, από το βιβλίο της Διονυσίας Μ.Τ., *Εκ Φοιόρε και εξ Αντιπόδων*, σ. 129.

¹⁶⁷ Δ. Μούσουρα - Τσουκαλά, *Ο Κραταιός Νόστος*, ο. π., *Η Τρελλή της Γειτονιάς*, σ. 29.

Ο πηγαίος λυρισμός της Δ. Μούσουρα, και ο ρεαλισμός :

Παρά τα προηγούμενα στοιχεία που δίπλα στη νοσταλγία της δημιουργού Δ. Μούσουρα ενεργούν και ως ένδειξη του πηγαίου λυρισμού της, ο ρεαλισμός αποτελεί το βασικό ατού του συγγραφικού έργου της. Ποιος χρειάζεται τη στείρα αισιοδοξία όταν η ζωή στην ουσία είναι ένας αέναος αγώνας για την επιβίωση και σε όλες τις εκφάνσεις της τελικά; Ο ρεαλισμός που χαρακτηρίζει την πεζογραφία της, δεν είναι παρά η καθημερινότητα του ανθρώπου, μέσα στο δοθέν κοινωνικό του πλαίσιο. Ο άνθρωπος παρά την προσπάθεια που καταβάλλει, δύσκολα βρίσκει διέξοδο. Εμφανίζεται λοιπόν περιθωριοποιημένος στην εξωτερική, γκριζα, απρόσωπη ζώνη της κοινωνίας. Κι ακόμη όταν η ζωή του παίρνει κάποια αισιόδοξη καμπή, κάποια άλλη ανάγκη ή ένα νέο στενό θα αναδυθούν απρόσκλητα στην πορεία του και θα τον αναγκάσουν να πληρώσει.

Εκείνο που καταβάλλει τον άνθρωπο είναι η ανωφερής πορεία του στη ζωή. Δεν πρόκειται για πλατεία ή ευθεία οδό ώστε να μπορεί να προβλέπει, να οικειοποιείται μαζί της και να ακολουθεί με ηρεμία την γήινη πορεία του. Παρά ταύτα, πέρα δηλαδή από την ρεαλιστική απαισιόδοξη μορφή των πραγμάτων, ο άνθρωπος είναι πλασμένος έτσι ώστε να βρίσκει αίτια και λόγους να ξεκουράζεται στην τραχεία πορεία του, δηλαδή την κάποια αναλαμπή ικανοποίησης ή ευτυχίας που προέρχονται είτε από το άμεσο περιβάλλον του είτε από το ευρύτερο. Παρηγορείται επίσης στο άκουσμα προβλημάτων συνανθρώπων του, παρομοίων με τα δικά του, επειδή διαπιστώνει ότι τα δεινά είναι κοινά στους ανθρώπους και ότι αυτό που λυρικά και ευοίωνα αποκαλούμε ευτυχία, δεν παρουσιάζεται αμιγές ατυχίας ή δυστυχίας. Πόσοι άνθρωποι μπορούν να πουν με βεβαιότητα ότι δεν υπάρχει είδος αγκαθίου στη ζωή τους... Τότε πρόκειται για υπεραισιοδοξία και αυτό έρχεται η Δ. Μούσουρα, να επιβεβαιώσει.

Η Φύση : Η φύση μόνη εκείνη, είναι ίσως που τελικά παραμένει πιστή στην εικόνα και στην ουσιαστική υφή της και χωρίς προσπάθεια, γεμίζει τον άνθρωπο και τα ζωντανά, με αισιοδοξία.

Εξαρτημένη από τον ήλιο, κατ' επανάληψη έχει αποδειχτεί σοφή, καθώς ακόμα και όταν θεωρείται ότι τιμωρεί την απερισκεψία του ανθρώπου, εξακολουθεί να συμβαδίζει μαζί του στον Πλανήτη ή έτσι τουλάχιστον παρουσιάζεται ότι κάνει μέχρι στιγμής. Κατά συνέπεια εμπνέει την πίστη στην ομορφιά και στην καλοσύνη κι αυτής της ανθρώπινης ψυχής. «Πώς;» Ίσως ρωτήσει κάποιος. Είναι απλό: ο άνθρωπος που αγαπάει τη φύση -ιδιαίτερα τα λουλούδια- δεν μπορεί παρά να κατέχεται από ρομαντισμό, οράματα και πραγματικά συναισθήματα που δεν ανταλλάσσονται με τον πλούτο.

Πρόκειται λοιπόν για δίαυλο: η φύση δέχεται, ανταποδίδει, και τα παρόμοια συμβαίνουν και με το κτίσμα της, τον άνθρωπο. Για τη δική του σωτηρία από την τρέλα, ο ευαίσθητος άνθρωπος διαλέγει να ζήσει σε αρμονία με τη φύση, για όσο διάστημα ζει. Καθώς είναι αδύνατον να προβλέψει το αύριο και επομένως δεν γνωρίζει πότε θα χτυπήσει το καμπανάκι για την αποχώρησή του από την επίγεια ζώνη, διατηρώντας τη σχέση του με τη φύση, μπορεί και παραδέχεται με ηπιότητα αυτό το απαράδεκτο: το κλείσιμο του κύκλου της ζωής κάθε ζωντανής ύπαρξης στον Πλανήτη και του δικού του. Ίσως ακόμη και να πιστεύει στην ύπαρξη κάποιου υπερούσιου συστατικού στο είναι του, που με τον θάνατο απολυτρώνεται από το γήινο σώμα του και μεταμορφώνεται σε άλλο είδος ενέργειας¹⁶⁸. Όλα αυτά είναι θετικά και απαλύνουν τα τρωτά της καθημερινότητάς του.

Η λατρεία της Μούσουρα προς τα λουλούδια : Ένα επιπλέον αξιοσημείωτο χαρακτηριστικό της Δ. Μούσουρα είναι η λατρεία της προς τα λουλούδια. Το σημαντικό ετούτο στοιχείο, αν και συνάδει με τα ήδη πιστοποιημένα στοιχεία της ευαισθησίας, της νοσταλγίας και της αγάπης της ποιήτριας για την Ζάκυνθο, αποτελεί επίσης ένδειξη της υποβόσκουσας καλλιτεχνίας της.

¹⁶⁸ Τοτεμισμός (στα γαλλικά totemism). Ο όρος προέρχεται από το άκλιτο ουσιαστικό τοτέμ (γαλλικό totem, από τη γλώσσα των ιθαγενών της Β. Αμερικής, για ζώο, φυτό, αντικείμενο ή φυσικό φαινόμενο που θεωρείται ότι συγγενεύει μυστηριακά με άτομο ή άτομα, τα οποία και προστατεύει) και σημαίνει πίστη ή λατρεία στα τοτέμ. Τεγόπουλος – Φυτράκης, *Ελληνικό Λεξικό*, Εκδόσεις Αρμονία, Γ' έκδοση, Αθήνα, 1990, σ. 768/α.

Ενδείξεις-μαρτυρίες αυτής της κατάθεσης, βρίσκονται διάσπαρτα στον προσωπικό της «*κήπο των ποικίλων σκέψεων και εννοιών*» στην ποίησή της και παρόμοια και στην πεζογραφία της. Κάποτε μάλιστα τα ζωγραφίζει έντονα με την αγαπημένη της διαλεκτική πινελιά, της Ζακυνθινής τοπολαλιάς: Τζαντζαμί, Μυρτιά, Γατζία¹⁶⁹, Ανεμώνες, κυκλάμινα κτλ. Διαπιστώνεται η ατέρμονη αφοσίωση, ο ανεξάντλητος θαυμασμός και η μεγάλη αγάπη της ποιήτριας προς τον κόσμο του πράσινου και ιδιαίτερα των ανθέων.

Τα λουλούδια αποτελούν σημαντική παρουσία στον κόσμο της διάνοησης της Δ. Μούσουρα. Θα μπορούσε να πει κανείς ότι δένεται καταλυτικά μαζί τους, όπως με τις Ανεμώνες στο σύμβολο του Βάζου¹⁷⁰, αλλά και αλλού. Υπό τη μάσκα της αφηγήτριας, πλησιάζει τον μικρόκοσμο της φύσης με χαρακτηριστική ευαισθησία: «*κάπου είδα το πρώτο μπουμπουκάκι της χρονιάς*»¹⁷¹ γράφει. Ο αυθορμητισμός στην συνδιαλλαγή της με τον κόσμο της Φύσης, αποκαλύπτει τις καταβολές του στο DNA της. Σέβεται την φύση, σχετίζεται μαζί της, αισθάνεται ότι επισκοπείται από το πνεύμα της μέσα από τα δώρα της, που ευτυχώς υπάρχουν ακόμα άφθονα στον γηραιό πλανήτη και αποτελούν μία ουσιαστική πινελιά αισιοδοξίας στη ζωή του ατόμου και στην ευρύτερη κοινωνία, που την φριχτή συχνά πραγματικότητά της την αποκαλούμε ανθρώπινη, κατ' ευφημισμό πλέον.

Λουλούδια και Άνοιξη : Λουλούδια και Άνοιξη είναι σχεδόν συνώνυμα, καθώς από τις εποχές του έτους, η Άνοιξη η αγαπημένη εποχή των Ευρωπαίων, στην Ελλάδα κατέχει ιδιαίτερη θέση. Η ανάσταση της φύσης αυτή την εποχή, δένεται όχι μόνο με την πίστη¹⁷² των αρχαίων Ελλήνων, αλλά και με τη συνέχιση

¹⁶⁹ Δ. Μούσουρα - Τσουκαλά, *Εν τη πόλει της Μελβούρνης*, ο. π., ποιήματα: *Τση Ζάκυθος*, σ. 24, *Δεκέμβρης Δίχως Χιόνια*, σ. 34.

¹⁷⁰ Δ. Μούσουρα - Τσουκαλά., *Εκ Φοιόρε και εξ Αντιπόδων*, ο. π., *Το Εύθραστο Βάζο*, σ. 39.

¹⁷¹ Στο: *Η ξαδέρφη μου Αντριάνα*, Δ. Μούσουρα-Τσουκαλά, αυτόθι, σ. 17.

¹⁷² Θρησκευτική μυθολογία που εισχώρησε με πολλούς τρόπους στην μετέπειτα Χριστιανική πίστη. Τρία πρόσωπα καθορίζουν την πορεία της: η θεά Δήμητρα – η κόρη της Περσεφόνη – και ο Πλούτος (Πλούτων) βασιλιάς του Πλούτου αλλά και του Βασιλείου του Κάτω Κόσμου. Η εμφάνιση της λατρεμένης εποχής, δένεται με την

αυτής, έστω αλλοιωμένης, στην Ελληνική Δημόδη Ποίηση του μεσαιώνα και στην αντίστοιχη των ημερών μας.

Η ουσία της εξέλιξης των εποχών ταυτίζεται περαιτέρω με τις εποχές της περιόδου της ζωής των ανθρώπων: Άνοιξη = το Άνθος της Νιότης, Καλοκαίρι = Ωριμότητα της Νεότητας, Φθινόπωρο = Ωριμότητα της Μέσης Ηλικίας, Χειμώνας = Γήρας. Η συμβολική πλέον άνοιξη της ηλικίας του ανθρώπου ως παρεχόμενο αγαθό και ως περεταιίρω προσφιλές θέμα, έχει υμνηθεί παγκόσμια. Από τους κλασσικούς Έλληνες διαβάζουμε: στον Πίνδαρο: «ήβας καρπὸν ανθήσαντα»¹⁷³, στον Ισοκράτη: «ανθούσαν ακμήν έχων»¹⁷⁴, στην πολιτεία του Πλάτωνος¹⁷⁵: «εν ώρα, αφ' ώρα ανθείν» (= είμαι εν τη ακμή της νεότητος) κτλ. Παρόμοια στη λαϊκή Μούσα διαβάζουμε στους στίχους τραγουδιού: «Ο Μάης με τα τριαντάφυλλα κι ο Απρίλης με τα ρόδα... / π' όλον τον κόσμο γιόμισε μ' άνθη και με λουλούδια / κι εμένα με περίπλεξες 'ς της κόρης τοις αγκάλαις»¹⁷⁶, ή σε άλλο Δημοτικό τραγούδι: «Το νιο που συνεβγαίνουμε τι έχουμε να του πούμε;/ που το ψηλός σαν άγγελος, λιγνός σαν κυπαρίσσι,/ πού χε το Μάη 'ς τοις πλάταις του, την άνοιξη 'ς τα στήθη»¹⁷⁷.

παρουσία της Περσεφόνης στον Απάνω Κόσμο και στη ζωή, με την επιστροφή της κοντά στην μητέρα της Δήμητρα, για έξι μήνες, σύμφωνα με την συμφωνία των Θεών. Το θαύμα που κυριολεκτικά επιτελείται, ανασταίνει τη μέχρι τότε νεκρή φύση της γης, προς ευτυχία των μωδιασμένων αρχαίων κατοίκων της Ελληνικής Χερσονήσου, κατά τη διάρκεια του χειμώνα και της απορίας του. Anthony Horowitz, *The Kingfisher Book of Myths And Legends*, Kingfisher Books, 1991, first published in 1985 by Kingfisher Books, *Myth: The Seven Pomegranate Seeds*, pp. 32-38.

¹⁷³ Πίνδαρος, Π. 9. 193, (επίσης: Ισοκράτης 84C, Πλάτων, 475^Α), Henry G. Liddell - Robert Scott, *Μέγα Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσης*, Μεταφρασθέν εκ της Αγγλικής εις την Ελληνικήν υπό Ξενοφώντος Π. Μόσχου, Καθηγητού, Εκδοτικός Οίκος «Ι. Σιδέρης», Οδός Σταδίου 44, Αθήναι, Τόμος Ι., σ. 222.

¹⁷⁴ Ισοκράτης 84C, Henry G. Liddell - Robert Scott, *Μέγα Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσης*, ο. π., σ. 222.

¹⁷⁵ Πλάτων, 475^Α, Henry G. Liddell - Robert Scott, *Μέγα Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσης*, ο. π., σ. 222.

¹⁷⁶ Ν. Πολίτη, *Το Ελληνικό Δημοτικό Τραγούδι, Εκλογαί από τα τραγούδια του Ελληνικού Λαού*, Π. Ιωάννου, Τ.Θ. 72001, Ηλιούπολη, Αθήνα, 1989, τραγούδι 164, *Του Μάη*, σ. 212.

¹⁷⁷ Αυτόθι, τραγούδι 197, σ. 230.

Οι καλότυχοι μπορούν και το βλέπουν κι ακόμη καλύτερα να το νιώθουν... «*Νάξερα πόσες άνοιξες μας έχουν μείνει. Πόσες φορές; Θα αξιωθούμε να βλέπουμε την ίδια τη ζωή να αναδύεται...*» λέει η δημιουργός Δ. Μούσουρα στην ιστορία: *Η Ξαδέρφη μου η Αντριάνα*¹⁷⁸. Είναι η στιγμή της νοσταλγίας δεμένης με το υπαρξιστικό στοιχείο της διανοούμενης - συγγραφέα που φιλοσοφεί χωρίς να δίνεται στη φιλοσοφική σκέψη, παρά μόνο εκ των πραγμάτων.

Τα μπουμπούκια της κερασιάς, προσφιλές δέντρο κυρίως στην Άπω Ανατολή, είναι το επιθυμητό αγαθό στη συγκεκριμένη παράγραφο. Τα χαριτωμένα ροζακί μπουμπούκια της, που της φύσης το ρολόι θα τα βοηθήσει να καρποφορήσουν, θαυμάζονται με φυσικό αυθορμητισμό. Οι νέες επιδιώκουν να φωτογραφηθούν κάτω από τη λουλουδένια μάζα τους, ποθούν να τ' αγγίξουν, να τα κόψουν και να τα καρφίτσώσουν μέσα σε άλμπουμ με αφιερώσεις φίλων ή στα μυστικά άδυτα ενός κρυφού ημερολογίου. Ποια είναι αυτή η μυστικιστική σύνδεση της νέας γυναίκας με τα ροζ ντελικάτα άνθη της κερασιάς; Η ορμή της νιότης να ζευγαρώνεται με τον έρωτα για να καρποφορήσει στη συνέχεια, ο καρπός της αγάπης; Ναι, αναμφίβολα η φύση γνωρίζει πώς να ενώνει τους νέους. Στήνει τον χορό της άνοιξης και τον πλουτίζει με την ντελικάτη παρουσία ανθέων και φυσικών αρωμάτων.

Αλλά αν η κερασιά έχει επιτύχει να ξεχωρίζει, τι συμβαίνει με το ταπεινό αγιόκλημα της ελληνικής γειτονιάς, το αναρριχώμενο διακοσμητικό της φαγωμένης από τον χρόνο φτωχής αυλόπορτας, με το παράξενα γλυκό, σχεδόν εύγεστο, άρωμά του; Στην Δ. Μούσουρα, όχι μόνο ξεχωρίζει αλλά παίρνει τη θέση του ανάμεσα στους ανθρώπους, αφού προσωποποιείται: «*Αναρωτιέμαι αν τα παράθυρα κι οι πόρτες έχουν μνήμη, αυτά μπορεί και ναι, μπορεί και όχι, μα το αγιόκλημα, οπωσδήποτε γνωρίζει, οπωσδήποτε θυμάται*». Πιστεύει στην ικανότητά του, της ανακύκλωσής του, στην επαναφορά του στη ζωή σαν από νεκρανάσταση, σαν αντιπροσωπευτικό μέλος της νεκρής ελληνικής φύσης που επανέρχεται στη ζωή. Είναι ένα θαύμα, που ο

¹⁷⁸ Δ. Μούσουρα - Τσουκαλά, *Εκ Φιόρε και εξ Αντιπόδων*, ο. π., σ. 18.

άνθρωπος, όσο σπουδαίος κι αν φαίνεται συγκριτικά με εκπροσώπους του φυτικού βασιλείου, ουσιαστικά εξακολουθεί να είναι μηδαμινός: ακόμη και αυτό το ταπεινό αγιόκλημα ξαναζωντανεύει, όχι όμως η «εξαδέρφη» Αντριάνα¹⁷⁹.

Η ικανότητα της αφήγησης της Δ. Μούσουρα : Η Δ. Μούσουρα κατέχει την τέχνη της αφήγησης στο πρώτο πρόσωπο. Πείθει, κάνει πιστευτή την ανάμειξή της σ' αυτήν. Η τεχνοτροπία καθαυτή, εφιστά την προσοχή του συγγραφέα, καθώς διακινδυνεύει να παρεξηγηθεί με τη δημιουργία μιας πλαστής πραγματικότητας, όταν δίνει την αίσθηση ότι παρουσιάζεται και αναμειγνύεται προσωπικά: «*Καθόμαστε μόνες στον καναπέ*»¹⁸⁰, λέει και ζωγραφίζει την παράσταση της στενής σχέσης του αφηγητή, με το άλλο πρόσωπο. Και εδώ η Μούσουρα, σύμβολο διασύνδεσης και συντροφικότητας σε μία τελευταία επικοινωνία με εκείνους που πρόκειται να αποχωρήσουν για την άλλη όχθη, αποβαίνει ξανά εκπρόσωπος του πράσινου βασιλείου: «*το μικρό δεντράκι στο στενό του σπιτιού σου είχε ανθίσει... είχα κόψει ένα κλαράκι και σου έδωσα να πάρεις μαζί σου...*»¹⁸¹ λέει η δημιουργός, εναποθέτοντας την πίστη της στον πράσινο αγγελιοφόρο. Εξακολουθεί να χρησιμοποιεί τη φύση συμβολικά για να δώσει και πάλι ένα στοιχείο που να στεριώνει τη σύνδεση του ανθρώπου με αυτήν, στην *Επίορκη*. Η τεχνική δεν είναι άγνωστη. Οι Αμπορίτζινις αυτής της Γης κατέχουν από καταβολής τους ίσως, αυτή την διάθεση¹⁸²: «*μα έμεινε το μικρό, το στερνό, κι εκείνο άπλωσε κλώνους και ανθούς και λουλούδισε πάλι ο τόπος*»¹⁸³. Η αισιοδοξία αναδύεται, επιφανειοποιείται και αναδεικνύεται, με αυτό που περιγράφεται τελικά στη ρεαλιστική κατά τα άλλα, φράση.

¹⁷⁹ Δ . Μούσουρα – Τσουκαλά, *Εκ Φιόρε και εξ Αντιπόδων*, ο. π., *Η Ξαδέρφη μου Αντριάνα*, σ. 17.

¹⁸⁰ Αυτόθι, σ. 20.

¹⁸¹ Αυτόθι, σ. 29.

¹⁸² A. W. Reed, *Aboriginal Legends, Animal Tales* , Reed Books PTY LTD, Frenchs Forest NSW, 1988, p. 7.

¹⁸³ Δ . Μούσουρα – Τσουκαλά, *Εκ Φιόρε και εξ Αντιπόδων*, ο. π., *Επίορκη*, σ. 31.

Ο συμβολισμός των λουλουδιών στην αποχώρηση του ατόμου : Η σύνδεση των λουλουδιών με την αποχώρηση, με τη νεκρή μητέρα και με το συναίσθημα της λογοτέχνιδας, παίρνουν ιδιαίτερη θέση στο *Εύθραστο Βάζο*, στο βιβλίο της Δ. Μούσουρα: *Εκ Φιόρε και εξ Αντιπόδων*. Το βάζο που ενδύεται με μεταφυσική πλέον ιδιότητα, ταξιδεύει στο χρόνο, για να βρεθεί και παρ' ελπίδα, σε αθηναϊκό κατάστημα, στο φημισμένο «Γιουσουρούμ» - Μοναστηράκι, της Αθήνας. Η μοίρα πιάνει τη γυναίκα από το χέρι και την καθοδηγεί στην ανεύρεση απτού συστατικού διασύνδεσης με το παρελθόν, καθιστώντας το έτσι αέναα παρόν. Με τη βοήθεια της μνήμης επιτυγχάνεται η απόσυρση αξέχαστων στιγμών, ανάμεσα σε δύο βαθιά δεμένους ανθρώπους: στη μάνα και στη θυγατέρα¹⁸⁴. Μυστικισμός, μοίρα, ειμαρμένη: όλα συνθέτουν ένα διαφορετικό μπουκέτο υπερρεαλιστικών επικοινωνιών, με διασύνδεση το βάζο των ανθέων - ανεμώνων¹⁸⁵.

Η παρουσία των ανεμώνων και ο ρόλος τους : Η παρουσία των ανεμώνων δημιουργεί ένα ασυνήθιστο κλίμα ως άυλη και ταυτόχρονα απτή, αέρινη ή μυστηριακή και στην ιδανική σχέση της Μυρτώς και του Νύση, παρά τα απίστευτα παράξενά της. Στο σπίτι στην Πόχαλη, το «Μπαλκόνι της Μεσογείου», οι ανεμώνες αποβαίνουν το αιώνιο, εξωτικό σύμβολο αγάπης, δεσμού και αφοσίωσης δύο γερασμένων ανθρώπων, που η μοίρα ανίκανη να τους χωρίσει και νικημένη από την άσβεστη αγάπη τους, της επιτρέπει τελικά να ευδοκιμήσει, με την καθυστερημένη έστω ένωσή τους. Η *αγάπη νικά* και δε θα ήταν υπερβολή, αν από γνωστή λαϊκή ρήση δανειζόμασταν τη φράση: «και όλα τα κακά σκορπά»!..

ο πόνος της παραγωγής : Στο δημιουργικό έργο της Δ. Μούσουρα παρόντα είναι επίσης ο πόνος της παραγωγής και η ανάγκη της ανταπόκρισης της μάνας γης στην ευχή των παιδιών της, να πάνε όλα κατ' ευχή και να αποδώσουν τα αμπέλια ώστε να

¹⁸⁴ Δ. Μούσουρα – Τσουκαλά, *Εκ Φιόρε και εξ Αντιπόδων*, ο. π., *Το Εύθραστο Βάζο*, σ. 46.

¹⁸⁵ Αυτόθι, σ. 48.

ανταποκριθούν οι μικροπαραγωγοί στις υποχρεώσεις τους. Η αλληλεξάρτηση ανθρώπου – αμπελιού, υπογραμμίζεται μέσα από φαινόμενα και συσχετίσεις τους. Η προκοπή του αμπελιού εξαρτάται από την εύνοια της εποχής. Αν κάτι δεν πάει καλά, τότε... ούτε κι αυτές οι λιτανείες προς τιμήν της Αγίας Παρασκευής, ευδοκимоύν¹⁸⁶.

«*Τρύγος, Θέρος, Πόλεμος*»¹⁸⁷. Αίφνης ο θεός Διώνυσος δένεται με φαινόμενα, πέρα από εκείνα που θεωρούνται βασικά στοιχεία του. Το θέρος και το κρασί συνδυάζονται με τον πόλεμο. Ποιος είπε ότι ο θεός Διώνυσος που φέρει ως σύμβολα τα αμπελόφυλλα, τη σταφυλή και τον στολισμένο με κισσό θύρσο, που ταυτίστηκε με τον Χριστό στον Σικελιανό¹⁸⁸, δε θα συνδεθεί και με τον πόλεμο, που στην αρχαιοελληνική θεογονία εκπροσωπείται από τον θεό Άρη; Ας μη ξεχνούμε την καταστροφική επίδρασή του στο Δράμα του Ευριπίδη *Βάκχες*, όπου τρελαίνει την μητέρα του Πενθέα, Αγαθή, η οποία στη συνέχεια μαζί τις αδερφές της και τις συντρόφισσες του Διονύσου τις Μαινάδες, σκοτώνει το παιδί της¹⁸⁹.

Ο ρόλος της νοσταλγίας στην ποίηση της Μούσουρα: Τέλος δεν θα πρέπει να παραληφθεί το γεγονός ότι η Δ. Μούσουρα, υπό την επήρεια της έντονης νοσταλγίας της και ως φορέας πληροφοριών σε σχέση με την αγαπημένη της Ζάκυνθο, χρήζεται ως ένα σημείο λαογράφος και ιστοριογράφος. Η ιδιότητά της, της συγγραφέα: νοσταλγού λαογράφου και ιστοριογράφου, εκ των πραγμάτων, επιτρέπουν την μνημόνευση και τραγικών

¹⁸⁶ Δ. Μούσουρα – Τσουκαλά, *Εκ Φιόρε και εξ Αντιπόδων*, ο. π., *Επίορκη*, σ. 32.

¹⁸⁷ Αυτόθι, σ. 34.

¹⁸⁸ Άγγελος Σικελιανός, *Άπαντα, Λυρικός Βίος*, Τόμος Γ', Πρόλογος στη Ζωή, Β' Έκδοση, Φιλολογική Επιμέλεια Γ. Π. Σαββίδης, εκδ. ΙΚΑΡΟΣ, 1976, *Δ' Η συνείδηση της Πίστης*, VI. *Διώνυσος – Ιησούς*, σ. 203.

¹⁸⁹ Η φρίκη κλείνει τον κύκλο της όταν η ίδια Αγαθή καρφώνει την κεφαλή του Πενθέα στον θύρσο που κρατά και κατεβαίνει τον Κιθαιρώνα *Euripides, Great Books of the Western World*, translated into English Prose by Edward P. Coleridge, The University of Chicago, copyright 1952 by Encyclopaedia Britannica Inc. 26th printing, 1984, pp. 340-352.

γεγονότων¹⁹⁰, αλλά και χαριτωμένων επεισοδίων ή σατιρικών καταστάσεων, κυρίως όμως πληροφοριών που αφορούν συνήθειες και πράξεις επανάληψης, που με άρμα τη μνήμη της, κληροδοτούνται από τις παρελθούσες γενιές, στις νεώτερες. Ως ένα βαθμό η όλη διαδικασία ταυτίζει το παρελθόν με την σύγχρονη εποχή και είναι ευνόητο ότι εφόσον εξακολουθεί να κοινοποιείται, βοηθείται να εξελιχθεί σε αιώσιο.

Συμπληρώνω το πόνημά μου, με στίχους από το ποίημα *Τση Ζάκυθο*¹⁹¹, αφιερωμένους στην αγαπημένη νήσο και στον λουλουδέσιο κόσμο της, του ταυτόσημου με τον αισθηματικό κόσμο της ποιήτριας Δ. Μούσουρα:

Τση Ζάκυθος

Φύτεψα

Τζαντζαμίσι στην αυλή

Μυρτιά στο παρεθύρι

Μέσα στου κήπου μια γωνιά

Γατζία είχα σπείρει.

Τσου γλυκομίλια την αυγή

Τα πότιζα το βράδυ

Στην κάψα του μεσημεριού

Τσούστερνα ανέμου χάνδι.

Π.Δ.Ι. Ε.

Σύδνεϋ 2008-2009

¹⁹⁰ Δ. Μούσουρα – Τσουκαλά, *Ο Κραταιός Νόστος*, ο.π., *Η Παραμυθένια Πολιτεία*, σ. 67.

¹⁹¹ *Τετραλογία*, Σούλα Μούσουρα-Τσουκαλά, ο.π., *Τση Ζάκυθος*, σ. 19 και επίσης στο δίγλωσσο βιβλίο της: *Εν τη Πόλει της Μελβούρνης*, σ.24-26 και η μετάφρασή του στην αγγλική, σσ. 25-27.

Βιβλιογραφία

Αμανατίδης Κ., *Διονυσία Μούσουρα - Τσουκαλά, Μία ζακυνθινή ποιήτρια στην Μελβούρνη*, περιοδικό Ο Λόγος, τεύχος 21, 2008, **Euripides**, *Great Books of the Western World*, translated into English Prose by Edward P. Coleridge, The University of Chicago, copyright 1952 by Encyclopaedia Britannica Inc. 26th printing, 1984.

Μούσουρα-Τσουκαλά Σούλα (Σκυφτές Ανεμώνες), στο βιβλίο των : **Γιάννης Λιάσκος, Άντρια Γαριβάλδη, Γιάννης Κατσαράς**, *Τετραλογία Ποίηση*, εκδόσεις Ναύτιλος, 1996.

Μούσουρα-Τσουκαλά Διονυσία, *Ο Κραταίος Νόστος*, PMIT University, Greek-Australian Archives Publications, Melbourne, 2000.

Μούσουρα-Τσουκαλά Διονυσία, *Εκ Φιώρε και εξ Αντιπόδων*, Εκδόσεις Τσώνη, Μελβούρνη, 2005.

Μούσουρα - Τσουκαλά Διονυσία, *Εν τη Πόλει της Μελβούρνης*, Εκδόσεις Τσώνη, Μελβούρνη, 2007.

Πολίτης Ν., *Το Ελληνικό Δημοτικό Τραγούδι, Εκλογαί από τα τραγούδια του Ελληνικού Λαού*, Π. Ιωάννου, Τ.Θ. 72001, Ηλιούπολη, Αθήνα, 1989, τραγούδι 164, *Του Μάη*.

Σικελιανός Άγγελος, *Άπαντα, Λυρικός Βίος*, Τόμος Γ', Πρόλογος στη Ζωή, Β' Έκδοση, Φιλολογική Επιμέλεια Γ. Π. Σαββίδης, εκδ. ΙΚΑΡΟΣ, 1976, *Δ' Η συνείδηση της Πίστης, VI. Διόνυσος - Ιησούς Τεγόπουλος -Φυτράκης*, *Ελληνικό Λεξικό*, Εκδόσεις Αρμονία, Γ' έκδοση, Αθήνα, 1990.

Henry G. Liddell - Robert Scott, *Μέγα Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσης*, Μεταφρασθέν εκ της Αγγλικής εις την Ελληνικήν υπό Ξενοφώντος Π. Μόσχου, Καθηγητού, Εκδοτικός Οίκος «Ι. Σιδέρης», Οδός Σταδίου 44, Αθήναι, (Ισοκράτης 84C, Πίνδ. Π. 9. 193, Πλάτων, 475^A, Τόμος Ι.

Horowitz Anthony, *The Kingfisher Book of Myths And Legends*, Kingfisher Books, 1991, first published in 1985 by Kingfisher Books, *Myth: The Seven Pomegranate Seeds*.

Reed A. W., *Aboriginal Legends, Animal Tales*, Reed Books PTY LTD, Frenchs Forest NSW, 1988.

Γ'. Π.4. Πωτίνα Δ. Έλλη (Elles)

Πρόσφυγες και Λαθρομετανάστες Ημερολόγια απαξίωσης

Γέροντας πρόσφυγας... Καλαμαριά, 2001

“Ανεπιθύμητοι πρόσφυγες!.. Γέρασα αλλά δεν ξέχασα... Και πώς να ξεχάσω; Ήμουν δεν ήμουν παιδάκι εννέα χρόνων, το 1922... μεγάλωσα όμως απότομα σε μια μέρα, τότε που η Σμύρνη είχε κατακαεί για να σβηστούν τα αχνάρια των “ξένων”... όπως είμασταν εμείς, οι Ελληνοχριστιανοί... Η Τουρκία για τους Τούρκους... Δεν ξέρω πώς βρέθηκα πάνω σε καράβι... Ολομόναχος αυτή τη φορά. Την οικογένειά μου, τους συγγενείς μας, τους είχε καταπιεί εκείνη η καταραμένη αντάρα της φλόγας και των καπνών, εκείνη η μανία που ‘χε κατακυριεύσει τα λυσσαλέα πρόσωπα των εχθρών που αχόρταγα, υπεροπτικά βίαζαν, έπνιγαν, έσφαζαν... ανεξαιρέτως!”

”Δεν ξεχνάς λοιπόν ούτε την έσχατη λεπτομέρεια, γιατί τα γεγονότα χαράζονται βαθιά στο είναι σου με την πύρινη σμίλη του ανείπωτου, του αναπάντεχου, του τρομερού, του απάνθρωπου αδικήματος... Σε μαρκάρουν τα αφάνταστα γεγονότα εφ’ όρου ζωής, παρόμοια όπως συμβαίνει με τα ζωντανά, μόνο που σ’ αυτά φαίνεται πάνω στο δέρμα τους η ανεξίτηλη πύρινη σφραγίδα που φέρει τα αρχικά του ιδιοκτήτη τους!”

”Από το 1917 και ως το 1922... μας παραβίαζαν και χορταμό δεν είχαν. Εξακολούθησαν αυτή την πολιτική γραμμή παραβιάζοντας με σκληρούς διωγμούς συνθήκες και συμφωνίες... στην Κωνσταντινούπολη το 1955... κι ύστερα το 1964... και πάλι το 1974, αυτή τη φορά στην Κύπρο, πάντα η ίδια ληστρική τουρκική πολιτική μηχανή, να σημαδεύει τις ψυχές μας, να μας στερεί την ειρηνοποιό γαλήνη και να μας εξευτελίζει διασύροντας τον πολιτισμό μας, τη γλώσσα μας τα ιερά και όσιά μας, την αξιοπρέπειά μας!

Κι όταν αξιώθηκα και πάτησα στα χώματα της μητρόπολης του γένους μας... μία νέα συμφορά με περίμενε... Ετούτη δεν ήταν

όπως την είχα ονειρευτεί. Δεν μπορεί να είναι η γη των προσφύγων... των όποιων προσφύγων. Γνωρίζω την ιστορία μας. Και σαν; Δεν διατίθετο η παραμικρή συμπόνια από την όποια κατεύθυνση: πολιτεία ή πολίτες... Αυτή η γη, παρόλο που μαρτύρησε για πάνω από τετρακόσια χρόνια, δεν έμαθε να συμπονά τον συν-έλληνα, δεν μπορούσε να καταλάβει το ξεριζωμά του. Δεν του είχαν μείνει αποθέματα γενναιοδωρίας στην ψυχή του για να αντιμετωπίσει τον σπαραγμό κάποιου άλλου κι ας ήταν αδερφός του.

Μην τύχει και ξεριζωθείς! Είναι σα να πηδάς στο κενό, δεν ξέρεις που θα βρεθείς, αν ζήσεις και πώς θα αντιμετωπιστείς. Μην και ξεριζωθείς γιατί θα σε θάψει απανωτά η εξευτελιστική ανωνυμία. Είσαι πρόσφυγας; Δεν θέλουν ούτε να σε ξέρουν. Σε υποπτεύονται για ληστή που κατέφθασες για να τους κλέψεις την μπουκιά μέσα από το στόμα. Πιάνεις για στρώμα σου τον πάγο και η γάγγραινα σε μακελεύει. Αν έχεις τύχη χάνεις μόνο τα άκρα σου. Πεθαίνεις με ιδιαίζοντα τρόπο, έτσι που δεν φαίνεται καν το έγκλημα της αδιαφορίας τους”.

Η γιαγιά Σουλτάνα, Μικρασιάτισσα πρόσφυγα του 1922, από το Αναμούρ ή Αμόριο ή Αρμόριο... Γιάννινα, 1974

“Είσαι φτηνότερος από ζωντανό, από ένα pet... Σε πιάνουν, σε κρατούν δέσμιο, σε βιάζουν, σε διασύρουν χωρίς τύψεις, κι εσύ επαναστατείς όσο δύνασαι. Αποζητάς τη λύση που δεν έρχεται, και η απορία της σε σπρώχνει σε απόγνωση ισότιμη με το τέλος της ζωής. Διαπιστώνεις την έλλειψη ελέους και δεν σου χρειάζεται δεύτερη γνώμη, γιατί το βιώνεις. Και δεν γνωρίζεις πια μέσα στην παγίδα σου, αν είσαι θεατής ή ηθοποιός ή ακόμα και ο υπεύθυνος, που υπέγραψε για την καταδίκη του, απλά με την παρουσία του. “Μα ποιος είσαι επιτέλους και γιατί αντιδράς;” Ρωτούν τα μάτια τους με περιφρόνηση. Άγνωστος ανάμεσα σε αγνώστους, νιώθεις ότι σε σιχαίνονται σαν σεσημασμένο τρωκτικό, που περιμένουν να το “τσακώσουν” στη φάκα τους... Μα είσαι ήδη εκεί “ένα τρωκτικό στη φάκα τους!” Αχ παιδάκι μου! Είσαι ξενιτεμένη μακριά μας και δε θά ‘πρεπε να μιλώ έτσι... Όμως, μακάρι να μας είχαν βγάλει σε

μια άλλη θάλασσα... κάπου στον Ειρηνικό Ωκεανό... έστω και στερημένοι τους δικούς μας... όπως εσύ!”

Παναγιώτης Ι. Μικρασιάτης πρόσφυγας του 1922, από το Αμόριο.... Γιάννινα, 1981

“Το φαντάζεσαι; Είμαστε Ελληνοχριστιανοί, πρόσφυγες της Μ. Ασίας! Περάσαμε από Ιερά Εξέταση!” “Πού μεγάλωσες;” “Τι σημασία έχει τώρα πια... Παράνομα... παράνομοι με ξερίζωσαν! Ναι, ούτε και που έχει σημασία. Μονόδρομος είναι η ζωή μου! Στην ουσία... μια παρουσία απούσα είμαι, παράνομος σε νόμιμη γη, που αγνοεί μεγαλόφωνα τις ανάγκες μου γιατί τους φορτώθηκα. Πρόσφυγας είμαι... Μικρασιάτης Ελληνοχριστιανός... από το Αναμούρ, από την Καπλαδοκία, από το Αϊβαλή, από την Σμύρνη... Έχει σημασία ποιος ήμουν; Τώρα τι είμαι... αυτό πες. Έχω ένα όνομα... μα εσύ δεν είσαι καν βέβαιος αν είναι δικό μου... Το διαβάζω στα μάτια σου και στον άλλων, όταν ρωτούν από πού βαστά η σκούφια μου, αν μπορώ να δείξω τα “πνιγμένα” χαρτιά μου, που τα έχασα πηδώντας σε καράβι για να σωθώ από την πύρινη λαιλαπα που είχε καταβροχθίσει τη γη μου και είχε σκορπίσει τη φάρα μου. Απορώ πώς τα κατάφερα και δεν μου έκοψαν τα πόδια, ώστε να μην μπορώ να στέκομαι ενώπιόν σου, παρά να σέρνομαι σαν σκουλήκι –εγώ το σκουλήκι!- ώσπου να με λυώσουν κάτω από το σκληρό πετσί του παπουτσιού τους. Νά ‘μαι δεν πρόλαβε να με καταβροχθίσει η πύρινη γλώσσα της φωτιάς. Αυτό που βλέπεις, αυτό είμαι. Ένα σκουλήκι... ένα τρωκτικό... που με φοβάσαι... μήπως και ροκανίσω τη γη σου και τα καλούδια της. Δεν έχω αξία, ούτε σημασία... Κι αν πεθάνω περισεύει και ο σταυρός!”

Αναμνήσεις Γέροντα από την Μακεδονία... Θεσσαλονίκη, 1999

Ελληνοχριστιανοί πρόσφυγες είναι, παλιοί Ίωνες, η ίδια ράτσα μ’ εκείνη που κατοίκησε για αιώνες την ελληνική χερσόνησο! Καταφθάνουν, έρχονται, ψάχνονται, κατατάσσονται σε ρημαδιά ή σε ψευτοκαλύβες πρόχειρα φτιαγμένες ή σε αντίσκηνα για να κρουσταλλιάσουν στην παγωνιά του ελλαδίτικου χειμώνα,

αγκαλιάζοντας τον πάγο, δοκιμάζοντας έτσι μία νέα γενοκτονία στον ίδιο τον τόπο τους: στην Τούμπα στην Καλαμαριά... Πεταγμένοι στα βραχώδη ή θεόστεγνα, άκαρπα μέρη της ‘εύφορης Μακεδονίας’, για να σκάψουν με τα νύχια τους, για να φυτέψουν την ψυχή τους, για να δρέψουν τους πόνους της. Όσοι επέζησαν, ήταν από θαύμα. ‘Σκέτο θαύμα!’ Πολλοί δεν πρόλαβαν ούτε και να πατήσουν τα σαρανταπέντε τους. Μα δεν ήταν ζωή ούτως ή άλλως. Τι έχασαν λοιπόν;

Αναμνήσεις Πόντιου από την Τραπεζούντα... Θεσσαλονίκη, 1981

“Ξέρεις πώς έφτασα μέχρι εδώ; Χωρίς νερό, χωρίς φαγί, χωρίς ψυχή, χωρίς ζωή; Έτσι τα φτιάχνει ο Θεός, να μπορώ να αντέξω τόση δυστυχία, για να γνωρίσω μια άλλη χειρότερη: ετούτη εδώ, σ’ ετούτη τη γη που με ‘δέχτηκε’ και που με σκοτώνει αργά και σίγουρα. Τι περιμένω από τον απέναντί μου, όταν ο ίδιος, ο Θεός δεν με λυπάται, αλλά με διατηρεί για να ζω ετούτο το μαρτύριο!”

Αναφορές σε Αφρικανούς λαθρομετανάστες... 2004

Αφρικανοί ήταν, που δεν τα βρήκαν με το χιόνι της ‘φιλόξενης’ γης, στην οποία βρέθηκαν -παρ’ ελπίδα τελικά-, περνώντας από την εκμεταλλεύτρια, γείτονα χώρα, πάντα λαθραία...

Αφήνοντας τη δική τους γη -η World Bank με τους γνωστούς μετόχους της είχε πετύχει με τρόπους ‘θεμιτούς’ πάντα, να απομυζήσει κάθε ανθρώπινο από τη ζωή τους-, είχαν πληρώσει κάποιους “άθλιους απατεώνες” για να τους μεταφέρουν λαθραία στην “Γη της Επαγγελίας, την Ευρώπη” που μόνο τέτοια δεν είναι, αποδεικνύεται!

Έφαχναν για λύσεις όπως όλοι οι άνθρωποι, όμως αυτό το τραγικό ξερίζωμα από την πατρίδα γη -η οποία δεν μπορούσε να τους προσφέρει μήτε τα ανθρώπινα στοιχειώδη-, θα κόστιζε αυτό που λέμε: a leg and an arm! Πλήρωσαν ό,τι είχαν και δεν είχαν, όχι βέβαια για να βρεθούν στο Αιγαϊϊτικο νερό, αλλά κατά θαυμάσιο τρόπο η καλή τους μοίρα συνετέλεσε ώστε να τους ψαρέψουν κυριολεκτικά μισοπνιγμένους, από εκείνο το παγερό γαλάζιο χάος, Έλληνες ψαράδες. Άλλους και σε διαφορετικές

περιπτώσεις, τους είχε περιμαζέψει το ελληνικό λιμενικό σώμα... ατυχώς όμως οι περισσότεροι απ' αυτούς είχαν πνιγεί. Έτσι, και ω του θαύματος, οι επιζώντες είχαν κατορθώσει να περάσουν στον ελληνικό χώρο... που όμως πέρα από την φυσική στοιχειώδη φιλοξενία, δεν μπορούσε να ανοίξει τις πόρτες της Παραδείσου, στους “ελεεινούς λαθρομετανάστες”... καθώς συχνά ήταν κλειστή ακόμη και στους ίδιους τελικά.

Αφρικανός λαθρομετανάστης... Θεσσαλονίκη, 2006

Ο Αφρικανός κύτταξε τον γιατρό του με πελώρια από τη σαστιμάρα και τον πόνο μάτια. Κρεμόταν κυριολεκτικά από τα χείλια του: “Θα ζήσεις, και... θα μπορέσεις να αντιμετωπίσεις τη ζωή έστω και με ένα πόδι! Δεν μπορέσαμε να το σώσουμε... τα κρυοπαγήματά σου είχαν εξελιχθεί σε γάγγραινα...” Ο γιατρός σιωπά. Φαίνεται λυπημένος, κουρασμένος. Είχε δει πολλά τα τελευταία δέκα χρόνια της καριέρας του. Παλικάρια διαφόρων εθνικοτήτων, μαραζωμένα σαν αρρωστιάρικα γεροντάκια, ταπεινωμένα χωρίς την γνώση άλλης γλώσσας και σπάνια με κάποια ελάχιστα, σπασμένα αγγλικά, είχαν περάσει από τα μέρη εκείνα, δίπλα σε γυναίκες και παιδάκια με παρόμοια μοίρα.

Ο Αφρικανός του φίλησε τα χέρια. Είχε παλέψει με τον χάρο για εβδομάδες σ' εκείνο το νοσοκομείο. Συνηθισμένη η ιστορία του. Είχε αφήσει τον τόπο του γιατί δεν είχε πατέρα. Έπρεπε να βοηθήσει την οικογένειά του: μάνα και μικρότερα αδέρφια. Για να φτάσει στην Ελλάδα είχε διανύσει με άλλους μία μεγάλη απόσταση, πολύ μεγάλη αλήθεια, από την Ουάν μέσω του Ιράν και στη συνέχεια μέσω Τουρκίας... Τούρκοι ήταν οι δήθεν ευεργέτες - οδηγοί τους και Τούρκοι αστυνομικοί εκείνοι που τους κυνηγούσαν άγρια σαν ανιχνευτές – σκυλιά, τότε που κρύβονταν σε χαλάσματα σε ακατοίκητες περιοχές των πολιτειών τους. Περίμεναν την επόμενη κίνηση, γράφοντας στίχους στους μουχλιασμένους, κατεστραμμένους τοίχους, πανάκεια της ψυχής στην απουσία ζεστασιάς και τροφής.

Κάποτε είχαν βγει στη θάλασσα. Δεν άντεχαν όμως άλλο την κακουχία και ζήτησαν από τους “ευεργέτες” τους να τους ξεμπαρκάρουν στη στεριά. Τους έβγαλαν στην τουρκική Θράκη!

Είχε πιάσει για καλά ο χειμώνας και είχε πέσει χιόνι. Δεν άργησε να παγώσει η γη και μαζί της και τα πόδια τους. Έτσι έπαθαν σοβαρά κρυοπαγήματα. Είχαν περπατήσει “είκοσι ημέρες”, θεονήστικοι, μόνο με ελάχιστα ‘παγωμένα’ χόρτα που ανακάλυπταν εδώ κι εκεί, όπου είχε λιώσει το χιόνι, και με ότι νερό εύρισκαν, ώσπου έφτασαν στην Κομοτηνή. Κάποιοι από τους συντρόφους τους, τους είχαν αφήσει χρόνους. Είχαν απαυδήσει τη μιζέρια και την ταλαιπωρία και με ευχαρίστηση είχαν αποδημήσει στην άλλη ζωή. Αυτός ήταν ένας από τους λεγόμενους “τυχερούς”. Είχε επιτέλους καταλήξει στην ελληνική επικράτεια, όπου τον μάζεψαν και τον μετέφεραν στην Αλεξανδρούπολη.

Τα μάτια του είχαν δακρύσει πολλές φορές όχι τόσο από τον πόνο του χαμένου ποδιού, όσο από την μνήμη της μητέρας του τότε που τον παρακαλούσε να μην αφήσει τη γη τους. Μα κι εκεί ήταν ‘ξένος’, εφόσον δεν είχε τίποτα. Δεν είχε δουλειά, δεν είχε χρήματα, δεν είχε αξιοπρέπεια, δεν είχε κομμάτι από τη γη τους, την πλούσια και σπουδαία γη τους, που τα πλούτη της δεν προοριζόταν για τους ίδιους, αλλά για την εκμετάλλευσή τους από τους λευκούς και πάντα με τις ευλογίες των κυβερνώντων, που έπαιρναν το μερίδιό τους από το αίμα των αδερφών τους.

Όλα υπάρχουν άφθονα στην Αφρική, αλλά οι δικαιούχοι -τα παιδιά της- δεν έχουν τίποτα... Ποιος άραγε ηγέτης θα μπορούσε ν’ αλλάξει τη μοίρα τους;

Ουκρανή ‘μετανάστρια’... Θεσσαλονίκη, 2006

“Έφυγα, γιατί νόμιζα ότι μου δινόταν ευκαιρία ζωής. Ζητούσαν γυναίκες για δουλειά. Άφησα την πατρίδα μου και ήρθα εδώ, για να κλειστώ όμως σε ένα σπίτι τελικά... το ‘Σπίτι του Τρόμου’! Ήθελα να φύγω, όμως πού μπορούσα να πάω; Να πάω πίσω εκεί από όπου έφυγα; Ήταν αδύνατον! Να πάω κάπου αλλού; Μα πού; Η γλώσσα μου κι αυτή μ’ εμπόδιζε, και τα λίγα αγγλικά μου, μόλις που βοηθούσαν. Αν τολμούσα να φύγω και με κυνηγούσαν εκείνοι που μ’ είχαν φέρει, αν κι όταν μ’ εύρισκαν, θα μου επέβαλαν “ποινές αρμόδιες για μία “αχάριστη” σαν κι εμένα. Ήμουν κτήμα τους, τα χέρια μου τους ανήκαν, το σώμα μου ολάκερο τους ανήκε, χωρίς βέβαια τη συγκατάθεσή μου.

Μια τέτοια κατάσταση σε κάνει να χάνεις τον ειρμό της ζωής. Δεν ξέρεις ποια είσαι, τι είσαι: αν είσαι ζωντανή ή πεθαμένη, αν και δεν κάνει διαφορά τελικά. Δεν ξέρεις τι μέρα είναι, τι μήνας, τι χρόνος... Ζεις γιατί έχεις πνοή, όχι γιατί είσαι ζωντανή ψυχή. Δεν ανησυχώ τώρα πια. Θα μπορούσαν να με καθαρίσουν με το έτσι θέλω και όταν δεν θα με χρειάζονται πια. Έτσι, για να μην υπάρχουν υπολείμματα των ενοχών τους. Είναι σχεδόν βέβαιο ότι δεν υπάρχω στα χαρτιά του ελληνικού προξενείου. Μια ανύπαρκτη παρουσία είμαι όπως και όλες οι όμοιές μου από το παλιό ανατολικό μπλοκ. Τα νόμιμα διαβατήριά μας τα κρατούν εξ αρχής εκείνοι... οι 'ευεργέτες' μας.

Η ιστορία μου είχε αρχίσει κάπως έτσι: είχα πάει στο γραφείο εύρεσης εργασίας διαβάζοντας μία αγγελία. Είχαν ένα γραφείο... οι 'φιόγκοι', τόσο καλοστημένο ήταν το κόλπο. Τους είχα δώσει το διαβατήριό μου –μεγάλο λάθος!- είχα πληρώσει τα ναύλα μου και κάποια συγκεκριμένη ημερομηνία είχα φύγει από το σπίτι μου, με την υπόσχεση στη μάνα μου, να επιστρέψω μόλις κάνω λίγα χρήματα. Όταν όμως πήγα στον τόπο της συνάντησής μας, ένιωσα πως είχαν κιόλας αλλάξει πολλά. Πρώτα είχε αλλάξει το ύφος τους. Είχε γίνει ψυχρό... σκληρό. Όμως εγώ είχα αρνηθεί να το πιστέψω. Νόμιζα ότι υπέρβαλα. Πώς αλλάζει ο άνθρωπος και μόνο άνθρωπος δεν είναι τελικά! Τον τυφλώνει το συμφέρον σε σημείο να μη διστάζει να σκοτώνει μια κι έξω ή με τον αργό τρόπο, που έχει πολλές μορφές. Οι ίδιοι είχαν πει ότι θα επιβιβαζόμουν προσωρινά μόνο, στο Βαν που είχαν αράξει στο δρόμο. Τόσο άφοβοι και αδίστακτοι ήταν. Αυτό όμως έπειθε. Ποιος θα πίστευε ότι όλα αυτά που συνέβαιναν στο φως της μέρας ήταν παράνομα; Οικειοθελώς μπήκα στο βαν. Μπήκα... πού μπήκα; Με το που πάτησα το πόδι μου πάνω στο σκοτεινό όχημα, στριμώχτηκα με άλλες 'τυχερές'. Έμαθα στη σιωπηλή συζήτησή μας, ότι παρόμοια όπως εγώ, έτσι και όλες οι άλλες ήταν από την πρώην σοβιετική επικράτεια. Δεν βλέπαμε η μία την άλλη, παρά μόνο τα μάτια μας που έλαμπαν σαν κάρβουνα. Τα έκαιγε η ελπίδα της υπόσχεσης των πρακτόρων, που στην πορεία αποδείχτηκε ότι μας είχαν απαγάγει με τις ευχές μας... και επί πληρωμή!

Ύστερα από πολλές ώρες σ' εκείνο το σκοτεινό βαν, φτάσαμε κάπου. Δεν ξέραμε πού. Είχε νυχτώσει πια. Όταν επιτέλους βγήκαμε από το βαν, οδηγηθήκαμε σε διαμέρισμα πολυκατοικίας. Με πέταξαν στη μια γωνιά του βρώμικου δωματίου, όμοια και τις άλλες. Είμασταν επτά, τυχερός αριθμός, λένε εδώ, στην Ελλάδα... Ύστερα, μας πήγαν σε ένα άλλο σπίτι. Μου έδωσαν ένα μικρό δωμάτιο, όπου με βίασαν, με χτύπησαν και με εκμεταλλεύτηκαν απανωτά... Δεν είχα ιδέα πού ήμουν!

Έμαθα, όλα όσα όφειλα να γνωρίζω, με τον καιρό, από τους άντρες που με επισκέπτονταν και από κουβέντες με τις συναδέλφισσες. Κάτι λίγα, 'μέσες-άκρες' όπως λένε. Καταλαβαίνουμε κάπως η μια τη γλώσσα της άλλης, ακόμη κι αν δεν είμαστε από την ίδια χώρα. Μας έσωσε η αλλοτινή κοινή εκπαίδευση. Δεν ξέρουμε καλά την ελληνική γλώσσα. Μιλάμε λίγα αγγλικά και ελάχιστα ελληνικά. Μας επιτρέπουν να βγαίνουμε για λίγο μόνο. Δεν τολμούμε να κάνουμε κάτι που θέλουμε. Είμαστε σαν τυφλές σε λαβύρινθο. Αγοράζουμε κάτι αναγκαία... είμαστε ακόμα χρήσιμες...

Μου αρέσει ο ίλιγγος! Ανέβηκα στη στέγη της πολυκατοικίας... There is a solution to each one problem... Υπάρχουν πολλές λύσεις αλήθεια!”

Γεωργιανή... Θεσσαλονίκη, 2006

“Έχασα τα πάντα. Είμαι ολομόναχη, “εκμεταλλεύσιμη ύλη” όπως με αποκάλεσε ένας έμπορος. Πού να πάω; Πού να κρυφτώ; Όμως το αποφάσισα τελικά. Τώρα λοιπόν που τό ‘σκασα, είναι σούρουπο και περπατάω. Κλαίω μέσα μου... τα μάτια μου στέρευαν από χρόνια Να πάρω το τραίνο... Ναι... σκέφτομαι να πάρω το τραίνο. Ονειρεύομαι να πάω πίσω στη βορεινή χώρα μου... “πάπα... έρχομαι!”

Στο δελτίο ειδήσεων ραδιόφωνο απήγγειλαν: “Άγνωστη νέα, βρέθηκε νεκρή στις γραμμές τραίνου, στην περιοχή... Αθηνών...”

Ιρακινός... Αθήνα, 2004

“Πού να χωρέσουν τόσοι άνθρωποι πια; Αν και άλλοτε στην καλύβα ενός αγνού ανθρώπου χωρούσαν πολλοί. Τώρα... μόνο στο σπίτι του ανήθικου στοιβάζονται πολλές σκλαβωμένες ψυχές – αποτελούν ‘εκμεταλλεύσιμη ύλη’!..”

Φωτιά – πόλεμος – θάνατος είναι το τρίπτυχο της εξόντωσης. Όμως ο θείος Σαμ, δε θα ήθελε σε καμία περίπτωση να χαθεί ένας Αμερικανός -άλλη ουτοπία βέβαια καθώς οι νέοι της Αμερικής και δη οι έχοντες στοιχειώδη μόρφωση ή είναι αλλοδαποί... μισθοφόροι στην τελική... στέλλονται σε μεγάλους αριθμούς εκεί όπου τους καλεί το καθήκον τους έναντι του θείου Σαμ!

Τα όνειρα... αυτό φταίει! Όλοι κάνουν όνειρα. Οι μεγάλοι γιατί θέλουν την επιμήκυνση της ζωής τους, οι νέοι γιατί θέλουν και τολμούν να ζήσουν τη ζωή τους με έναν, συχνά εξοντωτικό τρόπο, και πολλοί άνθρωποι -αν όχι οι περισσότεροι- ονειρεύονται μία ευτυχία, σχεδόν ανύπαρκτη τελικά, καθώς δίνεται σε μικρές, ελάχιστες ή μηδέν τελικά δόσεις. Η ειμαρμένη μάλιστα τα φτιάχνει όλα με τέτοιο τρόπο, ώστε ο άνθρωπος να ελπίζει αιώνια ότι κάποια στιγμή θα την κατακτήσει και θα την κάνει δική του.... για να οδηγηθεί στην ανύπαρκτη ουτοπία: το ονειρεμένο λιβάδι ευτυχίας... όπου το μάνα των προφητών καλύπτει έντεχνα σημεία εστιάσεως και το νέκταρ των αρχαιοελληνικών θεών ρέει σε καταρράκτες, ποταμούς και ρυάκια...”

Βουλγάρα... Γιάννινα, 2004

“Ω, μα είναι τρομερό! Δεν υπάρχει τέλος στο δράμα του κυνηγημένου από το άδικο, την καταπίεση, τη δυστυχία. Πρόκειται για ταξίδι χωρίς επιστροφή. Θέλεις απεγνωσμένα να σπάσεις τα δεσμά σου αλλά πατάς σε τελματώδες χώρο, κολλάς εκεί που δε θέλεις και δε σε θέλουν παρά μονάχα γιατί σε χρησιμοποιούν... Τι παράνοια!

Μέρα του θεού και όμως γύρω βασιλεύει ένα αλλόκοτο σκοτάδι, μία οδυνηρή σιωπή που αδυσώπητη σε κλειδώνει στα άδυτά της κι εσύ την κλειδώνεις μέσα σου... Έτσι έχεις προωθηθεί κιόλας στα πρόθυρα της τρέλας.

Πριν όμως αυτό τον ξένο κόσμο που σου έχει επιβληθεί, υπήρχε άλλος που τον διέκριναν ανθρώπινα στοιχεία... η χαρά, το γέλιο, το χάδι της στοργής, το φιλί στα κουρασμένα από τα δάκρυα μάτια, που θέλει μόνο να σου τα στεγνώσει...

Τώρα... τώρα... πώς να αλλάξουν όλα αυτά τα καταραμένα στοιχεία; Πώς να βρεθεί ένα όχημα, ένα μακρύ χαρούμενο τραίνο, που να σε απαγάγει και να σε φέρει εκεί όπου έζησες τα παιδικά σου χρόνια, στην κοιλάδα του ήλιου, τότε που τα σύννεφα ήταν ελαφριά και που ένας τρυφερός λόγος, ένα απαλό χάδι ή ένα φιλί τα διέλυαν. Τότε που ο κόσμος σου ήταν αγνός, άφοβος, γεμάτος από εμπιστοσύνη!

Όμως πάει. Δεν περιμένεις τίποτα εκεί πίσω...

“όλα με ξέχασαν και με ξέγραψαν τελικά... είναι που δεν βλέπόμεσταν για χρόνια... έρχομαι... μη φεύγεις ακόμα! Μαμά μου... περιμένέ με!”

Νοσοκόμα... Σύδνεϋ, 2007

“Η ζωή ετούτη δεν είναι πάντα φτιαχτή για τη γυναίκα... Και για τον άντρα κάποτε, μην νομίζεις! Τα αδικήματα που διαπράχθηκαν και εξακολουθούν να διαπράττονται δεν εξαιρούν το ένα από τα δύο φύλα, ίσως όμως είναι περισσότερο γυναικείο πρόβλημα, λόγω μυϊκής αδυναμίας. Ωστόσο και οι άντρες γνώρισαν το άδικο από το αντρικό και από το γυναικείο χέρι... αν και στην τελευταία περίπτωση λιγότερο συχνά”.

Παλαιστίνιος... Αθήνα, 2007

“Δεν ήθελα να είμαι ούτε πρόσφυγας, μήτε λαθρομετανάστης... ‘πώς είναι να είναι κάποιος ξένος;’ Σκεφτόμουν, τώρα όμως ξέρω και ξέρω ακόμα πως όσοι οι ξένοι άλλες τόσες και οι ιστορίες. Δεν ήθελα να είμαι σε αυτή τη θέση και θα ήθελα όλους τους ξένους πίσω στον τόπο τους. Αν δεν έχεις ζήσει σαν πρόσφυγας ή σαν λαθρομετανάστης, δεν έχεις ιδέα τι σημαίνει να είσαι το ένα ή το άλλο, έτσι δε θα μπορούσες καν να δώσεις το νόημα της ζωής του πρόσφυγα ή του λαθρομετανάστη...”

“Πέτα πέτα χρυσόφτερη σκέψη
Στης Σιών ρημαγμένα τεμένη...
Ω, πατρίδα, ωραία μεγάλη...

-Ποιος είσαι;

-Τι σε νοιάζει εσένα;

-Τραγουδάς την άρια του Βέρντι “Ναμπούκο”...

-Κάλου την άκουσα και μου άρεσε...”

Αφγανός λαθρομετανάστης στο Σύνδνεϋ... 2008

“Μπορώ να έρθω σε επαφή με κάποιον που να μπορεί να με βοηθήσει να δραπετεύσω από τη χώρα;” Ρώτησε ο Μ.Η., Αφγανός, τον κ. Glend..., τον Αυστραλό...

.....

Ο Αφγανός κ. Μ. Η., είχε καταφύγει τελικά στους Αντίποδες για να αποφύγει τη σύλληψη στην πατρίδα του, από τους εχθρούς του. Αλλά και στην Αυστραλία, συνελήφθη για να οδηγηθεί στο Νουρού, σύμφωνα με το πρόγραμμα “Pacific Solutions”, του τότε πρωθυπουργού, κ. Howard.

Ατυχώς το αίτημα του κ. Μ. Η., για ασυλία στην Αυστραλία, απορρίφθηκε. Αναγκάστηκε λοιπόν αυτός να επιστρέψει στο Αφγανιστάν, όπου μετά από περιπέτειες μεταξύ της χώρας του και του Ιράκ, συνελήφθη από οπαδούς του Mujahidden War, τους Taliban. Ενώπιον των κατοίκων της περιοχής του και συγγενών του, αφού πρώτα τον έριξαν σε πηγάδι, ύστερα του πέταξαν χειροβομβίδα, με αποτέλεσμα ν’ αποκεφαλιστεί...

Η έκκληση “να μην συμβαίνουν αυτού του είδους τα κρίματα...” ήρθε εκ των υστέρων, όταν ο Αυστραλός κ. Glend... που τον Ιανουάριο 2008, βρισκόταν στην Καμπούλ για το γύρισμα του ντοκιμαντέρ “A Well-Founded Fear”, πληροφορήθηκε για το εξοντωτικό κυνήγι του Μ. Η., από τους Taliban.

Ένας επίλογος... στο ατέλειωτο θέμα...

Η προσφυγή είναι θέμα ζωής και θανάτου. Ο προσφεύγων ξεκινά ως θύμα μιας κατάστασης που δευτερώνεται με την απόρριψη από μία δεύτερη. Ο άνθρωπος κλείνει τα μάτια του στον συνάνθρωπο

όταν γνωρίζει ότι δεν υπάρχουν συνέπειες για τις ενέργειές του. Όχι! δεν σχετίζεται η απόφασή του με το χρώμα ή το θρήσκευμα του πρόσφυγα. Αλλά δεν ενδιαφέρει διότι είναι τελικά an object of no importance... 'just a refugee'!

Ανώφελα τα δάκρυα, ούτε και που υπάρχουν και οι υποθετικοί λυγμοί όσο κι αν το παλεύουν, κολλάνε στο λαρύγγι!

Γ'. Π.5. Εξομολόγηση ενός ποιητή

(Η Πιπίνα Δ. Ιωσηφίδου-Έλλη (Elles), εξομολογείται για κάποιες από τις εμπειρίες της και τις από ετούτες, παρορμήσεις της...)

Α' Εισαγωγή στην ποιητική συλλογή, *Μοίρα μου Αρμούρισα*

Μοίρα μου Αρμούρισα

Στον έβενο...

Στον έβενο της κόμης σου,
πλέξε τα νούφαρα γαλάζια,
στο στήθος σταύρωσε
χαρούμενες κορδέλες,
βάψε τα μάτια σου
στο χρώμα της ελπίδας
κι ύστερα φόρεσε
κηλίδα από κινά...

Σημάδια όλα, αντάξια!

Σαν ψάξει

να σε βρει ο άνεμος,
χιμώντας μανιασμένος
στον ξάστερο ουρανό,
τρέχα στο μπλόκο
του λαβύρινθου,
σκεπάσου
τη χλαμύδα της σιωπής
κι ακούρμα!..

Σαν κουραστεί
κι ο ύπνος
τον προδώσει,
βιάσου
στο Άστρο της Ανατολής,
που καρτεράει
ακέραιο
να συλλάβει
αξίας τα σήματα.

Στάσου μακριά
απ' το δάσος
του κακού,
το σταυροδρόμι
οπού τα μίση
διαξιφίζονται,
κι από της τρέλας
την αδηφάγα δίνη,
που αφανίζει.

Ο ποιητικός τομίσκος ***Μοίρα μου Αρμούρισα***, οφείλει τον τίτλο του στον τόπο καταγωγής της γιαγιάς μου Σουλτάνας Ιωαννίδη-Μπαϊράμογλου από την πλευρά της μητέρας μου, και είναι αφιερωμένος στη μνήμη της. Στην αφιέρωση, η «Γλυκιά Αρμούρισα», είναι αυτή, καθαυτή η γιαγιά μου (192).

Η γιαγιά μου, λοιπόν ήταν Ελληνίδα Μικρασιάτισσα από το Αμόριο, μία μικρή πόλη απέναντι από την Κύπρο, που πολύ πιθανόν στην περίοδο του Βυζαντίου, να αποκαλείται Αρμόριο¹⁹³ και να είναι Βυζαντινό φυλάκιο των 'άκρων'¹⁹⁴ του για την

¹⁹² Τη γιαγιά Δέσποινα -από την πλευρά του πατέρα μου- δεν τη γνώρισα, καθώς χάθηκε πολύ ενωρίς, όταν ο πατέρας μου ήταν μόνο δεκαεφτά χρονών.

¹⁹³ Πολύ πιθανόν από εδώ να προέρχεται το γνωστό ακριτικό τραγούδι του *Αρμούρη*, καθώς την περίοδο του Βυζαντίου, περιβάλλεται από τείχη και οχυρά για την ασφάλειά της. Το τοπωνύμιο Αμόριο, Αναμούρ (Anamur) είναι επίσης πιθανόν, να προήλθε από τον αρχαίο ελληνικό όρο Άνεμούριον (στα Λατινικά "Anemourion") που σημαίνει, Ανεμόμυλος ("windmill").

¹⁹⁴ =συνόρων του.

προστασία των πληθυσμών και την ακεραιότητα των εδαφών της Βυζαντινής αυτοκρατορίας. Είναι γνωστόν ότι καθώς τα σύνορα του εκτεταμένου Βυζαντίου βάλλονταν παντού από επιδρομές κουρσάρων και πειρατών, αλλά και αλλοεθνείς, στηριζόταν στα ακριτικά φυλάκια που κάποτε εξελίσσονταν σε καλά οργανωμένα στρατιωτικά κέντρα.

Η οικογένεια¹⁹⁵ της γιαγιάς μου, έτυχε να είναι από τις ευκατάστατες οικογένειες, της περιοχής. Ήταν μόνο δεκατεσσάρων ετών, όταν ο ιερέας του Αμορίου, την πρότεινε σε σύζυγο στον εισαγγελέα του Τουρκικού Δικαίου της περιοχής: Ηλία Μπαϊράμογλου, Έλληνα Κωνσταντινοπολίτη, που μόλις είχε καταφτάσει εκεί, για να υπηρετήσει. Ο μοναδικός αδερφός του παππού Ηλία, ο 'θείος' Ιπποκράτης Μπαϊράμογλου, είχε εγκατασταθεί στην Αθήνα, στο Μαρούσι, πολύ πριν το 1922 και ασχολείτο με το εμπόριο ελαιόλαδου¹⁹⁶. Οι παρακλήσεις του Θείου Ιπποκράτη προς τον παππού Ηλία, να αφήσει το Αμόριο και να έρθει στην Αθήνα με τη νεαρή οικογένειά του, ενόψει των οξυμμένων σχέσεων Ελλάδας-Τουρκίας, δεν εισακούστηκαν δυστυχώς. Η εμπιστοσύνη του παππού Ηλία στο αξίωμά του και το φαινομενικά δυνατό κοινωνικό του Status, τον είχαν πείσει ότι η οικογένειά του και του πεθερού του, ήταν ασφαλείς υπό τις οποιεσδήποτε συνθήκες.

Με τη Μικρασιατική λοιπόν καταστροφή η οικογένεια της γιαγιάς μου, βρέθηκε «απ' τα ψηλά στα χαμηλά κι από τα πολλά στα λίγα!», και επιπλέον γνώρισε μία άδικη συμπεριφορά από το ελληνικό περιβάλλον της Κύπρου, όπου αρχικά μεταφέρθηκαν και έμειναν περίπου πέντε χρόνια, και αργότερα από τους Ελλαδίτες, όπως έλεγε συχνά με μεγάλη πίκρα. Στην Κύπρο η πολύπαθη γιαγιά μου, σχεδόν αμέσως, έχασε πρώτα τον πατέρα της, που είχε αρρωστήσει στο μεταξύ από τη δυστυχία της εκδίωξης και των κακοπαθειών τους και λίγο αργότερα και ενόσω ήταν έγκυος στο τελευταίο της παιδί, έχασε και τον άντρα της. Ήταν μόνο τριανταπέντε όταν τελικά κατέφθασε στην Ελλάδα, με πέντε μικρά

¹⁹⁵ οικογένεια Αναστασίου Ιωαννίδη.

¹⁹⁶ Ακόμη και σήμερα ο μοναδικός γιος του θείου Ιπποκράτη, ο Γιώργος, Μπαϊράμογλου, πρώτος εξάδελφος της μητέρας μου, ζει στο ίδιο προάστιο.

παιδιά, τη μητέρα της, δύο νεαρές αδερφές της και δύο αδερφούς, όλοι νεότεροι της γιαγιάς μου.

Οι Έλληνες της Μ. Ασίας αν και δεν έφταιγαν καθόλου για εκείνα που υπέφεραν, ερχόμενοι στην Ελλάδα γνώρισαν την ταπείνωση, τη μομφή και τον κατατρεγμό, λες και ήθελαν να εκδιωχθούν από τον τόπο τους λες και από μόνοι τους ήθελαν να χάσουν τα πάντα, να αφήσουν πίσω τους τάφους των πατέρων τους, να ξεκληριστούν και έτσι γυμνοί πια από κάθε αξιοπρέπεια, ταπεινωμένοι και κατατρεγμένοι, να βρεθούν στην Ελλάδα που αν και Μητρόπολη των απανταχού Ελλήνων, δεν ήταν ο τόπος τους ή η γενέτειρά τους. Σα να μην έφταναν όλα αυτά τα χτυπήματα, γνώρισαν επιπλέον μία ασυγχώρητη διάκριση, μία ανεξήγητη μομφή από τους Ελλαδίτες, την οποία, αντιμετώπισα και η ίδια αν και είχα γεννηθεί πολύ αργότερα στα Γιάννινα και μάλιστα από περιχωρήτες και όχι καθατούς Γιαννιώτες, στο άκουσμα του επιθέτου μου: Ιωσηφίδου.

Ως εκ θαύματος η γιαγιά μου κατόρθωσε να επιβιώσει και το λέω αυτό, γιατί οι εμπειρίες και οι αντιξοότητες που ορθώθηκαν σε κάθε βήμα της ήταν τραγικές και οι καταστάσεις βιοπορισμού πανάθλιες. Όλοι κατανοούμε τους λόγους αυτής της κατάστασης στην πατρίδα μας την περίοδο της δεκαετίας του 1920.

Τελικά η γιαγιά μου κατόρθωσε να μεγαλώσει τα παιδιά της και να δημιουργήσει μία θαυμαστή οικογενειακή Εστία που διατηρήθηκε έτσι δυνατή και ζεστή, όσο εκείνη έζησε. Και μη φαντασθείτε ότι το επέβαλλαν οι καταστάσεις. Όχι. Η γιαγιά μου, με την αγάπη της και την τρυφερότητά της, είχε κατορθώσει να κρατήσει ενωμένα τα μέλη της εκτεταμένης, με την πάροδο του χρόνου, οικογένειάς της.

Η γιαγιά Σουλτάνα, ήταν μία δυνατή και παράλληλα ευαίσθητη προσωπικότητα, που έχαιρε σεβασμού και εκτός της οικογένειάς της, στην εμπορική κοινωνία των Ιωαννίνων, καθώς τα παιδιά της και οι προκομμένοι γαμπροί της είχαν εξελιχθεί σε γνωστούς, γενναιόδωρους επιχειρηματίες, που δεν αρνιόνταν τη βοήθειά τους σε εκείνους που τη ζητούσαν και όχι μόνο τους εκπροσώπους του επαγγελματικού τομέα, αλλά και τους ιδιώτες. Σαν τέτοια προσωπικότητα η γιαγιά μου σημάδεψε άμεσα τη δική

μου και θα πρέπει να ομολογήσω ότι η μνήμη της, εξακολουθεί να επηρεάζει τις σκέψεις μου και πολλές από τις πράξεις μου.

Έχοντας με τα παραπάνω μιλήσει για το πνεύμα που με διακατέχει, θα ήθελα στη συνέχεια να εκθέσω κάποιες λιγοστές σκέψεις, στο αναμφίβολα μεγάλο κεφάλαιο της ποίησης και τους υπηρετούντες αυτήν.

Πολλά έχουν λεχθεί στο παρελθόν και εξακολουθούν να λέγονται, σε σχέση με τους λόγους ή τις αιτίες που ωθούν κάποιον να ασχολείται με τον ποιητικό λόγο. Κάποιοι υποστηρίζουν ότι ο ποιητής γράφει για να καταλαγιάσει τις υπαρξιακές του αγωνίες...

Μύστης

Μύστης
και Μάγος
και Ηγήτορας
νά 'τος επιτέλους...
Το πλήθος που ακολουθεί...
αλαφροϊσκιωτοι είναι
σαν αυτόν.

Οι άλλοι,
του μόχθου συνακόλουθοι,
γλύφουν τις πληγές τους
και βαλσαμώνουν την πίστη τους
για την αιωνιότητα!

Άλλοι θεωρούν ότι ο ποιητής με τις συνθέσεις του επιχειρεί την κατάλυση κάποιων μυστηρίων ή ίσως και να επιχειρεί τη δημιουργία τους:

Είχε μαγέψει

Είχε μαγέψει
η σερενάτα του,
στην πανσέληνο.

.....

Τότε ήταν
που πίστεψε
ότι Μάγος ο ίδιος
είχε λύσει τα μάγια
της ανθρώπινης μοίρας του.
Ήταν λοιπόν έτοιμος
για το επόμενο:
ν' ανοίξει
την πόρτα του ουρανού
και να ψάξει
για τον Αμέθυστο Μάγο
της αιώνιας χαράς!

Από τους ειδήμονες, άλλοι, αναφερόμενοι στην ποίηση και στους ποιητές, προχωρούν ακόμη περισσότερο και υποστηρίζουν ότι ο ποιητής, πέρα από το ταλέντο του και την παραγωγή του, είναι εκ φύσεως μία ιδιόρρυθμη παρουσία, που θέλει και επομένως επιδιώκει αυτή τη διαφοροποίηση από το σύνολο. Αναμφίβολα δεν είναι απλή υπόθεση το να ξεχωρίσει κανείς το ταλέντο από την επιτήδευση, τους αυθορμητισμούς, τις επιδιώξεις ή τους στόχους εκείνων που γράφουν στίχους, που γράφουν γενικά. Ωστόσο χαρακτηριστικό των ποιητών, των διανοουμένων εν γένει, είναι η απομόνωση, η συγκέντρωση, το περιπετειώδες ταξίδι ενδόμυχα των ανθρώπων ή η ανίχνευση της ουσίας των γεγονότων, που επιδρούν ενεργητικά επ' αυτών, επηρεάζουν την προσωπικότητά τους και κατά συνέπεια τις πράξεις τους και το έργο τους.

Σήμερα, που περισσότερο από ποτέ η γραφή στίχων, ενεργεί ως μέσον της ανάγκης για διέξοδο εντός ενός κατεστημένου που οριοθετούν διαφορετικές συγκυρίες, επεξηγείται ή διερμηνεύεται συχνά με μέτρο τη μόρφωση, την αντίληψη, τον ψυχισμό του ατόμου, ή άλλως σύμφωνα με τα προσωπικά κριτήρια εκάστου. Η ποίηση όμως ως προσωπική υπόθεση διαφέρει, καθώς μπορεί να υποκινήσει μεμονωμένα το ενδιαφέρον του αναγνώστη ή και καθόλου. Από την αρνητική αυτή θέση, δεν καλλιεργεί τη διάθεση της διείσδυσης και της αποκωδικοποίησης, για την κατανόησή της. Αναμφίβολα αυτό δεν

ισχύει στην περίπτωση του μελετητή, που εκ των πραγμάτων κάθε τι που αφορά το δημιουργό-αντικείμενο της μελέτης του, αποβαίνει επιτακτικό μέλημα, μέρος δηλαδή αυτής της έρευνας, της μελέτης, της ανάλυσης και των συμπερασμάτων του.

Αν η ποίηση κριθεί παράγωγο αντίδρασης έναντι καταστάσεων που επιδρούν ανασταλτικά επί κοινωνικών συνόλων, πέρα από το γεγονός ότι μπορεί να θεωρηθεί επαναστατική ή ότι φέρει πολιτική χροιά οξύνει το ενδιαφέρον και τις αντιδράσεις των αναγνωστών που έτσι μπορεί να πάρουν πολλές και ποικίλες μορφές. Το ενδιαφέρον προς ένα τέτοιο προϊόν αναπτύσσεται με σχετική ταχύτητα και υιοθετεί ποικίλους τρόπους κυρίως όμως γιατί συλλαμβάνει το γενικό παλμό και σαν τέτοιο γίνεται ταυτόσημο με τον ψυχισμό του αντιδρώντος. Σε καιρούς πολιτικής όξυνσης οι παρόμοιοι δημιουργοί καθώς κρίνονται υπαίτιοι «αθέμιτων» ενεργειών, αντιδραστικών συνόλων, είναι πιθανόν να υφίστανται κυρώσεις, μεταξύ των οποίων την αποκήρυξη των ποιητικών έργων-πράξεών τους, την καταδίωξή τους και ό,τι άλλο συνεπάγεται με αυτά.

Είναι γεγονός ότι σήμερα πολλοί αναγνώστες θεωρούν ότι η ποίηση ως λογοτεχνικό είδος δεν ενδιαφέρει, ότι είναι παρερχόμενης εποχής και ως εκ τούτου δεν είναι απαραίτητη. Στη χειρότερη περίπτωση μπορεί να ειπωθεί ότι η ποίηση, ως λογοτεχνικό είδος, είναι βαρετή ή ανούσια. Ίσως και να είναι έτσι για μερικούς. Ίσως ο έντεχνος λυρικός λόγος δεν συναρπάζει τα πλήθη όπως παλαιότερα. Όμως οι περισσότεροι από εμάς γνωρίζουν επίσης ότι ο ρομαντισμός που ευτυχώς εξακολουθεί να χαρακτηρίζει τα νιάτα ή περιόδους της ζωής των νέων ανθρώπων και χωρίς αμφιβολία τους νέους στην καρδιά, ωθεί στην ανάγνωση της ποίησης ή και στην απόπειρα γραφής της.

Αξιοσημείωτο παραμένει το γεγονός ότι γύρω από το θέμα ποίηση-ποιητές, διατυπώνεται ένα ευρύ φάσμα από γνώμες, στο οποίο συμπεριλαμβάνονται και εκείνες αυτών καθ' εαυτών των ποιητών. Δεν απολείπεται άλλωστε ο μεταξύ των ποιητών ανταγωνισμός, που όχι σπάνια παύει να είναι ευγενής άμυλα, και

στη χειρότερη περίπτωση η ποίησή τους αποβαίνει εγχειρίδιο που στυλιετίζει (π.χ. Παλαμάς - Καβάφης, Σικελιανός-Καζαντζάκης).

Ασφαλώς δε θα πρέπει να παραληφθεί εδώ και η ευχή: ο Θεός να φιλάει τους δημιουργούς από το μέγα αμάρτημα της μίμησης.

Απαράλλακτος σου

Ήθελα να καταλάβω.
Είπα λοιπόν,
πως φοράς ασπίδα
από μάλαμα,
κι εκείνος γέλασε.

Η δική του,
-από διαμάντι αληθινό-
δεν είχε ταίρι...
είπε.

Τον κύτταξα:
ήταν απaráλλακτός σου:
ένας ακόμη εγωιστής.

Πέρα λοιπόν από την υπαρξιακή αγωνία του ανθρώπου, η φωνή ενός γνήσιου ποιητή υψώνεται ως διαμαρτυρία εναντίον της όποιας καταδυναστεύσασας δύναμης και επομένως εναντίον του πολέμου, που είναι παράγωγο του προηγούμενου κακού.

Θα μηνύσω

"Δεν είσαι μαζί μου...
Άρα είσαι εχθρός μου!
Θα μηνύσω λοιπόν
τα καθέκαστα,
όπως εγώ τα είδα,
όπως εγώ τα συνέλαβα
ή ακόμη
όπως εγώ τα έπλασα...

κι εσύ περίμενε.
Θα δεις,
τι σε περιμένει!"

Έτσι είπε.

Από αυτή λοιπόν την οπτική γωνία, ο ποιητής είναι μία μαχητική παρουσία που προασπίζεται τα ανθρώπινα δικαιώματα και από εδώ απορρέουν οι λοιπές αποχρώσεις της καταδυνάστευσης του πλήθους: η υποστήριξη των εργαζομένων ή ο αγώνας για την καταστολή της ένδειας, που κατά κοινή αντίληψη, ταλανίζει μεγίστη μερίδα του πληθυσμού στον πλανήτη μας, και τώρα τον 21^ο αι. όπως και πριν και επομένως πάντα.

Ζηλωτής είμαι

Καλή μου φιλενάδα,
μη μου θυμώνεις
που σου λέω δύο πράγματα.
Από αγάπη,
από έγνοια το κάνω!
Δεν είμαι πορθητής εγώ
γι αυτό και δε νικάω!
Δεν είμαι λαίμαργος
γι αυτό δεν αποκτάω...

Ζηλωτής είμαι
κι αγωνίζομαι
για την "υπό τον ήλιο..."
περίφημη θέση,
αυτό που οι άλλοι
οι μπασμένοι στα πράγματα
ονομάζουν:
απαγορευμένο καρπό!

Καταλαβαίνεις λοιπόν
την έγνοια μου.

Πολλά και διάφορα μπορεί να ειπωθούν για το σκιτσάρισμα ενός γενικού πορτραίτου του ποιητή, γιατί ο κάθε ποιητής ξεχωριστά καταθέτει την μεθ' υπογραφής προσωπική του σφραγίδα του στα ποιήματά του, που ως σήμα κατατεθέν, τον συνοδεύει και τον διαφοροποιεί ανάμεσα στο πλήθος των συναδέλφων του. Οπωσδήποτε πέρα από τα κοινά ερωτήματα και τους προβληματισμούς που αίρει το παγκόσμιο κοινωνικό σκηνικό, και τα οποία ο στρατευμένος ποιητής τα αντιμετωπίζει με όπλα του νου του και την πένα του, έχει να ασχοληθεί και με τον προσωπικό αισθηματικό του κόσμο που επηρεάζει άμεσα το νου του και την πένα του και συμπράττει με αυτά.

Τελικά ως στιχουργός και ερευνήτρια η ίδια, παρόλο που δέχομαι ότι υπάρχουν πολλά και κοινά χαρακτηριστικά μεταξύ των ποιητών, θα ήθελα να τονίσω εδώ, ότι η δική μου αγωνία πηγάζει από την έγνοια μου για τα φαινόμενα που είδα, έζησα και ξεχώρισα στο παρελθόν αφότου κατάλαβα τη ζωή γύρω μου και μέχρι στιγμής. Εκείνα που σημάδεψαν την ψυχή μου και χαρακτήκαν ανεξίτηλα στο νου μου εξακολουθούν να ισχύουν και σήμερα αν και δεν αφορούν απόλυτα την προσωπική μου ζωή αλλά κυρίως εκείνη των συνανθρώπων γύρω μου.

Ποιητή μου!

Αχ ποιητή μου!

Τραγουδιστή του Μερακιού

του Άγνωστου

του Νοητού

του Μύθου του Αιώνιου

που πλέκεις

και ξεπλέκεις

Υπόνοιες

και Μνήμες...

Πόσο κοντά σου

νιώθω!

Ανθρωπίνως λοιπόν, εκείνα τα παρελθοντικά φαινόμενα, εξακολουθούν να συμπιπτουν με αυτά της τρέχουσας χρονικής περιόδου. Ίσως η κλίμακα των τωρινών να επιταχύνεται πάνω σε μία έντονη ανιούσα, καθώς πολλά έχουν αλλάξει στην εποχή μας και κυρίως οι τρόποι επικοινωνίας, ένα ανεκτίμητο αγαθό που σήμερα κέκτηνται οι απανταχού πολίτες του πλανήτη και μάλλον χωρίς βαρύ οικονομικό κόστος. Τα άλλα αγαθά -και δη τα οικονομικά-, εξακολουθούν να μοιράζονται με χαώδη ανισότητα όχι μόνο μεταξύ των ανθρώπων ως ατόμων –που θα ήταν ίσως το λιγότερο- αλλά και μεταξύ των συνόλων λαών –και αυτό είναι το μάλιστα επικίνδυνο. Η ιστορία του παρελθόντος αποδεικνύει ακόμη μία φορά πως τα τωρινά φαινόμενα δεν είναι πρωτοποριακά, αλλά επαναλήψεις σε μία άλλη διάσταση, την τρέχουσα, και οι επιπτώσεις τους, είναι οδυνηρότερες εκείνων του παρελθόντος. Η επιστήμη, που παρουσιάζεται ως θετικός παράγοντας σε πολλές πτυχές του βίου και της πολιτείας των ανθρώπων, έχει δυστυχώς εξελιχθεί σε άλλους τομείς, σε ανθρωποφάγο-λαοφάγο δεινόσαυρο.

Ευεργέτες!

Σπάθα ζώστηκα αιώνια
και μπαρούτι σε αποθήκες
τίναξα.

Σκότωσα και σκοτώθηκα
κι έφτασα ως εδώ
για να ζωστώ βόμβες
και νάρκες,
τρελός, στης τρέλας
το επικίνδυνο παιχνίδι.

Μικρές πληγές
αν καταφέρνω εγώ ν' ανοίγω,
βαρύγδουπα
πολεμικά παιχνίδια
χειρίζεσαι εσύ.

Και ξέρεις τόσα!
Ξεπέρασες τον Πέρση
τον Ρωμαίο
κι άλλους πολλούς
που περιττεύει
ν' αναφέρω,
στη λίστα των **ευεργετών**
της οικουμένης!...

Είναι γεγονός, πως όπου δε χωρούν διακρίσεις υπεροχής
στον υπέρτατο βαθμό, περνάμε στον ψυχρό πόλεμο... Επομένως
καλά κρατάει η δύναμη και ας το πάρουμε επιτέλους απόφαση, ότι
το δίκαιο είναι ένα μυθικό φρούτο, που μόνο στις ελπίδες μας
ευδοκίμει και πουθενά άλλού.

Δεν γνωρίζεις

Είσαι άπειρος... δε γνωρίζεις...

.....
Ζούμε στο άσυλο των τρελών,
στο τάσι των φαντασμάτων ζούμε
και η ανακύκλωση της ζωής
είναι νόμος της φύσης
και όχι παράγωγο πολιτισμού.

.....
Τα υπαρκτά οριοθετούνται:
δεν υπάρχει τρόπος
ν' αλλάξουν πορεία
ή να την επιμηκύνουν.
Γέννηση-Θάνατος,
Θάνατος-Γέννηση...
Φθορά-Ανανέωση,
Ανανέωση-Φθορά.
Η ύπαρξη
δεν είναι παράγωγο πολιτισμού...

.....

Δεν αλλάζει η φορά των πραγμάτων:
η αριστοκρατία του πλούτου
κατηύθυνε...
κατευθύνει...
θα κατευθύνει...
Άρα... δεν είναι εφικτή
η απομάκρυνση ή η απομόνωση
της δημοκρατίας
από την κεφαλαιοκρατία.
Αν δεν την ενδυναμώνει...
Σίγουρα την κατευθύνει.
.....

Οι πληροφοριοδότες,
οι νομικοί... οι πολιτικοί
-εκ των πραγμάτων-
επιδιώκουν την παντοδυναμία.
Δεν ξέρω γιατί οι τρελοί έποικοι
της δημοκρατίας
πιστεύουν στη δικαιοσύνη
-ούτως γαρ είθισται!-
Γιατί –ανοιχτομάτισσα-
έχει διαγράψει τη Θέμιδα
κι αδιάντροπα δικαιώνει
το δίκαιο του δυνατού.
Η δικαιοσύνη δεν είναι
ο ήλιος της δημοκρατίας...
παρά ο προβολέας της δύναμης
και μάθε επιτέλους
να μην μπερδεύεσαι!
Το χρυσάφι
έκανε πάντα σωστά τη δουλειά του...
Ε! κάποτε γίνονται και λάθη
και τότε απονέμεται:
η «δίκαια... δικαιοσύνη».
.....

Δημοκρατία μας
κατάντησες Καρνάβαλος!
Οι αγγελιαφόροι των δεινών
-ταλέντα πουλημένα-
Πασχίζουν, ανασύρουνε
τ' άδυτα εκ των αδύτων
και
-Ω, δημοκρατική ισχύς!-
μέλπουν και μέλπουν
«τ' άσματα των ασμάτων!»

.....

Πώς να ξεφύγεις τη φύση σου
άνθρωπε;
Αν δεν ήταν εκείνοι,
θά 'σουν εσύ...
απαράλλαχτός τους...
έτσι λειτουργεί το τρελοκομείο...
Να ξεφύγεις βουλεύεσαι;
Ποιο δρόμο;
γιατί έτσι κι αλλιώς...
όλοι τους οδηγούν
με μαθηματική ακρίβεια εκεί...

.....

Στην πολιτεία
κι αν ρημάζουν τα κτίρια,
καινούργια ζωντανεύουν,
αλαζονείας πύργοι αλαλιασμένοι
καινούργιες γέφυρες
ύπαρξης-απουσίας
κι εμείς περπατούμε
κυττώντας τα σύννεφα
ν' αρμενίζουν απάνω μας
και ξέρουμε

για το χτες, για το σήμερα,
και μαντεύουμε για το αύριο...
Όλα προσπερνούν
σκιές μιας άλλης, παρουσίας,
της αληθινής,
της αντικειμενικής ανυπαρξίας...
Όλα αρχίζουν εδώ
όλα τελειώνουν εδώ!..

Θα πρέπει να εκμυστηρευτώ εδώ πως οι δικοί μου μύθοι
έχουν ριζώσει στον τόπο, όπου γεννήθηκαν: στην Ελλάδα και στη
γενέτειρά μου τα Γιάννινα:

Η Ταυτότητα

Στην πόλη που γεννήθηκα
οι πελαργοί χτίζουν
τη φωλιά τους
στις σβηστές καμινάδες.
Δεν οφείλεται στη φαντασία τους
ή στην ιδιοφυΐα τους!
Κάθονται στα ψηλά
γιατί... ο φόβος
τα φιλάει τα έρμα!

Η φωτιά που σβήνει
το καλοκαίρι,
το χειμώνα πυρώνει
το σώμα μας
και ζεσταίνει
την ψυχή μας!

Φουντώνει
την αγάπη μας
και πλουτίζει
τη φαντασία μας,
που γεννοβολά

ιστορίες... παραμύθια
που ανταμώνουν
το όνειρο,
πάνω από την ομίχλη
της λίμνης των μυστηρίων,
ή στα λευκοντυμένα πεύκα
που σιγοντάρουν
την κυρά μας
των Στεναγμών,
τις δριμύτατες μέρες
του χιονιού.

Τ' ασημένια
τα επάργυρα
τα μπρούτζινα
τα χαλκώματα...
κι από κοντά
η τέχνη της επίδειξης...

Κάστανα γλυκά
στις παγωμένες γωνιές
της χειμωνιάτικης νύχτας,
καλαμπόκια
βασανισμένα στα κάρβουνα...
στις φουφούδες...
στα στέκια...
στις πλατείες!

Τα καφενεδάκια
της γητεύτρας τηλεόρασης,
όπου οι σύντροφοι
κουράζουν το μεγλεράκι,
όταν το ούζο
κάνει τα μάτια
γυαλινόρες
και ξασπρίζει το νου...

Οι καφετερίες
των εύγευστων πειρασμών,
-ενόχων φορέων
μυρίων δεινών-
γεμίζουν από αστικισμό
και εκκεντρικότητα...
και τα εστιατόρια των νοστιμιών
επιμένουν
να βασανίζουν την πρασινομάτα
με την αδιακρισία τους...

Τα Γιάννινα τα άφησα στα εικοσιτεσσερά μου, κατέχοντας
μία καλή μόρφωση και ακολουθώντας τον άνθρωπό μου, που τον
γνώρισα τυχαία στις φοιτητικές διακοπές μου –στη διάρκεια των
διακοπών μου της φοιτητικής εβδομάδας, στην Ηγουμενίτσα- και
στις δικές του στην Ελλάδα. Η μοίρα μου φύλαγε χαρές και λύπες
και η ζωή εκεί που θαρούσα πως δυνάμωνα, με αδυνάτιζε, με
έριχνε στην απόγνωση και στη δυστυχία. Ο άνθρωπός μου παρών
πάντα, ήταν ένας ακλόνητος βράχος, παρά τα χτυπήματα που του
είχαν καταφέρει η ζωή και ο συνάνθρωπος.

Μη ρωτάς

Μη ρωτάς άλλα...
επειδή ενδιαφέρεσαι
-όπως λες!

Με υποβάλλεις
-αθώα δήθεν-
στη διαδικασία της εξομολόγησης,
με ξεγυμνώνεις μεθοδικά,
αγνοώντας το κόστος.
Ως εδώ, λοιπόν!
Τέρμα!
Είπα όσα έπρεπε να πω.
Δεν ξεπουλάω τα κρυφά μου,

δε γίνομαι υποχείριό σου!

Οι αντιλήψεις μου για την άνιση πορεία των ανθρώπων στη ζωή, πιστεύω ότι είναι κοινές με εκείνες των συνανθρώπων μας. Όμως η πίστη μου στη δύναμη της αλήθειας, η ανάγκη μου να την υποθάλω σα φυλαχτό, με βοήθησε να δω τα πράγματα όπως ήταν: ωμά, τραγικά, χωρίς πέπλα μεταμφίεσης, που και αυτά -όταν υπάρχουν- τρέφουν μάλλον την ψευδαισθήση και τελικά υποσκάπτουν την εμπιστοσύνη στον ίδιο μας τον εαυτό.

Στην άλλη όχθη λοιπόν

Πέρασα,
κι επιτέλους ακούμπησα
στην άλλη όχθη!
Και σ' αντίκρισα
αδερφέ μου
να κρατάς το λαγούτο
στην αγκαλιά
και να ψέλνεις
τους καημένους
τους καημούς σου!

Αχ! Τι τα θες!
Είναι η πομπή του κάματου
μεγάλη...
Είναι η ζωή αγώνας,
παλικάρι,
κι εμείς,
οι τροβαδούροι του λαγούτου
τραβάμε ως την όχθη της,
για την τελεία ανάπαυση,
την τέλεια αργία!
Αχ, κι είναι κρίμα!

Οι μύθοι μου -που ωστόσο δεν είναι καθόλου μύθοι παρά σύνολο εντυπώσεων με βιογραφική υφή- αποτελούν την εξομολόγησή μου εκ των βαθέων.

Ψάχναμε!

Τραβάμε... λέω
και θυμάμαι
πώς περνώντας
τη λευκή κορδέλα
στα μαλλιά,
πιστεύαμε
στην αιωνιότητα.

Και της χαράς
το δαχτυλίδι
ή το βραχιόλι
της ανεμελιάς,
το ρίχναμε στην τύχη
το ψάχναμε στα άχυρα
και μεσ' το κοκκινόχωμα,
γιατί μας τύφλωνε
η λάμψη της ζωής
και τό 'φτιαχνε χρυσάφι!

Από τότε που θυμάμαι τον εαυτό μου -γύρω στα τέσσερά μου χρόνια- μέχρι τώρα, η λίμνη Παμβώτις, παραμένει η αγαπημένη μου νεράιδα. Ταυτίστηκα μαζί της, με το κύμα της επέπλευσα στη ζωή και η τρικυμία της ταυτίστηκε με τη δική μου. Όπως τότε που όλα τα άτομα της οικογένειάς μου, ταξιδεύαμε είτε στην Ντραμπάτοβα είτε στο νησάκι με τη θορυβώδη βενζινάκατο, έτσι και αυτή τη στιγμή που συντάσσω ετούτο το κείμενο, εκ του μακρόθεν -νοερά λοιπόν- ταξιδεύω στα γαλαζοπράσινα νερά της. Δεν υπάρχει όνειρο που να μη με τρέχει πίσω σ' εκείνα τα χρόνια. Η σύγχυση επέρχεται ομαλά στον ύπνο μου: βρίσκομαι στα Γιάννινα, περπατώ στο καλντερίμι του Κάστρου, ύστερα κατεβαίνω από τη μεγάλη πόρτα δίπλα στ ραχούλα, που βρίσκεται

κοντά στους Αγίους Αναργύρους και νά 'μαι στο Μόλο, για να πιάσω μία άφωνη κουβέντα με τους φίλους μου, τα αιώνια πλατάνια, που τις ρίζες τους σε αλλοτινούς καλούς καιρούς, μούσκευε η γλυκιά Παμβώτις. Εκεί, όπου άλλοτε υπόβοσκε ο καφενές της κυρά-Φροσύνης, ονειρεύομαι το «νησιώτικο» με τα διάφορα χρώματα και τους κατιφέδες τριγύρω να στολίζουν την τιμεντένια πίστα της. Ναι, ο ποιητικός λόγος μου τρέφεται με την αλήθεια αλλοτινών μαρτυριών.

Κύματα

Κύματα...
αγριεύετε την απόσταση
κι αγκυλώνετε
επάνω μου
το άγχος της!

Με δέσατε
στο βράχο της υπομονής,
όπου ποδοπατούμαι
ανελέητα!
Με ταξιδέψατε
στα άδυτα
του κάτω κόσμου
και στην έρημο νησίδα,
κυρίαρχοι οι λωτοφάγοι
μακελεύουν
τους παρείσακτους,
εμένα, εμάς!

Στείλτε επιτέλους τον αϊτό!
Καθόλου δεν πειράζει
αν κατασπαράξει
τα μέσα μου!
Έτσι τουλάχιστον
θα δικαιώσει
την υπεροψία της φήμης

του αδικημένου!

Το φαινόμενο υφίσταται καθ' υπερβολή! Το γεγονός ότι ζω μόνιμα στην Αυστραλία, μου έχει δώσει άπειρα θέματα για σκέψη-σύσκεψη με τον εσωτερικό μου εαυτό και διατριβή. Πέρα όμως από αυτή την αποδοχή και τη χρήση των εμπειριών μου για την δημιουργία θεατρικών ή άλλων πεζών κειμένων, οι μύθοι των στίχων μου, εξακολουθούν να αναβλύζουν από τη γενέτειρά μου και από τη λατρεμένη, γλινιέρα Παμβώτιδα.

Το τραγούδι σου

Η καντσονέτα σου
ευφρόσυνη στο έξαρμα
αντήχησε στη λεκάνη
της γαλαζοπράσινης
συντρόφισσας της Κυράς,
καταπραΰνοντας τα νερά
που είχε
ανταρτέψει
η οργή του βοριά.

Ξαφνικά η συμφωνία
των μετόχων
άλλαξε,
συνεχίστηκε σε αντάτζιο.

Το τραγούδι σου
ακούστηκε αγνό,
απαλλαγμένο
από την όποια υπόκρουση,
ασυνόδευτο
από τα συγχορδία
που πιστεύουν
στην παντοδυναμία
της παρουσίας τους
και εγγυούνται

με μαθηματική
ακρίβεια
την αρμονία...

Ο δικός σου άμβωνας
και το αμεθόδευτο
κήρυγμά σου
ήταν η αμβροσία!..

Η χαρά ή ο πόνος ενσωματώνονται τις δικές της δίνες. Οι ελπίδες και τα απραγματοποίητα όνειρα, μεταμορφώνονται σε συντρίμια που τα παρασέρνει το χάος της σημερινής κοινωνίας, παρόμοια με εκείνα -τα έμψυχα ή άψυχα, τα άμοιρα στοιχεία- που καταποντίστηκαν στα βύθια της.

Άλογη τρικυμία

Πίσω μου... Κυττάζω...

Γύρω μου...

Άλογη τρικυμία
κυριαρχεί.

Συντρίμια βυθισμένα
σε άμετρη πίκρα.

Έτσι... απύθμενη,

παραμένει

και η δική μου έγνοια...

.....

Ταιριάζω μ' εσένα!..

Σε κυττάζω από κοντά

και πρασινίζεις!

Μου θυμώνεις

που ερευνώ

και που καλοκυττάζω.

Με πείσμα φυλάγεις

τα μύρια τα δεινά:

συντρίμια

και κουφάρια στοιχειωμένα,

ωδίνες και απελπισιές,
καρδιάς, τις άπειρες ρωγμές.

Ψυχές καταραμένες,
τα σπλάχνα σου μολύνουν
σαν αποζήτησαν
στο έλεός σου, καταφύγιο.
Να συγχωνέψουν
τη δική τους τη φουρτούνα
με τη δική σου...
ικέτεψαν!
Τις αγκάλιασες!

.....

Η καρδιά μου
-τρικυμισμένη μια ζωή-
τη δική σου μοιάζει.
Συντρίμια φορτωμένη
και ρωγμές που
αιμορραγούν.
Πονάω...
ανελέητα πονάω
σαν δεν υπάρχει γιατρεία,
και υπομένω...
γιατί επιβάλλεται!

.....

Άλλοτε όμως... με ξεγελάς
Νεράιδα μου!
Εκ του μακρόθεν
είσαι η χαρά Θεού:
γαλάζια, λαμπερή,
ξάστερη σαν τον ουρανό
που καθρεφτίζει το γυαλί σου.

Έχω μάθει κι εγώ να μεταμφιέζομαι...
Και μάλιστα πειστικά...

.....

Τελικά, δεν ξέρω ποιος μιμείται, ποιον!

Έτσι λοιπόν οι αγωνίες του παρελθόντος χέρι-χέρι με τις τρέχουσες, με ωθούν να ακροβατώ σε στίχους που αν και δονούνται από την ωμή ρευστή πραγματικότητα, εστιάζουν πάντα στα αγαπημένα παλιά λημέρια μιας πολιτείας που βρίσκεται, κοντά μου τόσο, όσο ποτέ, έστω και εκ του μακρόθεν.

Οι αγγελιαφόροι τα είπαν!

Από αυτούς φτερούγισε η τροφή
για τους πεινασμένους,
που απουσίαζαν
από το χώρο του μακελειού.
Η αλήθεια
πήρε πολλές μορφές...
και μόνο αλήθεια
δεν ήταν πια!

Βέβαια
κι αν είναι ένας ο Θεός
πολλοί ήταν οι προφήτες
που μακέλεψαν
την υπόστασή του!
Και οι άλλοι,
-οι αέναα επίκαιροι-
που μέσ' στη δύναμή τους
πιστεύουν
πως γίνονται Θεοί,
αποφασίζουν
για τη μοίρα των πλασμάτων σου,
Θεέ.
Να! Έτσι παίζεται αιώνια
το βρώμικο παιχνίδι
και το κόστος αλόγιστο,
καθόλου δεν πονάει,
γιατί η μάζα περισσεύει.

Μα τι πειράζει
Κι αν χαθούν
χιλιάδες πεταλούδες;

"Αφού
ο Θεός μπορεί...
-είναι αλήθεια πως Αυτός,
ο πάλαι μεγαλοδύναμος,
ούτε που βλέπει πια
ούτε και που ακούει-
γιατί όχι κι ο άνθρωπος!"

Η ίδια αναρωτήθηκα «γιατί μου συμβαίνει αυτό;» Δε μπορεί να είναι μόνο η νοσταλγία μιας ζωής, που νεανική και προστατευμένη καθώς ήταν, διέτριψε χρόνους χωρίς πολλά σκαμπανεβάσματα. Κατά βάθος πιστεύω ότι είναι ο μυστηριώδης, γεμάτος ιστορικά και λυρικά φαντάσματα, τόπος και η τολμηρή φαντασία μου. Είναι τα βουνά που κρατάνε την πόλη και τη λίμνη της καλά περιφραγμένα, λες και θέλουν να την προστατεύσουν από τα σύγχρονα οικουμενικά αναθεματίσματα. Μόνη, εγώ και οι αιώνιοι στεναγμοί μιας υγρής θηλυκιάς, ξέρουμε το γιατί. Το DNA μου λες και ταυτίζεται με το δικό της. Είναι ότι η ίδια νιώθω ότι μεταμορφώνομαι σε μία ρευστότητα μέσα στο χρόνο... καθώς η φύση μου, αποβαίνει ένα αέναο πλεύσιμο, μία αέναη προσπάθεια διάσωσης από την τρέλα που προκαλούν τα βαρυσήμαντα κύματα της άγριας ζωής του παρόντος. Και αυτή η ροή μου, αυτή η αέναη η αδελφοποιτός ροή προσφεύγει τελικά στην εξομολόγηση, στον εαυτό μου, στο συνάνθρωπό μου. Γιατί αυτό ακριβώς είναι η ποίησή μου: μία ατέλειωτη ροή εξομολογήσεων των αγωνιών μου, εκείνων του παρελθόντος που επουλώθηκαν ή μη, και των τρεχόντων, που φέρουν ατυχώς παρόμοια τύχη.

Δε θέλω να σε πικράνω
Δε θέλω να σε πικράνω...
με τη στιχομυθία όμως

δεν θα αποβείς
Μύστης,
Ηγήτωρ ή Μάντης!

Τα γεράκια πλήθυναν
και ο ουρανός χάθηκε
από τα μάτια μας.
Ένα γκριζο σύννεφο
κρέμεται απάνωθέ μας
δυσσιώνο, απειλητικό
δυσανάγνωστο
όπως το χρώμα του.

Γράψε όμως
στους στίχους σου
αν θες,
πως ο ανθρώπινος πόνος
παραμένει αιώνιος,
πως ο θάνατος είναι
το τελευταίο καταφύγι,
και πως η λύτρωση είναι
το πιο όμορφο παραμύθι!

Η ζωή μας έχει γυμνάσει ως προς τις προσφορές της που είναι: άπειρες λύπες και ελάχιστες χαρές, στην τροχιά της από το σκοτάδι -στο φως -στο σκοτάδι, από τον ανήφορο -στη διέλευση- στον κατήφορο, αν θέλετε.

Μίλα μου

Μίλα μου!
Στην απορία μου
γίνομαι αερικό
αυλός και δένω μουσική
και όχθη φιλόξενη
οπού καταλαγιάζει
ο μόχθος!

Μίλα μου λοιπόν!
Πες μου
πως είν' αλήθεια η ζωή
και παραμύθι ο θάνατος.
Πως ομορφιά
δεν είναι το στολίδι,
παρά το άπιαστο πουλί,
κάποιας ψυχής τραγούδι
μα πεταλούδα
που επίμονα πετάει
κι όλο τη λάμψη
να φτάσει
προσπαθεί...
κι ας κινδυνεύει!

Φως!
Κι αν υπάρχει,
εμένα την ψυχή μου
την πληγώνει
την πονάει...
Πώς ν' αγκαλιάσω
ένα θαύμα σαν κι αυτό,
πώς να πλατύνω
την καρδιά
να το χωρέσει άπλετο,
να γίνει ολοδική του!

Αν και η κορωνίδα της αλήθειας -από την πρώτη κιόλας στιγμή- έχει μαυρίσει από τη λάσπη που οι περιστάσεις-καταστάσεις στον αιώνα, αέναα της ρίχνουν, παραμένει η «λατρευτή, η αγαπημένη, η έμπιστή μου...» το βραχιόλι μου, η υποστήριξή μου, το σωσίβιό μου, στην τρικυμία της αλλοπρόσαλλης ζωής. Και όμως έχω ακούσει τόσες φορές: η ζωή είναι απλή. Μακάριοι εκείνοι που την εναγκαλίζονται με ετούτο το σκεπτικό, με ετούτη την αμαγάριστη από τη σπουδή και τις

αγωνίες του καλλιεργημένου -κατά τα άλλα-νου... φιλοσοφία. Τη φιλοσοφία της ζωής που αμερόληπτα η πανάγαθη πλάση φύτεψε στον ανθρώπινο νου...

Σου γράφω

Καλή μου φιλενάδα,
σου γράφω
μία νέα μου απόφαση:
θα χωρίσω τη Μοίρα μου,
που -ανάποδη-
με κακομεταχειρίστηκε.

Ορκίστηκα
ν' ακολουθήσω το αστέρι μου
που μου υπόσχεται
καλύτερες μέρες ...

Και πάλι όμως αναρωτιέμαι
μήπως και κάνω λάθος!
Γιατί η φίλη μου η Νεράιδα
μου μήνυσε
ότι τα φύκια στο συνέδριό τους
κήρυξαν
μάταιες τις προσπάθειές μου...
Να ψάξω πρέπει αλλού,
τον αίτιο της συμφοράς μου
-είπαν!

Τελικά, επειδή πιστεύω ότι το συνονθύλευμα της εξομολόγησης - αλήθειας, εγκλείει μέσα της απόφιο το στοιχείο της κάθαρσης, προσωπικά θεωρώ, ότι κάθε άλλο, παρά πεσιμισμό εμπεριέχει το ποιητικό έργο μου. Το στοιχείο της ροής που σχετίζεται με τον υγρό κόσμο της λίμνης απαλλάσσει από μόνο του κάθε τι μη συμβιβάσιμο με την κάθαρση καθαυτή.

Μια οργιά η λαχτάρα μας...

Η βάρκα μας πήρε.
Εμείς
ο βαρκάρης μας
ο αφρός στεφάνι του γαλανού
και ο ήλιος
ν' αγναντεύει τυφλωμένος...

Μια οργιά η λαχτάρα μας
μια αγκαλιά η ελπίδα μας
και τα καλάμια δίπλα μας
να προστατεύουν
τα νούφαρα...

.....
Άνοιξε κυρά μου!
Τόσον καιρό σου χτυπώ!
Την υδάτινη φλέβα πρόσεχε
που πάλλει στο σώμα σου!
Δε σκοπεύω
να βιάσω την είσοδο.
Έρχομαι μ' ένα λαγήνι λάδι
αγιασμό να κάνω
και τρισάγιο να ρίξω
για σένα
και για τους άλλους
που απαρνήθηκαν την ξηραΐλα
κι αγκαλιαστήκαν μαζί σου
μήπως και ξεδιψάσουν!

Αν μη τι άλλο, θεωρώ ότι η ανακούφιση που γεννιέται από την αληθινή εξομολόγηση, με περιβάλλει παρόμοια όπως η φρεσκάδα του νερού, που έχει τη μαγική ικανότητα να ξεπλένει το μισαλλοδοξικό της αδιαφορίας, της μισαλλοδοξίας και του κυνισμού.

Δε γνωρίζω

Δε γνωρίζω
γιατί επικρατεί το χάος!

Το πλατανόφυλλο μ' έφερε
ως την όχθη
και η πεταλούδα με οδήγησε
στον άρχοντα των ψυχών.

Όμως, κι εκεί ακόμη υπήρχε
η πάλαι ακατανόμαστη
και χρονοβόρα διαδικασία
η έλλειψη σειράς και τάξης!
Όχι, δεν ήταν απλά
τα πράγματα.

Α! αιώνια θα μας ταλανίζει
η γραφειοκρατία!
Έτσι –λένε- δε γίνονται λάθη
στην κατάταξη των κοινών ψυχών...
που αλήθεια είναι αμέτρητες!

Οι άλλες...
χαίρουν προνομίων
-όπως παντού και πάντοτε
άλλωστε!
Έχουν ιδιαίτερα διαμερίσματα,
γιατί ενόσω ζούσαν,
είχαν ήδη εξαγοράσει
θέσεις υψηλής διάκρισης...

Οι άγνωστες στο κοινό, ποιητικές μου συλλογές: **Φύκια και
Όστρακα**, οι **Ρωγμές** και η πρόσφατη: **Μοίρα μου
Αρμούρισα**, εκπροσωπούν περισσότερο από ποτέ, το δέσιμό

μου με τη γενέτειρά μου, το υγρό αεικίνητο στοιχείο -θάλασσα, λίμνη, ποτάμι- και την «ακριβή μου»: την αλήθεια.

Πλατανόφυλλο

Το πλατανόφυλλο
στο ρυάκι,
σανίδα σωτηρίας
ύπαρξης ανύπαρκτης,
αποβαίνει!

Αυτήν ψάχνω.
Βιάζομαι
να την αγκαλιάσω
να την κρατήσω
απάνω μου σφικτά!
"Μη φεύγεις!" ικετεύω.
"Θα μείνω..." λέει
"αν μου υποσχεθείς
πως όλα μου τα μυστικά
για πάντα θα φυλάξεις".

Αχ, καλομοίρα μου,
το φως της αυγής
δεν πρέπει να τη δει,
να μην την κάψει,
να μην την ξεθωριάσει,
και μου την ρυτιδώσει!

Είναι παιδί δικό μου
θησαυρός ανεκτίμητος,
και όπως εγώ
παρόμοια κι εσύ
σα δικό σου γέννημα
σταύρωσέ το
και φύλαξέ το
βαθιά στην ψυχή σου,

όπως σου την 'μπιστεύτηκα...
και να την κρατάς ζεστή
δίπλα στη δική σου...
είναι καλύτερα να έχει δύο,
αντί για έναν... φύλακα!

Έτσι καθαρή, παραμένει η σκέψη μου, που αγκαλιασμένη καθώς είναι με τα πατροπαράδοτα στοιχεία, με τις ολοζώντανες ευτυχισμένες μνήμες που κουβαλάει μέσα της, αυτά που σώζουν από την τρέλα και γιατρεύουν τη νοσταλγία με την παρουσία τους... Ηπειρώτισσα λοιπόν και δη Γιαννιώτισσα, μέρος Καστρινή και λίγο Κουρμανιώτισσα και με τη γεύση της Ναπολέοντος Ζέρβα που την κατάντησαν αξιοθρήνητη και που... ακόμη κι έτσι αγαπιέται...

Φίλησέ μου την...

Φίλησέ μου την την κακίστρω,
τη λατρεμένη τη νεράιδα
την Καστρινιώτισσα
την Κουρμανιώτισσα
τη Γιαννιώτισσα...
για χάρη μου
τώρα που πας κοντά της
και μήνυσέ της
πως δε θ' αργήσουμε
στ' αντάμωμα
και στ' αγκάλιασμα
το δροσερό, το καυτό
το μόνο αληθινό!

Τέλος

**Γ'. Π.6. Λίγα λόγια για την ποίηση του 2^{ου} βιβλίου μου:
Κραυγές Σιωπής (Π.Δ. Έλλη)**

Στο τέλος της εισαγωγής μου στην συλλογή **Ψίθυροι**, αίρω τη σιωπή ενός ενώπιον καταστάσεων που προκαλούν σύγχυση ή αγανάκτηση, λύπη ή οργή. Συμβουλευώ την αυτοσυγκράτηση και κατανόηση στον άνθρωπο σε σχέση με όλα όσα πιθανόν του προκαλούν αγανάκτηση.

Και όμως, σ' αυτά καθαυτά τα ποιήματα της συλλογής **Κραυγές Σιωπής**, διαγράφεται ένας έντονος ερεθισμός, προσεκτικά κεκαλυμμένος. Οι στίχοι συγκαλύπτουν την ηχηρή αγανάκτηση, το παράπονο, την κραυγή για την αδικία και άλλα σχετικά που θεωρούνται αξιόποινα.

(ποίηση: **Ο ουρανός είναι**, σ. 145)

Είναι γεγονός ότι το **‘τοη’** που καταλάμβανε τις Κινέζες, όπως αναφέρει ο Ν. Καζαντζάκης στο βιβλίο του **Ταξιδεύοντας Κίνα**, δεν είναι ένα φαινόμενο το οποίο κατά τη γνώμη μου θα υιοθετούσε ένας ποιητής σε οποιαδήποτε περίπτωση. Η κραυγή της οργής αναμειγμένη με εκείνες της απελπισίας και της ανημπόριας συχνά δεν εκφράζουν. **Η σιωπή μου προς απάντησή σου** είναι επίσης μία άλλη θέση όπου καμία κίνηση δεν σημειώνεται ή καθλώνεται στο άκουσμα αποτρόπαιων και άλλων καταστάσεων ή λόγων.

(ποίηση: **Μη νομίσεις...** σ. 153)

Και αν σκεφτεί κανείς την άποψη που είχε υιοθετηθεί για αιώνες σε σχέση με τη σιωπή της γυναίκας, τότε θα πρέπει οι γυναίκες να θεωρήσουν τον εαυτό τους αρκετά τυχερό, αφού από τη θέση της λογοτέχνιδας μπορούν και έχουν την ικανότητα και την τόλμη να μιλάνε για ηχηρά θέματα με σιωπηλούς έστω στίχους.

(ποίηση: **Να σας πω...** σ. 155)

Στην εποχή μας, η θέση του Καζαντζάκη ότι η Γαλάτεια ή όποια Γαλάτεια, θα έπρεπε να είναι σιωπηλή στην κουζίνα της και όχι να συναγωνίζεται στις φωνές-κραυγές της Λογοτεχνίας τον

άντρα, συμπεριλαμβανομένου κυρίως του ιδίου, έχει αφαιρεθεί από τη νοοτροπία του κοινωνικού γίγνεσθαι.

Και ο Όσκαρ Γουάιλντ στο θεατρικό του *Lady Windermere's Fan* (p. 367) τοποθετεί επιδέξια, σε συζήτηση μεταξύ δύο λόρδων, το πολυσήμαντο ερωτηματικό: αν τελικά θα πρέπει οι σκληροί νόμοι που ισχύουν για τις Γυναίκες να ισχύουν και για τους άντρες. Την εποχή του Γουάιλντ η θέση των γυναικών είναι ακόμα αυτή των γιαγιάδων τους, όπου επικρατούσε η άποψη του Σοφοκλή στην τραγωδία του Αίας: 'Γύναι, γυναιξί κόσμον σιγή φέρει'¹⁹⁷ (ποίημα: *Διάβασα...* σ. 154). Νά 'μαστε λοιπόν που από τη θέση της λογοτεχνίας η γυναίκα μπορεί να υψώσει τη φωνή της αφήνοντας πίσω τις σκιές του παρελθόντος ως προς το φύλο της και εκπροσωπώντας εν γένει τον άνθρωπο.

‘Άς μην αποφεύγουμε τον αγώνα όταν αυτός είναι αναπόφευκτος, για να προασπίσωμε το δίκαιο και την αξιοπρέπεια του ανθρώπου. Αν κάνωμε αυτό πολύ σύντομα θα επανέλθωμε στις προϋποθέσεις που θα μας επιτρέψουν να ευτυχούμε ανθρώπινα’, λέει ο Άλμπερτ Αϊνστάϊν. Και ο Βούδας τονίζει ‘Μακάριοι εκείνοι που λένε τη γνώμη τους με καλωσύνη, ελεύθερα και ειλικρινά’.

(ποίημα: *Το άγαλμα της Ελευθερίας*, σ. 133)

Στον 21^ο αιώνα πλέον όπου τα διεθνή γεγονότα πορεύονται όπως ανέκαθεν, η ελπίδα για ένα καλύτερο αύριο εξακολουθεί να βασιλεύει. Τα πράγματα όμως θα ήταν εντελώς λογικά ή λογιστικά και δεν θα υπήρχε το στοιχείο που θέτει σε συναγερμό την ψυχή, αν η λογοτεχνία, αν η ποίηση δεν κατέθεταν τα πράγματα με τρόπο ώστε να αφυπνίζουν στον άνθρωπο εκείνα που η επιστήμη και the Corporate τείνουν να αφαιρέσουν ή μάλλον να σκοτώσουν δημιουργώντας τώρα πια το νέο μοντέλο της δουλείας σύμφωνα με την οποία δίνεις όλη την ημέρα σου στο γραφείο σου ή σε κάποια άλλη υπηρεσία και εκ των πραγμάτων ξεχνάς ότι είσαι άνθρωπος με ανάγκες πολλών ειδών.

(ποίημα: *Το άγαλμα της Ελευθερίας*, σ. 133)

¹⁹⁷ Ερμηνεύεται «Γυναίκα, στις γυναίκες η σιωπή είναι στολίδι», *Αίας*, 202.

Πιστεύω ότι περισσότερο από ποτέ είναι ανάγκη να αφυπνιστεί ο άνθρωπος και να επιστρέψει στις ρίζες του, του πραγματικού ανθρώπου, έτσι όπως θα έπρεπε να είναι. Στην Αυστραλία, οι γυναίκες φωνές αναδύονται πολλές και δυνατές μέσα από τη σιωπή τους. Οι εργάτριες του λόγου δημιουργούν μέσα σε ένα χώρο όπου η διαφορετικότητα εκλαμβάνεται συχνά ως προτέρημα και όχι ως περιθωριοποίηση. Θα αναφέρω κάποια ονόματα μόνο: την Γεωργία Ξενοφού στην Αδελαΐδα, την Διονυσία Μούσουρα-Τσουκαλά, την Έρμα Βασιλείου στη Μελβούρνη, που από τη δική τους σκοπιά η κάθε μία και με τον δικό της ιδιαίζοντα δυναμισμό, τρόπο και θέση στα Γράμματα, αναφέρονται στα πολυποίκιλα άδικα της κοινωνίας στην οποία ζούμε.

Η Ε. Βασιλείου στην προς έκδοση συλλογή της: **Στη Σκιά της Αισθητικής**, υψώνει την κατακραυγή της για τα πεπραγμένα κατά των Παλαιστινίων, της γυναίκας κτλ. Δεν είναι τυχαίο, ούτε πρόκειται ίσως να σταματήσουν οι βιαιοπραγίες, επειδή κάποια χαρισματική προσωπικότητα καταδικάζει τις ανόσιες καταστάσεις. Είναι όμως ένα θετικό βήμα για την αφύπνιση των ανθρώπων γύρω της: το παιδί που ακρωτηριάζεται ή ο στρατιώτης που τα δίνει όλα για την υπεράσπιση ή για το μισθό, είναι θύματα της λαιμαργίας των δυνατών.

Ο αγώνας ανθρώπων με πηγαία λογοτεχνική ικανότητα που όμως στερούνται εκπαίδευσης, και επομένως κατάλληλο χειρισμό της γλώσσας, αναδεικνύει την ανάγκη του ανθρώπου να υψώσει σιωπηλά τις κραυγές του για τα παράλογα που μαρτυρά, όπως την πάταξη του αδίκου, του λάθους και άλλων. Στα άτομα αυτά ανήκει η συμπάροικος στο Σύννευ, Ελένη Ρέτση, η οποία παραμερίζοντας όλα τα εμπόδια που αντιμετωπίζει (ελάχιστη εκπαίδευση κτλ), παλεύει ακάθεκτα με τα δικά της όπλα.

Η γυναίκα γνώρισε πολλά σκαμπανεβάσματα στην πορεία των αιώνων. Η κοινωνία στρεφόταν εναντίον της, συχνά με απάνθρωπο τρόπο. Ανάμεσα στις αναρίθμητες γυναικείες προσωπικότητες ξεχώρισαν: μία Σαλπώ για τον ερωτισμό της ή μία Κασσιανή για τη φωνή της γυναικείας αξιοπρέπειας. Ανήκαν στο φύλο που από καταβολής ανθρώπου, έχει αναδειχτεί στην

κοινωνία για την μητρική του υπόσταση και δη την διαιώνιση του είδους. Οτιδήποτε άλλο προτέρημα ή αίτημά της ήταν επικίνδυνο για την παντοδυναμία του άρρενος. Αν η γυναίκα ανέβαινε στο ίδιο σκαλοπάτι μ' αυτόν θα καταργείτο η μονοπωλιακή του εξουσία. Και σήμερα, που συχνότερα από άλλοτε η γυναίκα ενδιαφέρεται να σταθεί στο βάθρο του παντοτινού **θεού της, του άντρα**, ποθεί την αναγνώρισή της από αυτόν, της συνανθρώπου και συντρόφου, με την ίδια πνευματική ικανότητα, με λογική ανάλογη της δικής του και με προσόντα ανάλογα προς τα δικά του, πέρα από τον σημαντικό της ρόλο, της συντρόφου και μητέρας των παιδιών του.

Καθώς η σημερινή κοινωνία έχει γίνει ανεκτικότερη προς πολλές κατευθύνσεις, οι φωνές σιωπής του λογοτέχνη ή της λογοτέχνης γίνονται εξίσου αποδεκτές από τον αναγνώστη ασχέτου φύλου, με μία γενναιοδωρία του ανθρώπου προς τον άνθρωπο τελικά, χωρίς τη διάκριση ανάμεσα στα φύλα. Γιατί αυτό είναι η ουσία της υπόθεσης: "Ότι άντρες και γυναίκες είναι ένα αυτό που έχει το όνομα άνθρωπος το όν που ο Καζαντζάκης ονόμασε 'σερνικοθήλυκο'.

Οι πόνοι και οι ανησυχίες αναμφίβολα είναι κοινά στον άνθρωπο και όχι ξεχωριστά ανά φύλο. Προσπαθεί λοιπόν ο ποιητής να εκφράσει την έγνοια του για τα υπέρμετρα άδικα στον Πλανήτη. Δεν θα μιλήσουμε γι' αυτά, καθώς τα μέσα μαζικής ενημέρωσης ανά τον Κόσμο, κάνουν αυτή τη δουλειά (αν και όχι πάντα σωστή, καθώς χειραγωγούνται τα μέγιστα από τα συμφέροντα του ενός ή του άλλου τελικά), αλλά και οι επιστήμονες πασχίζουν από τη δική τους σκοπιά για την πληροφόρηση του κατοίκου του πλανήτη μας, σε κάθε γωνιά της Γης, για οποιαδήποτε άλλη.

Ας υποθέσουμε ότι όλα όσα ειπώθηκαν είναι γνωστά σε όλους –πιστεύω ότι είναι- και ας ευχηθούμε καλή σοδειά λογοτεχνικής παραγωγής στην ελληνική παροικία, ως προσφορά στο παγκόσμιο λογοτεχνικό ρεύμα που τείνει να ενοποιηθεί εξαιτίας της δημοσιοποίησής του. Και να θυμάστε όσοι πιο πολλοί είναι, τόσο το καλύτερο... Είναι ένας ασφαλτος τρόπος

διεξόδου στην πίεση που κτίζεται εντός μας, αποτελεί ένα είδος ψυχοθεραπευτικής μεθόδου που ο διανοούμενος, ο λογοτέχνης, ο ποιητής υιοθετούν με την γραφή, την εξομολόγηση, την αποκάλυψη των ενδομύχων στο είναι τους. Τελικά, η αποτελεσματικότητα είναι διττή. Αφενός επέρχεται η λύτρωση του δημιουργού και αφετέρου η ευαισθητοποίηση και ίσως η αντίστοιχη κάθαρση του αναγνώστη (μέρος από το ποίημα: ***Μία πορεία... εγώ... εσύ...*** σ. 186)

Βιβλιογραφία

Πιπίνα Δ. Ιωσηφίδου-Elles, *Ψίθυροι*, ποίηση σε δύο τόμους, Sydney 2008

Σοφοκλής, *Αίας*, 202

Γ'. Π. 7. Μία Αγγελία

Παρουσίαση της Νουβέλας από τη συγγραφέα της: Π. Δ. Έλλη

‘Τίποτα δεν είναι αδύνατον’. Υπάρχουν τρόποι που οδηγούν σε κάθε πράγμα κι αν έχωμε αρκετή θέληση θάχωμε πάντοτε αρκετά μέσα’, λέει ο Γάλλος ‘ηθικολόγος’ συγγραφέας (1613-1680) Λα Ροσφουκό (La Rochefoucauld) στο έργο του: **‘Σκέψεις’**. Αυτή η ρήση θα μπορούσε να είχε ειπωθεί σε σχέση με την θέληση του Άλεξ ενός από τους τέσσερις ήρωες της Νουβέλας *Μία Αγγελία*. Η επιμονή του να κερδίσει την φιλάσθενη Μίνα, επιβραβεύεται τελικά.

Το ξεκίνημα του κειμένου εμβραπτίζεται στην αισιοδοξία. Η φαιδρότητα του πρώτου επεισοδίου, η ανάγνωση ‘μίας αγγελίας’ στην κυριολεξία, παρασύρει τον αναγνώστη σε μία δίνη γεγονότων ρεαλιστικής, ανθρώπινης συμπεριφοράς. Το κλίμα που αλλάζει χωρίς υπογραμμισμένα στίγματα, άγει στην νοητή συμμετοχή του αναγνώστη σ’ αυτό που λέμε realism of Life, ρεαλισμό της ζωής των ηρώων της μυθιστορίας.

Κάποια στιγμή στην πορεία, αποκαλύπτεται μία κατάσταση όπου οι ήρωες: ο Άλεξ, ο αδερφός του Ντίνος και οι αγαπημένες γυναίκες Μίνα και Μιράντα, μοιράζονται χαρές και πόνους. **‘Όποιος σωθεί έχει χαρά τους πόνους να θυμάται’** λέει ο Ευριπίδης, κι αυτό που θα μπορούσε να είναι η μετριότητα μίας έντασης, αφορά τον νέο άντρα Άλεξ, τελικά.

Η όποια ασθένεια κάποτε δεν κάνει κακό, αρκεί να είναι περαστική. Όταν όμως συμβαίνει το αντίθετο, μία τελεσίδικη μορφή χρόνου αιωρείται στην ατμόσφαιρα του χώρου, όπου χτυπά. Η Μίνα δεν είναι ένα τυχαίο θηλυκό πλάσμα. Είναι μία χαρούμενη νέα με μια καριέρα που εξελίσσεται ομαλά, και που ξαφνικά βρίσκει πως η ζωή έχει limitations. Η διαπίστωσή της ακολουθείται από παράξενες επιπτώσεις στην προσωπικότητά της: αλλάζει αυθημερόν και μόνο η υπερηφάνεια την καθηλώνει στο ύψος που είχε διασφαλίσει για το άτομό της. Αποβαίνει ένα καλοφυλαγμένο μυστικό, που χωρά μόνο στο άμεσο περιβάλλον

της και φορολογεί την νεότητά της, την ζέση της για τη ζωή, την κοινωνική της υπόσταση και φυσικά τις σχέσεις της.

‘Ο γάμος έχει θλίψεις αλλά ο άγαμος βίος δεν έχει χαρά’ λέει ο Κλώντ Ντωφίν και ο Άλεξ οπαδός της θεωρίας πιστεύει ότι το δέσιμό του δια γάμου με την Μίνα είναι επιτακτικό και άσχετα με τις όποιες συνέπειές του.

Η αναπαράσταση του ρεαλισμού της ζωής καθιστά τη νουβέλα ‘**Μία αγγελία**’ διαχρονική και ταυτόχρονα έντονα επίκαιρη. Οι σχέσεις των φύλων επηρεάζονται και επηρεάζουν θετικά αν και μέσα από την ωμή-πικρή αλήθεια της ασθένειας αγαπημένου προσώπου...

Βιβλιογραφία

Πιπίνα Δ. Έλλη, *Η Αγγελία* (η δεύτερη από τις τρεις νουβέλες στο βιβλίο *Ω... Δίλη!...*, που δημοσιεύτηκε από την συγγραφέα στο Σύδνεϋ το 2008)

Γ'. Π.8.Τα Χριστούγεννα, η Πρωτοχρονιά και τα Φώτα, τέλος δεκαετίας του 1950 και ως τα μέσα της δεκαετίας του 1960

‘Από τη βιογραφία μου’,

Π. Δ. Ιωσηφίδου-Elles

Την παραμονή των Χριστουγέννων στα Γιάννινα, την περίοδο προς το τέλος της δεκαετίας του 1950 και καθ’ όλη σχεδόν τη δεκαετία του 1960, όπως και σήμερα, παιδιά μέχρι και δώδεκα χρονών συνήθως δύο μαζί, αλλά κάποτε και μικρές χορωδίες ενηλίκων ή και ομάδες παραδοσιακής μουσικής, πρωί – πρωί έπαιρναν τα σπίτια και τα μαγαζιά στην "αράδα" για να πουν τα «κάλαντα», να ευχηθούν και να τους ευχηθούν, να λάβουν τα αντίδωρα και να ευχαριστήσουν.

"Χριστούγεννα Πρωτόγεννα

πρώτη γιορτή του χρόνου.

Χριστός γεννάται σήμεραν

εν Βηθλεέμ τη πόλει

οι ουρανοί αγάλλονται

χαίρει η φύσις όλη....."

Τα χαριτωμένα κάλαντα ακούγονταν σε όποιο μέρος της πόλης κι αν πήγαινε κανείς. Ήταν αναπόσπαστο μέρος της εορταστικής διάθεσης και οπωσδήποτε ήταν κυρίως η γιορτή των παιδιών. Και όπως θα περίμενε κανείς είχε ιδιαίτερη σημασία το ευχαριστήριο τετράστιχο που συμπεριλαμβανόταν σαν είδος επωδού -αν και για μία φορά μόνο- των καλάντων:

"Σ' αυτό το σπίτι πού 'ρθαμε

πέτρα να μη ραγίσει

κι ο νοικοκύρης του σπιτιού

χίλια χρόνια να ζήσει!"

Όταν η αδερφή μου κι εγώ ήμασταν μικρές, λέγαμε τα κάλαντα μόνο στη γιαγιά μας και στη θεία μου Ελισσάβετ, την

αδερφή της μητέρας μου, γιατί ο πατέρας μου μας απαγόρευε να πάμε «να τα πούμε», οπουδήποτε αλλού. Η γιαγιά μας πάντα μας έδινε έναν καλό μπουναμά, και αν κατά τύχη ήταν εκεί και οι θείοι μας, όπως καταλαβαίνετε, τα πράγματα ήταν ακόμη καλύτερα.

Οι Γιαννιώτισσες νοικοκυρές, "για το καλό του χρόνου", όπως έλεγαν, άφηναν την κάθε ομάδα που χτυπούσε την πόρτα τους να τα πει και η αμοιβή της μπορούσε να είναι ποικίλη: από φουντούκια, ή "τσιγάλα¹⁹⁸", σταφίδα και καρύδια, ως νικελένια μικρονομίσματα ευτελούς αξίας -δεκάρες και πεντάρες- ή σε εξαιρετικές περιπτώσεις μισή ως και μία δραχμούλα. Με αυτά τα λίγα που μάζευαν τα παιδιά, αγόραζαν κάποια πραγματάκια, που τους άρεσαν, συνήθως παιχνιδάκια ή φτηνά βιβλία, που ίσως περιμεναν πολύν καιρό για να τα αποκτήσουν.

Τα λιγοστά μαγαζιά που πουλούσαν παιχνίδια, τέτοιες μέρες, είχαν τη μεγαλύτερη κίνηση του χρόνου. Και μιλώντας για παιχνίδια, καταλαβαίνετε πως τα παιχνίδια της περιόδου του 1950, δεν έμοιαζαν με τα σημερινά. Καμία σχέση, καθώς τα παιχνίδια ήταν απλά, κάποτε κινητικά με κούρδισμα. Αργότερα τη δεκαετία του 1960 πλέον, υπήρχαν και αυτά που λειτουργούσαν με τη βοήθεια μιας μπαταρίας. Στην περίπτωση βέβαια των παιχνιδιών που δεν λειτουργούσαν με μπαταρίες, υπήρχαν κάποια πλεονεκτήματα, καθώς βοηθούσαν στο να ακονίζεται το μυαλό του παιδιού, να χρησιμοποιεί τη φαντασία του, την κριτική του και την εφευρετικότητά του, και επίσης να τα μιμείται και να επιχειρεί την κατασκευή δικών του παιχνιδιών. Ετούτο το τελευταίο, είχε περισσότερη αξία, ελλείψει έτοιμων αγορασμένων παιχνιδιών. Τότε όχι μόνο γύμναζε τη φαντασία του, αλλά ταυτόχρονα το προετοίμαζε για κάποια μέλλουσα χειρονακτική ή τεχνική ενασχόληση, μία ικανότητα, που ίσως ακόμη και να εξελισσόταν σε αρωγό δύναμη, για πορεία και επίδοση σε περαιτέρω τεχνικές ή και επιστημονικές επιδόσεις και κατακτήσεις.

¹⁹⁸ Έτσι ονόμαζαν τα αμύγδαλα, κυρίως μερικοί από εκείνους που προέρχονταν από τα περίχωρα των Ιωαννίνων και αλλού, της Ηπείρου.

Αναμφίβολα στην καλλιέργεια της φαντασίας του παιδιού βοηθούσε ανέκαθεν το καλό παιδικό βιβλίο, με τις περιγραφές του και την ικανότητά του να δημιουργεί στο νου του παιδιού εικόνες που στη συνέχεια το ωθούν, στην αναπαράστασή τους με την ζωγραφική ή και στην περιγραφική-κριτική, βοηθώντας τα παράλληλα στην καλλιέργεια της έκφρασης και επομένως στην τριβή της γλώσσας. Αυτό το τελευταίο, μαζί με όλα τα προηγούμενα και αλληλένδετα μεταξύ τους, επιπλέον, βοηθούσε και εξακολουθεί να βοηθά το παιδί, ώστε να δημιουργεί δικές του μικρές ιστορίες, και επομένως το ωθούσε και το ωθεί στη βελτίωση της γραπτής (έκθεσης) αλλά και προφορικής διατύπωσης (προφορική αφήγηση ή γραπτή περιγραφή με σωστή ροή λόγου), δηλαδή στον προφορικό και στο γραπτό λόγο. Πολλές λοιπόν οι αισθήσεις που περιλαμβάνονταν σε ετούτη τη διαδικασία, αντίθετα προς τα σημερινά παιδικά βιβλία που κατακλύζονται από πληθώρα εικόνων σταθερών και κυρίως κινούμενων (τηλεόραση και υπολογιστής) και ελάχιστο γραπτό λόγο. Ετούτο όμως συντελεί ώστε το παιδί να μη μαθαίνει τη γλώσσα γρήγορα και αποτελεσματικά, να μην τροχίζει τη φαντασία του καθώς δε χρειάζεται να τη χρησιμοποιήσει για να αναπαράγει τις δικές του εικόνες ή να σκεφτεί ότι μπορεί να γράψει τις δικές του ιστορίες, κι ας λένε πως μία εικόνα τα λέει όλα! Και αν το εικονογραφημένο βιβλίο δεν βοηθά όσο θα έπρεπε... χείριστο όλων είναι η τηλεόραση ή και ο κακώς χειριζόμενα και χωρίς παρακολούθηση από τους γονείς, υπολογιστής, που προσφέρει μασημένη και αναμασημένη τροφή στον πεινασμένο νου των μικρών παιδιών!

Αλλά ας συγκεντρωθούμε στο ξημέρωμα των Χριστουγέννων στα Γιάννινα!.. Το ξύπνημα από τις τέσσερις το πρωί, το ντύσιμο και το βιαστικό βάδισμα πριν τις πέντε, πάντα το πρωί, στην παγωνιά του χειμώνα, προς την εκκλησία του Αγίου Νικολάου της Αγοράς, για τη Θεία Λειτουργία των Χριστουγέννων, αποτελούν τις πιο ζωντανές από τις αναμνήσεις μου του παρελθόντος, ετούτης της χαρμόσυνης ημέρας. Ντυμένοι όσο πιο ζεστά μπορούσαμε, οι μεγάλοι με βαριά παλτά και εμείς τα παιδιά καλά προστατευμένα με ζεστά παλτά και καπελάκια, μάλλινα

κασκόλ και γάντια, αντιμετωπίζαμε το δριμύ κρύο, ηρωικά. Το φυσικό σκοτάδι τριγύρω μας και επάνω στο σκουρόχρωμο ουρανό μας η λάμψη του φεγγαριού, ολόγιομου σχεδόν, έστηναν τη μαγική σκηνή της δικής μας γιορτής για τη γέννηση του Χριστού. Τα μάγουλά μας που κοκκίνιζαν και η μύτη μας που υγραινόταν, αποτελούσαν όλα μέρος της μυσταγωγίας στις οποίας την αποκορύφωση θα αποβαίναμε μέτοχοι από τη στιγμή που θα πατούσαμε το πόδι μας στην είσοδο της εκκλησίας και θα συμμετείχαμε στη Θεία Λειτουργία της Γέννησης του Χριστού. Βιαζόμαστε λοιπόν και περπατούσαμε πιάνοντας τα χέρια των γονιών μας. Το κρυσταλλιασμένο από την παγωνιά χόμα έτριζε κάτω από τα παπούτσια μας, και τα τελευταία αστέρια στο σκοτεινό ουρανό, ήταν τα γλυκά φυσικά καντηλάκια που φώτιζαν το δρόμο μας, δίπλα στα αδύνατα ηλεκτρικά φώτα που έχυναν ελάχιστα το λιγοστό φως τους γαντζωμένα περίεργα στις παλιές ξύλινες κολόνες του Δήμου.

Στη σύντομη διαδρομή μας στην εκκλησία, συναντούσαμε συνήθως κι άλλους Χριστιανούς ίσως και ελάχιστους γνωστούς της περιοχής, και αλληλο-ευχόμαστε τα καλύτερα, όπως και ύστερα, μετά το τέλος της Θείας Λειτουργίας. Πόσο γλυκιά μου φαινόταν η εκκλησιαστική ατμόσφαιρα, τα δεκάδες λαμπάκια στα πλούσια καλλιτεχνημένα μπρούτζινα μανουάλια, τα κεριά που πλημμύριζαν με την χαρακτηριστική τους φωτίτσα κάθε γωνιά του ναού, όπου στέκονταν τα επίσης καλοφτιαγμένα, τεράστια μπρούτζινα κηροπήγια. Οι βυζαντινές μελωδίες των ψαλτών κυριαρχούσαν και εμείς ψέλναμε με κατάνυξη τα παρόμοια: "Η γεννήσή σου Χριστέ ο Θεός ημών...", ή το: "Χριστός γεννάται δοξάσατε..." δίπλα στα άλλα συνοδευτικά άσματα της Θείας Λειτουργίας. Ήταν χαρακτηριστική η συμμετοχή του εκκλησιαζόμενου πλήθους εκείνης της εποχής. Συνόδευαν τους ψάλτες με χαρακτηριστική κατάνυξη, που σε ωθούσε να πιστεύεις βαθιά, ότι η Γέννηση του Χριστού δεν ήταν ένα θρησκευτικό παραμύθι, αλλά ένα θαύμα που είχε οριοθετήσει την ευθεία ατραπό, ώστε να οδηγήσει μέσω ετούτης την ταλαιπωρημένη κοινωνία των ανθρώπων! Χρόνια παιδιάτικα, όπου όλα τα ιστορούμενα εξασφάλιζαν τη γωνιά τους

στην τρυφερή μας καρδιά, για να γίνουν βιώματα και να επιζήσουν, ακόμη και όταν η πίστη, είχε ήδη ξεθωριάσει, μέσα μας!

Μετά από το τέλος της Χριστουγεννιάτικης Λειτουργίας, το κρύο που ακόμη και ύστερα από τις εφτά το πρωί, εξακολουθούσε να βρίσκεται στην ίδια περίπου κλίμακα, όπως και στο χάραμα της μέρας- μας έσπρωχνε να βιαζόμαστε να γυρίσουμε στο σπίτι μας. Αναμφίβολα το ενωρίς πρωινό ξύπνημα, το κρύο και το περπάτημα, μας άνοιγαν την όρεξη και όταν επιτέλους φτάναμε στο σπίτι μας, αφού ανταλλάσσαμε, εκ νέου τις ευχές μας, ασπάζομασταν το χέρι των γονέων μας με σεβασμό και αγάπη και ως ένδειξη αναγνώρισης όλων όσων έκαναν για τη δική μας χάρη για το δικό μας καλό.

Όπως συνήθιζε τα Χριστούγεννα, από την παραμονή, ο πατέρας μου είχε έτοιμες για γρήγορο ψήσιμο τις χοιρινές μπριζόλες και το κρασί περίμενε στη φιάλη του, μαζί με τα τσουρέκια και τα υπέροχα γλυκίσματα που είχε ετοιμάσει η μητέρα μου επάνω στο χριστουγεννιάτικο τραπέζι. Δεν περιμέναμε να και πολύ πριν καθίσουμε για να απολαύσουμε όσο καλύτερα γινόταν, εκείνη την πανδαισία. Με το κρύο που είχαμε δοκιμάσει στη διαδρομή προς και από την εκκλησία, δε μας φαινόταν καθόλου βαρύ το πρωινό που ετοίμαζε ο πατέρας μου, συνοδευόμενο μάλιστα από περίφημο κόκκινο, γλυκό κρασί, Ζίτσας... Αυτό το τελευταίο προοριζόταν για εκείνους που μπορούσαν να το απολαύσουν φυσικά, και εδώ θα κάνω μία μικρή παρένθεση και θα αναφερθώ σε ένα περιστατικό, όταν ήμουν γύρω στα έντεκα, σχετικό πάντα με το συγκεκριμένο πρωινό που ετοίμαζε με τόσο ζήλο ο πατέρας μου, ανήμερα τα Χριστούγεννα.

Εκείνη λοιπόν τη χρονιά -των έντεκα χρόνων μου-, ακολουθώντας τη συμβουλή του πατέρα μου, δοκίμασα, για πρώτη φορά, ένα από τα περίφημα γλυκόπιτα κόκκινα κρασιά της Ζίτσας, που συνόδευε ανελλιπώς τις χοιρινές μπριζόλες του πατέρα μου, με κόστος όμως, που ούτε οι γονείς μου μήτε εγώ –ελλείπει σχετικής εμπειρίας- το είχαμε προβλέψει. Γιατί πίνοντας από ένα

μικρό ποτήρι κρασιού μέχρι δύο δάχτυλα από το γευστικότατο Ζητσιώτικο ποτό, κατέληξα να απέχω τελικά από το ωραίο μεσημβρινό τραπέζι, εξαιτίας πυρετού και ζαλάδας που διήρκεσαν το μεγαλύτερο τμήμα της ημέρας. Από τότε, ποτέ πια δεν τόλμησα να φάω το βαρύ Χριστουγεννιάτικο πρωινό του πατέρα μου: χοιρινές μπριζόλες, με τη συνοδεία γλυκού Ζητσιώτικου κρασιού. Περιττό να αναφέρω, πως τη στεναχωρημένη μητέρα μου την παρηγόρησε ο πατέρας μου λέγοντάς της, ότι αν και ήταν μία αντίδραση του οργανισμού μου, γιατί ήμουν μικρή και αμάθητη στο αλκοόλ, δε θα έπρεπε ν' ανησυχεί, αφού ήδη φαινόμενα καλύτερα: «Τι ήπια παιδί μου; Σε ένα ποτηράκι κρασιού, ένα-δύο δάχτυλα! Τι φοβάσαι;» Πραγματικά συνήλθα αργότερα εκείνη την ημέρα, αλλά έκτοτε και μέχρι σήμερα δεν μπορώ να απολαύσω τα προϊόντα του κρασο-παλπού Βάκχου!..

Επίσης τα Χριστούγεννα, συνηθίζαμε ύστερα από την μεσημεριάτικη πανδαισία -νωρίς το απόγευμα- να επισκεπτόμαστε όλη η οικογένεια, τη θεία μου και τη γιαγιά μου. Με την είσοδό μας στο σπίτι τους, δίπλα στις ευχές μας, σκύβαμε και ασπαζόμαστε το χέρι της αξιοσέβαστης και πολυαγαπημένης μητριάρχισσας γιαγιάς μας, από αγάπη και σεβασμό προς την ταλαιπωρημένη προσωπικότητά της και στη συνέχεια της θείας μου Ελισάβετ, του συζύγου της 'Μπέμπη' και των θείων μου, Χρήστου και Ηλία, αδελφών της μαμάς μου, που καθώς δεν ήταν παντρεμένοι, έμεναν με την γιαγιά μου.

Τέτοιες ημέρες νιώθαμε ότι όλα τα μέλη της εκτεταμένης οικογένειάς μας ανήκαμε ο ένας στον άλλον περισσότερο από ποτέ, και ότι η δύναμη της οικογενείας μας οφειλόταν, σχεδόν απόλυτα σε ετούτη την συχνή, τρόπον τινά, ανανέωση της σχέσης μας. Τα Χριστούγεννα λάβαινε χώρα η γέννηση της αγάπης του Θεού και η επικοινωνία της, ήταν οικογενειακή υπόθεση και γιορτή, και στη συνέχεια ένα άνοιγμα στα αγαθά που επρόκειτο να φέρει ο επερχόμενος καινούργιος χρόνος, την εβδομάδα που ακολουθούσε την εβδομάδα των Χριστουγέννων.

Πρωτοχρονιά

Και στα γρήγορα και ώσπου να πεις ένα, έφτανε και η Πρωτοχρονιά! Η παραμονή της άρχιζε παρόμοια με την παραμονή των Χριστουγέννων, δηλαδή με τα κάλαντα για τον Αη-Βασίλη, τον Άγιο Πατέρα από την Καισαρεία, τον παχουλό οδοιπόρο που μας επισκέπτεται κουβαλώντας πολύτιμα αγαθά για τον άνθρωπο: την αγάπη προς τη μόρφωση και τη μετάδοση της πίστης σε αυτή, καθώς από αυτά απορρέουν τα βέλτιστα.

"Άγιε μου Βασίλη τραγουδούν τα χείλη
σε καλωσορίζουν τα καλά παιδιά"

αλλά και:

"Αρχιμηνιά κι αρχιχρονιά κι αρχή καλός μας χρόνος..."

Άγιος Βασίλης έρχεται από την Καισαρεία.

Βαστάει εικόνα και χαρτί, χαρτί και καλαμάρι

το καλαμάρι έγραφε και το χαρτί μιλούσε..."

Το βράδυ της παραμονής της Πρωτοχρονιάς, μαζευόμαστε και πάλι όλη οικογένεια γύρω από το τραπέζι. Όσο είμαστε μικρά, παρακολουθούσαμε μόνο τους μεγάλους, γονείς και επισκέπτες, αργότερα όμως συμμετείχαμε στο παιχνίδι "πάρ' τα όλα", με φασόλια πάντα ή κάναμε παιχνίδια με την τράπουλα: την "ξερή", την "τριανταμία" και άλλα¹⁹⁹... Όλα όμως για διασκέδαση και δήθεν για το καλόπιασμα της Τύχης. Στην ουσία όμως παίζαμε ώσπου να φτάσει η ώρα της υποδοχής του Νέου και πολλά υποσχόμενου, Χρόνου! Τρώγαμε λοιπόν ξηρούς καρπούς, λέγαμε αστεία και ανέκδοτα, περιμένοντας για το σβήσιμο των φώτων, την άφιξη του νέου έτους και το κόψιμο της μοσχομύριστης βασιλόπιττας, που ψηνόταν κι αυτή ενωρίς την παραμονή της Πρωτοχρονιάς -επομένως ήταν φρέσκια και μυρωδάτη-, παρόμοια όπως όλα τα άλλα ψητά εδέσματα, στο φούρνο της γειτονιάς. Όταν έφτανε η στιγμή που «ο Νέος Χρόνος χτύπαγε την πόρτα μας», τότε γινόταν το κόψιμο της καθόλα μεγαλοπρεπούς,

¹⁹⁹ Δυστυχώς δεν τα θυμάμαι καλά τα παιχνίδια με την τράπουλα.

ροδοκόκινης και μοσχομύριστης βασιλόπιττας. Ύστερα με υπομονή περιμέναμε να πάρουμε τη μερίδα μας, όχι μόνο για να τη γευτούμε, αλλά και για να δούμε ποιος επιτέλους θα ήταν ο τυχερός του Νέου Έτους, αφού αυτό ακριβώς σήμαινε το μικρό νόμισμα που έβαζαν οι νοικοκυρές μέσα στη βασιλόπιττα. Πρώτο λοιπόν ήταν το κομμάτι του Χριστού που τοποθετιόνταν στο εικόνισμα του σπιτιού, ύστερα του σπιτιού, ακολουθούσε το κομμάτι του πατέρα, της μητέρας και τέλος τα δικά μας, με σειρά βέβαια αρχίζοντας από τον μεγαλύτερο και ως τον μικρότερο κ.τ.λ. Δε θυμάμαι αλήθεια να είχα πετύχει ποτέ το νόμισμα της Βασιλόπιττας. Αυτό όμως ποτέ δε με πείραζε. Το θεωρούσα ασήμαντο γεγονός, ούτως η άλλως.

Πέρα από τον εορταστικό χαρακτήρα της η Πρωτοχρονιά εγκλείει -κυρίως για τους μεγάλους- και το στοιχείο της μελαγχολίας, καθώς αποτελεί ορόσημο των χρόνων που διαβαίνουν, των ημερών που σα σταγόνες αδειάζουν το δοχείο του χρόνου της ζωής μας. Ο καθείς μας γνωρίζει πως η σημερινή και η επόμενη και όλες εκείνες οι μέρες που θα ακολουθήσουν, θα αποβούν παρελθόν. Αφότου ήμουν μικρή, το συναίσθημα του ταχύτατου κυλίσματος του χρόνου, κατά τρόπο παράδοξο, μου προκαλούσε λύπη. Και να μην ξεχνάμε πως στην Ελλάδα της εποχής των παιδικών μου χρόνων, αντίθετα από άλλες χώρες, η ανταλλαγή δώρων γινόταν την Πρωτοχρονιά, δηλαδή ανήμερα του Αγίου Βασιλείου και ετούτο εξακολουθεί να ισχύει, απ' ότι γνωρίζω.

Φώτα

Μία τελευταία σημαντική γιορτή σε ετούτο το γιορταστικό δεκαπενθήμερο ήταν και είναι τα Φώτα. Την παραμονή της γιορτής περνούν πάλι τα παιδιά -έρχονταν κυρίως από τα κοντινά χωριά-, όχι όμως με την ίδια συμμετοχή όπως τα Χριστούγεννα και την Πρωτοχρονιά, και λέγανε το άσμα των Φώτων:

«Σήμερα τα φώτα κι ο φωτισμός,
και χαρά μεγάλη και αγιασμός...»

Στην ιδιαίτερη πατρίδα μου τα Γιάννινα, την ημέρα των Φώτων φτιάχναμε λουκουμάδες, τους μελώναμε και τους πασπαλιζάμε με κανέλα. Ήταν η πιο ωραία λιχουδιά της ημέρας, πέρα από το γεγονός της αναπαράστασης της βάφτισης του Χριστού από τον νουνό του Ιωάννη τον Βαφτιστή, με το ρίξιμο του Σταυρού μέσα στην παγωμένη λίμνη μας, την περίφημη Παμβώτιδα. Οι Γιαννιώτες δε στεναχωριόνταν για το κρύο και δεν δίσταζαν να κατεβαίνουν στη λίμνη για να παρακολουθήσουν το βάφτισμα του σταυρού στα νερά της και την ευλογία του.

«Εν Ιορδάνη βαπτιζομένου Σου Κύριε...

Η της Τριάδας εφανερώθης προσκύνηση.

Και το Πνεύμα εν είδη περιστεράς...»

Ακουγόταν το παραπάνω απολυτίκιο, κατ' επανάληψη και οι πιστοί κάνοντας το σταυρό τους, ακολουθούσαν τους ύμνους των παππάδων και των ψαλτών, μουρμουρίζοντας. Και ενώ όλα ετούτα εξελίσσονταν οι παρόντες απολάμβαναν το κολύμπι της άμιλλας των γενναίων κολυμβητών" και αδημονούσαν για την ανάδυση του εντυπωσιακού πάντα, Ασημένιου Σταυρού από τα παγωμένα νερά. Ήταν και είναι μία αναπαράσταση που κάνει τους πιστούς να θεωρούν αυτή την τελετή λίαν απαραίτητη, όχι μόνο για το άγιασμα όλων των υδάτων -εντός και εκτός των κατοικιών- μέσω της όλης διαδικασίας, αλλά και σαν στοιχείο τηρητέο για τη διαιώνιση μιας πατροπαράδοτης συνήθειας του ελληνικού ορθόδοξου χριστιανισμού. Πολλοί από τους πιστούς -άρρωστοι ή ανήμποροι ηλικιωμένοι- δεν πήγαιναν στη λίμνη για να μαρτυρήσουν το άγιασμα των υδάτων, παρά περιορίζονταν στο άκουσμα της Θείας Λειτουργίας από το ραδιόφωνο. Οι μετέχοντες κείνη την ημέρα στην εκκλησιαστική λειτουργία έφεραν μαζί τους μπουκαλάκια που τα γέμιζε ο παπάς και ο βοηθός του με το αγιασμένο «ύδωρ», στο τέλος της Θείας Λειτουργίας.

Ο ιερέας της ενορίας επισκεπτόταν επίσης τις οικογένειες της ενορίας του, όταν τον καλούσαν, παίρνοντάς τις στην αράδα. Κρατώντας στα χέρια του ένα ματσάκι βασιλικού, το βουτούσε μέσα στο μπακιρένιο κατσαρόλι του και ράντιζε τα σπίτια και τα νοικοκυριά τους, όταν έψελνε κατ' επανάληψη, το πασίγνωστο απολυτίκιο:

«Εν Ιορδάνη βαπτιζομένου Σου Κύριε... »

Τέλος εισέπραττε τον πενιχρό οβολό της νοικοκυράς, που το έριχνε μέσα στο μπακιρένιο κατσαρολάκι του και αποχωρούσε με ευχές:

«Και του χρόνου τέκνα μου!»

Με το τέλος αυτής της ημέρας έκλεινε ο κύκλος των χριστουγεννιάτικων εορτών και όλοι ξεκούραστοι και ανανεωμένοι από τις μέρες αργίας, επέστρεφαν στη ρουτίνα της ζωής.

Όμως οι γιορτινές διακοπές δεν σταματούν εδώ. Ύστερα από λίγο καιρό καταφθάνουν οι Αποκριές με το τρελό Καρναβάλι και οι Γιαννιώτες απολαμβάνουν το μασκάρωμα, συνοδευόμενο από το εντατικό, το υπερβολικό πείραγμα -που συχνά άγγιζε τα όρια του άσεμνου- χορεύοντας γύρω από τις τεράστιες γειτονικές φωτιές, για την απομάκρυνση των μυθικών καλικαντζάρων, το καθάρισμα της πολιτείας από το μίasma που φτάνει στην αποκορύφωσή του μέχρι εκείνη τη στιγμή, όπως θέλει να πιστεύει και η νεοελληνική παράδοση, που σίγουρα ακολουθεί τα ίχνη της αρχαιοελληνικής πανηγυρικής πομπής των Ελευσίνιων Μυστηρίων.

Αλλά βέβαια οι Αποκριές αποτελούν γιορτές ξεχωριστές και επομένως είναι μία άλλη υπόθεση... Και μην ξεχνάμε ότι η όλη διαδικασία υπαγορεύει τελικά και κυρίως την προετοιμασία στο εξής, για την υποδοχή του Αγίου Πάσχα, της μεγαλύτερης γιορτής της Ορθοδοξίας.

Π.Ε.

Γ'. Π.9. Πρωτομαγιά (Πιπίνα Δ. Έλλη [Elles])

«...Πρωτομαγιά μου! Εγώ θα σου πλέξω το στεφάνι της ξεγνοιασιάς και το παινάδι της ομορφιάς σου, της ανοιξιιάτικης... Εγώ θα γεμίσω το καλάθι της εκδρομής με λαγάνες, μαύρες ελιές και χαλβά... αμυγδάλου και σοκολάτας, για τη γιορτή σου, τη γενέθλια.

Εγώ, θα τρέξω για να μαζέψω αγριο-παπαρούνες νιοσκασμένες από το κουκούλι τους, λευκές και κίτρινες άγριο-μαργαρίτες και μαβί μολόχα, για να ζηλέψουν τα λουλούδια του ανοιξιιάτικου κήπου, όπου το ανθρώπινο χέρι κατά μίμηση του θεϊκού -δεν είναι ύβρις!- οριοθετεί την έκταση, την επέκταση, το ύψος του άνθινου κορμού και το βάθος της ρίζας του, που χωρίζει και ξεχωρίζει τα άνθινα είδη, που διακρίνει τα χρώματα, τα αρώματα και την εμφάνιση... και τα ταξινομεί έτσι, που τα άνθη δεν γνωρίζουν να μιμούνται τις όποιες διακρίσεις του είδους τους.

Εγώ, θα στολίσω το καρό άσπρο και κόκκινο τραπεζομάντηλο, το στρωμένο πάνω στο αραιό γρασίδι και θα σκορπίσω στη μέση του τα ζηλευτά άνθινα κεντήματα του Θεού, θα στήσω φλασκι με κόκκινο κρασί για να τιμήσουμε τον τρελό παλπού-Διόνυσο, και από κοντά θα στήσω τα ποδαράτα ποτήρια. Θα προσθέσω δύο ευχαρή μπουκάλια, το ένα με μηλένιο ξύδι και το άλλο με αγνό ελαιόλαδο και θα ετοιμάσω τραγανή χωριάτικη σαλάτα, με κόκκινες, σφιχτές τομάτες, μικρά ολόδροσα αγγουράκια, φρέσκα κρεμμυδάκια, κύβους τυρί φέτα, πικρές ή και ξυδάτες ελιές και λίγη φρέσκια ρίγανη, έτσι, για να νιώσει η ομήγυρη -από πρώτο χέρι-, τη μυρωδιά σου, της φύσης.

Και τα μάγουλα θα τρίψω με μαντζουράνα για να μοσχοβολήσουν και τα χείλια για να πάρουν χρώμα, θα τ' αλείψω με της καρυάς το πράσινο φλούδι, αυτό που κρύβει φρέσκο το τσόφλι, που με τη σειρά του για να τον προστατεύει, εγκλείει τον ακόμα γαλατένιο, τρυφερό καρπό της,

Έφερα και καφέ μαζί μου, και κουλουράκια πορτοκαλιού, για να ζωντανέψει ο χτύπος της καρδιάς μας και για να γλυκάνουμε την ελάχιστη πίκρα του... Ύστερα και έχοντας χωνέψει, θα παίξουμε με τα παιδιά και θα τα χαζέψουμε, την ώρα που θα τρέχουν αναμμένα από τον πόθο τους, να καταφέρουν να τους καταδεχτεί ο αετός τους, να φιλήσει τα ύψη... όπως ονειρεύονται... Και βέβαια θα τραγουδήσουμε το τραγούδι σου:

«Ο Μάιος μας έφτασε εμπρός βήμα ταχύ
να τον προϋπαντήσουμε παιδιά στην εξοχή...»

και άλλα πολλά, για τη χαρά, τη λύπη, τη ζωή και την αγάπη! Δεν είσαι άραγε σε όλα αυτά; Δεν είσαι εσύ το ξύπνημα της ζωής, το ερέθισμα για την πυρπόληση της αγάπης; Δεν είσαι η νιότη και η χαρά, το γενναίο παράδειγμα προς μίμηση, για τον άνθρωπο που ψάχνει τη ζεστασιά, την τρυφερότητα, το άνοιγμα στη ζωή; Δεν συμβολίζεις την αισιοδοξία μέσα στην καθημερινότητα που κάποτε οδυνηρή παγιδεύει τις ψυχές και τις εξουθενώνει; Δεν είσαι το σύμβολο των αδυνάτων, της εργατιάς όταν πολεμάει για τα δίκαιά της, όταν αγωνίζεται για την αναβάθμισή της στην κοινωνία, που μερίδα της, άδικα ευνοεί κάποιους ανεβάζοντάς τους στη δύναμη, για να ευνοηθεί στη συνέχεια η ίδια;

Μάη μου που ασπάστηκα τις ομορφιές σου σε χώρο θαυμαστό, που αγάπησα την ιστορία του, που γεύτηκα τα πάθη και τις πίκρες του -έστω από ακούσματα- για να τα υιοθετήσω ως δικά μου, δίπλα στα άλλα των προγόνων μου... -τα απαράδεκτα-, γιατί οι δυνάμεις του τόπου -και της Δύσης- πάντα έδειξαν την αδυναμία τους έναντι των εξ ανατολών εχθρών... για τη δική τους συντήρηση και διατήρηση...

Και θα ήθελα Πρωτομαγιά μου, να σου εξομολογηθώ ότι δε μεγαλώσαμε ποτέ, καλή μου, γιατί η τρυφεράδα, η αγάπη και η ανεκτικότητα, μας κράτησαν παιδιά, που γέννησαν άλλα, που κι αυτά σαν εμάς, δεν έχουν γίνει σκληρά, ικανά να προσαρμοστούν στην κοινωνία, που μας σφίγγει ασφυκτικά... Και τι άλλο να κάνουμε επιτέλους καλή μου, από το να ζήσουμε -όσο είναι να

ζήσουμε- άνθρωποι στη ζούγκλα της ζωής και να παλεύουμε, κι ως μας λαβώνουν η αδικία και τα μίση;

Ομολογώ αγάπη στον Δραγούμη... ακολουθώ το αστέρι του σε περίοδο των ισχνών εμπνεύσεων, με εμπνέει το πάθος του για τον τόπο μου, καθώς ετούτος -τολμηρός αλτρομιστής-, ξεπερνώντας τις ανθρώπινες αδυναμίες του ακολούθησε -ακούσια πια-, την πορεία των μαρτύρων για το καλό του τόπου του... Αναρωτιέμαι ακόμα για τον τρόπο που χρησιμοποίησαν για να σιωπήσει και πως δεν του άξιζε ένα τέτοιο, άδοξο τέλος!

Α! με καίει το έγκλημα της αδικίας στον τόπο μου, μα πότερο η ασυνειδησία εκείνων που παρασύρουν με υποσχέσεις τους άμυαλους. Με καίει η τάση της άδικης εκμετάλλευσης... που την έχω γνωρίσει από κοντά... Πρωτομαγιά μου, ανησυχώ για την τύχη του τόπου μου!

Μου αρέσεις σαν πιάνεις τον Απρίλη από το χέρι στο χορό και πορεύεστε στο χρόνο, ευοίωνα παράγωγα της εντελέχειας της φύσης, μέσα στη ζοφερότητα των καιρών... Κι εμείς θα χορέψουμε για να μαγέψουμε την πίκρα μας καθώς βλέπουμε τα βλαστάρια μας να χάνονται στην απρέπεια των τηλεπικοινωνιών και στην μοντέρνα παγκοσμιοποίηση, που σβήνει τις ιστορικές μνήμες και τα καθιστά μαριονέττες της δύναμης...

Πρωτομαγιά αγαπημένη μου, πονώ για τον τόπο μου! Προσπαθώ να καταλάβω πώς το επιτρέψαμε και παραστρατήσαμε πώς κλείσαμε μάτια και αυτιά και ξεφύγαμε από τον ελληνικό τρόπο ζωής... Και είναι το ζοφερό σήμερα η πληρωμή μας για τις αμαρτίες δεκαετιών, την επίδοσή μας στην ασυδοσία, στην απερισκεψία... και κυρίως στην έλλειψη διορατικότητας!

Πρωτομαγιά μου θέλω να ασπαστώ την αισιοδοξία του ουρανού και της θάλασσας, όμως... Όμως να! Τινάζω και πάλι ψηλά το κεφάλι, αποφασιστικά! Δες με! Έδιωξα τον κονιορτό από τα μάτια μου και σε αντικρίζω Πρωτομαγιά μου, με εμπιστοσύνη, όπως με έχει διδάξει η γιαγιά μου... η μάνα μου... Υπάρχει μέλλον, υπάρχει ελπίδα αλλαγής, αρκεί όλοι μας να υπηρετήσουμε τη συνείδηση καθώς πρέπει. Δεν μας αρμόζει να ατενίζουμε μόνο τις

δόξες των αλλοτινών σοφών μας, ούτε είναι σωστά τα δάνεια... Αν μάθουμε από τη διδασκαλία τους, περί χρηστότητας, είναι βέβαιο ότι θα ωφεληθούμε... Μακριά από μας ο «ωχαδερφισμός» και το «γιατί αυτοί κι όχι εμείς!»

Θα σύρουμε χορό και θα γελάσουμε για να ευχαριστήσουμε το Θεό για όλα τα σημερινά καλούδια και θα επιδιώξουμε την λύση στην παιδεία και στην επιστροφή στα πατροπαράδοτα... μόνη σωτηρία! Όταν λοιπόν θα έχουμε ηρεμήσει αρκετά και ενόσω η μέρα είναι φωτεινή, θα ασχοληθούμε με τα πατροπαράδοτα στεφάνια που τα πλέκουμε με την πρώτη, γιατί έχουμε ασκηθεί στην τέχνη του από χρόνια. Θα μάθουμε και τα παιδιά μας να κόβουν τ' αγριολούλουδα με μακριά κοτσάνια, για να τα πλέξουμε καθώς πρέπει και χωρίς τη βοήθεια νήματος, τελικά. Με ετούτα θα στεφανώσω τον αγαπημένο μας «Διόνυσο», που δεν αφήνει το χέρι μου στις καλές ή στις κακές μέρες, κι εσένα, που το φοράς και σε χαιρόμαστε, γιατί εσύ μας φέρνεις τα άνθη, κάθε φορά που μας αγκαλιάζει η μάνα σου, η άνοιξη.

Πρωτομαγιά μου! Εσύ, είσαι... εμείς, στη νιότη μας, όταν χαρούμενοι, ξέγνοιαστοι, φορτωμένοι χρυσές ελπίδες και μελένια όνειρα... κυνηγούσαμε τις πεταλούδες της χαράς στους ηλιόλουστους κάμπους σου, που τους είχες φορτώσει με χιλιάδες πινελιές και άλλες τόσες μυρουδιές, καλή μου. Τότε, που ευχόμουν κλείνοντας τα μάτια να γίνω τα αερικά χείλια σου και να φιλήσω όλα τ' άνθια της οικουμένης, να γίνω το αεράκι σου και να χαϊδέψω όλα τα χαρούμενα ζωντανά που δίνονται στον κάματο με την ευλογία του Δημιουργού.

«Νάτη η Νάνα μας. Μωρό η ίδια, με το μωράκι μας παίζει, και δίπλα μας η μαμά και ο μπαμπάς, καθισμένοι στην καραμελωτή, κυττάζουν χαμογελαστοί πότε εμάς τα μικρούλια τους και πότε ο ένας τον άλλον στα μάτια... Και η γιαγιά... με τα γαλάζια μάτια της, που κρυφοπαίζουν τον αείμνηστο πόνο της απουσίας λατρευτών της προσώπων, θαμμένων στην Ανατόλια και στη γη της Αφροδίτης!»

Κράτησα ξέρεις φωτογραφίες από προηγούμενα γενέθλιά σου. Πάντα ήσουν όμορφη, ακόμη κι όταν έκλαιγες... Αλλά σήμερα φαντάζεις ακόμη πιο σπουδαία... Είμαστε ακόμη εδώ και μπορούμε και γιορτάζουμε ξανά τα γενέθλιά σου, καλή μου. Να ζήσεις αιώνια λοιπόν...

Πάρε και το στεφάνι σου! Ο Διόνυσος βαρέθηκε να στολίζεται με χίμαιρες της φύσης! Δεν του πλέκω στεφάνι πια. Όμως εσύ είσαι η ίδια, η φύση... Χάρισμά σου, λοιπόν!.. Άλλωστε ήθελα να σου αποδείξω μ' αυτή την προσφορά μου πως έμεινα παιδί, μεγάλο πια, που αγαπάει το παρελθόν του και που χαίρεται το παρόν, δεν ελπίζει όμως για κάτι μεταφυσικό. Εμείς, ζήσαμε την αγάπη για την αγάπη και με τα χρόνια δεχτήκαμε τη θυσία σα μέρος της ζήσης μας, κι ακόμη μάθαμε για το ψέμα της χαράς και της ελπίδας, για το όνειρο της αιωνιότητας, το γλυκό παραμύθι, που τελικά δεν προσφέρει παραμυθία, καλή μου!

Και του χρόνου λοιπόν καλή μου και εύχομαι: λιγότερη μόλυνση και περισσότερα λουλούδια! Λιγότερο θάνατο και περισσότερη ζωή! Κανέναν πόλεμο και σφιχταγκαλιασμένη με την ειρήνη... κι εμείς από κοντά πεπεισμένοι ότι υιοθετούμε τη χρηστή οδό των μεγάλων του τόπου μας, και όσο τραβήξει το πανηγύρι της ζωής».

Γ'. Π. 10. *Ted and Katina*

‘*Μία αληθινή Ιστορία Αγάπης*’

[Μετάφραση από την αγγλική στην ελληνική, της εισαγωγής στο περιοδικό *Mana* των Μάορι - New Zealand, για το βιβλίο της Patricia Grace:

Ned and Katina : a true love story,

και όσα αποσπάσματα του συγκεκριμένου τίτλου, εμπεριέχονται σ' αυτό].

Πιπίνα Δ. Ιωσηφίδου-Έλλη (Elles)

Πρόλογος

Ο Γιώργος Έλλης (G.Elles) Έλληνας - Αυστραλός και η Paeroa Hemara (nee Nathan), Νεοζηλανδέζα - Μάορι, αμφότεροι εργάζονται σε ψυχιατρείο του Σύδνεϋ ως *Registered Nurses*. Όταν η P. Hemara κατόπιν επιδιώξης της, συναντήθηκε με τον Γ. Έλλη, του εξήγησε ότι ήθελε να τον συναντήσει, επειδή, όπως εκείνος, είχε μερίδιο στην Ελληνική Κληρονομιά. Για να γίνει περισσότερο κατανοητή η P. Hemara στο συνάδελφό της Γ. Έλλη, του παρουσίασε το Νεοζηλανδέζικο - Μάορι περιοδικό, **Mana**²⁰⁰. Στη συνέχεια και με σχετική συγκίνηση τον προέτρεψε να διαβάσει κείμενο του περιοδικού, εξηγώντας του πως ένα από τα σπουδαιότερα πρόσωπα της ιστορίας στην οποία αναφερόταν το συγκεκριμένο κείμενο, ο **Ned Nathan**, ήταν θείος της.

Ο Γ. Έλλης έχοντας διαβάσει στο περιοδικό **Mana**, το συγκεκριμένο σχόλιο και τα αποσπάσματα - δείγματα της δεδομένης ιστορίας, θεώρησε ότι ήταν ενδιαφέροντα και στη συνέχεια της ζήτησε να δανειστεί το περιοδικό για να το δείξει «στη σύζυγό του», δηλαδή εμένα, «καθώς, ίσως και να με ενδιέφερε». Πράγματι έτσι και έγινε. Διάβασα το συγκεκριμένο κείμενο - σχόλιο υπό τον τίτλο: «**Μία Αληθινή Ιστορία Αγάπης**». Επρόκειτο για μία εισαγωγή από τους εκδότες του συγκεκριμένου περιοδικού στο βιβλίο της **Patricia Grace** που φέρει τον τίτλο: **Ned and Katina : a true love story**²⁰¹ και παράλληλα εμπεριέχει κάποια αποσπάσματα - δείγματα αυτού, με την πλάγια παραίνεση στο τέλος του κειμένου, της αγοράς του καθόλα πρωτότυπου βιβλίου.

²⁰⁰ *Mana*: η λέξη είναι συνώνυμη με τις έννοιες της υπερηφάνειας (self - esteem) και της αξιοπρέπειας των Νεοζηλανδών - Μάορι.

²⁰¹ Patricia Grace, *NED & KATINA: a true love story*, Penguin Group (NZ), 2009.

*Την ανάγνωση της εισαγωγής (και των αποσπασμάτων που εισηγείτο από το παραπάνω βιβλίο), το Νεοζηλανδέζικο – Μαορί περιοδικό **Mana**, την ακολούθησε η επιθυμία μου να κάνω μία ελεύθερη μετάφραση στην ελληνική, ούτως ώστε να μοιραστούν μαζί μου, ετούτο το ελάχιστο δείγμα από την όμορφη ιστορία της **Patricia Grace**, τη δοσμένη στην αγγλική και άλλοι Έλληνες – Αυστραλοί, και δη Έλληνες – Κρητικοί – Αυστραλοί.*

“Ο νέος στρατιώτης του 28^{ου} τάγματος, Ned Nathan, πληγωμένος στον αγώνα του 1941, για την Κρήτη, περπατώντας, βρέθηκε σ’ ένα ορεινό χωριό²⁰². Εκεί νοσηλεύτηκε από μία νέα νοσοκόμα, θυγατέρα του παππά του χωριού, που φρόντισε για τη θεραπεία των τραυμάτων του.

Εκείνη ωστόσο που τράβηξε την προσοχή του Ned, ήταν η μεγαλύτερη αδερφή της νοσοκόμας²⁰³ του. Από τη στιγμή που Ned είδε την μικροκαμωμένη Κατίνα με τα πυκνά, κυματιστά, μαύρα μαλλιά και τα μεγάλα μαύρα μάτια, αποφάσισε ότι αυτή ήταν η νέα που θα γινόταν γυναίκα του. Καταδιωκόμενος, ανάμεσα στις εκατοντάδες στρατιωτών του Συμμαχικού στρατού, που είχαν εναπομείνει στην Κρήτη, μετά από την εισβολή των Γερμανών, ο Ned, κρύφτηκε σε σπηλιές και σε χωριά για περισσότερο από έναν χρόνο, με τη βοήθεια των εντοπίων που τον βοήθησαν, διατρέχοντας τον κίνδυνο εκτέλεσης από τους Γερμανούς. Αργότερα ο Ned και ο ξάδερφός του Joe Angell, του οποίου είχε σώσει τη ζωή, συνελήφθησαν, και ως αιχμάλωτοι πολέμου οδηγήθηκαν σε στρατόπεδο στα σύνορα Γερμανίας και Πολωνίας.

²⁰² Σκλαβοπούλα: βρίσκεται Ν.Δ. της Κρήτης, στην περιοχή Σέλινο, που χαρακτηρίζεται ως μέρος των Λευκών Ορέων και έχει υψόμετρο 649μ. από την επιφάνεια της θάλασσας. Το 1940, το χωριό είχε τριακόσιους κατοίκους που ανήκαν σε δεκαπέντε με είκοσι οικογένειες. Η οικογένεια του Αλέξανδρου Τοράκη, του ιερέα, κατοικούσε στην αριστερή πτέρυγα του χωριού τη γνωστή ως τα Παππαδιανά, ενώ το μεσαίο μέρος του χωριού μαζί με την «κεφαλή», ονομάζεται Κάτω Χωριό. Η δεξιά πτέρυγα του χωριού είναι γνωστή ως Μέσα Χωριό, Patricia Grace, ο. π., σσ.127-128.

²⁰³ Πρόκειται για την Κατίνα Τοράκη, θυγατέρα του ιερέα Αλέξανδρου Τοράκη, που ήταν η δασκάλα του χωριού. Ο Ned την αγάπησε από την πρώτη τη στιγμή που την αντίκρισε.

Ο Ned και η Κατίνα παντρεύτηκαν στην Κρήτη, τον Οκτώβριο του 1945. Ήρθαν στη Νέα Ζηλανδία όπου εγκαταστάθηκαν στο Northland, στην περιοχή του Wellington και αργότερα κινήθηκαν βόρεια. Ο Ned πέθανε το 1987, και η Κατίνα εννέα χρόνια αργότερα, το 1996.

Ήταν αρκετές οι φορές που τους γιους του ζεύγους Ned και Κατίνας: Alex, Μάνο και Evan Nathan, τους είχαν πλησιάσει άτομα που ήθελαν εγγράφως να αφηγηθούν την ιστορία των γονιών τους. Εκείνοι επέλεξαν τελικά την Patricia Grace για τη συγγραφή της.

Στο απόσπασμα που ακολουθεί οι νιόπαντροι, Ned και η Κατίνα, ταξιδεύουν με προορισμό το πρώτο τους σπίτι στο Northland».

‘Η επιστροφή στη Νέα Ζηλανδία’

Μία εβδομάδα, ίσως και περισσότερο, πριν από τα Χριστούγεννα του 1945, ο Joe Angell, που τώρα ζούσε στο Portland, Whangarei, έλαβε ένα τηλεγράφημα από τον Ned, όπου του ζητούσε να είναι στο σιδηροδρομικό σταθμό της Waiotira, ορισμένη ημερομηνία και ώρα, για την άφιξη του τραίνου που ταξίδευε βόρεια.

Ενωρίτερα εκείνο τον χρόνο, που ο Ρωσικός στρατός είχε πλησιάσει ακόμη περισσότερο τη Γερμανία, και οι υπεύθυνοι των Γερμανικών φυλακών ανησυχούσαν για την προσωπική τους ασφάλεια, ο Joe Angell ήταν ανάμεσα στους διακόσιους άντρες που βάδισαν ελεύθεροι έξω από το Stalag. Για αρκετούς μήνες περιφέρονταν κάτω από άσχημες συνθήκες. Πεινούσαν. Πολλοί από αυτούς τους άντρες, πέθαναν και εγκαταλείφθηκαν άταφοι στις άκρες του δρόμου.

Κάποια μέρα ωστόσο όλα αυτά τελείωσαν. Οι Γερμανοί φρουροί αποχώρησαν βιαστικοί και γρήγορα οι Αμερικανοί θα καταλάμβαναν τις θέσεις τους. Ο Joe έφτασε στην Αγγλία την περίοδο που ο πόλεμος είχε τελειώσει, και δε θ’ αργούσε να επιστρέψει στο σπίτι του.

Στην Αγγλία ο Joe είχε συναντηθεί με το Ned, που του είπε ότι προσπαθούσε να επιτύχει να του επιτραπεί να μείνει στην

Αγγλία, ώστε να μπορέσει να επιστρέψει στην Κρήτη για να νυμφευτεί την Κατίνα. Ο Joe που γνώριζε τους κανονισμούς του στρατού και την απαγορευτική γραμμή που όφειλε να υπερπηδήσει ο φίλος του, θεώρησε ότι ετούτος είχε να αντιμετωπίσει μία αδύνατη αποστολή. Δεν είχε όμως υπολογίσει την *‘σκυλίσια’* επιμονή του Ned, *‘χαρακτηριστικό της οικογένειας Nathan’*.

Το πλοίο Mooltan²⁰⁴ άραξε στο Wellington στις 22 Δεκεμβρίου 1945, και ο Ned με την Κατίνα επιβιβάστηκαν στο τραίνο ατμού που θα τους μετέφερε μέσω της κυρίας σιδηροδρομικής αρτηρίας, στο πρώτο σταθμό του ταξιδιού τους: το Auckland. Στο Auckland, άλλαξαν τραίνο για το ταξίδι τους βόρεια, και στη συνέχεια, ύστερα από μερικούς σταθμούς, έφτασαν στη διασταύρωση του Waiotira, όπου ο Ned ήλπιζε ότι θα τον περίμενε ο Joe Angell.

Ο Joe αφηγείται την ιστορία του τραίνου που σταματά και την Κατίνα –την είχε συναντήσει για πολύ λίγο το απόγευμα της σύλληψής του- να κατεβαίνει από το τραίνο: “Τέλος πάντων κατέβηκα στο Maungaturoto, και όταν η ταχεία σταμάτησε και είδα την Κατίνα και το Ned, φώναξα: *‘Κατίνα!’* Με τη σειρά της, εκείνη φώναξε: *‘Γιάννη, Γιάννη, Γιάννη’* και ρίχτηκε πάνω μου, ενώ όλοι κοίταζαν κι αναρωτιόνταν: *‘-Έι, ποια είναι αυτή η παράξενη στην εμφάνιση, ξένη γυναίκα, μ’ ετούτον τον Μαορί άντρα;’* Αγκαλιαστήκαμε. Ήταν τόσο ευχάριστο να ξανασυναντήσω την Κατίνα, που αντιπροσώπευε όλους εκείνους τους συμπατριώτες της στο νησί της Κρήτης, που με φρόντισαν. Τη θεώρησα μέρος εκείνων των υπέροχων ανθρώπων που με

²⁰⁴ Με την έναρξη του II Παγκόσμιου Πολέμου η Μ. Βρετανία και οι σύμμαχοί της χρειάζονταν πλοία για τη μεταφορά των στρατευμάτων τους και των όπλων τους. Στις 6/9/1939 το πλοίο Mooltan, κατέστηκε να υπηρετήσει ως πολεμικό εμπορικό-επιβατηγό πλοίο. Ύστερα από μετατροπές προς το σκοπό αυτό, υπηρέτησε στον Ν. Ατλαντικό, και ποτέ δεν έχασε εμπορικό πλοίο υπό την προστασία του. Το 1941 τάχθηκε για να μεταφέρει στρατό για την εκστρατεία στη Μέση Ανατολή και γενικά εξακολούθησε να παραβρίσκεται όπου καλείτο. Μετά τη λήξη του πολέμου μετατράπηκε εκ νέου σε επιβατηγό και ως τέτοιο χρησιμοποιήθηκε από το Υπουργείο Μετανάστευσης της Αυστραλίας.

‘κοίταξαν’ στις δύσκολες στιγμές μου. Τα παιδιά τους, μου προσέφεραν το δικό τους κομμάτι, ψωμί. Η οικογένεια προτιμούσε να στερηθεί εκείνη, παρά ένας Νεοζηλανδός στρατιώτης. Είναι τιμητικό, κι αυτή είναι η αλήθεια”.

Ο Joe συνεχίζει περιγράφοντας ‘τον σύζυγο που έλαμπε’, να περπατά πίσω, και να απολαμβάνει εκείνη τη στιγμή της συνάντησής των δύο του Joe και της γυναίκας του. Παρά το γεγονός ότι η Κατίνα είχε συναντήσει τον Joe για σύντομο χρονικό διάστημα, εκείνη η βραχεία συνάντηση είχε διατηρηθεί ζωντανή μέσα της, εξαιτίας των επιστολών του Ned προς αυτή, από τη φυλακή του και στα οποία, σπάνια δεν ανέφερε τον ξάδερφο, που αποκαλούσε ‘John’ (Giovanni ή Γιάννη).

Κάποια στιγμή, όλοι μαζί: το ζεύγος και ο Joe, επιβιβάστηκαν στο επόμενο τραίνο και ταξίδεψαν ως τον επόμενο σταθμό, το Dargaville, όπου και πάλι επρόκειτο να αλλάξουν τραίνο, όμως αυτή τη φορά, θα τους μετέφερε στον τελευταίο σταθμό του ταξιδιού τους, στον προορισμό τους, το Maoriu.

Στο Dargaville, είχε κατέβει από το Wairoua, όπου έμενε, η μητέρα του Ned, Σόφη, και περίμενε για το γιο της, για τον οποίο πάντα πίστευε μέσα της ότι θα ξαναδεί, και αντίθετα με τις αναφορές που έλεγαν ότι ήταν νεκρός ή ότι αγνοείτο. Περίμενε επίσης να γνωρίσει τη νέα νύφη της, για την οποία ο Ned είχε μιλήσει στα γράμματά του με τόσο ενθουσιασμό.

Προτού αναχωρήσουν από το Dargaville η Σόφη, ο Ned, η Κατίνα και ο Joe, επισκέφτηκαν την πόλη καθώς είχαν λίγο χρόνο στη διάθεσή τους, και εκεί η Κατίνα δοκίμασε για πρώτη φορά ψάρι και τηγανιτές πατάτες, από το ψαράδικο Matich στο Victoria Street. Τρώγοντας το φαγητό τους από τα περιτυλίγματα εφημερίδας, πέρασαν το δρόμο απέναντι, για να καθίσουν στην κυκλική πλατεία της πόλης.

Στο τραίνο, στο δρόμο για το σπίτι, η Σόφη εκμυστηρεύτηκε στο Ned, ότι μολονότι τα ξαδέρφια του ισχυρίζονταν ότι τον είχαν δει νεκρό, εκείνη ποτέ δεν τον θρήνησε. Είπε μάλιστα ότι την μοιραία εκείνη ημέρα της μάχης είχε ακούσει τη φωνή του και είχε αισθανθεί ότι μολονότι κάτι κακό του είχε συμβεί, είχε ωστόσο επιζήσει. Είπε ακόμα, ότι όταν αργότερα είχε

αναφερθεί ότι είχε τραυματιστεί και πως ήταν αγνοούμενος, το ήξερε πως θα επέστρεφε, μετά από το τέλος του πολέμου.

Σε λιγότερο από μία ώρα το τραίνο τους είχε αφιχθεί στο σταθμό του Maoriri, όπου στην πλησίον γέφυρα, τους περίμενε μεγάλο πλήθος ανθρώπων για να καλωσορίσουν το ζευγάρι. Ήταν οι συγγενείς του Ned από το Ahikiwi, στην πραγματικότητα όλοι οι άνθρωποι του Ahikiwi. Για το καλωσόρισμα των νιόπαντρων είχε στολιστεί η γέφυρα με μεγάλες φτέρες rongā, πλεγμένες με λουλούδια.

Ακούστηκε η παραδοσιακή κραυγή από το πλήθος που περίμενε και ο Ned, η Κατίνα και ο Joe, συνοδευόμενοι από τη Σόφη προχώρησαν πάνω και πέρα από τη γέφυρα, ενώ οι άνθρωποι τραγουδούσαν εκτελώντας χορούς και haka²⁰⁵ προς τιμήν τους.

Από εκεί, όλοι μαζί προχώρησαν προς τη θάλασσα του Ahikiwi, που ήταν δεκαπέντε λεπτά μακριά από το σταθμό. Στο σημείο εκείνο έγινε η επίσημη υποδοχή καλωσορίσματος η οποία συμπεριλάμβανε προσευχή, ομιλίες, τραγούδια και χαιρετισμούς, που συνοδεύτηκαν από φαγοπότι καλωσορίσματος, για την επιστροφή τους στη γη των πατέρων τους. Όλοι ήταν περίεργοι να μάθουν: *‘Ποιοι ήταν αυτοί οι δύο άνθρωποι; Ποιες ήταν οι εμπειρίες του άντρα; Ποιος ήταν τώρα, ύστερα από όλα αυτά που του είχαν συμβεί; Και ποια ήταν εκείνη η μικροκαμωμένη, όμορφη, μαυρομαλλούσα γυναίκα, με τα μικρά πόδια, που είχε έρθει από την άλλη άκρη του κόσμου για να γίνει μέλος της οικογενείας μας, φέροντας μαζί της τη γλώσσα της και την προγονική κληρονομιά της;’*

Τη φάρμα στο Ahikiwi, τη διαχειριζόταν ο Wiki, αδερφός του Ned. Εκεί θα έμεναν ο Ned και η Κατίνα μέχρι που θα ήταν σε θέση να μεταφερθούν στη δική τους γη. Ήταν δύο ημέρες πριν από τα Χριστούγεννα, τα πρώτα καλοκαιρινά Χριστούγεννα της Κατίνας.

²⁰⁵ Παραδοσιακός χορός των Μάορι της Νέας Ζηλανδίας.

Αρκετές από τις επόμενες ημέρες, συγγενείς ήρθαν κι έμειναν ή ήρθαν κι έφυγαν. Ο Joe Angell έμεινε και συναντήθηκε με τη μητέρα του που ζούσε όχι πολύ μακριά, και επομένως μπορούσε να μείνει για λίγο με το γιο της και επίσης να συναντήσει το Ned και τη γυναίκα του. Κι εκείνη, όπως η Σόφη, δεν είχε ακούσει για τον απόντα γιο της μέχρι την εποχή που πληροφορήθηκε ότι είχε συλληφθεί και είχε φυλακιστεί από τους Γερμανούς.

Ήταν πολυάσχολη εκείνη η περίοδος στη φάρμα, με τις θημωνιές να στηθούν και τους μεγάλους κήπους να καλλιεργηθούν, ανάμεσα στις περιόδους, καθημερινά, που διέθεταν για τη συγκομιδή του γάλατος. Κορόμηλα και ροδάκινα ωρίμαζαν στα δέντρα και οι κουζίνες είχαν κίνηση εξαιτίας της κατασκευής της μαρμελάδας, της σάλτσας και του τουρσί.

Ο Ned προσαρμόστηκε γρήγορα στον κύκλο της καθημερινής δουλειάς, αντίθετα η Κατίνα δεν επιτρεπόταν να κάνει τίποτα. Οι γυναίκες του σπιτιού προσπαθούσαν να την προσέχουν και να την κάνουν να αισθάνεται σα στο σπίτι της. Στο μεταξύ εύρισκαν τρόπους επικοινωνίας μαζί της, κάνοντας ότι μπορούσαν με τα λίγα αγγλικά της, που ωστόσο καλύτερευαν σιγά-σιγά. Άκουγαν με θαυμασμό τις συζητήσεις ανάμεσα στο Ned και στην Κατίνα που γίνονταν σε μία γλώσσα για την οποία δεν είχαν κάποια προηγούμενη εμπειρία.

Το νέο χρόνο ο Ned και η Κατίνα άρχισαν να κοιτάζουν τις φάρμες που ήταν για πούλημα. Υπήρχε μερίδιο από την οικογενειακή γη για το Ned, αν ήθελε να γίνει διαχειριστής φάρμας, όμως εκείνος αποφάσισε ν' αφήσει το μερίδιό του στα άλλα μέλη της οικογένειας και να χρησιμοποιήσει το βοηθητικό δάνειο, που δικαιούνταν να πάρει ως απόστρατος. Τα κυβερνητικά δάνεια και οι πολιτικές που αφορούσαν γη πολλών Maori ιδιοκτητών, προκαλούσε οικονομικές και πρακτικές δυσκολίες για τους ιδιοκτήτες. Με την αγορά δικής του γης θα ελευθέρωνε τον εαυτό του από αυτά τα προβλήματα και επίσης από τις οικογενειακές πολιτικές, που πάντα τους περικύκλωναν.

Είχαν αρκετές εκλογές συμπεριλαμβανομένης κι εκείνης να πάρουν τη φάρμα παραγωγής γαλακτοκομικών προϊόντων δίπλα στην αδερφή του και τον άντρα της που είχαν εγκατασταθεί μόνιμα σε κομμάτι γης στο Wekaweka, στο νότιο Hokiangā. Το γεγονός ότι υπήρχε οικογένεια κοντά τους, ήταν καλό, κι αυτό άλλωστε υπήρξε ο καταλυτικός παράγων για την απόφασή τους. Ο Ned έκανε το παζάρεμα για την αγορά του κτήματος.

Το σπίτι τους –δύο δωμάτια, μπάνιο, σαλόνι/τραπεζαρία και κουζίνα- δεν ήταν μεγάλο, σε σύγκριση με το συνηθισμένο σπίτι φάρμας στη Νέα Ζηλανδία και ήταν ίσως μικρότερο και πιο άδειο, από εκείνο όπου είχε συνηθίσει να ζει η Κατίνα. Το μαγείρεμα γινόταν σε μία κουζίνα που έκαιγε ξύλα και το πλυσταριό με το χάλκινο καζάνι, τις λεκάνες πλυσίματος και το στραγγιστήρι, ήταν χωριστά από το σπίτι. Νερό δεν υπήρχε. Το νερό για την κουζίνα, το μπάνιο και το πλυσταριό, μεταφερόταν με σωληνώσεις από τανκς που γέμιζαν με βρόχινο νερό. Υπήρχε τουαλέτα στο πίσω μέρος του σπιτιού.

Η Κατίνα δεν άργησε να διαμορφώσει το σπίτι τους σύμφωνα με το γούστο της, χρησιμοποιώντας ζωηρόχρωμα πλεκτά στο χέρι, καλύμματα κρεβατιού, στρογγυλά πετσετάκια δαντέλας, επίσης φτιαγμένα στο χέρι, τραπεζομάντηλα, καλύμματα για τα μέρη της πολυθρόνας όπου ξεκουράζονται τα χέρια και το κεφάλι, σακούλια και κεντήματα που έφεραν δαντέλα γύρω-γύρω. Άλλα αντικείμενα του νησιού της για τα οποία μιλούσε η ίδια, ήταν τα πήλινα βάζα και τα πιάτα που στόλιζαν τοίχους και ράφια.

Η Κατίνα περίμενε τώρα να γεννηθεί το πρώτο τους παιδί. Ο Αλέξανδρος -ονομάστηκε σύμφωνα με το ελληνικό έθιμο που θέλει το πρώτο παιδί να παίρνει το όνομα του παππού, στην προκειμένη περίπτωση του Αλέξανδρου Τοράκη- γεννήθηκε στο νοσοκομείο της Rawene, στις 22 Ιουλίου 1946. Της Κατίνας δεν της άρεσε το γεγονός ότι στο νοσοκομείο νοσηλεύονταν χωριστά από άλλες μητέρες, που ήταν συγγένισσες του Ned. Εκείνη την εποχή το νοσοκομείο ήταν διηρημένο και οι Maori γυναίκες νοσηλεύονταν σε χωριστούς θαλάμους.

Όπως ο Ned και ο John βρήκαν εφικτή και εξυπηρετική την από κοινού συνεργασία τους στα χωράφια τους, παρόμοια η Κατίνα και η αδερφή του Ned, Φοίβη, περνούσαν το χρόνο τους μαζί, τότε στην κουζίνα της μιας ή της άλλης, ή άλλοτε στους κήπους ή στα λιβάδια. Εκείνη την εποχή η Φοίβη και ο John είχαν ήδη πέντε παιδιά πέρα των δώδεκα χρόνων. Αργότερα απέκτησαν άλλα δύο. Η Φοίβη πήρε υπό την προστασία της την Κατίνα και την εξουκείωσε στη ρουτίνα της ζωής σε Νεοζηλανδέζικη φάρμα.

Η Κατίνα συνηθισμένη στα χορταρικά στο ορεινό χωριό της στην Κρήτη, διαπίστωσε ότι το κρέας, κύρια διατροφή των Kīwī ιδιοκτητών φάρμας, συχνά τρωγότανε μέχρι και τρεις φορές την ημέρα. Στην Κρήτη ο αγρότης ή ο βοσκός έπαιρναν στα χωράφια για φαγητό ποσότητα ψωμιού, ελιών, τυριού και νερού, ενώ στη Νέα Ζηλανδία υπήρχε το 'smoko'²⁰⁶ και κάποτε έπρεπε να ετοιμαστεί γεύμα, για να το πάρουν στα λιβάδια.

Η χρήση του ζωικού λίπους για το ψήσιμο, το τηγάνισμα κρέατος και τα λαχανικά, ήταν νέες εμπειρίες για την Κατίνα. Ελαιόλαδο δεν υπήρχε, μπορούσε ν' αγοραστεί στα φαρμακεία και σε μικρές ποσότητες μόνο, και οπωσδήποτε δεν προοριζόταν για μαγείρεμα.

Γρήγορα η Κατίνα έφερε νέο στυλ στην κουζίνα της φάρμας και παρουσίασε μερικά από τα δικά της Κρητικά φαγητά, για να τα μοιραστεί με τους άλλους. Αυτά συμπεριλάμβαναν πιάτα αρνιού με μυρωδικά και λεμόνι, *starka*²⁰⁷ φτιαγμένο από το υγρό που επιπλέει αφού πρώτα χωρίζεται από το φρέσκοπηγμένο βούτυρο και που εξαιτίας της πλούσιας γεύσης του χρησιμοποιείται ως βάση για πολλά φαγητά, χορτόπιτες και φαγητά κατσαρόλας που συχνά είχαν τα φασόλια σαν κύριο υλικό, και λαχανικά: όπως πιπεριές, τομάτες, κολοκυθάκια και λουλούδια από κολοκυθιές γεμισμένα με δικό της γέμισμα.

²⁰⁶ Διάλειμμα για το κάπνισμα τσιγάρου ή ακόμη για καφέ ή τσάι.

²⁰⁷ Συνήθως πρόκειται για βότκα με επιπρόσθετη γεύση του φρούτου Kīwī. Εδώ έχει άλλη έννοια.

Για να προσθέσει ποικιλία στο ψωμί μαγιάς: στο takakau²⁰⁸ και το paraoa parai²⁰⁹ είδη άρτου που ψήνονταν στις κουζίνες των Maori, η Κατίνα πρόσθεσε το ψωμί με μυρωδικά, με μπαχαρικά και στεγνά φρούτα καθώς και τα σκληρά παξιμάδια που ο Ned δεν μπορούσε να τα μασήσει όταν πρωτογνώρισε την Κατίνα.

Τα γράμματα της Κατίνας στην οικογένειά της και στους φίλους της στην Ελλάδα αναφέρονταν στη γέννηση των παιδιών τους και στην πρόοδό τους, στην καθημερινότητά της, στον κήπο της, στη ζωή της στη Νέα Ζηλανδία, στη γη, στο τοπίο, στη γλώσσα, στους ανθρώπους και στην καλοσύνη που της έδειξε η οικογένεια του Ned. Σε κάθε περίπτωση, όπως είχε πει και ο Ned, η Κατίνα είχε κατακτήσει μία πολύ εξέχουσα θέση στις καρδιές της μητέρας του και της λοιπής οικογένειάς του».

Article and extracts from: ***Mana : Issue 90 : The Maori magazine for everyone : October –November 2009 : www.manaonline.co.nz***

Τέλος

²⁰⁸ Ψωμί των Μάορι, φτιαγμένο με αλεύρι και baking powder.

²⁰⁹ Τηγανιτό ψωμί των Μάορι.

Γ'. Π. 11. Ω Λίλη!..

(Απόσπασμα από τη νουβέλα
της Πιπίνας Δ. Έλλη, Ω Λίλη!..
που δημοσιεύτηκε το 2008)

“Υστερα από όλα αυτά, και με το πέρασμα του χρόνου, πίστεψα πως τον είχα ξεφορτωθεί. Μια μέρα –ήταν Άνοιξη- με περίμενε έξω από το σχολείο μου. Ήμουν δεν ήμουν δεκαπέντε χρονών. Δεν ξέρω από πού το είχε μάθει, σε ποιο σχολείο πήγαινα, αλλά όπως έγινε αργότερα γνωστό στις ανακρίσεις, μας έψαχνε και είχε ανακαλύψει πού μέναμε τελικά και με παρακολουθούσε. Σάστισα, τρόμαξα, παράλυσα. Με πλησίασε και μου μίλησε. Φαινόταν ότι είχε αλλάξει. Το είπε και μόνος του ότι είχε αλλάξει, ότι είχε μετανιώσει για όλα όσα είχε κάνει και ότι θα ήθελε να με κεράσει μεσημεριάτικο, μια και η μάνα μου ήταν στη δουλειά. Δεν ξέρω γιατί τον πίστεψα, γιατί το έκανα. Ήταν πάντα καλός με τα λόγια. Έπειθε όταν έκανε τον μετανιωμένο. Κατά βάθος, ίσως και ασυνείδητα, μπορεί και να χρειαζόμουν έναν άρρενα προστάτη. Ήμουν ένα παιδί.

Με πήρε στο αυτοκίνητό του και με πήγε σ' ένα χαριτωμένο παραθαλάσσιο μέρος. Ένα ωραίο ξενοδοχείο με ένα πολύ φωτεινό εστιατόριο δίπλα στη θάλασσα. Φάγαμε λοιπόν εκεί. Ήταν πολύ καλός και μου φερνόταν σαν αληθινός πατέρας. Μου μίλησε για τη μάνα μου, πόσο την είχε αγαπήσει και πως ήταν μεγάλο λάθος του αυτό που μου είχε κάνει και ότι είχε μετανιώσει πικρά. Τα είχα χαμένα, αλλά τον πίστεψα. Ήμουν ακόμα τόσο μικρή! Δεκαπέντε χρονών! Είναι μια ηλικία ευκολόπιστη.

Όταν αποφάγαμε του είπα πως έπρεπε να με πάει στο σπίτι μου. ‘Ναι βέβαια’ είχε πει εντελώς φυσικά. ‘Α, έχω ξέρεις κι ένα δωράκι για σένα’, είχε προσθέσει ξαφνικά σα να το είχε ξεχάσει. ‘Το έχω αφήσει στο δωμάτιό μου’ είπε ξανά, αυτή τη φορά βιαστικά και χωρίς να με κυττάζει. Περίμενα ν’ ακούσω περισσότερα, να καταλάβω. ‘Εδώ είναι το σπίτι σου; Εδώ μένεις;’ Ρώτησα με κάποια ανυπομονησία. ‘Ναι, σου αρέσει;’ ρώτησε εντελώς φυσικά πάλι. ‘Είναι ωραίο μέρος’, είπα σκεφτικά. ‘Άθελά μου είχα αρχίσει να εκνευρίζομαι. ‘Θέλεις να δεις πού μένω;’ Ρώτησε ξανά. ‘Δε χρειάζεται. Δε θέλω να αργήσω’, είπα

κουρασμένα. Μου χαμογέλασε με το πιο αθώο χαμόγελο και είπε: 'Καταλαβαίνω, δεν με εμπιστεύεσαι'. Δε μίλησα. 'Καλά... τότε θα πάω μόνος μου ως το δωμάτιό μου και θα επιστρέψω' είπε. Άρχισε ν' απομακρύνεται από το τραπέζι. Κρύωνα. Έβαλα μηχανικά τα γάντια μου. Κύτταξα γύρω μου. Δεν ήταν κανείς εκεί έξω πέρα από τον μαγαζάτορα που ήταν μέσα στο εστιατόριο. Έτσι τουλάχιστον νόμισα. Φοβήθηκα. Σηκώθηκα αποφασιστικά. Κύτταξα ξανά γύρω μου. Ήθελα να βεβαιωθώ. Ήταν αλήθεια ερημιά. Έτσι φαινόταν. 'Εκείνος', ο πρώην πατριός μου κι εγώ.

'Εκείνος' προχωρούσε τώρα πια προς το 'δωμάτιό του'. Αποφασιστικά και βιαστικά πήρα και έκρυψα στο αριστερό μακρύ μανίκι της σχολικής στολής μου, το μυτερό μεταλλικό σουβλί από το κοντοσουβλί που είχα φάει. Το έκανα εσκεμμένα. Αποδείχτηκε ότι κατά βάθος δεν τον είχα πιστέψει. Το υποσυνείδητο είχε αναρριχηθεί στην επιφάνεια της νόησης και επηρέαζε την κρίση μου: δεν πίστευα τώρα πια ότι είχε αλλάξει μια σταλιά.

Αφού λοιπόν το είχα κάνει αυτό με ασφάλεια, χωρίς την αντίληψη των κινήσεών μου από κανέναν, φώναξα με φωνή παλλόμενη από τον φόβο εκείνης της ερημιάς, τώρα πια: 'Περίμενε, έρχομαι'. Άφησα το τραπέζι βιαστικά και τον ακολούθησα. Ο άντρας γύρισε χαμογελώντας, με είδε που τον ακολουθούσα και σταμάτησε για να με περιμένει. Όταν έφτασα κοντά του πέρασε το μπράτσο του στους ώμους μου κτητικά, όπως έκανε όταν ήμουν πιο μικρή, τότε που έμενε με τη μάνα μου και με θεωρούσε κτήμα του. Δεν αντέδρασα και αυτό εξελήφθη εκ μέρους του, σα δική μου συγκατάθεση στην κίνησή του και όλες εκείνες που πιθανόν θα ακολουθούσαν.

Πήγαμε σ' ένα μεγάλο δωμάτιο με ένα διπλό κρεβάτι. Τα στρωσίδια του ήταν ακατάστατα. Μια γυναικεία ρόμπα κρεμόταν στη μία άκρη του. Κατάλαβα ότι είχε κοιμηθεί με γυναίκα. Εκείνος έκλεισε την πόρτα πίσω του και με πλησίασε. Ήξερε τον τρόπο. Αργός, νωχελικός, ήσυχος, θα έλεγε κανείς ότι ο δίπλα του ήταν καταδικός του. 'Σταμάτα!' είπα αποφασιστικά. Χαμογέλασε. 'Γιατί παιδί μου; Έγινες πια γυναίκα, δεν σου έλειψε ο έρωτάς μας;' είπε χυδαία κι αυτό μ' έκανε ν' ανατριχιάσω, να επαναστατήσω. Ήμουν μικρό παιδί τότε που με βίαζε κι εκείνη τη

στιγμή εξακολουθούσα να είμαι παιδί, ένα κορίτσι δεκαπεντάχρονο, και μου μιλούσε σα να ήμουν μια ενήλικη γυναίκα μνημένη στον έρωτα.

Δεν είπα τίποτα. Προσπάθησα ν' αποκρύψω την απέχθειά μου. Τον κύτταζα δήθεν αδιάφορα. Στάθηκε απέναντί μου και άρχισε να γδύνεται. Έβγαλε το πουκάμισό του και κινήθηκε να βγάλει τη σχολική ζακέτα μου, και ενώ με κύτταζε στο πρόσωπο μ' εκείνο το σαρδόνιο χαμόγελό του, της βεβαιότητάς του, του σάτυρου, τράβηξα με το δεξί μου χέρι το σουβλί και το κάρφωσα πάνω του με δύναμη. Δεν ξέρω πώς έγινε, πού βρήκα εκείνη τη δύναμη και κινήθηκα τόσο γρήγορα και τον χτύπησα. Με κύτταξε ερωτηματικά. Δεν είχε πάρει στα σοβαρά τις αντιδράσεις μου. Τράβηξα το σουβλί με μανία και το ξανάκανα. Ένιωσα μια τρελή χαρά μέσα μου. 'Παλιάνθρωπε!' είπα με μίσος μέσα από τα δόντια μου, όταν τον είδα να σωριάζεται κάτω, αναίσθητος. Είχε τα μάτια κλειστά και δυο μικρές κηλίδες στη φανέλα του έδειχναν πού τον είχα χτυπήσει. Δεν μ' ένοιαξε καθόλου. Πέταξα το σουβλί στο καλάθι σκουπιδιών, δίπλα στην πόρτα της εισόδου στο μικρό διαμέρισμα, και βγήκα έξω ήρεμα. Φορούσα πάντα τα γάντια μου. Τα είχα ξεχάσει εντελώς απάνω μου.

Ήμουν ψύχραιμη όταν βάδισα προς το δρόμο. Για καλή μου τύχη ένα λεωφορείο κατέφθανε εκείνη τη στιγμή. Προσπάθησα να συγκεντρωθώ. Μόλις σταμάτησε ρώτησα για το δρομολόγιό του. Ο οδηγός απάντησε πως θα επέστρεφε στο κοντινότερο προάστιο σε μερικά λεπτά. Ανέβηκα και περίμενα. Κάποιοι άνθρωποι από το ξενοδοχείο βγήκαν και ανέβηκαν στο λεωφορείο. Εγώ ήμουν απόλυτα φυσιολογική, νομίζω. Σε λίγα λεπτά φεύγαμε. Ένιωθα ότι είχα ξεμπερδέψει μια για πάντα μ' εκείνον τον παλιάνθρωπο. Ούτε καν ενδιαφερόμουν αν τον εύρισκαν ζωντανό ή πεθαμένο. Για μένα ήταν νεκρός, εντελώς νεκρός!

Περνούσαν οι μέρες. Κάποια από αυτές με φώναξαν στο γραφείο της Διεύθυνσης του Σχολείου μου. Ο Διευθυντής με περίμενε έξω από αυτό πολύ σοβαρός και εν καιρώ με ενημέρωσε... Είπε ότι κάποιοι κύριοι με περίμεναν και ότι ήθελαν να μου μιλήσουν για κάτι! Με οδήγησε στο γραφείο του και μας

άφησε μόνους, εμένα και τους δύο αγνώστους που περίμεναν. Με ρώτησαν αν είχα δει τελευταία τον πρώην πατριό μου. Απάντησα αρνητικά. Με κύτταζαν έντονα στα μάτια προσπαθώντας θαρρείς να τα διαπεράσουν με τη δική τους ματιά, για να διαβάσουν μέσα τους την αλήθεια. Τους κύτταζα κι εγώ άφοβα, γιατί δεν μ' ένοιαζε τι θ' ακολουθούσε. 'Τους μέρδεψα!' σκέφτηκα. Έτσι είχα νομίσει. Με άφησαν λοιπόν να φύγω και πίστεψα ότι τα είχα καταφέρει να μ' αφήσουν ήσυχη. Αργότερα το ίδιο βράδυ στο σπίτι μας -στης μητέρας μου- μας επισκέφτηκαν και πάλι οι δύο άγνωστοι γνωστοί του σχολικού γραφείου. Ήταν αστυνομικοί. Η μάνα μου τα είχε χάσει. Δεν είχε ιδέα περί τίνος επρόκειτο. 'Κυρία μου, ο πρώην συζυγός σας βρέθηκε στο δωμάτιό του χτυπημένος με ένα μυτερό μεταλλικό αντικείμενο στο στήθος. Μόλις και που τη γλύτωσε. Είναι καλύτερα αλλά δε θέλει να μαρτυρήσει τι ακριβώς συνέβη, ποιος του το έκανε αυτό, αν κάποιος του επιτέθηκε. Όμως εμείς σαν αστυνομία έχουμε υποχρέωση να βρούμε τι συνέβη, γιατί δεν μπορεί ο καθένας να κάνει τέτοιες δουλειές μέσα στην κοινωνία μας και να μην συλλαμβάνεται. Είδαμε τη θυγατέρα σας σήμερα το πρωί στο σχολείο. Είπε πως δεν είχε δει τον πρώην σας, όμως στο εστιατόριο του ξενοδοχείου του, ο πρώην σας είχε φάει με μια μικρή κοπέλα. Είχαν μάλιστα υποθέσει από την οικειότητά του, ότι μπορεί να ήταν θυγατέρα του. Ρωτήσαμε λοιπόν δείχνοντας τη φωτογραφία της κόρης σας, αν αυτή ήταν το κορίτσι με τον πρώην σας. Λυπάμαι, αλλά αναγνώρισαν τη θυγατέρα σας. Θέλουμε όμως να το ομολογήσει και η ίδια'.

Η φτωχή μητέρα μου είχε χλομιάσει και με είχε κυττάξει ερωτηματικά. Ήταν ολοφάνερο ότι δεν είχε ιδέα η δύστυχη. Δεν της είχα πει τίποτα. Έκανα λοιπόν πως δεν καταλάβαινα τι συνέβαινε και επέμενα να μ' αφήσουν ήσυχη. Ξαναήρθαν λοιπόν στο σχολείο την άλλη μέρα. Είχαν γίνει η σκιά μου. Έδειξαν τη φωτογραφία του πατριού μου στο σχολείο και ρώτησαν αν είχαν δει το άτομο αυτό, κάποια από τις ημέρες των δύο τελευταίων εβδομάδων. Βρέθηκαν αρκετοί μαθητές που είπαν ότι ναι, με είχαν δει να μιλάω μαζί του και ότι τον είχα ακολουθήσει στο αυτοκίνητό του. Αυτό ήταν. Με συνέλαβαν και αφού πρώτα μου πήραν τα δακτυλικά αποτυπώματα με πήγαν ύστερα στον

εισαγγελέα. Είχαν βρει το σουβλί με το οποίο είχα καρφώσει τον πατριό μου δυο φορές. Αν και είχαν προσπαθήσει δεν είχαν μπορέσει να βρουν αποτυπώματα για να τα συγκρίνουν με τα δικά μου. Βλέπεις κρύωνα και φορούσα τα γάντια μου. Παρόλο που είχαμε μπει στην άνοιξη, έκανε ψύχρα και δεν τα είχα βγάλει.

Ορίστηκε η συνάντησή μου με τον πατριό μου, ο οποίος αρνήθηκε τα πάντα, όπως είχα κάνει κι εγώ. Όμως οι μαρτυρίες του εστιάτορα και των μαθητών του σχολείου μου και στη συνέχεια η αναπαράσταση, μας έκαναν να ομολογήσουμε τι είχε συμβεί. Αυτός μεν έφαγε φυλακή για εκ νέου παραπλάνηση ανηλίκου κι εγώ κλείστηκα σε αναμορφωτήριο για ένα εξάμηνο, για την πράξη μου αν και είχε κριθεί ως πράξη άμυνας. Με είχαν φάει με τις νουθεσίες τους οι ψυχολόγοι και... και... και... πράγματα που συμβαίνουν σε αυτές τις περιπτώσεις. Ο πατριός μου δεν ξανακούστηκε, κι εγώ θεωρήθηκα, και καταγράφηκα στις στατιστικές του κράτους, ως προβληματικό παιδί. Ήμουν και είμαι τελικά και όντως εξακολουθεί να αποδεικνύεται!

Γ'. Π.12. Ήπειρος-σύντομη γεωφυσική γνωριμία

Απόσπασμα από την ομιλία
της Πιπίνας Δ. Ιωσηφίδου Elles,
στο Σύδνεϋ, Παρασκευή 24 Φεβρουαρίου, 2006,
για την Ήπειρωτική Εβδομάδα
(για ολόκληρη την ομιλία, δεξ, τόμο 4).

Η Ήπειρος είναι το πλέον ορεινό διαμέρισμα της Ελλάδας, καθώς τρία τέταρτα της γης της, είναι κορυφές και απότομοι λόφοι. Οι πέντε οροσειρές της και τα δάση της διακόπτονται από ποτάμια και πηγές.

Η διαμόρφωση του εδάφους, εκτός του ότι δημιουργεί μυαλά που δίνονται και δημιουργούν Τέχνη όπως την ξυλογλυπτική ή την ασημουργία, γεννάει επίσης μία ιδιαίτερη τάση για τη γνώση και την καλλιέργειά της, γεγονός που διαπιστώνεται από τις προσωπικότητες των Γραμμάτων²¹⁰ και των Τεχνών που γεννήθηκαν στην Ήπειρωτική Γη και διακρίθηκαν Πανελλαδικά. Είναι επίσης γεγονός ότι στο Ελληνικό αυτό διαμέρισμα η καλλιέργεια της Χριστιανοσύνης ως μοναδικού Θρησκευματος, συνετέλεσε στην προέλευση πολλών από τους Οικουμενικούς Πατριάρχες, της Κωνσταντινούπολης²¹¹.

Κίνηση, μετακίνηση, ξενιτιά, Δημοτικό τραγούδι

Η διαμόρφωση του εδάφους της Ηλείου ανέκαθεν αποτέλεσε τον καταλυτικό παράγοντα ως προς την ανάγκη των κατοίκων της να ψάχνουν για άλλη γη, με μόνη την προοπτική, να τους παρέχεται η δυνατότητα να εργάζονται και δικαίως να εισπράττουν το αντίτιμο του μόχθου τους. Η ξενιτιά υπήρξε είτε εσωτερική, δηλαδή εντός του Ελλαδικού χώρου, προς τα, υπό τουρκική κατοχή, ελληνικά διαμερίσματα της Δυτικής Μακεδονίας²¹² ή στην Πελοπόννησο,

²¹⁰ Δάσκαλοι του Γένους υπήρξαν οι: Παρθ. Καζιούλης και Ν. Τζαρτζούλης από το Μέτσοβο και ο Γ. Γεννάδιος που μεγάλωσε στα Δολιανά Πωγωνίου.

²¹¹ Μεταξύ άλλων ήταν και ο Πατριάρχης Αθηναγόρας, που καταγόταν από το Βασιλικό Πωγωνίου.

²¹² Από έγγραφο διαπιστώνεται, ότι στα μέσα του 17^{ου} αι., αξιόλογοι τεχνίτες και μαστόροι από την Ήπειρο, ήρθαν ομαδικά στην Κοζάνη υπό τον Χαρίση Τράντα, ο οποίος χαρακτηρίζεται: «καλός μαραγκός και κτίστης που ήρθε να κτίσει μεγαλοπρεπείς κατοικίες δύο ορόφων». Το έγγραφο αποδεικνύει ότι ο Χαρίσης Τράντας είχε

είτε εξωτερική, όπως στην Αμερική, στη Γερμανία, στην Αυστραλία και αλλού.

Είναι κοινή γνώση ότι η ξενιτιά αντιμετώπιστηκε από τον Ηπειρωτικό λαό με θρήνους χωρισμού, παρομοίους εκείνων για το χωρισμό από θάνατο, και ότι οι θρήνοι αυτοί, ανέδειξαν την Ήπειρο ως τη μάνα του Δημοτικού Τραγουδιού²¹³. Κάποια στιγμή, που το ελληνικό Έθνος βρισκόταν σε μία δύσκολη ιστορική καμπή, και είχε την ανάγκη υποστήριξης στο μέγα θέμα της αμφισβήτησης της ελληνικότητάς του, τα Δημοτικά τραγούδια, έπαιξαν καθοριστικό, θετικό ρόλο. Δίπλα σε άλλα αδιάσειστα τεκμήρια, απέδειξαν σε ανθέλληνες όπως ήταν ο Fallmerayer, τη συνέχιση του Ελληνικού Γένους, καθώς τα γλωσσικά, ηθογραφικά και εθιμοτυπικά στοιχεία τους απέδειξαν ότι οι ρίζες τους ανάγονταν στον αρχαιοελληνικό κόσμο.

Η ξενιτιά των Ηπειρωτών δε σήμαινε σε καμία περίπτωση ότι αυτοί θα διέγραφαν την πατρίδα τους και δε θα επέστρεφαν κάποια στιγμή πίσω, είτε για να εγκατασταθούν, είτε για να την επισκεφθούν με σχέδιο και σκοπό, χρησιμοποιώντας μάλιστα τον πλούτο τους για την ανακαίνιση των οικογενειακών τους εστιών, στα χωριά και στις πολιτείες τους ή και άλλων κτισμάτων, πέραν αυτών. Ακολουθώντας τον πατροπαράδοτο τρόπο κτισίματος, οι Ηπειρώτες, δένονταν με τη γη τους ακόμη και όταν έπρεπε να αποχωρίσουν, και με στόχο πάντα την επιστροφή. Έτσι αναδημιουργήθηκαν και αναστήθηκαν χωριά όπως τα Ζαγοροχώρια και έτσι γεννήθηκαν οι μεγάλοι Ευεργέτες του τόπου: Γ. Αβέρωφ, Μ. Θ. Τσιτσίκας, Ν. Στουρνάρης από το Μέτσοβο, οι Μάνθος και Γεώργιος Ριζάρης από το Μονοδέντρι, ο Αναγνωστόπουλος από το Πάπιγκο και πολλοί άλλοι, οι περισσότεροι γνωστοί σε όλους μας.

εξασφαλίζει προνόμια για την Κοζάνη υπάγοντάς την στην προστασία της μητέρας του Σουλτάνου.

²¹³ *Η μάνα του ξενιτεμένου* (165), *Ξενιτεμένο μου πουλί* (168), *η Μάγισσα* (172) και άλλα, Ν. Πολίτη, *Το ελληνικό Δημοτικό Τραγούδι, Παραδοσιακά Τραγούδια*, Π. Ιωάννου, Αθήνα 1989, σσ. 215-220.

Γέφυρες ή Γεφύρια

Η Ήπειρος είναι γνωστή για τα γραφικά, καμαρωτά²¹⁴ πέτρινα γεφύρια, που ζεύουν τα ποτάμια, ενώνουν άκρες στεριάς, απαλύνουν την ερημία του μοναστικού περιβάλλοντος και αποδεικνύουν τη συνύπαρξη φύσης και ανθρώπων, το συνδυασμό ήμερου και φυσικών φαινομένων. Κατασκευασμένες με μεράκι οι γέφυρες δε δείχνουν απλά τη μαστοριά των κτιστών της αλλά και το καλόπιασμα των ποταμών της. Είναι γνωστή η πίστη των αρχαίων Ελλήνων για την ύπαρξη θεοτήτων, νυμφών ή νεραϊδών που είχαν υπό την κυριότητά τους και την προστασία τους το υγρό στοιχείο. Το πάντρεμα της πλαγιάς βουνών με γεφύρια, με στόχο την ασφαλή διάβαση των ποταμών, σωτήριο και πρακτικό από κάθε άποψη για τους ανθρώπους εκείνων των εποχών, σήμερα αποτελεί πολιτιστικό κατάλοιπο και κατά συνέπεια, αντικείμενο μελέτης.

Από τα γραφικά και τραγουδημένα γεφύρια, το γεφύρι της Πλάκας στον Άραχθο ποταμό, είναι το πλατύτερο πέτρινο γεφύρι της Ηλείου και ίσως όλης της Ελλάδας. Με τη μεγάλη καμάρα του και με το άνοιγμα των 40 μέτρων, υψώνεται πάνω από τον ποταμό 18-20μ. Ανάμεσα στις υπόλοιπες γέφυρες, ξεχωρίζουν εκείνη της Κόνιτσας - πέτρινη με μία καμάρα-, καθώς και το πολυτραγουδημένο από το λαό, «Γιοφύρι της Άρτας».

Στο δρόμο από τους Κήπους²¹⁵ και σε παραπόταμο του Βοϊδομάτη, στο χωριό Νεγάδες, απαντά ένα ακόμη γραφικό γεφύρι. Γύρω από τους Κήπους, συγκεντρώνονται τα περισσότερα πέτρινα γεφύρια της περιοχής. Από αυτά το ομορφότερο είναι το τρίτοξο **Καλογερίκο** ή **του Πλακίδα** (1814), το μονότοξο του **Κοντοδήμου** ή **Λαζαρίδη** -κτίστηκε το 1753- στη χαράδρα Βικάκι, λίγο πριν από την είσοδο στο χωριό Βίκος. Διακρίνονται επίσης τα γεφύρια του **Μύλου** (1748) και **Πιτσιώνη** (1830), στη ρεματιά του Μπαγιώτικου, 800 μ. περίπου, ΝΑ των Κήπων.

²¹⁴ Κατασκευασμένα με καμάρες.

²¹⁵ Οι Κήποι ανήκουν στα Ζαγοροχώρια, και βρίσκονται σε απόσταση 38 χλμ., από τα Γιάννινα.

Άλλα γεφύρια (εκτός της περιοχής των Κήπων) είναι του **Καμπέρ Αγά** πάνω στο Ζαγορίτικο, και **της Τσίλιανης** πάνω στον Βάρδα, κοντά στην είσοδο της Μπαλντούμας. Το πιο ονομαστό γεφύρι είναι της **Βωβούσας** πάνω στον Αώο ποταμό, που ενώνει τις δύο συνοικίες του χωριού. Το πλέον κατεστραμμένο γεφύρι είναι **της Γκάνας** που βρίσκεται κοντά στις Καρυές-Καβαλλάρι²¹⁶.

Ζαγοροχώρια

Μόνο 25 χιλ. από τα Γιάννινα τα **Ζαγοροχώρια** που αριθμούν 46, καθώς κρέμονται σε απότομες πλαγιές μοιάζουν με φωλιές αετών. Τα Ζαγοροχώρια, είναι προσφιλής περιοχή-προορισμός, όχι μόνο στους επισκέπτες από άλλα μέρη της Ελλάδας ή από το εξωτερικό, αλλά κυρίως των Γιαννιωτών, που επειδή βρίσκονται τόσο κοντά τους καταφεύγουν σε αυτά για να γευτούν πέρα από την άγρια ομορφιά του τοπίου και την οξυγονούχα ατμόσφαιρα, το κατσικάκι στη γάστρα ή το κουκουλωτό στο Μεγάλο Πάλπιγκο, ή στη Βίτσα για να ευφρανθούν με τις καταπληκτικές τυρόπιτες, σπανακόπιτες ή κοτόπιτες.

Στο Μονοδέντρι ο επισκέπτης, εκτός από τη θέα προς τη χαράδρα του Βίκου πάνω από το καταπληκτικά τοποθετημένο μοναστήρι της Αγίας Παρασκευής, μπορεί να επισκεφτεί τη Ριζάρειο Σχολή, το Μουσείο του τόπου, και το καλοφτιαγμένο Αμφιθέατρο. Του δίνεται η ευκαιρία να απολαύσει το καταπληκτικό περιβάλλον, την τέχνη του «πετροπελεκητή», να δοκιμάσει την φιλοξενία του χώρου και τα εγχώρια παραδοσιακά γλυκά κουταλιού.

²¹⁶ Περιοδικό «Διακοπές» στην εφημερίδα *Τα Νέα*, Παρασκευή 9 Δεκεμβρίου 2005, σσ. 21 και 22.

Τζουμέρκα

Τα Τζουμέρκα²¹⁷ αριθμούν 47, και εκτείνονται στους Νομούς Ιωαννίνων, Άρτας και μερικά από αυτά στο Νομό Τρικάλων. Αν και λιγότερο γνωστά από τα Ζαγοροχώρια, διακρίνονται για τα εντυπωσιακά πολιτιστικά μνημεία τους, τα μοναστήρια και τις εκκλησίες, τα παραδοσιακά πέτρινα γεφύρια και τα μουσεία. Εδώ γεννήθηκε ο Κατσαντώνης, ο Πρωθυπουργός Κωλλέτης και ο ποιητής Κρυστάλλης.

Τα Τζουμέρκα όπως και τα Ζαγοροχώρια, περιτριγυρίζονται από χαράδρες, φαράγγια, γκρεμούς και απόκρημα βουνά. Στην περιοχή αυτή **ο Άραχθος**, ένα από τα μεγαλύτερα ποτάμια της Ηπείρου, και **ο Καλαρρύτεκος**, προσφέρουν ευκαιρίες στους ανθρώπους που αγαπάν τα σπορ. Αξιοθέατα είναι το γεφύρι της **Πλάκας**, οι πηγές **Κλίφκης** με τους φυσικούς καταρράκτες Καλεντζίου και άλλα.

Βιβλιογραφία-Βοηθήματα

Τα Νέα, Περιοδικό «**Διακοπές**» (στην εφημερίδα *Τα Νέα*), Παρασκευή 9 Δεκεμβρίου 2005.

Πολίτης Ν., *Το ελληνικό Δημοτικό Τραγούδι, Παραδοσιακά Τραγούδια*, Π. Ιωάννου, Αθήνα 1989.

²¹⁷ Ο όρος εκπροσωπεί το συλλογικό όνομα γραφικότατων, παραδοσιακών οικισμών και χωριών.

Γ'.Π.13. Στον Αη-Γιάννη

Λευκάδα, καλοκαίρι 1965

Πιπίνα Δ. Έλλη-Elles

Μία ξεχωριστή εμπειρία...

Νά 'μαι λοιπόν στους Τσουκαλάδες Λευκάδας, με την αγαπημένη φίλη-συμφοιτήτρια, Σοφία Β...ού. Νέες, γεμάτες με την εμπιστοσύνη που εμπνέει το νεαρό της ηλικίας μας, γεμάτες πόθους και όνειρα για το αύριο, φορτισμένες με καταπληκτική ενέργεια και με μια δύναμη θεϊκή να τανύζει την ύπαρξή μας...

Κι ήταν ένα πρωινό -εκείνο το συγκεκριμένο, το αθάνατο στη μνήμη μου- και είμαστε έτοιμες για ένα μπάνιο εκεί κοντά – τρόπος του λέγειν-, στον Αη-Γιάννη... Ξεκινάμε στα γρήγορα, έτσι απλά, χωρίς προετοιμασίες, με ένα πρόχειρο φόρεμα πάνω από το μαγιό και μια πετσέτα στον ώμο... Ένα τέτοιο υπέροχο πρωινό, μόνο που δε φυτρώνει φτερά στα πόδια μας!

Δε θα μιλήσω για τη φυσική ομορφιά του νησιού. Ομορφιά είναι ολάκερη η Λευκάδα, όλα τα Επτάνησα... Ομορφιά όμως είναι και το να ανακαλύπτεις γωνιές που σε ταξιδεύουν πέρα από την πραγματικότητα, πραγματικότητες οι ίδιες. Και θα καταλάβετε τι εννοώ...

Δροσερές ακόμη από το μπάνιο μας, αποφασίζουμε να αποδείξουμε άλλη μια φορά... από τι ίνα είμαστε φτιαγμένες. Εκείνη τη χρονιά, ένα τσουχτερό, χειμωνιάτικο πρωινό, μία μεγάλη συντροφιά φοιτητών με ηγήτορα τον γυμναστή μας, κ. Τσιάντα, εύκολα είχαμε αναρριχηθεί και στη συνέχεια είχαμε πορευτεί στο χιονισμένο οροπέδιο του χιονοδρομικού καταφύγιου στο όρος Μιτσικέλι. Επομένως ετούτο το σκαρφάλωμα ως την κορυφή που δέσποζε πάνω από την θάλασσα του Αη-Γιάννη, στα δεξιά, ήταν σίγουρα μια καλοκαιρινή βολτίτσα!

Σκαρφαλώνοντας εκείνες τις πολλαπλές πεζούλες αμπελιών, πάντα δεξιά, φτάσαμε στην κορυφή, δίπλα στον ολόγυμνο,

θαρραλέο βράχο που υψωνόταν αγέρωχος, γοητευτικός, περήφανος σε εκείνη την απομονωμένη, παρθένα φύση. Ορθωνόταν βασιλικός, πρίγκιπας στεμμένος τον ουρανό, με την κυρά-θάλασσα, τη μάγισσα γυναίκα του ανέμου, να γλύφει δουλικά και πάντα ύπουλα, υποκριτικά, τις ρίζες του. Έτσι τον είχα νιώσει παρατηρώντας πρώτα τις γλινιασμένες βάσεις του δίπλα στην αμμουδιά, και ύστερα εισδύοντας άφοβα η Σοφία και η αφεντιά μου, στη μεγάλη σπηλιά του, σιωπηλή μαρτυρία ενοχής, της υγρής κυρίας. Όμως τώρα, δίπλα του, είχε αλλάξει το σκηνικό: είμαστε εκτεθειμένες στα στοιχειά της φύσης... όμοια με εκείνον. Το φως του καλοκαιρινού ήλιου που εκτελούσε την πορεία του στο μεσούρανο, θάμπωνε ματιά και Νου!

Απομακρύνθηκα από τη φίλη μου, που κοιτάζοντας αριστερά... έψαχνε θαρρείς σημάδια του ατέλειωτου ορίζοντα. Βαδίζοντας σε ψηλότερο επίπεδο, κάποια στιγμή δεν την έβλεπα. Ξαφνικά ένιωσα ότι μου άρεσε που είχα σταθεί έτσι μόνη, χωρίς άνθρωπο δίπλα μου, λες και για να αισθανθώ την αμφίδρομη επίδραση: της φύσης και τη δική μου σ' αυτήν... Ήθελα να πιστέψω ότι ήμουν ολομόναχη με τις αισθήσεις μου και την αλλοπαρμένη φύση. Άπλωσα τα χέρια μου μπροστά, σα να ήθελα να ισορροπήσω τη λογική μου σ' εκείνες τις αντιφάσεις της. Σαν για να δώσω, σα να ήθελα να πάρω... Ήταν, σαν να το ποθούσα πάντα να σταθώ εκεί, έτσι αιωρούμενη ανάμεσα στον ουρανό και στον αγέρωχο βράχο. Κύτταξα μπροστά μου, ως εκεί που έφτανε η δύναμη του ματιού. Ακαθόριστος από την γοητευτική ομίχλη ο ορίζοντας, χανόταν ασύννορος, πάντα αγκαλιασμένος την υδάτινη μάζα. Ένωθα την καρδιά μου φορτισμένη με ανεξήγητο πόθο, συναίσθημα που δεν εκφραζόταν με το Λόγο. Κοίταξα μαγνητισμένη την Άγια Φύση με κομμένη την ανάσα από τ' αγέρι, που ανασκάλευε χωρίς δύναμη ή πάθος, έτσι ειρηνικά αλλά βαθιά μέσα μου τα σωθικά μου και φύτευε τη λατρεία για το λάγνο τοπίο. Α! Άγγελε, πώς να αλλιώς θα γεννιόσουν γητευτής της ποίησης αν δεν είχες νιώσει συναισθήματα τέτοιου είδους στην Λευκάδα σου, δίπλα στην λάγνα θάλασσά της!

Η αμοιβή ήταν μεγαλύτερη απ' ότι είχα φανταστεί. Θαύμαζα έκθαμβη τον κόσμο της φύσης, που απέραντη και παντοδύναμη κρατούσε στην αγκαλιά της εμένα, την αδύνατη, την αφελή στα μυστικά της, παρουσία. Ήμουν ανίκανη να συλλάβω με τις αισθήσεις ή με το Νου το μέγεθος του μεγαλείου ολόγουρά μου. Πονούσα ξαφνικά. Ήταν η ελάχιστη ή μέγιστη ασύλληπτη παρουσία του θείου, που προκαλούσε ένα ανείπωτο πόνο μέσα μου: α! δε θα μπορούσα ποτέ να εκφράσω με λέξεις ή με χρώματα, αυτό που ζούσα!..

Σαν σε αποκάλυψη, ένιωσα την οχλαγωγή του ανέμου να μου μηνύει σφυρίζοντας προκλητικά, προειδοποιητικά, απειλητικά: μα, πώς τολμούσα; ήμουν θνητή... ήμουν χώμα... νερό, λάσπη... ήμουν κόκκος άμμου... κι εκείνα –θάνατα στοιχειά- ήταν εκεί αιώνια, πανίσχυρη πολλαπλή παρουσία, ασύλληπτη στην ουσία της. Περιβάλλοντάς με, με έδερνε ή με φιλούσε, παίζοντας με τα συναισθήματα του φόβου ή του πόνου, της υποταγής ή της αντίδρασης προς τα στοιχειά του... Μα... ο αήττητος άνεμος ήταν παντρεμένος με το προκλητικότερο θήλυ: την αεικίνητη μάγισσα-θάλασσα! Τι άραγε περίμενα μέσα από την θνητή αδυναμία μου;

Η αχλή διαλύθηκε ξαφνικά, και ο άνεμος που είχε ξεσπάσει επάνω μου, είχε σωφρονιστεί και είχε αποσυρθεί, και την είδα ξανά την κυρά-θάλασσα, όπως ποτέ άλλοτε ανανεωμένη, θαμπωμένη στο φως του ήλιου, να αστράφτει στην ολόγουμη αλήθεια, έτσι, σε εκείνη την απόλυτη ησυχία... σε εκείνη την ατόφια ερημιά μου... Ήταν σα να ξεκολλούσε από τον ουρανό, ατελείωτη όπου κι αν έστρεφα το βλέμμα.

Υπήρχε άραγε τρόπος επικοινωνίας με τα στοιχειά της φύσης ή ήταν μονόλογος και από τις δύο πλευρές; Άκουγα τις σκέψεις μου, λες... και στ' αυτιά μου! «Παράξενο θήλυ, θάλασσά μου! Καπριτσιόζο εξωτικό, είχες αναδυθεί μέσα από τα λιγοστά πέπλα αχλής που χάιδευαν ακόμη την όψη σου, ελεύθερη, δυνατή, απεριόριστη από νόμους ή κανόνες... Θάλασσα... αγαπημένη μου, κι ας είσαι κάποτε γεννήτρα μυρίων δεινών! Έτσι όπως με

συνεπαίρνει η απεραντοσύνη σου, η αλάθευτη ομορφιά σου, γεννιέται μέσα μου σφριγηλός ο πόθος να ενωθώ μαζί σου, να συνυπάρξω μέσα σου, μόριο της αλλοπαρμένης σύνθεσής σου, μία στιγμή έστω, μακριά από τα οικεία, τα επίγεια, τα καθημερινά και μικροπρεπή, τα ματαιόδοξα. Μακριά από τ' αχόρταγα στο σπάραγμα των φτωχών, τα φθαρτά!.. Μια βουτιά λαχτάριζα μέσα στο σώμα σου, μέσα στη μνήμη σου, στα ενδόμυχα της ψυχής σου... τη συνουσία των ψυχών μας αποζητούσα... εις μάτην!

Ευχήθηκα να μη τελειώσει η στιγμή όπου είχα εγκλωβιστεί, μέσα από τη δική μου ανάγκη και κατά λάθος, όπου ένιωσα ελεύθερη σαν τον αγέρα που επέμενε να σε φιλάει να σε αγκαλιάζει, να σε αναστατώνει... αιώνιος εραστής σου. Ευχήθηκα να μπορούσα να γινόμουν στοιχείο της ατίθασης αγριάδας, της άφοβης και μαχητικής σαν το αιώνιο κύμα σου που χτύπαγε αλύπητα τις ρίζες του πανύψηλου βράχου που πατούσα, του εκτεθειμένου στην ανελέητη ορμή σου, τη μεθοδική υπομονή σου να θέλεις να τον καταπιείς στον εναγκαλισμό, ερωμένη-θηρίο εσύ, μια άκαρδη, μια γενναιόδωρη, θήλυ των αντιθέσεων και από καταβολής κόσμου!

Ο χρόνος πάει... έγινε χαμένη κουκίδα... ξεχασμένη, κολλημένη ωστόσο στο μυαλό μου, αλήθεια-θάλασσα, η αλήθεια και η μοίρα η ανθρώπινη, η ξένη προς τη δική σου και η ελευθερία σου, τόσο ανύπαρκτη για μένα, τον άνθρωπο. Με πονάει η αλήθεια της δικής σου απόλυτης λευτεριάς , θάλασσά μου! Αλήθεια με πονάει!» Άραγε μ' άκουσαν μ' ένιωσαν τα αγαπημένα στοιχεία; Άραγε υπάρχει κάποια άυλη ουσία στην αισιόδοξη ατμόσφαιρα που επικοινωνεί την ανθρώπινη νόηση με κάποια αντίστοιχη δύναμη της φύσης; Πόσο βασανιστικά είναι όλα αυτά;

Όμως... Ναι! Τελικά θα πω, έστω και από τη μειονεκτική θέση μου, πως η ψυχή μου συμφωνεί με τη δύναμη που διέπει όλα τα υπαρκτά και τα συμβολικά, και ότι οι αξίες μου αντλούνται από την δική της τάξη, και ότι θα κάνω ό,τι περνάει από το χέρι μου να μη σκλαβωθώ ποτέ... και από τίποτα ταπεινό και φτηνό, συμβατό με την αδυναμία, εγώ ασυμβίβαστη προκάτοχος ενός προσφυγικού

μαραθώνα, μιας αλήθειας που έπαψε να εμφανίζεται ορατά, αλλά ζει και βασιλεύει στα ενδόμυχα των περιθωριοποιημένων ψυχών που δε συμβιβάζονται!

Η Επιστροφή στην πραγματικότητα

-Έτοιμη;

Ξαφνιασμένη ακούω τη φωνή της φίλης μου -λες και απόμακρη. Λες και είναι εκεί για να με φέρει πίσω, στο δικό μου «τώρα»!

-Έτοιμη; Ναι... ναι... έτοιμη!

Απαντώ αργά, σιγανά -ίσως και να μην ακούγομαι- και χαιρετώ -νεύοντας άθελά μου χαιρετισμό με το χέρι- το μεγάλο στοιχείο της κυρά-θάλασσας, λες και δεν πρόκειται για αυτή την ίδια που φιλά ήσυχα την αμμουδιά του Αη-Γιάννη, αλλά για άλλη, άσχετη!

Ο γυρισμός μας είναι απογοητευτικός. Επιστρέφουμε στα χαμηλά, στην αμμουδερή και φιλήσυχη ακροθαλασσιά, όπου ο νους παύει να θεωρεί, και απλά ξεκουράζεται. Καθόμαστε για κανένα τέταρτο, σα να υπάρχει ανάγκη προσγείωσης στα συνηθισμένα... πριν πάρουμε το δρόμο επιστροφής στο χωριό.

Βιαζόμαστε... Στις δύο μ. μ. μας περιμένουν για μεσημέρι...

Τέλος

*Η συγγραφέας Πιπίνα Δ. Ιωσηφίδου - Έλλη (Elles)
(Στην οδό Μητροπόλεως-Αθήνα με έναν αρτίστα)*

©Πιπίνα Δ. Έλλη
(Pipina D. Elles)

Μελέτες* Και άλλα κείμενα...
(*Studies* * And other works...)

Τόμος Α'
(Volume A')

Περιορισμένος αριθμός βιβλίων
(Limited edition)

Σύδνεϋ 2014
(Sydney 2014)

ISBN 978 0 9873766 4 0